

**LIETUVOS EDUKOLOGIJS
UNIVERSITETAS**
LITUANISTIKOS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS
KATEDRA

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOS KATEDRA

ŠIUOLAIKINĖS STILISTIKOS KRYPTYS IR PROBLEMAS

Mokslo straipsnių rinkinys

UDK 811.172'38

Ši-117

Leidinyi apsvaistyti ir rekomenduoti skelbti Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakulteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedros posėdyje 2013 m. lapkričio 26 d. (protokolo Nr. 3) ir Lituanistikos fakulteto tarybos posėdyje 2013 m. lapkričio 29 d. (protokolo Nr. 5), taip pat Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Lietuvių kalbos katedros posėdyje 2013 m. lapkričio 15 d. (protokolo Nr. 55-2) ir Filologijos fakulteto tarybos posėdyje 2013 m. gruodžio 13 d. (protokolo Nr. 1).

Sudarė

doc. dr. Irena Smetonienė, *Vilniaus universitetas (Lietuva)*

doc. dr. Ona Petrėnienė, *Lietuvos edukologijos universitetas (Lietuva)*

Redaktorių kolegija

prof. habil. dr. Jerzy Bartmiński, *Marijos Kiuri-Sklodovskos universitetas (Lenkija)*

prof. habil. dr. Milosav Ž. Čarkić, *Serbijos mokslų ir menų akademija (Serbija)*

doc. dr. Alma Čišić, *Tuzlos universitetas (Bosnija ir Hercegovina)*

prof. habil. dr. Regina Koženiauskienė, *Vilniaus universitetas (Lietuva)*

prof. dr. Ilze Lokmane, *Latvijos universitetas (Latvija)*

doc. dr. Lina Murinienė, *Lietuvos edukologijos universitetas (Lietuva)*

prof. habil. dr. Kazimieras Župerka, *Šiaulių universitetas (Lietuva)*

Leidinį rengė

Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakulteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra

Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Lietuvių kalbos katedra

Leidinio recenzentai

prof. dr. Irena Buckley, *Vytauto Didžiojo universitetas (Lietuva)*

doc. dr. Rasuolė Vladarskienė, *Lietuvių kalbos institutas (Lietuva)*

Kiekvienas straipsnis recenzuotas dar dviejų recenzentų.

Tekstą lietuvių kalba redagavo

doc. dr. Lina Murinienė, *Lietuvos edukologijos universitetas (Lietuva)*

**LITHUANIAN UNIVERSITY
OF EDUCATIONAL SCIENCES**
FACULTY OF LITHUANISTICS
DEPARTMENT OF LITHUANIAN LINGUISTICS
AND COMMUNICATION

VILNIUS UNIVERSITY
FACULTY OF PHILOLOGY
DEPARTMENT OF LITHUANIAN LANGUAGE

CONTEMPORARY STYLISTICS: TRENDS AND PROBLEMS

Collection of Scientific Articles

The publication was discussed and approved for publishing in the meeting of the Department of Lithuanian Linguistics and Communication of the Faculty of Lithuanian Philology at Lithuanian University of Educational Sciences of 26 November 2013 (Minutes No. 3) and in the meeting of the Council of the Faculty of Lithuanian Philology of 29 November 2013 (Minutes No. 5) as well as in the meeting of the Department of Lithuanian Language of the Faculty of Philology at Vilnius University of 15 November 2013 (Minutes No. 55-2) and in the meeting of the Council of the Faculty of Philology of 13 December 2013 (Minutes No. 1).

Compiled by

assoc. prof. dr. Irena Smetonienė, *Vilnius University (Lithuania)*

assoc. prof. dr. Ona Petrėnienė, *Lithuanian University of Educational Sciences (Lithuania)*

Editorial board

prof. habil. dr. Jerzy Bartmiński, *Maria Curie-Skłodowska University (Poland)*

prof. habil. dr. Milosav Ž. Čarkić, *Serbian Academy of Sciences and Arts (Serbia)*

assoc. prof. dr. Alma Čišić, *University of Tuzla (Bosnia and Herzegovina)*

prof. habil. dr. Regina Koženiauskienė, *Vilnius University (Lithuania)*

prof. dr. Ilze Lokmane, *University of Latvia (Latvia)*

assoc. prof. dr. Lina Murinienė, *Lithuanian University of Educational Sciences (Lithuania)*

prof. habil. dr. Kazimieras Župerka, *Šiauliai University (Lithuania)*

Prepared by

Department of Lithuanian Linguistics and Communication, Faculty of Lithuanistics,
Lithuanian University of Educational Sciences

Department of Lithuanian Language, Faculty of Philology, Vilnius University

Reviewers

prof. dr. Irena Buckley, *Vytautas Magnus University (Lithuania)*

assoc. prof. dr. Rasuolė Vladarskienė, *Institute of the Lithuanian Language (Lithuania)*

Every article is reviewed by another two reviewers.

Lithuanian language edited by

assoc. prof. dr. Lina Murinienė, *Lithuanian University of Educational Sciences (Lithuania)*

TURINYS / CONTENT

Pratarmė	7
Foreword	9
VILJA ADMINIENĖ, AURIMAS NAUSĖDA	
Peculiar Use of Expressions Related to the Tree in John Fowles's Autobiographical Book "The Tree"	11
Specifinis posakių, susijusių su „medžio“ sąvoka, vartojimas Johno Fowleso autobiografinėje knygoje „Medis“	19
LAIMA ANGLICKIENĖ	
Šiurpių komponavimo stilistikos ypatumai	20
Stylistic Features of Creating Horror Stories	28
JERZY BARTMIŃSKI	
Style as a Sign. Derivative Concept of Style	29
Stilius kaip ženklas. Išvestinė stiliaus sąvoka	46
LIOLITA BERNOTIENĖ	
Stylistics of Subjectivity and Individuality in English Public Speeches	47
Anglų viešųjų kalbų subjektyvumo ir individualumo stilistika	55
MILOSAV Ž. ČARKIĆ	
Stylistic Analysis of a Literary Text	56
Meninio teksto stilistinė analizė	63
VIDA ČESNULIENĖ	
Elipsė kaip kohezijos rūšis mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose	64
Ellipsis as the Type of Cohesion in Scientific and Publicistic Texts	68
ALMA ČIŠIĆ	
On Anaphoras in Political Discourse	69
Apie anaforas politiniame diskurse	78
JURGITA GIRČIENĖ	
Stilistiniai naujadarai internete	79
Stylistic Neologisms in Internet	88
REGINA KOŽENIAUSKIENĖ	
Retorika ir stilistika – visumos ir dalies santykis	89
Rhetoric and Stylistics as the Whole-and-Part Relationship	99
STANISŁAWA NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA	
The Point of View Category in Stylistics	100
Požiūrio kategorija stilistikoje	113
DAIVA PAGOJIENĖ	
Emocingumo raiškos būdai ir priemonės asmeniniuose tinklaraščiuose	115
Techniques and Means to Express Emotionality in Weblogs	124

ONA PETRĖNIENĖ	
Klausiamieji sakiniai mokslo populiarinamuosiuose tekstuose	125
Use of Interrogative Sentences in Science Popularisation Texts	131
MARTA PLAZA VELASCO	
A Critical Analysis on the Stylistic Basis of the Definition of Literature in the Spanish Secondary Education	133
Stilistinis literatūros sąvokos apibrėžties Ispanijos vidurinėse mokyklose aspektas: kritinė analizė	142
MARIUS SMETONA	
Gimdymo eufemizmai lietuvių kalboje	143
Euphemisms for Delivery in Lithuanian	149
IRENA SMETONIENĖ	
Buitinio stiliaus invazija į kitus funkcinius stilius.	150
Invasion of Colloquial into Other Functional Styles.	158
SOLVEIGA SUŠINSKIENĖ	
The Stylistic Features of Nominalizations in English Research Articles	159
Stilistiniai nominalizacijų požymiai anglų kalbos moksliniuose straipsniuose	167
LORETA VILKIENĖ	
Oficialumo lygmuo studentų elektroniniuose laiškuose dėstytojui	168
Formality Level of Students' E-mails to Teacher.	182
KAZIMIERAS ŽUPERKA	
Dėl kalbos etnostilistikos objekto	183
On the Subject-matter of Ethnostylistics of Language.	191

PRATARMĖ

Stilistų tyrinėjimai neapsiriboja viena kuria sritimi – jie aprėpia ir tautos kultūros dalykus, ir konkrečių stilistinių priemonių vartojimą tekste ar tekstų grupėje, o per funkcinį stilių plotmę pasiekia net smulčiausius žanrus ir individualią vartoseną. Gal todėl stilistų straipsniai yra išsibarstę po įvairiausių leidinius, kartais mažai ką bendra turinčius su kalbotyra, ir atrodo, kad stilistikos mokslas nebeturi bendrų sąlyčio taškų. Tokios abejonės paskatino Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakulteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedrą ir Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Lietuvių kalbos katedrą surengti tarptautinę stilistikos konferenciją. Į 2012 metų lapkritį vykusią konferenciją „Stilistika šiuolaikinio mokslo ir globalizacijos kontekste“ susirinko ne tik Lietuvos stilistai, bet ir svečiai iš užsienio: Arie Verhagenas (Leideno universitetas, Nyderlandai), Oswaldas Panaglis (Zalburgo universitetas, Austrija), Milosavas Ž. Čarkičius (Serbijos mokslo ir menų akademija), Alma Čišić (Tuzlos universitetas, Bosnija ir Hercegovina). Iš pradžių planuota atskiru leidiniu išleisti pranešimų pagrindu parengtus straipsnius, tačiau, pasitarus su konferencijoje dalyvavusiais kolegomis, nutarta leisti straipsnių rinkinį, skirtą šiuolaikinės stilistikos problemoms, ir kviešti prie jo prisidėti ir tuos, kurie dėl kokių nors priežasčių negalėjo dalyvauti konferencijoje. Renkant straipsnius siekta, kad rinkinyje atsispindėtų visas šiuolaikinės stilistikos problemų spektras: nuo teorijos iki individualios raiškos tyrimų.

Teorinį rinkinio pagrindą sudaro R. Koženiausienės, K. Župerkos, J. Bartmińskio, S. Niebrzegowskos-Bartmińskos straipsniai, kuriuose nagrinėjamas retorikos ir stilistikos santykis, etnolingvistikos vieta šiuolaikinėje stilistikoje, požiūrio kategorijos svarba, stiliaus kaip ženklo samprata. Kiti straipsniai skirti konkrečioms stilistikos sritims ir problemoms: aptariamas specifinio posakio, susijusio su „medžio“ sąvoka, vartojimas britų rašytojo Johno Fowleso autobiografinėje knygoje „Medis“ (V. Adminienė ir A. Nausėda); meninių tekstų papildomas elementas emocijinėje jų struktūroje (M. Ž. Čarkić); stilistikos tradicija Ispanijos vidurinėse mokyklose (M. Plaza Velasco); šiurpių komponavimo stilistinės ypatybės (L. Anglickienė); klausiamieji sakiniai mokslo populiarinimo tekstuose (O. Petrėnienė); stilistinių nominalizacijų požymiai anglų kalbos moksliniuose straipsniuose (S. Sušinskienė); subjektyvumas ir individualumas viešosiose kalbose (L. Bernotienė); emociingumas asmeniniuose tinklaraščiuose (D. Pagojienė); anaforiniai pakartojimai politinėse kalbose (A. Čišić); elipsė mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose (V. Česnulienė); oficialumas elektroniniuose studentų laiškuose dėstytojui (L. Vilkiėnė); stilistiniai naujadarai ir jų vartoseną (J. Girčienė); gimdymo eufemizmai lietuvių kalboje (M. Smetona) ir buitinio stiliaus skverbimasis į kitus funkcinis stilius (I. Smetonienė).

Rinkinio sudarytojos nuoširdžiai dėkoja redakcinei kolegijai, straipsnių recenzentams (kiekvienas straipsnis recenzuotas dviejų recenzentų), viso rinkinio recenzentėms už darnų bendrą darbą, geranoriškumą ir principingumą siekiant kokybės, taip pat Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakulteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos bei Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Lietuvių kalbos katedros kolegoms,

skaičiams rinkinį ir pateikusiems vertingų pastabų. Tikimės, kad šis leidinys nebus paskutinis, kad jis paskatins stilistus telktis, rašyti daugiau bendrų darbų ir dalintis idėjomis.

I. Smetonienė ir O. Petrėnienė

FOREWORD

The scope of research conducted by literary stylists exceeds boundaries of one specific area. It embraces issues of national culture, use of specific stylistic devices in the text or text group. Through the prism of functional styles even the minute genres or individual usage are approached. Perhaps this is the reason why the works by literary stylists are published in a wide range of various publications, which sometimes have little to do with linguistics and, thus, an impression may be created that stylistics, as a science, lacks common points of reference. Such doubts encouraged the Department of Lithuanian Linguistics and Communication of the Faculty of Lithuanian Philology at Lithuanian University of Educational Sciences and the Department of Lithuanian Language of the Faculty of Philology at Vilnius University to hold an international conference of stylistics. Not only literary stylists from Lithuania but also specialists in stylistics from foreign countries attended the conference "Stylistics in the Context of Modern Science and Globalisation" held in November 2012: Arie Verhagen (Leiden University), Oswald Panagl (University of Salzburg), Milosav Ž. Čarkić (Serbian Academy of Sciences and Arts), Alma Čišić (University of Tuzla). The initial idea was to publish the articles prepared on the basis of the presentations delivered during the conference but after discussions with the colleagues, who attended the conference, it was decided to publish a collection of articles that focus on problems of contemporary stylistics and to invite the literary stylists, who due to one or another reason were not able to participate in the conference, to contribute to the publication. Selecting articles for the publications, attempts were made to ensure the reflections of all the problems of contemporary stylistics: from theory to research in individual expression.

The theoretical fundamentals of the collection consist of the articles by R. Koženiausienė, K. Župerka, J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, where the relationship between rhetoric and stylistics, the place of ethno-linguistics in contemporary stylistics, the importance of the category of approach, the conception of style as a sign are discussed. Other articles aim at specific spheres and problems of stylistics: use of specific expression related to the concept "tree" in the autobiographic book "Tree" by British novelist John Fowles (V. Adminienė and A. Nausėda); additional element of artistic texts in their emotional structure (M. Ž. Čarkić); what is the tradition of stylistics, which is still applied in literary education in Spanish schools, like (M. Plaza Velasco); stylistic characteristics of composition of horror stories (L. Anglickienė); interrogative sentences in science popularisation texts (O. Petrėnienė); features of stylistic nominalisations in English scientific articles (S. Sušinskienė); subjectivity and individuality in public speeches (L. Bernotienė); emotionality in weblogs (D. Pagojienė); anaphoric repetitions in political speeches (A. Čišić); ellipsis in scientific and publicist style texts (V. Česnulienė); stylistic formality level of students' e-mails to teachers (L. Vilkiėnė); stylistic neologisms on the Internet and their use (J. Girčienė); euphemisms for delivery

in Lithuanian (M. Smetona) and invasion of colloquial style into other functional styles (I. Smetonienė).

The compilers of the collection express their sincere appreciation to the Editorial Board, reviewers of the articles (each article was reviewed by two reviewers) and the all collection for their effective cooperation, goodwill and adherence to quality, to the colleagues of the Department of Lithuanian Linguistics and Communication of the Faculty of Lithuanian Philology at Lithuanian University of Educational Sciences and the Department of Lithuanian Language of the Faculty of Philology at Vilnius University, who read the collection of articles and submitted valuable comments. We do hope that this is not the last publication and that it will encourage literary stylists to focus on writing of more joint works and sharing of ideas.

I. Smetonienė and O. Petrėnienė

PECULIAR USE OF EXPRESSIONS RELATED TO THE TREE IN JOHN FOWLES'S AUTOBIOGRAPHICAL BOOK "THE TREE"

VILIJA ADMINIENĖ, AURIMAS NAUSĖDA

Šiaulių universitetas (Lietuva)

Šiauliai University (Lithuania)

KEY WORDS: stylistic analysis, lexical devices, tree, simile, enumeration, allusions, British garden

Stylistic analysis has been used to discuss the usage of expressions related to certain cultural phenomena, characterization of heroes, heroines in works of literature. Thus, the discussion of the application of stylistic analysis to literature works on the basis of various linguists' comments is necessary. Stylistics as a special branch of linguistics was singled out only towards the middle of the 20th century (Gurevich, 2009, 76). In 1962 experts of linguistics claimed that American and English criticism had no firm tradition of stylistic analysis, but the analysis focused on qualitative forms, which offered a detailed perspective on the text (Martin, 2012, 152). Linguists noted that stylistics emerged as a reaction to the subjective, imprecise and impressionistic approach of literary critics to literary study and got its place as a branch of general linguistics (Abdurraheem, 2010, 96; Wales, 2001, 150). Mick Short – one of the best-known and respected of currently active British stylisticians described the experiences and reactions of teaching stylistics related to occurrence of linguistic patterns and textual awareness; he pointed out that courses for stylistics increased in the 1980s (Macleod, 2010, 131). However, stylistic analysis did not replace literary criticism; rather it formed a dialogue between a literary reader and a linguistic observer, checked or validated intuitions by detailed analysis predicated on linguistic investigation and description that made use of quantitative evidence and numerical frequency of the linguistic pattern in a text (Abdurraheem, 2010, 96). Stylistic analysis was widely used to provide linguistic evidence for interpretation of a literary work (O'Halloran, 2012, 172).

During the eighth decade of the XX-th century Russian linguist Ilja Romanovich Galperin stated that stylistic analysis is used to distinguish linguistic components in their interaction, identification of functional styles of language, stylistic devices and expressive means as the special media of the language which secures the desirable effect of utterances (Гальперин, 1981, 9). British linguists Laura Wright and Jonathan Hope mentioned that stylistic analysis technique encompassed syntactic analysis (analysis of noun phrases, verb phrases, the clause, cohesion, coherence) and statistical analysis of vocabulary focusing attention to collocations, semantic fields (Wright, Hope, 1996). In 1998, British linguist Thomas McArthur pointed out that stylistic analysis as the analy-

sis typical for the branch of linguistics is more oriented to the text, its reader, linguistic forms, use of figurative language, figures of speech (COCTEL, 1998, 584).

On the other hand, British linguist Harry Widdowson in 1974, George Leech in 1981, French linguist M. Rifatterre in 1976 argued that stylistic analysis means interdisciplinary analysis, which shows the link between language and literature (Genienė, 1997, 15). Therefore, the term *linguistic stylistics* has been used as synonym for the term *linguistic criticism*. Lithuanian linguist Izolda Rita Geniene in 1997 coined a term *text-stylistics*, which means that the inquiry is carried out into general comments about certain period of literature, the language of the text and its context (Ibid., 25).

Some expert linguists remarked that in stylistics researchers have both to count things and to look at them, one by one (Martin, 2011, 154). Currently, in EFL and ESL contexts, stylistics still retains prominence, perhaps most obviously because the entry point to textual work is with linguistic structure rather than with neither literary appreciation nor impressionistic understanding (Macleod, 2010, 132). Some categories of traditional rhetoric (types of lexical repetition) were adapted for greater precision in modern stylistics (Mingzhu, 2012, 43). Application of linguistic findings to literary studies became the focus of stylistics (Abdurraheem, 2010, 95; Wales, 2001, 20).

Thus, stylisticians try to discover not just what a text means, but also how it comes to mean what it does. The aim of stylistics is to explore language, and, more specifically, to explore creativity in language use.

The stylistic analysis of this research deals with the identification of the expressive means such as lexical expressive means (comparisons, allusions, metaphors, similes, quotations) and syntactical expressive means (enumeration).

The objective of the article is the stylistic analysis of John Fowles book *The Tree*.

The aim of the article is to analyse stylistic references to the tree in the British novelist John Fowles' autobiographical book *The Tree*.

The following research methods have been used in the discussion of the book: descriptive-analytical method and stylistic analysis.

There are a number of definitions referring to style, however, most of them convey one common phenomenon, i.e. style first of all deals with the effects of the message, its impact to the reader which is created by the individual author. Therefore one of the most frequent definitions of style is that of Seymour Chatman: "Style is a product of individual choices and patterns of choices among linguistic possibilities" (Chatman, 1967, 30). To sum up it could be said that the selection or deliberate choice of language and the ways the selected elements are treated turn out to be the main distinctive features of individual style. Galperin's definition of individual style in his book *Stylistics* is as follows: "Individual style is a unique combination of language units, expressive means and stylistic devices peculiar to a given writer, which makes that writer's works or even utterances easily recognizable" (Гальперин, 1981, 17). All writers have an individual manner of using language means to achieve the effect they desire. British linguist Thomas McArthur points out that educated readers recognize distinctive authorial styles (the loose sentence structures and grotesque metaphors of Charles Dickens, the periodic sentences and abstract diction of Henry James or short, simple, direct sentences by

Ernest Hemingway), also differences between the styles of writers at different points in their careers (the play of sound in Shakespeare's early style in his comedies is distinct from the richly figurative style in his last plays) can be noticed (COCTEL, 1998, 583).

"Language, the most wonderful, ordinary and natural human's manifestation of intelligence, is one of the most mysterious products" (Pavilionis, 1981, 5). According to Pavilionis "<...> to reveal the connection of thought, language and world, means to analyze the symbolic device that records or "catches" the fragments of the world" (Ibid., 71).

JOHN FOWLES' STYLE. Literary critics point out that the style of John Fowles is closely linked to elements of an innovative thriller, while some American critics detected a serious promotion of existentialist thought. Also at the same time it is stated that the works of John Fowles have elements of a new kind of writing, with layers of truth, fantasy and self-awareness (WJF, 2005). He was often described as "England's first post-modernist", an innovator scorned by the critics. The American literary critics note that John Fowles was the British writer, whose teasing, multilayered fiction explored the tensions between free will and the constraints of society, even as it played with traditional novelistic conventions and challenged readers to find their own interpretations of his work (Lyall, 2005).

"Fowles' success in the marketplace derives from his great skill as a storyteller", wrote Ellen Pifer in the *Dictionary of Literary Biography* (DLB, 2006, 81). "He manages to sustain such effects at the same time that, as an experimental writer testing conventional assumptions about reality he examines and parodies the traditional devices of storytelling" (Ibid., 82). For whatever reason – he always said it was because he was mistrusted by the British literary establishment he had rejected – Mr. Fowles was always far more celebrated, both critically and popularly, in the United States than he was in his native country. In America, his books became mainstays of college literature courses while managing to achieve that rare combination: admiring reviews from serious-minded critics and best-selling sales in the stores.

In 1979 the writer published the autobiographical essay *The Tree*. On the one hand, some literary critics note that in this book John Fowles discussed the essence of nature and its relation to the creative arts and especially writing. On the other hand, literary critics noted that the writer revealed many unusual insights about his childhood, human nature, the creative process and socio-cultural references about the tree. As a separate form of English literature the essay dates from the close of the 16th century. "The essay is a literary composition of moderate length on philosophical, social, aesthetic or literary subjects. Personality in the treatment of theme and naturalness of expression are two of the most obvious characteristics of the essay" (Galperin, 1977, 293).

The essay seeks a lasting effect. It must have a depth of meaning which will repay the closest analysis and frequent rereading. In summing up the characteristics of the essay it could be said: "<...> it is flash-light. It is not proof, it is representation. It is a chat; the key-note to the essay is its personality" (Robbins, 2003, 143). The essay in modern times is often more biographical; people, facts and events are taken from life. The most characteristic language features of the essay are 1) brevity of expression, 2) the use of the first person singular, which justifies a personal approach to the problems treated,

3) a rather expanded use of connectives, which facilitate the process of grasping the correlation of ideas, 4) the abundant use of emotive words, 5) the use of similes and sustained metaphors as one of the media for the cognitive process. It is in the interrelation of these constituents that the real secret of the essay substyle consists (Galperin, 1977, 294). Thus, the literary genre has definite linguistic traits which shape it as a variety of publicistic style.

The Tree is in fact a powerful essay in defence of nature and the means by which mankind must preserve nature in its wild status. John Fowles wrote in his diary: "Nature, art, then, life as it is lived. All those I live among have the reverse order of priorities" (Wilson, 2006, 9).

Also in this autobiographical essay Fowles writes: "The key to my fiction lies in my relationship with nature" (Aubrey, 1999, 240). It is also noted that more importantly Fowles' experience of nature nourishes his spirit, and by extrapolation, his art, where creativity is a recurring motif. Using natural images as metaphors he explains his own writing process. His detailed descriptions of landscape, flora, and fauna are such a subtle but intrinsic aspect of his writing style.

The motif of the tree runs throughout the author's essay. The article deals with analysis of definite stylistic peculiarities and preferences of J. Fowles' autobiographical essay *The Tree*.

USE OF EXPRESSIONS. In linguistics, expressions are analysed as the smallest deviant language units, which are different from the linguistic norms of everyday language, whether semantically or syntactically. They are grouped as stylistic devices in Russian academic literature or figures of speech in British and American linguistic works.

The greatest layer of figures of speech, in general, is related to the use of similes. Intensification of certain features of the concept in a literary work is realized in a stylistic device simile when heterogeneous classes of objects are chosen (COCTEL, 1998, 550; Wales, 2001, 358). To use a simile is to characterize one object by bringing it into contact with another object belonging to an entirely different class of things. The following examples of similes have been found:

1. *In a way woods are like the sea <...>.* (Fowles, 2000, 63)
2. *This is the main reason I see trees, the wood, as the best analogue of prose fiction.* (Ibid., 79)
3. *<...> my shifting and confused feelings. I may pretend in public that they are theories, but in reality they are as dense and ravelled as this wood <...>.* (Ibid., 93)
4. *<...> as soon as I enter one of the countless secret little woods <...> it is almost like leaving land to go into water, another medium, another dimension.* (Ibid., 11)
5. *Unlike white sharks, trees do not even possess the ability to defend themselves when attacked <...>.* (Ibid., 77)

In the first example, woods and the sea belong to heterogeneous classes of objects but Fowles has found the concept *sea* to indicate one of the features of the concept *woods*, i.e. being various and immense. Similes set one object against another regardless of the fact that they may be completely alien to each other. And without our awareness the simile gives rise to a new understanding of the object characterizing as well as

of the object characterized. This is an example of a simile which is half metaphor. If not for the structural connective word 'like', we would call it metaphor.

The writer masterfully uses another stylistic device enumeration which is abundant in the essay. "Enumeration is a stylistic device by which separate things, objects, phenomena, properties, actions are named one by one so that they produce a chain, the links of which, being syntactically in the same position (homogeneous parts of speech), are forced to display some kind of semantic homogeneity, remote though it may seem" (Гальперин, 1981, 217). Enumeration is frequently used as a device to depict scenery through a person's eyes. The enumeration here is worth analyzing:

6. *Memories of them, of their names and flavours, Charles Ross and Lady Sudeley, Peasgood's Non-such and King of the Pippins, haunt me still.* (Fowles, 2000, 8)

7. *Even the more popular kinds he grew, such as the Comice, or the Mozart and Beethoven of English pomology, James Grieve and Cox's Orange <...>.* (Ibid., 9).

There is hardly anything in this enumeration that at first sight could be regarded as making some extra impact on the reader. Each word is closely associated semantically with the following and preceding words in the enumeration, and the effect is what the reader associates with natural scenery. The utterance is perfectly coherent and there is nothing to disrupt natural flow of communication. No effort is required to decipher the message, but what arrests the reader's attention is the writer's expertise in apple sorts.

8. *What these relatives aroused in me was a passion for natural history and the country-side; that is, a longing to escape from those highly unnatural trees in our back garden, and all they stood for.* (Fowles, 2000, 10)

9. *I had an uncle who was a keen entomologist and who took me on occasional expeditions into the country – netting, sugaring, caterpillar-hunting <...>.* (Ibid., 10)

10. *I secretly craved our own environment didn't possess: space, wildness, hills, woods... I think especially woodland, 'real' trees.* (Ibid., 11)

11. *Achieving relationship with nature is both a science and an art, beyond mere knowledge or mere feeling alone <...> beyond oriental mysticism, transcendentalism, 'meditation techniques'.* (Ibid., 43)

12. *There is a kind of coldness, I would rather say a stillness, an empty space, at the heart of our forced co-existence with all the species of the planet.* (Ibid., 44)

13. *No fruit for those who do not prune; no fruit for those who question knowledge; no fruit for those who hide in trees untouched by man; no fruit for traitors to the human cause.* (Ibid., 27)

Enumeration of this kind assumes a stylistic function and may therefore be regarded as a stylistic device, inasmuch as the objects in the enumeration are not distributed in quite logical order and therefore become more striking.

In the ninety-one pages of *The Tree* John Fowles says more about our relationship with nature than any other author. Instead of launching the usual sentimental appeal for our attention through descriptions of beauty and cuteness, he has crafted something that forces us to confront the myths we have created about nature. And here the writer masterfully exploits metaphors which are related to philosophical feelings of the writer and his treatment of nature as a living being, a live organism.

14. *These trees had a far greater influence on our lives <...> they were already more than trees, their names and habits and characters on an emotional parity with those of family.* (Ibid., 9)

15. *<...> it was anything but his trees and the sanctuary they offered... in no sense, in that minute garden, a physical sanctuary, but a kind of poetic one <...>.* (Ibid., 23)

16. *But trees warp time, or rather create a variety of times: here dense and abrupt, there calm and sinuous <...>.* (Ibid., 11)

17. *Those trees were in fact his truest philosophy, and his love of actual philosophy, the world of abstract ideas <...>.* (Ibid., 23)

18. *<...> the place where an intellectual seed landed, and is now grown to a tree that shadows the entire globe.* (Ibid., 29)

19. *<...> far more than ourselves they (trees) are social creatures <...>.* (Ibid., 31)

20. *Their society in turn creates or supports other societies of plants, insects, birds, mammals, microorganisms <...> which remain no less the ideal entity <...>.* (Ibid., 31)

21. *Art and nature are siblings, branches of the one tree <...>.* (Ibid., 49)

22. *Nature still remained a potential dissolver of decency <...>. It remained essentially an immense green cloak for Satan.* (Ibid., 72)

In stylistic analysis of this particular literary work, attention is focused on identification of peculiar set expressions (quotations, epigrams, allusions, clichés, etc.). In this case the tendency is used by the linguist in order to integrate parts of word-combination into a stable unit (Wales, 2001, 142; Гальперин, 1981, 177).

Allusions are based on the accumulated experience and the knowledge of the writer who presupposes a similar experience and knowledge in the reader. An allusion is an indirect reference, by word or phrase, to a historical, literary, mythological, biblical fact or to a fact of everyday life made in the course of speaking or writing.

The following allusions have been identified in the book:

23. *There is a deep wickedness in Voltaire's unregenerate animal.* (Fowles, 2000, 77)

24. *<...> a painting by Pisanello in the national gallery in London, The Vision of St. Eustace. The saint-to-be sits on his horse in a forest wilderness <...>.* (Ibid., 69)

25. *<...> so many artists employed the literal imagery of the Garden of Eden, of Paradise, of Virgin and docile unicorn in a bower.* (Ibid., 67)

26. *<...> in which they were followed by the Bronze Age, the Greeks and Romans with their columns and porticoes, the Celtic Iron Age with its Druids and sacred oak-groves.* (Ibid., 63)

27. *There is only one other garden to compare with it in human history, and that is the one in the Book of Genesis, which never existed outside words.* (Ibid., 28)

28. *Its owner was the great warehouse clerk and indexer of nature, Carl Linnaeus, who between 1730 and 1760 docketed, or attempted to docket, most of animate being.* (Ibid., 28)

It could be seen that the writer has chosen allusions from different layers related to trees.

The first example refers to the French philosopher of the 18th century François-Marie Arouet Voltaire who wrote about unusual behaviour of man in the forest. The se-

cond one is about the painting *The Vision of Saint Eustace* by the Italian painter Pisanello (c. 1395 – probably 1455), where Saint Eustace is portrayed as a huntsman dressed in the height of court fashion, wearing a golden tunic and blue headdress in the woods.

Another one is from the chapters of *The Book of Genesis*, the gospels of Matthew and Luke about specific events which happened in the woods. The allusion given as example 26 refers to facts from different periods of history related to the theme of the tree in Britain. Example 27 reminds of the history about trees described in the Genesis book of the Old Testament. The last example refers to the activities of the Swedish scientist Carl Linnaeus, who grouped trees.

Allusions form multilayered style of prose fiction typical for literature of the twentieth century.

While conducting our research of the book we came across another peculiar set expression – quotation. It is a repetition of a phrase or a statement from a book and the like used by way of authority, illustration, a proof or as a basis for further speculation on the matter. Utterances, when quoted, undergo a peculiar and subtle change. They are rank-and-file members of the text they belong to, merging with other sentences in this text in the most natural and organic way, bearing some part of the general sense the text as a whole embodies; yet, when they are quoted, their significance is heightened (Galperin, 1981, 86). If they are used to back up the idea expressed in the new text, they acquire a symbolizing function. The stylistic value of a quotation lies mainly in the fact that it comprises two meanings: the primary meaning, the one which it has in its original surroundings, and the applicative meaning, i.e. the one which it acquires in the new context. The famous quotation “Aut Ceasar, aut nullus. If I can’t be Caesar, I’ll be no one” (Fowles, 2000, 39) is used by Fowles in *The Tree*, which emphasises human egoism and despotism towards nature, the rejection of union between man and natural world.

John Fowles asserts that: “The two natures, private and public, human and non-human, cannot be divorced; any more than nature, or life itself, can ever be truly understood vicariously, solely through other people’s eyes or knowledge. Neither art nor science, however great, however profound, can ultimately help. <...> The evolution of human mentality has put us all in vitro now, behind the glass wall of our own ingenuity” (Fowles, 2000, 63).

CONCLUSIONS

1. J. Fowles’ essay is characterized by clarity and brevity of expression, by the use of the first person singular, by expanded use of connecting words (to express clearly all the logical relations in the development of thought), and abundant use of emotionally coloured words, of similes and other figures of speech.

2. Lexical devices (metaphors, allusions) enable to render specific attributes of the tree. Peculiar use of syntactic phenomena (enumeration, repetition) conduces to creating the image of the British garden.

3. The analysis of Fowles’ style according to linguists’ theoretical works enabled to identify specific stylistic features typical of the writer. The use of figurative language

elements (lexical and syntactical expressive means) helps to disclose the essence of the tree and its relation to the creative arts and especially writing.

4. In conclusion, it could be claimed that the use of figurative language contributes to the exposure of a positive image of the tree in the British socio-cultural context of the 20th century.

5. Stylistic analysis has proved that John Fowles uses references to the tree as the way of breaking the traditional structure of emotive prose.

SOURCE

Fowles J., 2000, *The Tree*. Vintage.

REFERENCES

- Abdurraheem H., 2010, Cohesion of Foregrounding: A Stylistic analysis of Olu Obafemi's Songs of Hope. – *US-China Foreign Language* 8 (10), 95–104.
- Aubrey J. A., 1999, *John Fowles and Nature: Fourteen Perspectives on Landscape*. Fairleigh Dickinson Univ Press.
- Chatman S., 1967, Stylistics: Quantative and Qualitative. – *Style* 1 (1), 30.
- COCTEL, 1998 – *Concise Oxford Companion to English Language*. Editor Tom MacArthur. Oxford University Press.
- DLB, 2006 – *Dictionary of Literary Biography*. Thomson Gale Corporation.
- Genienė I., 1997, *Literature Language Criticism: Interface studies (From Text to Context)*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Gurevich V., 2009, *English Stylistics*. Moscow: FLINTA.
- Lyll S., 2005, *John Fowles, British Author of Ambiguous Endings, Dies at 79*. Internet site <http://www.nytimes.com/2005/11/07/books/07cnd-fowles.html?hp&ex=1131426000&en=3f52e58d48885e14&ei=5094&partner=homepage> [accessed 2012-08-03].
- Macleod N., 2010, Stylistics and the Analysis of Poetry – a Credo and an Example. – *Journal of Literary Semantics* 38 (2), 131–149.
- Martin R. G. A., 2012, Comparison and Other “Modes of Order” in the Plays of Bernard Shaw. – *International Journal of English Studies* 12 (2), 152–169.
- Mingzhu Z., 2012, The Art of Balance: A Corpus-assisted Stylistic Analysis of Woolfian Parallelism in To the Lighthouse. – *International Journal of English Studies* 12 (2), 39–58.
- O'Halloran K., 2012, Performance Stylistics: Deleuze and Guattari, Poetry and (Corpus) Linguistics. – *International Journal of English Studies* 12 (2), 171–199.
- Pavilionis R., 1981, *Logic. Philosophy*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Robbins O., 2003, *Developing Ideas into Essays and Speeches*. New York: Longmans Green and Co.
- Wales K., 2001, *A Dictionary of Stylistics*. Pearson Education Limited.
- Wilson T. M., 2006, *The Recurrent Green Universe of John Fowles*. New York.
- Wright L., Hope J., 1996, *Stylistics*. Routledge.
- WJF, 2005 – *Writer John Fowles dies aged 79*. Internet site <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/4415100.stm> [accessed 2011-08-03].
- Гальперин И., 1981, *Stylistics*. Moscow: Vysšaja škola.

SPECIFINIS POSAKIŲ, SUSIJUSIŲ SU „MEDŽIO“ SĄVOKA,
VARTOJIMAS JOHNNO FOWLESO AUTOBIOGRAFINĖJE KNYGOJE
„MEDIS“

SANTRAUKA

Šio straipsnio tikslas – aptarti specifinį posakių, susijusių su „medžio“ sąvoka, vartojimą britų rašytojo Johnno Fowleso autobiografinėje knygoje „Medis“. Taikyti šie tyrimo metodai: aprašomasis analitinis ir stilistinės analizės. Išanalizavus Fowleso kūrybą nustatyta, kad jai būdingi trilerio elementai, nuorodos į egzistencializmo filosofiją. Rašytojas laikomas britų postmoderniosios literatūros atstovu, kūrėju, savitai panaudojusiu esė elementus, susietus su autobiografiniais epizodais.

Lingvistų teoriniai darbai sudarė galimybę atpažinti rašytojui būdingas specifines stiliaus priemones: humorą, kalbos vaizdingumą, metaforas, aliuzijas, citatas. Vaizdingos kalbos elementai (leksinės ir sintaksinės priemonės) leidžia geriau atskleisti „medžio“ sąvokos savitumą ir „medžio“ sąvokos sąsajas su menais ir ypač rašymu. Specifinis sintaksinių priemonių (išvardijimo) vartojimas padeda perteikti mintis apie žmogaus ir gamtos ryšį.

Galima teigti, kad vaizdinga kalba naudojama kaip tam tikras įrankis teigiamam „medžio“ įvaizdžiui kurti britų sociokultūriniame XX amžiaus kontekste. Stiliaus analizė atskleidė, kad britų rašytojo Johnno Fowleso vartojamos stilistinės priemonės, susijusios su „medžio“ sąvoka, yra XX amžiaus emocinės prozos tradicinės struktūros griovimo būdas.

ŠIURPIŲ KOMPONAVIMO STILISTIKOS YPATUMAI

LAIMA ANGLICKIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas (Lietuva)

Vytautas Magnus University (Lithuania)

ESMINIAI ŽODŽIAI: šiurpės, folkloras, vaikų baimės, internetas

ĮVADAS. Šio straipsnio tyrimų objektas yra 6–12 metų vaikų pasakojamos šiurpės. Tai baisūs, destruktivaus turinio, dažniausiai mirtimi pasibaigiantys pasakojimai, kuriais siekiama pagąsdinti klausytojus. Pagrindiniai veikėjai – kenkėjai-žudikai, tokie kaip raganas, velnias, numirėlis, – į šiuos pasakojimus yra atėję iš kitų tautosakos žanrų (dažniausiai iš mitologinių sakmių ar pasakų). Tačiau dar dažniau žudikais šiuose pasakojimuose tampa vaikams įprastos aplinkos daiktai ir reiškiniai (lėlė, užuolaidos, kaspinas, pianinas, paveikslas, dėmė sienoje) ar iš pirmo žvilgsnio kiek keistai atrodantys personažai (pvz., juodoji ranka ar baltosios pirštinės, grojančios pianinu). Pasakojimo siužetas konstruojamas taip: pasirodę žudikai dažnai visai nemotyvuotai nužudo, rodos, visai nekaltus vaikus ar net išstisus šeimas. 90 proc. tokių pasakojimų baigiasi mirtimi, o jei mirtis tiesiogiai nepaminėta, ji, rodos, tiesiog alsuoja į nugarą (Лойтер, 1998, 59). Šiurpių pasakotojai paprastai tiki šių pasakojimų tikrumu. Vaikams augant, tikėjimas šiurpių tikrumu ima blėsti ir jos pradedamos parodijuoti. Parodijas dažniau pasakoja vyresni, 12–15 metų paaugliai.

Lietuvoje šis folkloro žanras tarp vaikų paplito po Antrojo pasaulinio karo ir atėjo iš Rusijos (Anglickienė, 2009, 16). Tik tarp vaikų gyvuojantis tautosakos žanras artimiausias tradicinėms mitologinėms sakmėms, tačiau jis turi daug sąsajų ir su kitais žanrais – sakmiškais pasakojimais, gandais, vaikų burtais, jame galima rasti ir literatūros žanrų – fantastinio, mistinio ir detektyvinio pasakojimo, karinio romano, mokslinės fantastikos, literatūrinės stebuklinės pasakos – pėdsakų. Šias sąsajas bandė atsekti ne vienas tyrinėtojas (Зуева, 1985; Рублев, 1989; Трыкова, 1997 ir kt.). Įtaka irgi yra abipusė – šiurpiojo folkloro siužetų motyvų ir personažų galime aptikti tiek vaikų, tiek suaugusiųjų grožinėje literatūroje (Трыкова, 1997).

Šiame straipsnyje nekalbėsime apie pačių šiurpių siužetus (apie tai plačiau – Anglickienė, 2009), šio straipsnio tikslas – supažindinti su šiurpių komponavimo stilistikos ypatybėmis. Uždaviniai: a) nurodyti priežastis, kodėl vaikai apskritai mėgsta pasakoti šiurpes; b) nusakyti, kokie bruožai yra būdingi vaikų žodžiu pasakojamoms ir elektroninėje erdvėje platinamoms šiurpėms; c) pažiūrėti, kaip kinta šiurpių forma ir turinys, keičiantis jų pasakojimo ir sklaidos būdai.

Šiurpės Lietuvoje, palyginti su kitais kraštais, pradėtos rinkti labai vėlai, tik XX a. paskutiniais metais. Nuosekliau jos renkamos pastarąjį dešimtmetį Vytauto Didžiojo universiteto Kultūrų studijų ir etnologijos katedros dėstytojų ir studentų, saugomos šios katedros Etnologijos ir folkloristikos rankraštyne (VDU ER). Keletas vien tik šiurpėms skirtų bylų yra saugoma ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne. Šiurpės pasakotos pačių vaikų, dalį kūrinių dar iš vaikystės prisiminė ir

vyresnio amžiaus pateikėjai. 2008–2012 m. straipsnio autorė rinko šiuurpes ir iš interneto. Tokiu būdu tyrimui surinktas palyginti nemažas skaičius šio žanro kūrinų – apie 400 šiuurpių tekstų¹.

Tyrimo metodai: aprašomasis, interpretacinis ir lyginamasis.

Kodėl vaikams patinka žiaurūs pasakojimai? Iš pradžių reiktų trumpai nusakyti priežastis, kodėl vaikai mėgo ir tebemėgsta pasakoti šiuurpes. Šiuose pasakojimuose atsispindi įvairios vaikų baimės, kurių ypač daug vaikai išgyvena būtent tuo amžiaus tarpsniu, kada sekamos šiuurpės. Vaikų psichologų atlikti tyrimai rodo, kad pradinių klasių mokiniai, kurie ir yra pagrindiniai šiuurpių pasakotojai, labiausiai bijo gyvūnų ir pabaisų, realiai neegzistuojančių būtybių, tamsos, negerų žmonių. Tamsos bijantys vaikai dažniau bijo likti vieni namie. Mergaitės labiau negu berniukai bijo likti vienos lifte ar kambaryje uždarytomis durimis (Lesinskienė, Malyško, Beliajevaitė, 2005, 185). Vaikų baimės paaiškinamos ir lakia vaiko fantazija, jo imlumu aplinkai, ir nesugebėjimu realiai vertinti pasaulio bei jame tikrai esamų ir išgalvotų dalykų (Lesinskienė, Malyško, Beliajevaitė, 2005, 187). Sulig kiekvienu amžiaus tarpsniu vaikų baimės keičiasi, tamsos baimė vėliau perauga į tikrų užpuolimų, ligų, mirties baimę. O mirtis, kuria būtent ir mėgaujamasi šiuurpėse, apskritai yra didžiausia iš visų baimių – visų baimių prototipas. Apie šeštuosius – septintuosius savo gyvenimo metus vaikas pradeda suvokti, kad mirtis yra negrįžtamas procesas.

Kolektyviniu šiuurpių sekimu siekiama sužadinti baimės jausmą – vaikai jį išgyvendami jaučia savotišką pasitenkinimą, pasiekia emocinį katarsį (Гречина, Осорина, 1981, 97). Psichologė M. Osorina (Осорина, 1986, 45) teigia: „Vaikui svarbu matyti, kad ir kiti vaikai bijo taip pat, kaip ir jis. Tai, kas gąsdina ir su kuo sunku susidoroti vienam, gali tapti žinoma, nepavojinga ir netgi juokinga, jei bauginantis dalykas apsvarstomas ir nuvainkuojamas drauge. Svarbu ir tai, kad grupėje vaikai būna skirtingo amžiaus, ir vyresnieji jau juokiasi iš to, ko jaunesnieji dar bijo.“ Tačiau vaikams smagu „gąsdintis“ ne tik sekant šiuurpes, tarp vaikų populiarūs ir įvairūs burtai, spiritizmo seansai, kita maginė praktika. Elizabeth Tucker (2008) pastebi: „Nesvarumo ir transo seansai yra svarbūs jaunų žmonių vystymuisi. Paprastai rengiami privačiose erdvėse mergaičių grupėse šie ritualai padeda vaikams susirūpinimą keliančias baimes, kuriomis jie pasidalija tarpusavyje, įsprausti į tam tikrus rėmus“ – t. y. tas baimes suvaldyti ir nugalėti.

Šiuurpės turi gana specifines sekimo ir gyvavimo sąlygas. Pasakojama susirinkus būreliui vaikų prietemoje ar tamsoje, naktį kokioje nors nuošalioje vietoje, kartais jau sugulus vaikams vienoje patalpoje (ligoninėje, stovykloje, svečiuose). Jei šiuurpės sekamos dieną, ieškoma tinkamos – tamsios, nuošalios – vietos. J. Levkijevskaja išvedė universalią vietos ir laiko, reikalingo pasakoti šiuurpėms, formulę – „ankšta, tamsu ir baisu“ (Левкиевская, 2010, 60). Jei su kitų tautosakos žanrų kūriniais (pasakomis, dainelėmis, skaičiuotėmis, greitakalbėmis ir kt.) tėvai, darželio auklėtojai ir mokytojai mielai supažindina vaikus, naudoja edukacinius tikslais, tai šiuurpės niekada nėra pasakojamos suaugusiųjų vaikams. Lygiai taip pat ir vaikai, pasakodami šiuurpes savo uždaruose būreliuose,

¹ Tyrimus finansavo Lietuvos mokslo taryba. 2011–2013 m. buvo vykdomas mokslinių tyrimų projektas „Šiuolaikinis moksleivių folkloras“ (sut. Nr. LIT-4-8).

stengiasi, kad šių pasakojimų negirdėtų suaugusieji, nes vaikai intuityviai jaučia, kad tėvai uždraus pasakoti tokias „baisybės“ ir „nesąmones“, slepiasi jie ir nuo paauglių, kurie jau pašiepia mažesnius, tebetikinčius tokių pasakojimų tikrumu.

Taigi šiuorpių sekimu siekiama pa(s)igąsdinti, vaikai, nusprendę pasakoti šiuorpes, dažnai kviečia draugėn savo bendraamžius tokiais žodžiais: „Einam pasigąsdinti“, „Einam bijoti“. Pasakojant ir skaitant šiuorpes ar jų klausant patiriama baimė turi įtakos ir pačiam pasakojimo tekstui – jo ilgiui, kompozicijai, stiliui, meninėms priemonėms.

Žodžių pasakojamų šiuorpių ypatumai. Pažiūrėkime, kaip atrodo vaikų pasakojami tekstai. Šiuorpė paprastai yra trumpas, kelių ar keliolikos sakinių pasakojimas. Pasakojant šiuorpes žodžiu, jų forma pernelyg nesirūpinama, dėmesys sutelkiamas į istorijos turinį. Pasakojimas dažniausiai būna trumpas, kalba primityvoka. Pasakojimo ilgis labai priklauso ir nuo pasakotojo amžiaus – kuo vaikas mažesnis, tuo jo pasakojimas yra trumpesnis. Pasakojimas dažnai būna nerišlus, jame daug minties šuolių, gausu pasikartojimų, situacijos tikslinimų (žr. 1 pavyzdį), tačiau tokius dalykus pastebi tik tyrinėtojas; vaikai, kurie pasakoja ir klausosi šiuorpių, tekstą suvokia visiškai kitaip – jie girdi bauginančią pasakotojo perduodamą informaciją (1 pavyzdyje – tai, kad buvo nužudyti abu vaiko tėvai; mergaitė sutinka vaiduoklį; ji pati buvo nužudyta), jaučia baimę, įsivaizduoja, kad ir jiems gali taip atsitikti.

(1) *Vieną kartą mergaitė pagalvojo, kas čia per namas. O ten buvo burtų namas ir jinai po to užėjo ir po to pamatė daug labai baisių dalykų – kaulus. Ir jinai pamanė, kad tenai jos tėtis nužudytas ir mama. Ir jinai po to užėjo ir pažiūrėjo, kad tenai vaiduoklis vaikšto, ir jinai labai labai išsigando. Ir jinai nukrito į tokią duobę, kur ten buvo. Ir po to ji žiūri, kad visur ten kaulai yra. Ir po to pradėjo verkti ir po to jinai po kelių metų jinai numirė ir po to kaulai liko, kaip ir jos ten tėvai mirė.* Erika, 7 m., VDU ER 1966/29².

Ugtelėjusių vaikų pasakojimai tampa rišlesni, detalesni, jau sąmoningai išmokstama didinti įtampą, suvaldyti baimę, kylančią tokio pasakojimo metu ir pačiam pasakotojui. Keičiasi ir demoniški veikėjai, kenkėjas-žudikas gali būti neįvardijamas. Tokios šiuorpės jau dažnai turi sąsajų su sakmiškais pasakojimais (2 pavyzdys), kuriuose dalijamasi mistinės anapusybės patirtimi (Šlepavičiūtė, 2012, 81).

(2) *Buvo vestuvės. Jaunoji su jaunuoju sugalvojo žaisti slėpynių. Jaunikis visus vestuvininkus surado, o jaunosios – ne. Visi žmonės ieškojo jaunosios, bet niekur nerado. Po savaitės tame name pradėjo vaidentis. Kiek žmonių ten beapsigyvendavo, visi išprotėdavo nuo vaidenimosi. Bet vieną kartą į tą namą atsikraustė jauna šeima. Jie namo palėpėje rado didelę skrynią, atidarę ją rado nuotakos suknelę ir griaučius. Jauna šeima prieš pirkdama namą jau žinojo, kad jame vaidenasi, bet į tai nekreipė dėmesio ir nusipirko didelį dvarą. Radę palaikus, atidavė policininkams, kurie išsiaiškino, kad tai dingusioji jaunoji, ir nuo to laiko tame name nesivaidena.* Mergaitė, 15 metų, VDU ER 1675/1.

Pasakojimas, ypač mažesnių vaikų, kartais būna nebaigtas ir kūrinio baigtį galima tik nuspėti. Neprisimindami visų detalių, o ir, matyt, dėl pasakojant šiuorpę apimančios baimės, vaikai akcentuoja svarbiausią dalyką – pasakojimas, kaip ir dera šiuorpei, baigiamas mirties konstatavimu:

² Sakytiniai šiuorpių tekstai pateikiami autentiški, jų kalba nėra taisyta. Internetinių pavyzdžių kalba tvarkyta minimaliai: tekstuose ištaisytos rašybos ir skyrybos klaidos, tekstas sulietuvinatas.

(3) *Vieną kartą tėvai išvažiavo iš namų, o vaikas liko namie. Kažkas beldžiasi į duris, vaikas labai bijojo, pūtė šaltas vėjelis. Vaikas bėgo pasislėpti po lova. Kažkas atidarė duris, išjungė šviesą, grįžę tėvai ir atidarę duris rado kraują ir nupjautas smegenis.* VDU ER 1893/48.

Šiurpes, kaip ir kitų žanrų tekstus (pavyzdžiui, anekdotus), drąsesni vaikai kartais bando kurti šią pat minutę, tikindami, kad pasakojimą jie yra seniai girdėję. Tokiuose ekspromtu kuriamuose tekstuose pagrindiniu pasakojimo akcentu tampa smurtinės mirties akcentavimas. Pasakojimas gali būti pradedamas kaip šiurpė, bet jis skamba tik kaip žinomų populiarių šiurpių ar net kaip neseniai matyto trilerio ar fantastinio mistinio filmo siužeto ar girdėtų kriminalinių naujienų nuotrupos:

(4) *Nu tokia mergaitė ėjo pas berniukus nu staigmeną žiūrėt, nu nes jie pakvietė nu staigmeną žiūrėti, ir tie berniukai ją išprieivartavo ir sako: „Neljskit, jeigu norit būti mano draugai, tai – sako – neljskit“.* Ir paskui, **paskui muzika tokia baisi suskambo** (paryškinta L. A.). *Ir pradėjo nu pešti jai plaukus, o paskui užkasė nu užlydė su plytom jos megtinį ir jos kaulus.* Greta 7 m., VDU ER 1966/16.

Pastarajame pavyzdyje matome, kad mergaitė, paprašyta papasakoti šiurpę, savo vaizduotėje mato visą pasakojimą ir netgi girdi muziką. Vaikai gali sujungti į vieną pasakojimą kelių šiurpių ar net kitų žanrų siužetus. Svarbiausia tokiu pasakojimu sukurti baisumo atmosferą, sukelti klausytojų baimę, o kiekviena nauja detalė, toliau plėtojamas pasakojimas su vis „naujais“ argumentais, tai puikiausiai padeda padaryti:

(5) *Ten kruvinoji Marija. Ten kaip buvo šeima ir po visą pasaulį plito kiaulių liga. Ir ten Marijai buvo atsitikusi tokia nelaimė, ją užpuolė šitų ta kiaulių liga. Tada ją nuvežė greitai gydytojai, jai pririšo varpelį ir palaidojo gyvą. Ir jos visa šeima, kaip ten, sapnavo, kad jos varpelis skamba, o jeigu varpelis skamba, tai, reiškias, reikia ją jau atkasti, reiškias, jinai jau normali, nu nesusirgusi, o jeigu neskamba... Ir jos šeima sapnavo, kad jįsai skamba, ir jos neatkasė. Ir paskui, kad ją vadina Meri kažkaip tai ten. Ir sako, jeigu ten reikia uždegti tris raudonas žvakes ir jeigu ir reikia prie veidrodžio atsisėsti, ir jinai visada prie veidrodžio laukia ir jinai, jos dvasia visada prie veidrodžio su šituo su peiliu. Mano draugei buvo vieną kartą taip atsitikę, jinai kažkokį burtazodį pasakė ir jos vos nenužudė šita Meri.* Viktorija, 9 metai, užrašyta 2009 m., VDU ER 1966/17.

Truputį išsamiau paanalizuokime šį devynmetės pasakojimą. Pasakojimas yra įdomus tuo, kad jis parodo tiek vaikų kūrybingumą, tiek ir jų greitą reagavimą į šiuolaikinio gyvenimo aktualijas. Tekstas užrašytas 2009 m., tais pačiais metais, kai tiek visame pasaulyje, tiek ir Lietuvoje siautė vadinamasis kiaulių gripas, sukėlęs ir nemažą paniką, kurią nesunkiai galėjo pajusti net ir vaikai – buvo uždaromos mokyklos, žiniasklaida mirgėjo pranešimais apie nuo šios ligos mirusius ligonius. Pasakojime taip pat galime išskirti plačiai paplitusį šiurpės ar sakmiško pasakojimo siužetą apie gyvą palaidotą žmogų – čia įtraukiamas ir kitas pasakojimas, kuriame kalbama apie vieną populiariausių vaikų maginių praktikų – burtus su žvakėmis ir veidrodžiu. Pasakojime minimas personažas – kruvinoji Marija, arba Meri, – yra perimtas iš anglakalbiuose kraštuose paplitusių šiurpių ir išpopuliarėjęs tik pastaraisiais metais. Jis keičia iki tol kelis dešimtmečius lietuvių vaikų šiurpių mėgstamą personažą Pikų damą, kilusią iš Rusijos, kur ji buvo ir yra labai populiarius ne tik šio folkloro žanro, bet ir visos vaikų kultūros personažas (Топорков, 1998). Tačiau tokia pasakojimo analizė būna įdomi tik mokslininkams, o tiesioginiams folklo-

ro vartotojams, šiuo atveju šurpių sekėjams vaikams, toks kontaminuotas pasakojimas tampa įdomesnis ir įtaigesnis.

Šurpių, pasakojamų virtualioje erdvėje, ypatumai. Šiandien šurpės yra pasakojamos ne tik gyvai. XXI a. pradžioje, atsiradus virtualaus bendravimo galimybėms, šie pasakojimai perkelti ir į elektroninę erdvę. Ir tai dar labiau sužadina vaikų domėjimąsi šiuo keistai baisiu žanru. Internetu vaikai ir paaugliai pagal savo interesus kuria įvairius bendraminčių klubus, tad ne viename portale rasime susibūrusius ir šurpių mėgėjų klubus. Juose vaikai pasakoja šurpes, rašo komentarus, dalijasi pasakojimų sukeltais įspūdžiais.

Pasikeitęs sklaidos būdas lėmė ir šurpių komponavimo stilistiką. Paprastai internete skelbiami tekstai būna ilgesni negu vaikų žodžiu pasakojami tekstai. Kai kurios šurpės keliauja iš vieno virtualaus klubo į kitą – jos kopijuojamos net su tomis pačiomis gramatikos, stiliaus ar net logikos klaidomis. Kitos šiek tiek varijuoja – skiriasi kai kurios jų detalės, kūrybingesni vaikai prirašo nors po kelis žodžius ar sakinius.

Žodžiu pasakojamų šurpių forma pernelyg nesirūpinama, susitelkiama į istorijos turinį. Pasakojimas dažniausiai būna trumpas, kalba primityvoka. Kaip jau minėta, ne visi vaikai geba rišliai papasakoti tekstą, pasakojimas kartais būna nebaigtas ir kūrinio baigtį galima tik nuspėti. Visai kitaip atrodo tekstai virtualioje erdvėje. Pasakojimas dažniausiai yra išbaigtas. Virtualioje erdvėje publikuojami tekstai įgauna daug šnekamosios kalbos bruožų – taip jie dar labiau priartėja prie skaitytojo patirties ir realaus gyvenimo ir kartu tampa gyvesni ir įtaigesni (6, 7 pavyzdžiai). Dažnai naudojamas dialogas, pateikiama labai daug, rodos, nieko bendra su pasakojimu neturinčių detalių, tačiau kaip tik jos ir kelia bei didina įtampą, priartina pasakojimą prie tikrovės, kartu paversdamos šurpę įtaigiu trumpu apsakymu:

(6) *Vieną kartą gyveno mergaitė vardu Eglutė. Eglutė mokėsi 1a klasėje. Mokėsi ji labai gerai, mokėjo piešti raideles ir jas skaityti. Vieną kartą gruodžio mėnesį ji parėjo namo per šaltas ir jau tamsias gatves. Priėjus prie savo namo, ji pamatė, kad ant skambučio yra kraujas. „Ech, tas tėvelis negali nieko normaliai sutaisyti neįsikalęs vinuko į pirštuką,“ – pamanė mergaitė. Paskambino į duris ir jos pirštą pakratė elektra. „Ouch skauda!“ – suriko mergaitė. Ji ištraukė raktus, ant kurio buvo obuolio pakabukas ir ant kurio buvo parašyta I LOVE SCHOOL. Eglutė atidarė duris, jos buvo atrakintos. Užėjusi į vidų, paklausė savęs: „Kur tėtis, kur mama?“ Mergaitė nelabai mėgo būti namie viena, nes ji labai mylėjo tėvelius. Užėjusi į vidų, ji pamatė televizorių, kuris nieko nerodė, tik šnirpštimą. Nuėjusi į koridorių, ji pamatė telefoną begulint kraujo baloje, mergaitė labai išsigando ir nusprendė paskambinti policijai, bet vos nesurinkus kombinacijos 112, ji prisiminė, kad jis skleidžia garsą, todėl padėjo telefoną atgal. Nuėjus į virtuvę, ji pasiėmė laikraštį, ant kurio buvo parašyta „Donaldas Turmikolsas pravarde Siaubas gatvėse“. Mergaitė pasiėmė peilį ir ėjo į tėvėlių kambarį. Durys buvo užrakintos, ji pasiėmė kortelę ir atrakino duris. [Toliau su pasimėgavimu smulkmeniškai aprašomi žudynių vaizdai] VDU ER 2273/5.*

Internetiniuose pasakojimuose ypač pradedama mėgautis pačiu žudynių vaizdu. Tai, ko vaikas, pasakodamas šurpę žodžiu, neišdrįstų pasakyti ar taip smulkmeniškai nupiešti baisumo vaizdo dėl pasakojant šurpę jį apimančios baimės, internete daroma gana dažnai. Be to, siunčiant šurpę paprastu *kopijuoti / įterpti* (angl. *copy–paste*) būdu nesunku pridėti dar kelis žodžius ir vaizdą dar labiau pašurpinti:

*Iš po lovos lįstelėjo ranka su skalpeliu rankose ir prapjovė mergaitės veną. Paskui ją parvertė ant nugaros, prapjovė gerklę ir ją prakando, tada valgė jos organus bei smege-
nis <...>. VDU ER 2273/5.*

Vyras guli, bet jau nebegyvas, o burnoje sukišti jo nukirsti pirštai, akys išluptos ir padėtos ant krūtinės, iš akiduobių dar upeliais srūva kraujas, plaukų kuokštai nurauti ir išbarstyti po karstą. VDU ER 1500/48.

Kai kurios šiurpės virtualioje erdvėje pasakojamos pirmuoju asmeniu – tai kelia didesnę baimę bei įtampą ir istorijas dar tikroviškesnes, taip atsitikimas priskiriamas labai artimam – jį pasakojančiam žmogui, taip sustiprinimas įspūdis, kad kažkas panašaus gali nutikti bet kam. Kol nebuvo interneto, žodžiu pasakojamos šiurpės beveik niekada nebuvo pasakojamos pirmuoju asmeniu.

Internete puikiai išnaudojamos ir kitos rašytinio teksto formatavimo ir komponavimo galimybės, stiprinančios bauginantį efektą. Rašydami šias istorijas, vaikai labai mėgsta daugtaškius, kartais jais baigiamas vos ne kiekvienas sakinys. Dažnai tai būna ne įprastas trijų taškų daugtaškis, bet kelių, keliolikos ar net keliasdešimties taškų virtinė. Toks rašymo būdas – lyg ir kokios baugios minties nutylėjimas – istorijas taip pat daro paslaptingesnes ir baisesnes. Vaikų manymu, svarbiausios pasakojimo vietos paryškina-
mos ir didžiosiomis raidėmis parašytu tekstu.

Įspūdis virtualioje erdvėje stiprinamas ir vaizdinėmis priemonėmis. Tokiuose tinkla-
lapiuose vyrauja juoda ir raudona spalvos. Pasakojimai rašomi raudoname fone juo-
domis raidėmis arba – atvirkščiai – juodame fone raudonomis raidėmis. Šiurpės ilius-
truojamos kraujo klanų, žiaurių žmogžudysčių piešiniais ir nuotraukomis (žr. 1 ir 2 pav.).
Kartais konkrečioms šiurpėms pritaikomos jų turinį atitinkančios iliustracijos. Paskaičius
komentarų, parašytus tokiose svetainėse ar tinklaraščiuose, galima pastebėti, kad pa-
veikslėlis vaikams yra lygiavertis, o ne informaciją papildantis šaltinis. Ne vienas vaikas
ar paauglys išreiškia susižavėjimą iliustracijomis, net jeigu ir pareiškia netikrą tokiomis
istorijomis.

1 pav.³

2 pav.⁴

³ Prieiga internete <<http://www.blogas.lt/uploads/r/rista13/52955.jpg>> [žiūrėta 2013-04-15].

⁴ Prieiga internete <<http://www.blogas.lt/uploads/r/rista13/56748.jpg>>. Daugiau spalvotų ilius-
tracijų ir paties virtualaus klubo vaizdą galima pamatyti tinklaraštyje <[http://www.blogas.lt/pil-
kaplyta/210165/istorijossu-siurpuliukais.html](http://www.blogas.lt/pil-
kaplyta/210165/istorijossu-siurpuliukais.html)> [žiūrėta 2013-04-15].

Internetė neįmanoma nustatyti tikrojo vaikų amžiaus (o ir pačių vaikų nurodytas amžius gali skirtis nuo tikrojo), tačiau pagal vaikų komentarus galima spėti, kad čia, kaip ir tikrovėje, bendrauja tiek jaunesni, dar tikintys tokiais pasakojimais, tiek ir vyresni, jau neigiantys ar skeptiškai vertinantys tokius pasakojimus vaikai ir paaugliai. Tikėjimas arba netikėjimas šiomis istorijomis ir jausmai, patiriami pasakojant ar skaitant tokias istorijas, išreiškiami ir itin populiariais virtualioje erdvėje jausmaženkliais – veidukais, žyminičiais emocijas: šypsena, aišku, reiškia netikėjimą šiurpėmis ar pašiepimą tų, kurie jomis tiki, kiti jausmaženkliai žymi abejonę, baimę, išgąstį.

Paauglių pasakojamos šiurpės ar jų parodijos išskiria ir jau ryškiai pabrėžiamą ironiją, kurią atspindi ir padeda sustiprinti pasakojimo stilius – jaunimo vartojamas žargonas, keiksmazodžiai (7 pavyzdys). Kai kurios šiurpės kuriamos kaip trumpi apsakymai (panašiai kaip ir kiti paauglių mėgstami žanrai, pvz., romantiškos sentimentalios mergaičių meilės istorijos (apie jas plačiau Kazlauskienė, 2008).

(7) <...> Pradėjom kviesti *Pikų damą*: „*Pikų dama, pasirodyk, Pikų dama, pasirodyk, Pikų dama, pasirodyk*“, ir, 3-įkart ištarus burtažodį, gretimame kambaryje užgirdom kažką barškant. Susižvalgėm su draugu ir nuvarėm į tą kambarį, iš kur sklido garsas. Žiūrėm – ant lovos sėdi moteris. Visa juodai apsirengus, galva irgi apsigaubusi su juoda skara... Draugas paklausė: „Ką tu čia nah... darai? Iš kur tu čia atsiradai?“ Ji pakėlė galvą... O veidas toks visas kaip per siaubo filmą. Atsistojo ir pradėjo po truputį eiti link mūsų. „E, daune, iš kurio durnyno pabėgai? – tariau aš. – Paskambinsim, kad pasiimtų...“ O ji, nei žodžio netarus, sėlino artyn. Nu, mane pradėjo šiurpas biškį kratyt, bet draugas pasigavo ją už pakarpas ir nuvilko link durų. Išspyrė pro duris ir surėkė: „Bl... žertva, kad daugiau nematyčiau arti savo namų!... <...>. VDU ER 1500/17

Šiurpės įtaiga gali būti sukuriama ir priešingu cituotam pavyzdžiui būdu:

(8) *Einu per kapines. Naktis, aplink tamsu, mėnulis vos vos apšviečia takutį. Aplinkui tik šešėliai matyt. Atrodo, kažką girdžiu už krūmo šnarant, lyg kas sėlintų ir slėptųsi. Visai netoli suukė pelėda, kažkas užlipa ant šakutės, girdžiu aiškiai tik „trakšt“, apsidairau aplinkui. Tuo metu ant mėnulio užslenka debesis. Tamsu tamsu pasidaro, nieko nematau, net takučio. Varčikai jau visai netoli, bet staiga išgirstu, kaip kažkas tyliai tyliai juos atidaro, nes vyriai vos sugirgžda. Jaučiu, kaip kažkas artėja link manęs, o viskas taip tamsu, nieko nematau, stengiuosi net nekvėpuoti, nes tyla tiesiog spengia ausyse. ATIDUOK ŠIRDJ!!! (Garsiai surinkant šiuos žodžius, reikia griebti tam, kuriam pasakoji, už širdies.) VDU ER 1714/14.*

Šį tekstą būtų galima pavadinti vienu meniškiausių iš visų rastųjų. Šnekamajai vaikų kalbai toks pasakojimo stilius nėra būdingas. Galima būtų suabejoti, ar tokių tekstų autoriai yra vaikai, tai galėtų būti jau vyresni, labiau pasakoti moką paaugliai. Tačiau šis pavyzdys nėra vienintelis, kai kuo baugesnei atmosferai sukurti imamas ir gan manieringai gražaus ir estetiško vaizdo kūrimo būdo. Baisus vaizdas nebūtinai gali būti kuriamas gan tiesmukai nusakant žmogžudystės vaizdą. Baimę galima sukelti ir kitais būdais, kad ir per vaikams baugios aplinkos aprašymą, pavyzdžiui, pasitelkiant tam tikrus gamtos reiškinius: *aplink buvo tamsu; miško glūdumoje; ji girdi tik pelėdos kūksmą; pučia žvarebus vėjas* ir pan. Taigi net tam tikras kalbos stilius pasakojant šiurpę gali gąsdinti arba, atvirkščiai, sumažinti šiurpės metu turinčią kilti baimę. Kalbos stilius taip pat padeda išreikšti ir pasakotojo tikėjimą arba netikėjimą tokių pasakojimų tikrumu.

IŠVADOS

Apibendrinant reikia pabrėžti, kad pagrindinė priežastis, dėl ko sekami šie destruktivaus turinio pasakojimai, – jais siekiama pa(ši)gąsdinti. Kolektyvinis šiurpių sekimas žadina baimės emociją, ją išgyvendami, vaikai jaučia savotišką pasitenkinimą. Pasakojimo metu patiriama baimė turi įtakos ir pačiam tekstui.

Šiurpių tekstų forma, o ir turinys, keičiasi pasikeitus jų sklaidos būdai. Žodžiu pasakojamos šiurpės yra trumpesnės, pasakojimas neišplėtojamas, akcentuojami svarbiausi dalykai, svarbiausia, pasakojimas užbaigiamas mirties ar žmogžudystės scena. Seniau žodžiu perduodamam tekstui įtaką darė pasakotojo amžius ir talentas (gebėjimas įtaigiai papasakoti kūrinį, jo atminties gebėjimai) ir šiurpėms sekti tinkamos aplinkos – *ankšta, tamsu ir baisu* – parinkimas. Tačiau atsiradusios virtualaus bendravimo priemonės ne tik dar labiau praplečia gąsdinimo, bauginimo galimybes, bet ir keičia šiurpių komponavimo stilistiką. Internetiniai pasakojimai yra daug ilgesni, aprašymai tampa detalesni, vaizdingesni, jie dar labiau „priartinami“ prie realybės ir pasakotojo asmeninės patirties. Efektas internete parašytose šiurpėse pasiekiamas ir vaizdinėmis priemonėmis – iliustracijomis ir pačiame internetiniame puslapyje naudojamomis spalvomis, teksto formatavimo priemonėmis. Taip pasakojimai tampa dar įtaigesni, kartu ir įdomesni, o pasikeitęs sklaidos būdas leidžia ir toliau išlaikyti šio tarp vaikų paplitusio folkloro žanro populiarumą ir užtikrinti tolesnį tradicijos perdavimą.

SUTRUMPINIMAI

VDU ER – Vytauto Didžiojo universiteto Kultūrų studijų ir etnologijos katedros etnologijos ir folkloro rankraštynas

LITERATŪRA

- Anglickienė L., 2009, Šiurpės ir jų parodijos. – *Tautosakos darbai* 38, 15–29.
- Lesinskienė S., Malyško K., Beliajevaitė G., 2005, Vaikų baimės pradinėse klasėse. – *Medicinos teorija ir praktika* 3 (43), 185–188. Prieiga internete <http://www.mtp.lt/files/mtp_2005_3_vidus.pdf#page=37> [žiūrėta 2013-03-01].
- Skabeikytė-Kazlauskienė G., 2008, Meilė ir mirtis: rašytinės istorijos apie meilę. – *Tautosakos darbai* 35, 293–306.
- Šlepavičiūtė I., 2012, Mistinės jaunimo patirtys interneto pasakojimuose. – *Tautosakos darbai* 43, 70–84.
- Tucker E., 2008, Levitation revisited. – *Children's folklore review 2007–2008* 30, 47–60.
- Гречина О. Н., Осорина М. В., 1981, Современная фольклорная проза детей. – *Русский фольклор. Фольклор и историческая действительность XX*. Ленинград: Наука, 96–106.
- Зуева Т. В., 1985, Категория чудесного в современном повествовательном фольклоре детей. – *Проблемы интерпретации художественных произведений*. Москва, 131–148.
- Левкиевская Е., 2010, Детские страшные рассказы в коммуникативном аспекте. – *Детский фольклор в контексте взрослой культуры* / ред. М. Л. Лурье и И. А. Сергиенко. Санкт-Петербург: Изд. СПбГУКИ, 48–70.

- Лойтер С. М., 1998, Детские страшные истории («страшилки»). – *Русский школьный фольклор: От «вызываний» Пиковой дамы до семейных рассказов* / сост. А. Ф. Белоусов. Москва: Ладомир, 56–134.
- Осороина М. В., 1986, «Черная простыня летит по городу», или Зачем дети рассказывают страшные истории. – *Знание – сила* 10, 43–45.
- Рублев К. А., 1989, «Страшный» фольклор детей и научная фантастика. – *Проблемы детской литературы*. Петрозаводск, 122–133.
- Топорков А. Л., 1998, Пиковая дама в детском фольклоре. – *Русский школьный фольклор: От «вызываний» Пиковой дамы до семейных рассказов* / сост. А. Ф. Белоусов. Москва: Ладомир, 15–55.
- Трыкова О. Ю., 1997, Страшилки. – *Современный детский фольклор и его взаимодействие с художественной литературой*. Ярославль: ЯГПУ им. К. Д. Ушинского, 51–85.

STYLISTIC FEATURES OF CREATING HORROR STORIES

SUMMARY

Horror stories are stories which usually end with the death of main heroes. They are told by seven to twelve year old children. This folklore genre came to Lithuania from Russia after the II World war. The aim of this paper is to present main stylistics features of this genre and to show how the way of spreading of horror stories changes their form and content. It can be noticed that the texts which are told orally and texts which are spread via internet are a bit different. Orally told story often is short, its language is simple and even primitive. The main reason which influences such features of the story is the fear which children feel by telling and listening of the horror stories.

Today the horror stories are told in the Internet, too. Children create special clubs and blogs for the telling of the horror stories. In the web clubs texts change, they become longer, more vivid and picturesque, the main places of the texts are emphasized using possibilities of the text's arrangement and formatting. In addition, the visual material (photos, pictures) and colours help to strengthen the effect of the written text.

STYLE AS A SIGN. DERIVATIVE CONCEPT OF STYLE*

JERZY BARTMIŃSKI

Marijos Kiuri-Sklodovskos universitetas (Lenkija)

Maria Curie-Skłodowska University (Poland)

KEY WORDS: academic style, colloquial style, derivation of style, exponents of style, linguistic style, manifestations of style, values of style

The concept of style has been functioning in linguistics for many years, though it is not a concept which is exclusively linguistic: art historians use it, anthropologists of culture use it, and more recently it has also entered the field of sociology¹. This very fact is significant and confirms the correctness of the view that “styles characterise all human behaviours, as long as we can ascribe semiotic character to them” (Mayenowa, 1979, 314, 367–368).

In this chapter we will focus our attention on the term style when applied to language and studied with linguistic methods. What we will be concerned with is the so-called typical style, constituting a certain language variant equipped with particular properties, and so we will concern ourselves with the style as an institutionalised phenomenon, and not only an irreversible specification of language which is characteristic for one text, author or genre. Introducing the term style is necessary, if linguistic description is to encompass the whole structural competence of language users – with the problems of text structure included – and also pragmatic competence, and so, on the one hand, how users construe linguistic signs, and on the other, how they use such signs and the functions they ascribe to them.

Defining style is not easy, in pretty much the same manner as many other frequently used humanistic terms. W. Sanders dealt with 28 style definitions, highlighting the following concepts of style:

– individualising (“Le style est í homme mème” (eng. “Style is man”) <G. L. de Bufon>; “Jeder Mensch hat seinen eigenen Stil so wie eigene Nase” (eng. “Every man has their own style, just as they have their own nose”) <Lessing>; “Le style est í oeuvre mème” (eng. “Style is a masterpiece”) <R. A. Sayce>);

– emotional (“í expression des faits de la sensibilité par le langage et í action des faits de langage sur la sensibilité” (eng. “expressing emotions by means of language and

* The paper was first published in Polish as *Derywacja stylu* in the book *Pojęcie derywacji w lingwistyce* / ed. by Jerzy Bartmiński. Lublin, 1981; translation into Russian in: Jerzy Bartmiński. *Jazykovej obraz mira. Očerki po etnolingvistike*. Moskva, 2005, 320–341.

¹ See the following: *Materiały VII Seminarium Metodologicznego pt. Pojęcie stylu* (in Nieborów 21–23.X.1976), *Biuletyn Historii Sztuki* 1, 1978; A. L. Kroeber. *Styl and Civilizations*. New York, 1957; as well as *Styl życia. Koncepcje i metody* / edited by A. Sicińskiego. Warszawa, 1976.

the influence of language facts on emotions”) <Ch. Bally; similarly in H. Seidler, M. Rif-faterre et al.>);

– deviational (“an individual’s deviation from norms” <Ch. E. Osgood>);

– statistic (“Style is a probabilistic concept” <L. Doležel>);

– selective (“the choices of equivalent items which the language offers the user in each linguistic situation” <A. A. Hill>);

– functional (“Höchste Zweckmässigkeit also ist höchster Stil” (eng. “the highest objective is the highest style”) <E. Engel>);

– sociolinguistic (“Styles as Dialects” <W. Wintera>);

– textological (“Stil ist die Art und Weise der Konstitution von Texten” (eng. “style is a way of building texts” <R. Harweg>) (Sanders, 1973)².

František Miko expressed similar views to the latter concept above, treating the phenomenon we are interested in as a system of rules governing the influx of linguistic forms in the process of text derivation: style is a kind of selective sieve which regulates the choice of lexicon, form and grammatical construction (Miko, 1970). The dissertations by K. Budzyńka and T. Skubalanka present the older positions of Polish authors (Budzyń, 1946; Skubalanka, 1976). M. R. Mayenowa closed her extensive survey of historical concepts of style with the statement of fact that there exist two manners of understanding style which are relevant in the 20th century: structural (its extension is the semiotic proposal) and expressive, both of which have different particular takes in many and worthy works. None of the existing style definitions gives a complete enough basis for a strict take on research methods of stylistics within the frames of linguistics. At the same time, it is clear for contemporary linguists that from this troublesome term you cannot resign, because there are crucial problems and phenomena hidden behind it (Mayenowa, 1979, 358).

The principle of describing style in terms of derivation is based on preference for relational characteristics of the phenomenon and the dynamic take on it: though it will be such a description of style which; taking it in multi-directional relations with linguistic elements from lower levels of language organisation, as well as studying relations between different styles of one language, and also the attitude to typical social and cultural communicative situations; will bare its relevant parts and their inner structure, making its presence known. For when we use style, we try to recreate it or we confront it with other styles.

To begin with, I accept a semiotic concept of style. As style, I understand a higher-order sign structure in which the signified part (*signifié*) constitutes values ordered in a certain manner, and the signifying part (*signifiant*), i.e. the text exponents of those values, consists of language elements belonging to different levels of its structure: phonological, morphological, lexical, syntactic, semantic and textual³. For this reason stylistics

² Out of the recent Polish works, S. Grabias and T. Skubalanka both alluded to the sociolinguistic concept of style in their dissertations: *Spoleczne uwarunkowania stylów języka*. – In volume: *Socjolingwistyka 2* / ed. by W. Lubasia. Katowice, 1979.

³ A similar pair of terms (“values” and “means” of style) are used by J. Kęłowski (1978, 15–16).

can be described as meta-linguistics. Both the values and the style exponents constitute complexes of synchronically existing components which are specifically integrated via reference to the sender, their position and intentions. Style is obligatorily connected with text as an instructor of its manifestation.

Between the fields of values and exponents there is no one-to-one correlation: the same values can be transmitted by different means, and vice versa – the same structural means can be exponents of different values. Style can be situated between the abstract system of language and the concrete utterance, at the level of language custom which undergoes conscious nurturing. Its consequent semiotic (and linguistic) understanding requires, above all, differentiating between what in style is social, according to the norm, and what is a concrete and unitary phenomenon. Style takes its place in the chain: language → style → genre → text → sentence → word → morpheme → phoneme.

Contemporary stylistics devotes far more attention to the exponents of style (formal means) than its values (the contents of style). It has its source in the traditional interest of linguistics, i.e. the form of language, rather than in its meaning.

A basic methodological activity in stylistics, which belongs to structuralism, is comparing the language of a given text with a) non-linguistic components of a masterpiece which generates the text, b) with other texts belonging to a given language and a given culture. Let us look at some examples.

Juliusz Słowacki wrote in his *Dziennik [Dairy]* under the date of 21 July 1848 the following reflection:

(1) *Walczyć za wolność – wolność jest tylko środkiem – nie celem, to tak, jakby dwóch ludzi walczyło o flet – a jeden z nich tylko był muzykantem. / To fight for freedom – freedom is only a means – not the goal, is as if two men were fighting for a flute – and only one of them was a musician. (Słowacki, 1955, 488)*

The very same thought was later on taken up by him in poetic form, accepting the shape of a poem:

(2) *Drą się o wolność – Boże, nachylaj im grzbietu, / They are screaming for freedom – God, bring them to their knees,
Bo wolność – jest jakoby posiadanie fletu, / Because freedom – is like possessing a flute,
Jeśli go weźmie człowiek muzyki nieświadom, / If a man takes it who is unconscious of music,
Piersi straci – i uszy sfalszuje sąsiadom. / He will use it until he is hoarse – and he will bend the ear of his neighbour. (Słowacki, 1960, 296)*

Given the identity of the author and the topic, we can accept that differences between texts are only differences of style and questions about the varying features – at different levels of language – and about values, which are behind those features.

The second text is recognised as a poem by the reader “at first glance”: it is signalled by the lines of equal length culminating in a rhyme. The above-mentioned statement

can be made even without the knowledge of the language, as only poetic texts are written in our culture in this way. We receive the signal allowing us to make an introductory identification of style. At this moment the receiver has the right to accept a certain interpretative attitude towards the text: they do not refer the world presented in the poem directly to the objective reality that they know, but they perceive it in an autotelic manner via a certain type of aesthetic contemplation. The form of the text is decorative. The reading of the whole poem, operating with the developed language awareness, enables the statement to be made that there is in it a presence of conventional poetic expressions contrasting with colloquial ones (*jakoby* / [as though] instead of *jak gnyby* / [as if]) and non-conventional, rare, unusual expressions which contrast with the ordinary (*a man unconscious of music* instead of *not being a musician*; *bend the ear* instead of *irritate the person through playing false notes*). Going deeper into the manner of presentation, we must state a clear dramatisation achieved by forceful, more suggestive highlighting of contrasts via the relevant dismembering of sentences in the schema of the poem (*They are screaming for freedom – God, bring them to their knees*), via the introduction of personal form (*they are screaming*, when in the entry in *Dziennik* there was an infinitive *to fight*, the lyric subject stands between them, i.e. those who are screaming for freedom and God, and distances himself from “them”), via judging the world on the part of the speaker from the POV of certain superior values (*unconscious, bends the ear*). We can state that there is a personal, emotional attitude to matters which are spoken of (*they are screaming* functions simultaneously as ‘they are fighting for something’, ‘they demand something’, ‘they are shouting’, and it is also the expression of desperation on the part of the speaker). The intent of the text oscillates between moralising and generalising reflection. Its direct grounding is the world of the poet which is not precisely defined.

The entry in *Dziennik* bears the sign of freedom: the form is very natural, i.e. abbreviations were allowed (non-finite sentences), we have coordinate one-level segmentation, and simple vocabulary. Such a formal shape is clear enough to classify the text as an example of colloquial style, and even to recognise in it a certain genre specification of this style (personal entry for the purpose of memorising), in result we can interpret it in the way as you interpret colloquial style: with reference to the common knowledge, colloquial view of the world and common sense categories of thinking. The intention of a text built in such a manner sustains itself on the level of elementary notification. Mono-thematic texts or ones which take up banal topics are especially valid for grasping the essence of style. Let us quote one more example, this time from the scientific style, from a pedagogy book:

(3) R. IV. Analiza procesu tworzenia się prakcji w ontogenezie. Czynności dotyczące umiejętności jedzenia łyżką zupy.

Jedzenie zupy łyżką z talerza jest procesem skomplikowanym, wymagającym zdobycia pewnej wprawy poprzez wielokrotne ćwiczenie. W jego prawidłowym przebiegu występuje szereg połączonych ze sobą aktów działania, składających się na całość kształtu czynności zwanej jedzeniem. łyżka jest narzędziem posiadającym charakterystyczną, wypracowaną

przez pokolenia budowę. W strukturze łyżki można wyróżnić dwie zasadnicze części: 1 – uchwyt, względnie trzonek, pozwalający na trzymanie jej w ręku w czasie jedzenia, oraz 2 – część szerszą i wgłębioną („miscozka”, „łódeczkę”), umożliwiającą nabranie potraw półpłynnych i płynnych oraz poszczególnych kęsów i przeniesienie ich do ust. Umiejętne korzystanie z łyżki (jedzenie łyżką zupy z talerza) polega na tym, aby: 1 – odpowiednio ją uchwycić; 2 – nabrać na nią dostateczną ilość płynu; 3 – poprowadzić do ust tak, aby się nie wylał; 4 – wlać zawartość łyżki do ust unosząc nieco w górę trzonek łyżki, podczas gdy „łódeczka” dotyka dolnej wargi otwartych i zwężonych nieco ust. Sprawność posługiwania się łyżką i doskonalenia w tym zakresie polega nie tylko na orientacji w strukturze łyżki (przybory do jedzenia), ale także na odpowiednim dostosowaniu łańcucha kinetycznego do jej budowy i funkcji. Wymienione powyżej ogniwa łańcucha kinetycznego zostaną kolejno omówione, z odwołaniem się do zdjęć zamieszczonych w tablicy I.

R. IV. The analysis of the creation process of praxis in ontogenesis. The activities regarding the abilities to eat the soup with a spoon.

Eating soup with the spoon from the plate is a complicated process requiring acquiring a certain experience via multiple exercising. In its correct development there is a chain of interconnected actions, which comprise the whole activity called eating. The spoon is a tool which has a characteristic design developed via generations. In the structure of a spoon one can distinguish two basic parts: 1 – a handle allowing you to hold it in your hand while eating, and 2 – the wider and concave element (“bowl”) allowing to take semi-liquid and liquid dishes and particular mouthfuls and transferring them into your mouth. Capable use of the spoon (eating with the spoon from the plate) means that 1 – you have to hold it appropriately, 2 – you have to take enough liquid into it; 3 – you direct it to your mouth in such a way that it doesn’t spill; 4 – you sip the contents of the spoon with the mouth lifting the handle of the spoon slightly while the “bowl” touches the lower lip of the opened and slightly narrowed mouth. The dexterity of using the spoon and mastering this means not only orientation in the structure of the spoon (other utensils used for eating), but also an appropriate adjustment of the kin-aesthetic chain to its design and function. The above-mentioned links of the kin-aesthetic chain will be described subsequently, one by one, with reference to the pictures placed in the table I. (Dzierżanka-Wyszyńska, 1972, 72)

The stylistic features of the quoted text will be perceived in the simplest way, if we perform the translation into the colloquial style, i.e. we express its contents with “our own words”. The translation can assume more or less the following shape:

(4) Eating soup with a spoon must be learned, you simply need to practise a little, you need to try. You must be especially aware of which element of the spoon you eat with, and which you hold in your hand.

Setting both the stylistic takes on one and the same topic together, we notice, above all, the existence of a range of language differences which are responsible for distinguishing between scientific // colloquial, i.e. the fact that they are stylistically distinctive. In text 3 we are ready to regard as such distinctive features, for example, certain terms (*entirety, structure, functions, kin-aesthetic chain...*), syntactic constructions (sim-

ple sentences with many degrees of inner subordination, the lack of dialogues, many participles introducing subordinate predicates, sentences with developed subject complements functioning as defining expressions with regard to subjects), certain structural features of the text (multi-storey division into chapters and sub-chapters, numbering of the coordinate parts of the text, references to tables and photos). Those features are used to identify the style of the text as the scientific style. Due to the function, they can be called “signals” of style. Information included within the frame of the text cooperates with them (*doctoral dissertation, the reviewers were, research was conducted, and the name of the publishing house*).

However, the characteristic features of the scientific text do not exhaust themselves on those external signs, and indeed these do not determine if the text will be regarded as scientific or not. What is important is the special semantic organisation of the words used within the text, that is precise establishment of meanings and connecting the defined words with one another into the system of complex interdependencies, particularly the hierarchical ones. Thus *praxis* is ‘the ability to do activities’, *activity constitutes* ‘units of activity joined together’, *units of activity* are, for example, *holding, filling in, leading to mouth, pouring*. In a similar hierarchical relation, we have the following: *spoon – utensils for eating – tools, or soup – semi-liquid dish – dish*. As a result, the term *activity* has in a scientific text other meanings than the colloquial word *activity*. In the quoted scientific text, what also stands out is the greater attention to detail, than we would normally expect in a colloquial text, in respect of dividing objects into their parts: *spoon is made of a handle and bowl, the kin-aesthetic chain* which characterises eating soup from the dish with the spoon comprises four links in the chain, etc. All such semantic efforts – rightly regarded as relevant for scientific style (Furdal, 1973, 29) – are exponents of certain values required in this style, and in the depicted case, i.e. consistencies. Consistency here is a certain principle, which organises the expressive means and remains dependant on the system of values, such as the intention of presenting things objectively, rationality of the cognitive attitude, particular structuring of elements exposing the relation of subordination, etc.

So among the formal characteristics of style (exponents) we distinguish characteristics used for its global identification (signals) and characteristics stemming from the accepted rules of structuring of language (the presented reality), features which are used for both the revealing of those principle (e.g. the defining of and the hierarchical assignment of meanings remain in a functional relation with the principle of consistency). The latter ones serve the function of an exponent of stylistic rules. The signal features refer to the style as such, they are distinctive in the following relations: style // style; the exponents refer to particular values of style, and they function as positive features.

The differentiation of signals of style and indicators of stylistic categories (which here we defined as principles) is important in as much as it resolves the dispute over the method of style description: should the description be purely differentiating, as was postulated by J. Kuryłowicz for poetical language, or should it rather be integral, including the whole vocabulary material in a text, which was postulated previously by

M. R. Mayenowa⁴. I think it should include all the exponents; signal features (differential ones) in the first place, because of the fact that they perform a role of an activating factor in the stylistic manner for the wholeness of language elements in the text, and they give the receiver the basic key to text interpretation.

Putting aside for now the detailed characteristic of stylistic principles, let us ask what values are hidden behind the signals of style, i.e. what we can say about style as such (let's remain with the scientific style), about typical style, no matter the topic, genre of statement, individuality of the author, so otherwise: what values we are supposed to find in the text after identifying it as scientific.

The values of style constitute the network of world-view contents, which are the derivative of the POV accepted by the user of language. M. Bachtin rightly looked for constitutive factors of style in this exact network: "Style assumes the presence of authoritative POVs, authoritative crystallised ideological evaluations" (Bachtin, 1970, 291).

For scientific style, one can accept the following network of those values: 1) an assumption of an objective existence of the world and its empirical cognition, 2) an assumption of the rationality (see Kmita, 1971, 28) of one's own actions and the conviction about such rationality on the part of the audience of a given masterpiece, 3) a particular cognitive attitude towards the described reality, conditioning the evaluation of statements from the POV of their being true, 4) the narrowing of the POV to specific aspects of reality, 5) a particular vision (model) of the world, created as a result of accepted assumptions and attitude, together with the particular structuring of reality, based on logical rules of identity, non incompatibility, succession of reason and cause, etc.

These values – I do not claim that the given set is complete – are a common property of all scientific texts irrespective of their topic and discipline, thus (contrary to the opinion of A. Furdala) there is a basis for discussing one scientific style. Differentiation of language of particular specialisations rests within the layer of exponents, and not values, within thematic spheres, but the theme is not a style-creating factor.

In connection with the set of values focused around the category POV, let us also pay some attention to the fact that they are a condition of such quality and directionality of connotations used in the text of words. For example, *spoon* functions in a completely different perspective in texts 3 or 4, and for instance in the poem by J. Twardowski entitled *Ręce [Hands]*:

(5) *Twoje ręce – mamusiu
dobre jak szafirek po deszczu
jak czajki towarzyskie
przyniosły mnie na świat
kołysały
ustawiały na podłodze
sadały na stołku*

Your hands – mummy
good as a bluebell after the rain
as sociable as lapwings
brought me to the world
lulled
put (me) on the floor
sat on the stool

⁴ Kuryłowicz, op. cit.; M. R. Mayenowa. W sprawie problematyki stylistycznej staropolszczyzny. – In volume: *Odrodzenie w Polsce*, volume 4: *Historia języka*, part 2. Warszawa, 1962.

<i>mówiły że motyl dzwoni</i>	said that butterfly is calling
<i>że młodych grzybów nie sposób rozeznać</i>	that young mushrooms cannot be distinguished between
<i>uczyły trzymać łyżkę by nie trafiała do ucha</i>	taught [me] how to hold a spoon so that it doesn't get into the ear
<i>rozróżniać klon od jaworu</i>	distinguish maple from sycamore
<i>prowadziły przy oknie po ciemku</i>	led by the window in the dark
<i>po ziemi co czernieje jak szpak</i>	along the ground that is as black as a starling
<i>suche i ciepłe</i>	dry and warm
<i>za słabe</i>	too weak
<i>żeby wyprowadzić mnie z tego świata</i>	to lead me out of this world.

(Twardowski, 1979, 31)⁵

The category of POV implies the existence of somebody who assumes this POV as theirs, and so – the existence of the sender. The category of the sender is also implied via the intentions, i.e. the communicative aim of the text, important both at the level of the description of concrete speech acts, just as at the level of speech genres and language styles. The sender is the causal reason and reference point of all – formal-semantic and communicative-pragmatic – properties of text. The category of style cannot then be reduced to phenomena exclusively pragmatic⁶.

On the level of the description of linguistic style, i.e. typical style, it is all about the typical communicative intentions, and so for instance about the fact, that the feature of poetic style is a “suspension of verifiability” (Sławiński, 1974, 102), or otherwise speaking – operating quasi-opinions, because the sender is oriented towards evoking in the receiver the posture of aesthetic contemplation in relation to the text; the fact that scientific style exposes representative function – it assumes semantic transparency of sign and full verifiability of communicated contents from the POV of their relation to reality; that official-legal style has a normative orientation, and so a regulative one, projecting a specific state of things, etc. In the same sense the typical style is ascribed with the modality value, style qualification is then equal to the anchoring of the world depicted in

⁵ Compare also the connotation of the word *las* [forest] in a radio discussion of foresters (in the audition “Polityka dla wszystkich” [“Politics for all”]: *Po tych zabiegach chemicznych las będzie mógł normalnie produkować drewno.* [After these chemical treatments forest will be able to produce wood normally.]) and e.g. in *Popioły* [Ashes] by Żeromskiego (*Ogary poszły w las. Echo ich grania słabło coraz bardziej, aż wreszcie utonęło w milczeniu leśnym.* [The hounds went into the forest. The echo of their playing faded more and more until it finally drowned in the forest's silence.]).

⁶ Restricting the subject of stylistics to topics connected with concrete use of language and especially with concrete effects of such use, researched traditionally via rhetoric was proposed by P. Cassirer. Stylistics as Pragmatics of the Linguistic Fallacy in Stylistics. – In volume: *Abstracts and Papers: Semiotic Terminology 28 June – 1 July 1979.* Budapest, 1979.

texts belonging to a given style as one of the “possible worlds”, regarding the objective reality. Recognising the style of a given text is an introductory condition of its correct interpretation⁸ and generally the sense of submitting it to verification from the POV of being true. It is the sender who performs the ordering of the level of expression on the level of contents – according to accepted intentions.

The values of style do not close within the circle of components connected with POV (vision of the world) and intentionality. We have stated that in an analysed text, what is valid is the rule of consistency, which makes the whole set of structural features dependent on itself, and it gives a scientific text (i.e. treated as scientific by the author) its characteristic mark. What is this consistency? What are other kinds of such principles organizing texts, such as imagery, emotionality, subjectivity, persuasiveness, and grandness, realized via means belonging to different levels of language structure? What role do they play? These rules arise on the background of prime values of style and the means of joining them with language elements; higher values acquire in them their expression. For instance, consistency is, in scientific style, the expression of the intention of speaking in relation to objective reality and to the attempt to verify theses. F. Miko (1972) described this kind of stylistic rules as “the category of expression” (*výrazove kategórie*), had them systematically analysed and attempted to set up their inventory. He also attributed to them typical text expone. Others apply terms in the following manner: “stylistic category” (Skubalanka, 1977, 199) and “stylistic feature” (Fleischer, Michel, 1975; Gajda, 1978). Stylistic principles (I stand firm here by this simplest term) constitute a basis for action on the part of stylistic norms, governing the act of building of the text from linguistic material. Let us add that the positive norms are equally as valid as the negative norms, and as the prohibitions of use of certain forms and lexical groups in specific styles, e.g. dialogues and emotional words in a scientific dissertation⁹. Styles of language differ in the field of values such as POV and intentionality, and also in the field of accepted stylistic principles.

⁷ The so-called semantics of the possible worlds initiated by logicians in the 1960s (Kripke, Hughes, Montague) opens ahead of stylistics new perspectives which so far have not been used. “Often it is believed that the term itself of the non-real possible worlds is a completely technical idea, the creation of a logician and cannot lay claim to “psychological reality”, because the whole our experience comes from the real world. It seems to be unfair regarding the cognitive possibilities of the human mind. Many animals probably remembers or in advance define objects or states of things which are remote from them in time and space, and people have no trouble predicting further the category of the states of things which never existed and won’t exist (*If I had a daughter..., Sally should have been a doctor...*). I claim therefore that a certain kind of possible world [...] can be deemed as an essential part of our conceptual apparatus.” (Partee, 1977)

⁸ It was markedly put by Kębliński (1978, 15): “Dopiero wstępne założenie przynależności do danego stylu dyktuje badaczowi właściwy indeks pytań, które należy wobec badanego dzieła postawić.” [“Only an introductory assumption of belonging to a certain style dictates the researcher the appropriate index of questions which need to be asked regarding a researched masterpiece.”]

⁹ The term of stylistic norm appears in such scholars who reject understanding of style as deviation (compare with Mayenowa, 1979, 365). Against the term of stylistic norm spoke A. Wilkoń (1977, 118).

Such principles can appear in different combinations. They can also change in the run of one text, which does not have to distort its stylistic identity guaranteed at the highest level. It depends on language and on epoch what kind of principles these are and what groups they create in particular linguistic styles¹⁰.

Summing up the above-mentioned line of argument, style is a sign. It communicates a certain system of values with the help of elements of language. These values encompass: 1) assumptions regarding the manner of existence of the world and the type of rationality of communicating people (ration.); 2) POV of reality and its derivative vision (model) of the world (PW); 3) communicative intentions (int.); 4) accepted stylistic rules (ZS).

Text exponents of the values are the features and elements of language which a) functioning in a differential manner serve to identify typical styles (signals of style), b) functioning in a positive manner they remain in a direct reference to stylistic rules, i.e. are their exponents. The groups of isomorphic exponents of language correspond to particular stylistic rules. The structure of the style of language can be presented in the following manner:

style → (values + exponents)
 values → (ration. + PW – int. + ZS)
 exponents → (signals + exponents)

In the further specification of the depicted components of style a choice is made from the repertoire of possibilities, which the language culture of a particular period has.

The category of signals can be unfulfilled, identification of style can rest not on any defined specific signals, but can be achieved due to the power of recognising a particular POV, intentionality or stylistic rules. The given set of components of style is necessary in order to be able to describe relations between the styles of language and to describe the processes of style (styles') derivation.

Style is created via a range of extra-linguistic factors (the so called style-creating factors)¹¹. I do not intend to consider style here from the angle of its alleged gene-

¹⁰ Miko (1970, 85; 1972, 20) based his typology of linguistic styles on "categories of words". Four basic styles of language, according to him, the colloquial one (*hovorový*), the artistic one (*umelecký*), official one (*administratívny*), and the scientific one (*rokovací*), are characterised by appropriate combinations of "categories of words", and also their inner hierarchy. The basic categories are (1) instrumentality, (2) subjectivism, (3) persuasiveness, (4) imagery, i.e. focus on presenting reality, (5) abstractionism, (6) emotionalism. He characterises styles with the help of the following pattern:

	instrumentality	subjectivism	persuasiveness	imagery	abstractionism	emotionalism
colloquial	+		++			(++)
artistic		++		++		
scientific				++	++	
official	++			+	+	

¹¹ Following the Czech authors, S. Gajda (1978, 249) analysed these: "As a basic style-creating factor one needs to regard the spheres of human activity (science, literature, etc.), which developed in the meantime of the development of societies /communities. They constitute one integral complex of kind of work, thinking (broader: social awareness), social relations and they condition the existence of some spheres of language communication."

sis. Mainly because style – similarly to language – is not only a created phenomenon, but also a creating one, active in relation to the situation of speaking, just as human awareness is active towards reality. Style is, above all, the result of assuming a particular world-view and cognitive attitudes, setting up communicative intentions, principles of language stylization. The traditional talk about style as a result of choice can be reversed and it can be stated that it is not exactly the choice of linguistic forms that creates style, but the choice of style (i.e. its values) by the power of stylistic norms (i.e. in the range which is required by the values of this style) that determines the use of linguistic forms. As was rightly pointed out by K. Miko, the stylistic norms function as filters regulating the flow of linguistic means in the derivation of text and sentence: the principles of the derivation of text cannot be described without introducing the term of selective restrictions, dependent on style.

Let us move to the question of style derivation. The concept of derivative style arose as a result of contrastive studies on the language of folklore against the background of colloquial dialect. The detailed results of such research I presented in *O języku folkloru*.

The claiming of regularity of differences between folk poetic language and folk colloquial language permits the relating of these two languages towards each other, not in the categories of deviation or deformation, but in terms of the elucidation, just as a derivative is linked with its base in linguistics. The style of language used in a broader manner, more multifunctional, and basic for social and cultural life was regarded as base, and it was colloquial language. As its derivative, i.e. linguistic style with a narrower use, specialised in a functional manner, was chosen the poetic language. The assumption about the derivative nature of poetic style towards colloquial speech was in this concept regarded as a synchronic revelation, referring to the direction of motivation, though not historically.

The observation of language situation within folk culture is so instructive that it introduces us to the primal and simplest relations, i.e. it introduces us to the stage of existence of a minimal, undeveloped stylistic system within language. It turns out, at the same time, that even this simple culture has already at its disposal two styles: colloquial and poetic, and not merely the single colloquial utility form. It is a typical situation: there is no society without poetic creation, without poetic style (Лотман, 1970, 5), which brings a particular vision of the world, its own attitude towards reality. This is why we cannot speak of the derivation of poetic style with regard to its later appearance than the colloquial style, but only in the sense of its directionality of motivation. The scientific style, having a high rank in the scientific-industrial society, is historically much later than the artistic one, and even after the development of other derivative styles: official, normative, persuasive, etc., the position of poetic style remains specific – it confronts all remaining styles taken together (Havránek, 1966, 95).

From the beginning, though, it was clear that derivation of style encompasses not only exponents, but also the field of values, and even, above all, the field of stylistic values, which do not have to be immediately followed by specific formal means. It is a case which is theoretically interesting, and also important for the history of literature, language, for historiography, and even history of culture: is *Song of Songs* a poetic love

poem or an example of the religious allegorical style? Does *the Chronicle* by Kadłubek represent medieval historiography or the rhetoric-panegyric style? Is the legend about Wars and Sawa, in terms of values (intentional and functional) the same as the dissertation of the educated etymologist about the derivative character of our capital city? According to what categories should the classification be made?

The signals which are used for the stylistic identification of text, and which we became accustomed to searching for in the same text, can be located outside it, in the situational and cultural context, they can have an external-to-language character. Frequently finding them requires leaving the field of the same text. In contemporary times, we know artistic texts, which are on purpose made to look like colloquial dialogues or newspaper revelations. Some poems by M. Białoszewski are written in the manner of aphasia statements, and the signals of their literariness mainly constitute typographical shape, the name of the series, publishing house, the surname of the author – so the external, outside-text features. Let us take as an illustration - a poem *Z dziennika*:

Nannette came [read: a nanny as combined with something else, the lyric subject is aphasic so has problems with speech and conveying messages]

*Nannette went out
how long have I been asleep?
Sis came, (nur) [read: sister / nurse]
Sis came (nur)
how long have I been asleep?
Not-remember came
Not-remember went out
beforehand night life went out
I don't know which hours that was
so many people there were
so well I have slept
Nannette sorry of flat
sis. (nur) question about flat
Not-remember not remember
and later only many people were. (Białoszewski, 1961)*

How close M. Białoszewski gets here to the aphasic speech can be proved by the comparison of the above poem with one patient's text written down by an aphasiologist:

*Description of a picture
On the one hand, we will have cottage
on the other hand was a woman
this is the first thing
the most important [...]
where there horses are sitting? [...]
outside there is not horse*

but is cu-ca-cof, well, cow
don't know if necessarily
but this is it [...]
we can say that this is copen-cob-pen
not
this is just a goose. (Tomaszewska-Volovici, 1976, 106)¹²

Let us observe that the introduction of external signals of being poetic in the form of dismembering the verses makes us interpret the colloquial text according to other semantic rules, search for deeper sense, which to some extent can give positive effects. The students of Polish philology whom I would give both texts transcribed as above to read and with the task of recognising which of the two is colloquial and which poetic, in 1/3 of all answers regarded the text of a real aphasic patient as poetic. Irrespective of the presence or absence of the style signals “a document can be read as literary masterpiece, and a masterpiece – as a document. [...] Perhaps this form of reversal is epidemic or even banal” (Głowiński, 1977, 35). On the other hand, the sheer presence of style signals is not enough. These can, even if they are enriched by the exponents serving to manifest stylistic rules, not correspond with the whole “rest” of the text, as the example shown above (3). L. Petrażycki (1959, 159–171) paid attention to the actual secondariness and unimportance of terminology – commonly regarded as style signal in a scientific masterpiece. He considered the ordering of terms appropriately to their theoretical tasks as a basic property of the language of science. Whether these terms will be rendered with separate one-dimensional names or with the help of multi-dimensional descriptive phrases taken from the colloquial language is, in his opinion, a secondary matter. R. Ohmann analysing the fragment of the essay by H. Swadosa stated that his style “depends [...] on conventions connected with illocutionary acts, not on the structure of language of this fragment” (Ohmann, 1977, 139)¹³.

The examples given could without any trouble be completed with other arguments speaking in favour of the basic thesis for these elucidations, that in the derivation of style values outrun their strictly linguistic textual exponents. The process of derivation of language styles being at the stage of elementary differentiation (colloquial // artistic) can be rendered in the following formula (*pot.* = colloquial, *art.* = artistic, *0* = null (not differentiated), = parallel positional specifications):

¹² The verses I introduce to the transcript for experimental purposes.

¹³ Let us add by this occasion that L. Petrażycki, different from Mill and his followers, postulated radical independence of scientific language from colloquial language: “We request [...] that science be freed from the obedience of anybody’s clues/tips, and especially from complying with any expressions or customs of using them [...]. It can be talked not about “correcting” the faults of language, but only about borrowing from language terms for marking with them notions/terms which we create on our own as notions/terms used to (adequate for) theoretical tasks, despite the inconsistency of the colloquial meaning of words with our terms/notions” (Petrażycki, 1959, 171).

$$(I) \text{styl}_o \begin{array}{l} \nearrow \text{styl}_{\text{pot.}} (\text{wartości}_{\text{pot.}} + \text{eksponenty}_o) \\ \searrow \text{styl}_{\text{art.}} (\text{wartości}_{\text{art.}} + \text{eksponenty}_o) \end{array} [\text{style / values / exponents}]$$

Using zero style we highlight the fact of stylistic neutrality of language at the – theoretically assumed – stage preceding the distinguishing of the two basic styles, and also the possibility of initiating analysis of stylistic neutrality of elements of a linguistic system. The notion of zero style, being obviously the idealising construct, is known within stylistics (Mayenowa, 1966, 38–39; Перебейнос, 1974, 16–35). We introduce it here to accentuate in a stronger manner the thesis that the constitutive factor for language style, which creates its peculiarity, constitutes values. The linguistic means can therefore initially be mutual for both styles. The notion of zero style constitutes a convenient tool as to describe relations between styles, and it permits the avoidance of the situation, which would be difficult to accept, where colloquial language would not be stylistically characterised.

However, a justified question arises: can we talk about the style of language, if, when using language with a defined intention against the backdrop of clearly defined POV and rationality, the language use is not accompanied with such features of linguistic forms which institutionalize those values, and denote their social (and more precisely: linguistic) entrenchment? The answer to this question is known in advance, because linguistic sign does not exist, if the linguistic form does not correspond to the meaning. In a linguistic sense, then, there does not exist style until the linguistic field of exponents has been shaped from these values which we considered as constitutive for style. The claim about outrunning exponents by the values needs to be understood only in the sense of the domination of the latter over the former.

Style at the stage defined by formula I is not a linguistic phenomenon as yet, but it is already a semiotic phenomenon, i.e. it has at its disposal some exponents (though they are external to language), which makes it stand out as a particular cultural sign. Style expression via language use is achieved through identifying linguistic exponents of stylistic categories and linguistic signals of style. It can be rendered in the form of the following rules:

$$(II) \text{eksponenty}_o \begin{array}{l} \nearrow (\text{wykładniki}_{\text{pot.}} + \text{sygnały}_o) \\ \searrow (\text{wykładniki}_{\text{art.}} + \text{sygnały}_o) \end{array} [\text{exponents / indicators / style}]$$

$$(III) \text{sygnały}_o \begin{array}{l} \nearrow \text{sygnały}_{\text{pot.}} \\ \searrow \text{sygnały}_{\text{art.}} \end{array}$$

Further rules of derivation are about the development of values, exponents and signals as qualities characteristic for particular styles.

The contrasting case in relation to the one described above is the change of exponents when we keep the values:

$$(IV) \text{stylex (valuesx + exponentxs)} \rightarrow \text{styley (valuesx + exponentys)}.$$

This is the case colloquially described as “creating appearances” of a style y with simultaneous non-acceptance of what is essential for the inner identity of this style, when, for instance, normative style pretends to be scientific or the texts based on values of colloquial style (rhyming prose etc.) undergo external transformation into poetry. The borrowing of the form (stylization) may well have different aims and it may be evaluated differently in the social opinion. There is approval for joining the values of scientific style with the exponents of colloquial style, whose effect is the so-called popular-scientific style. All the parodies of scientific, official or poetic texts, function on the basis of special principles, in which what counts is the contrast between conventional forms of language, typical for given styles, and the whole world of values, which are alien to this style.

In the light of the quoted criteria of style, not all the so-called variants of language distinguished by linguists are styles. The lack of clear differences in the sphere of values between spoken Polish and written Polish does not permit, despite their strong differentiation in the structural level, to treat these two basic variants of language as style. We will keep for them a handy and well-domesticated name “variants of language”. The variants of language are characterised by the fact that they are functionally equal, the choice of one or the other does not have semiotic motivation. They can be compared to synonyms (cousin = relative), which despite differences of linguistic form communicate the same. They are not relevant for differentiation of language. But styles cannot exchange without major changes in the global range of communicative contents, just as the words used cannot be changed – to use once more the lexical parallel – *contacts* and *behind-the-scenes dealings*, *to do* and *to tick*, *mother* and *mummy*, etc. Styles are relevant for differentiation of language.

To the present moment, we have been quietly accepting the thesis about the special position of colloquial style in the stylistic system of language. Let us try to make this thesis more precise and evaluate it in a few words.

What finally decided the domination of colloquial style over others is the fact that: 1) it is entitled to common existence (in the sense of the number of users), against whose background all the remaining styles are specialized, have a narrower range of use; 2) it includes the most natural, basic and permanent structures of thinking and making the world precise, based on the so-called common sense, i.e. the practical attitude (implying the POV of a man finding themselves in an elementary existential situation, having elementary needs); 3) with regard to other styles it functions as an interpreter, i.e. if the need arises, other styles are explicated with its help.

For these reasons colloquial language keeps the central position in the system of stylistic varieties of each language and it is the basis for creating the derivative styles: scientific, official and others. The process of transformation will not be described here further, following the above mentioned remarks so far, the model of such a description can easily be imagined. The fact that we are to deal with the chain of semantic operations here, and not formal-linguistic, was brought to the attention of a meticulous observer of scientific style creation: “The colloquial knowledge expressed in usual everyday language burdened with different kinds of faults constitutes a resource of

valuable material which science uses, processing it and making it more precious, and finally including it into the network of critically regarded and acclaimed claims. [...] The sentences of colloquial language, including non-systematic knowledge, transform into correctly justified scientific claims; imprecise and multi-sense concepts; the ones that are imprecise are redefined and given a more precise, more operative criteria of usability; frequently they are replaced with metrical concepts which permit formulating the laws telling the quantitative inter-dependencies between phenomena. [...] The process of transformation of imprecise colloquial concepts into more perfect, often metrical scientific concepts has taken place – indeed – for centuries. The conscious methodological reflection over this process is a more novel achievement. Its systematic expression in the form of rules to do with making more precise the concepts and giving them the virtue of scientific utility is called explication” (Pawłowski, 1977, 33–34).

Let us pause a little longer at the proposed notion of “stylistic derivation” in order to justify introducing it to the field of stylistics. The term “derivation” is in the contemporary linguistics used among others to marking: the creation of word-formation formations from basic words; the derivation of some senses of a word from others (e.g. *parrot* ,bird copying without thought the human voice’ and *parrot* ,a man who repeats something without any thought’); the generation of surface constructions from the abstract base in the direction of concrete lexical representation¹⁴. Different uses of the term include however one common meaning-related element. It is the “directed relation of derivation” (Kosyl, 1981, 26) which takes place between two elements A and B, from which one is in some way simpler and constitutes the exit base for the other. Element B, derivative of element A, is based on it and implies it. It is the matter of further differentiations if derivation concerns a purely syn-chronic relation, motivational one or genetic derivation, and if the two elements linked by a derivative relation represent the same level of generality (as in the case of transformation) or if one is more abstract, and the other less concrete (as in the case of generation). Thus understood derivation permits the realization of properties of language, it reveals its economy, which is about the possibilities of enriching the means via regular operations performed on a core group of elementary units. It also shows the creative potential of a man as language user, who is given the chance to transform and enrich the resources found, a man who can speak with language, and not only be via language “spoken”. The term “stylistic derivation” includes in its meaning this exactly, basic ingredient, hence it has been used in a literary, non-metaphorical sense.

SOURCES

Białoszewski M., 1961, *Mylne wzruszenia*. Warszawa: PIW.

¹⁴ The survey of different references to the term and the ways of its understanding is presented by the following collective work: *Pojęcie derywacji w lingwistyce* / ed. J. Bartmińskiego. Lublin, 1981.

- Dzierżanka-Wyszyńska A., 1972, *Rozwój psychomotoryki małego dziecka. Kształtowanie nawyków posługiwania się przedmiotami codziennego użytku*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Słowacki J., 1955, *Dzieła wszystkie XV* / ed. J. Kleiner. Wrocław.
- Słowacki J., 1960, *Dzieła wszystkie XII (1)* / ed. J. Kleiner. Wrocław.
- Tomaszewska-Volovici H., 1976, *Agramatyzm w afazji*. Wrocław: Ossolineum.
- Twardowski J., 1979, *Poezje wybrane*. Warszawa.

REFERENCES

- Bachtin M., 1970, *Problemy poetyki Dostojewskiego* / Translated [into Polish] by N. Modzelewska. Warszawa.
- Budzyk K., 1946, Zarys dziejów stylistyki teoretycznej w Polsce. – *Stylistyka teoretyczna w Polsce* / ed. by K. Budzyka. Warszawa: "Książka".
- Fleischer W., Michel G., 1975, *Stilistik der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig.
- Furdal A., 1973, *Klasyfikacja odmian współczesnego języka polskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Gajda S., 1978, W poszukiwaniu teorii stylu. – *Z polskich studiów slawistycznych* 5 (2). Warszawa: PWN.
- Głowiński M., 1977, *Style odbioru. Szkice o komunikacji literackiej*. Kraków.
- Havránek B., 1966, Zadania języka literackiego i jego kultura. – *Praska szkoła strukturalna w latach 1926–1948* / ed. by M. R. Mayenowej. Warszawa.
- Kęłbowski J., 1978, Styl. Próba charakterystyki pojęcia. – *Biuletyn Historii Sztuki* 1, 15–16.
- Kmita J., 1971, *Z metodologicznych problemów interpretacji humanistycznej*. Warszawa: PWN.
- Kosyl Cz., 1981, Z historii użycia terminu "derywacja" w lingwistyce. – *Pojęcie derywacji w lingwistyce*. Lublin: Wydaw.
- Mayenowa M. R., 1966, Analiza doktryny stylistycznej Praskiego Koła. – *Praska szkoła strukturalna w latach 1926–1948* / ed. by M. R. Mayenowej. Warszawa.
- Mayenowa M. R., 1979, *Poetyka teoretyczna. Zagadnienia języka*. Wrocław: Ossolineum.
- Miko F., 1970, *Text a štyl. K problematike literárnej komunikácie*. Bratislava: Smena.
- Miko F., 1972, *Malý výkladový slovník výrazovej sústavy*. Nitra.
- Ohmann R., 1977, Mowa, działanie, styl [translated by K. Rosner]. – *Znak, styl, konwencja* / ed. M. Głowiński. Warszawa: Czytelnik, 11–41.
- Partee B. H., 1977, Possible Worlds Semantics and Linguistic Theory. – *The Monist* 60, 303–326.
- Pawłowski T., 1977, *Pojęcia i metody współczesnej humanistyki*. Wrocław: Ossolineum.
- Petrażycki L., 1959, *Wstęp do nauki prawa i moralności*. Warszawa: PWN.
- Sanders W., 1973, *Linguistische Stiltheorie. Probleme, Prinzipien und moderne Perspektiven des Sprachstils*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- Skubalanka T., 1976, Założenia analizy stylistycznej. – *Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa* / eds. H. Markiewicz, J. Sławińskiego. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Skubalanka T., 1977, Styl poetyki Norwida ze stanowiska historycznego. – *Z zagadnień języka artystycznego* / eds. J. Bubaka, A. Wilkonia. Kraków.
- Sławiński J., 1974, Wokół teorii języka poetyckiego. – *Dzieło – język – tradycja*. Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe.

Wilkoń A., 1977, Z zagadnień języka i stylu. – Z zagadnień języka artystycznego / red. J. Bubak, A. Wilkoń. Kraków, 113-123.

Лотман Ю., 1970, Структура художественного текста. Москва.

Перебейнос В. И., 1974, Методы и уровни моделирования нулевого стиля. – Вопросы статистической стилистики. Киев: Наукова думка, 16–35.

STILIUS KAIP ŽENKLAS. IŠVESTINĖ STILIAUS SAŲOKA

SANTRAUKA

Stiliaus samprata straipsnyje aptariama remiantis semiotika (Michailo Bachtino ir Renatos Majenovos darbais). Stilius užima tokią poziciją: kalba → kalbos variantai → stiliai → žanrai. Stilius čia apibrėžiamas kaip supra-tekstinė ženklo struktūra, kurioje *signifié* (signifikatas) yra vertės, išdėstytos tam tikra tvarka, o *signifiant* (signifikantas), t. y. tekstiniai verčių rodikliai, yra įvairių kalbos struktūros lygmenų – fonetinio, morfoliginio, leksinio, semantinio, tekstinio – kalbos elementai. Visi šie elementai yra reliatyvizuoti į kalbėjimo subjektą. Tos pačios vertės gali būti užkodotos skirtingomis kalbinėmis priemonėmis ir, atvirkščiai, ta pati priemonė gali funkcionuoti kaip skirtingos vertės rodiklis.

Stiliaus vertės apima: (1) prielaidas apie pasaulio egzistencijos būdą ir komunikantų racionalumo tipą; (2) tariamą požiūrį ir iš jo kylančią pasaulėžiūrą; (3) komunikacinę kalbėtojo intenciją adresato atžvilgiu; (4) priimtas stilistines ypatybes (pavyzdžiui, moksliniame stiliuje – aiškumą, kuris palengvina reikalavimų verifikaciją).

Formalieji rodikliai apima stiliaus išraišką (t. y. „tikruosius“ požymius, kurie padeda atskleisti stilistines ypatybes, pavyzdžiui, apibrėžti ir išdėstyti reikšmes kaip tikslumo išraišką; šie požymiai yra susiję su specifinėmis stiliaus vertėmis) ir signalus (t. y. „savičius“ požymius, tokius kaip eilėdara poezijoje, skirsniai ir punktai juridiniame postilyje, išnašos moksliniame stiliuje).

Remdamasis atliktu lenkų kalbos folkloro kaip meninio stiliaus, susijusio su šnekamosios kalbos valstiečių dialektais (t. y. šnekamuoju stiliumi), tyrimu, autorius straipsnyje pristato savą stiliaus kilmės koncepciją. Minėtų stilių dėsningų skirtumų identifikavimas leidžia kelti natūralios kilmės stiliaus hipotezę. Palyginti su šnekamuoju stiliumi meninį stilių siūloma traktuoti kaip išvestinį, antrinį (šnekamasis stilius vertintinas kaip meninio stiliaus šaltinis, pagrindas). Stiliaus kilmę pirmiausia atskleidžia stiliaus vertės, vėliau – lingvistiniai ar ekstralingvistiniai (situaciniai, kultūriniai) stiliaus verčių rodikliai. Stilius įgyja kalbinę išraišką, kai stilistinės kategorijos ir stiliaus ženklai turi tam tikrą kalbinę formą.

STYLISTICS OF SUBJECTIVITY AND INDIVIDUALITY IN ENGLISH PUBLIC SPEECHES

LIOLITA BERNOTIENĖ

Klaipėdos universitetas (Lietuva)

Klaipėda University (Lithuania)

KEY WORDS: English public speeches, spoken discourse, formal diction, informal diction, social context, speech acts, individual linguistic options, expression of subjective perceptions

Language is a system of communication in speech and writing, and, according to N. Chomsky, language is constructed out of a finite set of elements, though the set of potential utterances that are produced and comprehended due to the productivity of language systems is infinite in number (cf. Chomsky, 1957, 13). In other words, language is "...open-ended; there is no limit to the number of things that can be said" (Francis, 1965). On the other hand, there is no limit as to the way *how* something can be said. Certainly, there are some constrictions for the latter in the sense of occasion, purpose, target audience, and the like. However, according to the theory of generativism (Lyons, 1990, 229-234), language is a creativity, the syntactic and semantic systems of which allow the construction and comprehension of indefinitely many utterances that have never occurred in the experience of their users. This capacity of human language guarantees the speakers an extensive space and opportunity for individual options which they are enabled to resort to in order to express their subjective perceptions.

Language, as J. L. Austin states, is used not only to describe things but to do things as well: "a speech act is an utterance by which a speaker performs an action under the right conditions" (1993, 231), i.e. we use language in true speech acts, while making requests, promises, apologies, etc. So, language is a medium that is primarily spoken, whereas "the written language is secondary and derivative" (Barber, 2009, 2). According to J. Lyons "the spoken language is more basic than the written language" (cf. Lyons, 1990, 11). So, in comparison to language, speech is more natural, spontaneous and usually understood as universal, purely mental phenomenon, a part of people's biologically endowed cognitive apparatus mainly taking place in real time (cf. Aronoff, Rees-Miller, 2003, 433). In other words, speech cannot be treated as a system because it is normally an unplanned, immediate, and virtually unconscious process of sending, expressing or describing feelings and acoustic signals perceptible to the listener, who are not just passive recipients (cf. Carter, McCarthy, 2006, 166). Moreover, according to G. Leech (1998), spontaneous spoken language is grammatically chaotic mainly because of cognitive factors, which means that the speaker has to cope with the pressures of on-line communication. Furthermore, G. Leech adds that "spoken English has no grammar at all: it is grammatically inchoate". Thus, to sum up the aforesaid, the most typical char-

acteristics of the spoken language can be distinguished as: 1) informal, 2) spontaneous, and 3) grammatically inchoate.

On the other hand, as V. Buzarov states (2003, 2) “the written variety of English is the type of language taught at schools and universities and generally used in press, radio and television”. However, it is obvious, that educated speakers often appear in *formal* situations and have to publicly express themselves orally on some serious issue or to give official reports and interviews, and present public speeches on the radio and television in election debates, concerning politics, banking, finance or social matters. In such public situations, as the language is used in formal institutions and in formal contexts, it is typically highly planned, lexically dense and in general resembles the written variety. So, by no means we can agree that spoken variety is only informal. Furthermore, in public speeches, in formal situations the spoken language acquires the features which characterize it rather more as written than spoken. On the other hand, it simultaneously employs a vast inventory of the linguistic means inherent to the spoken discourse.

The purpose of the present article is the analysis of individually employed stylistic features of the spoken discourse used in the English public speeches for expression of subjective perceptions and ideas. To be more precise, the research aims to establish the correlation of formal and informal linguistic features within the formal contexts of the public speeches, basically designed to achieve definite persuasive stylistic goals. It can be admitted, though, as the ultimate goal is that of convincing of one’s own subjective perceptions and individual point of view, it is not only the effect of register and diction that have to be carefully thought over, but also the syntactic constructions of the sentences have to be designed with accuracy, not to speak of the effect of the stylistic tropes.

The motivation: in verbal exchanges participants frequently switch between the formal and informal ways of communicating, alongside, they assume the social roles that they wish or have to represent concerning their social standing, emotional states, a relation towards the object of speech, and at the same time, towards the audience.

The main objective of such a communicative social event is, certainly, individually construed stylistic persuasiveness, as the speaker’s meaning can be absolutely distinct from the hearer’s meaning. On the other hand, we as hearers, according to G. Yule, “normally try to understand not only what the words mean, but also what the speaker or writer of those words intended to convey” (Yule, 1996, 127). To put it more explicitly, the speaker constructs a linguistic message and intends or implies a meaning, whereas the hearer interprets it and infers his own meaning. Thus, it is quite obvious that the communicative events are to be marked for a high degree of subjectivity and individualism on both sides, and it means that spoken language cannot be detached from the one who produces it, moreover, with regard to the fact that the main goal is to convince a hearer.

The tasks of the research are to study:

- 1) the stylistics of the individuality on the lexical basis in formal spoken discourse:
 - a) the formal diction and its effects in public speeches;

- b) the stylistic effects of the informal linguistic features of spoken discourse;
- 2) the character of the correlation between the formal and informal diction;
- 3) the speaker's individuality through informal stylistic figures of speech.

Methods applied are as follows: 1) analytical, 2) comparative, and 3) empirical.

The corpus research is accomplished on the basis of the public speeches on the BBC radio on the following issues: The Deserving and the Undeserving Poor (15.11.2010) <http://news.bbc.uk/nol/shared/spl/hi/programmes/analysis/transcripts/15-11-19.txt>, In Touch (24.04.2012) <http://www.bbc.co.uk/programmes/b01gg7gd>, Tea Party Politics (01.03.2010) <http://news.bbc.co.uk/nol/shared/spl/hi/programmes/analysis/transcripts/01-0310.txt>, Current, Affairs, Recorded Documentary (26.10.2009) <http://news.bbc.co.uk/nol/shared/spl/hi/programmes/analysis/transcripts/26-10-09.txt>, A Price Worth Paying (01.02.2010) <http://news.bbc.co.uk/nol/shared/spl/hi/programmes/analysis/transcripts/01-02-10.txt>, USA President Barack Obama's Inaugural Address 20th January, 2009 <http://www.whitehouse.gov/blog/inaugural-address>, Barack Obama's Acceptance Speech 5th November, 2008 <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/nov/05/uselections2008-barackobama>, Barack Obama's speech "Yes We Can" 8th January, 2008 <http://politics.nuvvo.com/lesson/4678-transcript-of-obamas-speech-yes-we-can>, Barack Obama's interview with Oprah Winfrey 2nd May, 2011 <http://www.oprah.com/showinfo/President-Obama-and-First-Lady-Michelle-Obama>, Whitney Houston's interview with Oprah Winfrey 14th September, 2009 <http://www.oprah.com/entertainment/Oprahs-Exclusive-interview-with-Whitney-Houston>, movies "Friday", "Next Friday", "Friday After Next" <http://www.script-o-rama.com/moviescripts/f/friday-transcript-ice-cube.html>, etc.

The word *English* in the title "*...English Public speeches*" denotes public speeches presented in the English language irrespective of British or American varieties.

THE INDIVIDUAL PERSUASIVENESS ON THE LEXICAL BASIS. THE FORMAL DICTION. A person chooses an appropriate vocabulary depending upon the situation and the pragmatic intention. G. Yule states that "a source of variation in an individual's speech is occasioned by the situation in use" (Yule, 1996, 244). If public speeches are most frequently presented in rather formal environments, it would follow that "a more formal context requires formal vocabulary" (Jackson & Ze Amvella, 2004, 138), moreover, that "extremely formal language is normally used in written communication between highly educated people, and formal language is characterized by the use of impersonal rather than personal pronouns, uncommon (not necessarily long) words, and lengthy, carefully structured sentences" (Paustian, 1986, 20).

As it was observed, English public speeches also include big amounts of formal diction, such as: terms, professional jargon, and clichés which are more characteristic for the written variety of language. L. Rozakis (2003) defined the term diction as "the words you use as you communicate whether through speech or writing", and he states that they "make up your diction... which affects the clarity and impact of your message".

However, some orally presented texts, such as public speeches on banking, medicine, politics, etc., are by force of "their nature and purpose" (Jackson & Ze Amvella, 2004, 138), formal, and it is namely the public speeches which, though still spoken out,

demand exactness, clarity and formality, and this is a characteristic feature of the written language. Though David Crystal also admits that there exists a structural difference between the written and spoken language characteristics (2003, 291), he emphasizes that certain aspects of social variation are of particular linguistic consequence, and they are as follows: “age, sex, and socio-economic class are shown to be of importance while explaining the variations of sounds, constructions and vocabulary” (2003, 346).

M. Halliday and R. Hassan (1976, 65) define a text as a “unit of language in use” which has to be studied in terms of its function in communication. D. Schiffrin states that “discourse is assumed to be interdependent with the social life, so that its analysis necessarily intersects with meanings, activities, and systems outside of itself” (1994, 31), i.e. speech performance primarily is a social act ruled by various social conventions (cf. Cruse, 2004, 395-397).

So under the formal circumstances in which the participants of public speeches appear, the speakers resort to the linguistic means and thus shape their individual stylistics in order to break the distance between the participants and make their formal messages more easily accessible.

The analysis of the corpus material gives a lot of evidence of the features characteristic for the formal written language. First of all, technical terms are indispensable. That is why in the tape script examples professional terms are abundantly used depending on the issue of public speech or interview:

Military terms: *intelligence and military issues, secrecy, troops, helicopters, stores;*

Political terms: *House of Commons, Public Administration, Republican hierarchy, compromise with the administration, etc.*

Medical terms: *drugs safety, drug efficacy, drug quality profile, etc.*

Financial terms: *equity funds, asset prices, investment banks, loans, mortgages, etc.*

People of certain professions while communicating among themselves commonly use jargon which can be viewed as technical vocabulary or terminology (cf. Yule, 1996, 245). Jargon words are to be defined as a confused technical vocabulary accessible but to a limited number of people of the same social surrounding.

In public speeches professional jargon occurs frequently in the utterances by the journalists, medical people or politicians who seem to appreciate and demonstrate their high status as professionals over their listeners, and seek to make an impression of intellect and supremacy in a particular field. This fact, however, might mislead and confuse the listener, but the speaker, in his own turn, may seem even more reliable. Thus, the use of professional terminology, clichés, and jargon develops a kind of re-trenchment or rampart helping to express the ideas, however, slang “rarely has the linguistic purpose of expressing new meanings, but ordinarily starts out as just clever alternative ways of saying things which the language has other of saying” (Hudson, 2004, 419).

In its own turn, slang can be referred to as a **code language**, which, resorted to instead of the universally understandable one, helps specialists to attain authority and prestige in a particular field. So, the spheres where jargon appears most extensively are: banking, medicine, military environment, journalism, offices, where a leak of informa-

tion is frequently undesirable not to mention the criminal world, and teen-agers, etc. (cf. Allen, 2005, 181):

Jargon: *to crack, a stego, agonal condition, bilateral probital hematoma, idea hamster.* A similar function of attaining an authority over the audience and thus becoming more reliable and persuasive is performed by the usage of the formal register and professional clichés:

Formal diction: *the reticence of the banking industry, nurturing and sustaining the movement, alleging that it's being concealed, deploy stores, a vestige, dismiss those concerns, vociferous groups, are adamant, positively nostalgic for secrecy and discretion, embark on a policy of appeasement, etc.*

Professional clichés: *potential safety concerns, the whistleblowers, a hot property leaked in the House of Commons, green light for a public interest, to keep the banking system afloat, bubble that burst, etc.*

On the other hand, the use of adjectives deserves a special mention in terms of formal lexis. The material accumulated has revealed that the speakers in public speeches practically resort to this part of speech but very sparingly. Most frequently like in any instance of the formal contexts, adjectives appear rather more like logical attributes, which denote the inherent features of the objects or phenomena rather than the affective epithets. Unexpected as it may seem, epithets practically have not been numerous within the analyzed scope of the material, though this stylistic device namely builds up the emotional and subjective dimension:

Adjectives: *legal cover, important position, daily lives, important issues, personal cost, enormous diversity, spontaneous uprising, radical change, standalone organizations, narrow banking, corporate capital, overseas capital, unforeseen consequence, etc.*

Logical attributes add up to the formal character of the public speeches and comprise the objective professional background.

To summarize the formal features of the public speeches, we can say that abundant usage of professional terminology and jargon, formal diction, professional clichés and logical attributes practically build up the effect of authority and connoisseurship in a field, make the speaker reliable and trustworthy, and reinforce his individual persuasiveness.

THE INFORMAL LINGUISTIC FEATURES. A striking fact is that the above enumerated and analyzed formal lexical units most frequently combine or are placed in close proximity to the informal spoken lexis. For instance, the following sentences demonstrate how banking terms are overlapping with most common spoken idioms. The juxtaposition of spoken discourse features with the formal ones, within the formal, equal to the written discourse contexts, achieves an unexpectedly individual approach to most serious issues.

...it puts up a firewall between utility banks – the banks on the High Street, the banks that take Mom and Pop's investments...

...Wall Street wanted a slice of the action too.

There was a bit of a race going on here. New York was worried that London was going to eat its lunch. London was worried that New York was going to eat its lunch. It was

a great competition to see who could be the world's number one financial center in this great new age of globalization. So I think they egged one another.

Bush was a darling on the Right.

Great abundance of colloquial clichés was accumulated but only a few of them will be presented:

Colloquial idioms: *living on the edge, getting bailed out, turn one's back on, we've had enough of that, to give it to the other guy, all you get are the scraps that are left off the table, started their steep climb, has given it legs, to dig dirt about UN diplomats, lengthy mole hunt, to blow open the lid of secrecy, to cut one's teeth as a reporter, etc.*

Most often the idiom functions as a single semantic unit that tends to have an internal cohesion, which cannot be expressed by single words as in this way the meaning would be lost. J. Taylor (2004, 223) writes "the remarkable thing about idioms is how many of them are there, and the many different ways in which an expression can be idiomatic". The authentic and individual character of the collocations, as well as their remarkable diversity are employed amply by the politicians and bankers in order to reveal their individuality and subjective perceptions of the things and phenomena, thus imparting their attitudes on their listeners in public speeches.

Very frequently we can observe the conceptualization of such idioms, i.e. when they become conceptual metaphors, as for instance, talking about the banking system the cognitive metaphor frame is based on: *casino, gambling, card game, sinking, floating, drifting, keeping afloat, to boil over at any moment, to bubble below the surface, to simmer.*

The verb. According to V. Buzarov, "the English verb is one of the most important classes of words without which it is almost impossible to say anything" (2003, 81). The spoken discourse usually includes most common English verbs, such as: *come, go, take, give, make, have, get, do*, etc. "But the commonest among them are four polysemantic and polyfunctional verbs, such as: *do, have, be, and get*, which act in conversations as servants of all work" (2003, 81).

Phrasal verbs are generally acceptable as a feature of spoken discourse and they do not frequently appear in formal academic or written varieties, unless they are used as part of relational structure. However, in public speeches phrasal verbs are abundantly resorted to frequently instead of the formal verbs of the non-Germanic origin, which diminishes the distance between the speaker and the audience. The speaker thus assumes a peer position, and increases the power of persuasiveness:

Phrasal verbs: *come off, to be up to, stand up, get in their faces, to rise up, be back, get into, be after, give up without a fight.*

The function of persuasiveness is also performed by parenthesis and other connectives which help the speakers to collect their thoughts and build up the coherence of the text by organizing it according to some intended logic, and thus directing the listener's flow of thinking in the subjectively inclined way:

Parenthesis: *You know, in fact, of course, principally, as I said, I mean, I suppose, etc.*

On the other hand, the abundant usage of the **first person personal pronoun** *I*, (*my, me*) demonstrates the speaker's authority in the issue under discussion and at the same

time emphasizes the speaker's ability to assume responsibility for his words. Personal pronouns in this respect are a powerful stylistic means to build up persuasiveness by revealing one's subjective stand and influencing the others' thoughts. Moreover, the plural pronouns *we* and *you* (*your*) reinforce a sense of inclusion and belonging, thus emphasizing a commonly shared responsibility:

Personal Pronouns: *I, we, I'd want, I mean, I think, I tell, I'd like, I suppose, ...they are sort of those kinds of things that, well, we won't tell - we won't tell - you won't tell your friends, you won't tell to your mother or your father, or to your wife or your husband, but people will tell anonymously.*

Connotational meanings: 1) positive connotations: *totemic significance, fellow citizen, it was just chill, just relax, we were crazy in love, he was fly, he could move, man; we clicked; three years we dated; Jet-setted all over the world doing what we wanted to do; You are records kicking tail all over the world; I just proud of you;* 2) negative connotations: *fall back on the same partisanship and pettiness and immaturity, carnival barkers, subprime loan, sewer party, etc.*

The above given positively connoted words express the positive subjective perceptions of the phenomena or things under discussion (i.e. the beginning of a love story of Whitney Huston, in Oprah Winfrey's interview with her), and render the subjective emotion alongside with a heavy persuasive charge directed towards the listener.

Whereas the expression *fellow citizen* in a speech by President Obama seeks to diminish the distance between the ranks of the President and the common electorate: *"My fellow citizens: I stand here today humbled by the task before us, grateful for the trust you've bestowed, mindful of the sacrifices borne by our ancestors"*. The connotation of the word *fellow* in *fellow citizen*, used in the address obviously implies a sense of belonging and sharing. The personal pronouns reinforce the inclusive meaning persuading the listeners that each listener personally shares the responsibility for the country.

It should be noted, that these connoted linguistic units, that bear some extra meanings, function as means of expression of individuality while convincing into the subjective perceptions and attitudes, though the contexts of their usage are formal.

CONCLUSIONS

Firstly, as public speeches are mainly presented in formal social contexts and are made by professionals or politicians, they demonstrate an abundance of formal features characteristic for the written variety.

Secondly, the formal aspects of the public speeches, such as terminology, highly formal vocabulary, professional jargon, logical attributes and professional clichés not only build up the objective professional background and convey the intended professional messages in an organized way, but also correlate with the informal diction of the spoken discourse. The formal diction "entrenches" the speaker and enables to demonstrate authority as a professional over the listeners, which makes an impression of intellect and supremacy in a particular professional field.

Thirdly, a striking fact is that the formal lexical units most frequently combine or are placed in close proximity to the informal lexis, which, until it is not used for manipulative purposes, can be considered spontaneous and to a certain degree unplanned.

The occurrence of spoken discourse features within the formal, equal to the written discourse, contexts achieves an unexpectedly individual approach to most serious issues and acquires a persuasive power. So, it is only natural to assume, that the informal diction most frequently can be preplanned and used for manipulative purposes.

Fourthly, the authentic and individual character of the colloquial idioms, slang, cognitive metaphors, phrasal verbs, parenthesis, connoted diction, and even the power of the personal pronoun amply employed by the politicians and other officials in English public speeches may function as a precisely preplanned system, the ultimate goal of which is to reveal the speakers' individuality and the subjective perceptions, and attitudes.

REFERENCES

- Allen R., 2005, *How to Write Better English*. London: Penguin Books.
- Aronoff M., Rees-Miller J., 2003, *The Handbook of Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Austin J., 1993, *How to Do Things With Words*. Harvard: Harvard University Press.
- Barber Ch., 2009, *The English Language. A Historical Introduction*. Cambridge University Press.
- Buzarov V., 2003, *Essentials of Conversational English Grammar*. Moskva: Moskva Akademia.
- Carter R., McCarthy M., 2006, *Cambridge Grammar of English: A Comprehensive Guide to Spoken and Written English Grammar and Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chomsky N., 1957, *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.
- Cruse A., 2004, *Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford University Press.
- Crystal D., 2003, *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press.
- Francis W., 1965, *The English Language: An Introduction Background for Writing*. New York: Norton & Company INC.
- Halliday M., Hassan R., 1976, *Cohesion in English*. London: Longman.
- Hudson G., 2004, *Essential Introductory Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Jackson H., Ze E. A., 2004, *Words, Meaning, and Vocabulary: An Introduction to Modern English Lexicology*. Trowbridge: The Cromwell Press.
- Leech G., 1998, *English Grammar in Conversation*. Internet site <<http://www.tu-chemnitz.de/phil/english/chairs/linguist/real/independent/llc/Conference1998/Papers/Leech>> [accessed 2013-03-28].
- Lyons J., 1990, *Language and Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paustian Sh., 1986, *Writing With Style*. Toronto: Oxford Press.
- Rozakis L., 2003, *Vocabulary for Dummies*. New Jersey: Wiley Publishing.
- Schiffrin D., 1994, *Approaches to Discourse*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Taylor J., 2004, *Linguistic Categorization*. Oxford: Oxford University Press.
- Yule G., 1996, *The Study of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

ANGLŲ VIEŠŲJŲ KALBŲ SUBJEKTYVUMO IR INDIVIDUALUMO STILISTIKA

SANTRAUKA

Anglų viešosios kalbos, sakomos oficialioje socialinėje aplinkoje, nors ir reprezentuoja šnekamąjį diskursą, ne visai atitinka tokius tipiškiausius šnekamosios kalbos bruožus kaip leksikos spontaniškumas ir struktūros paprastumas. Formalieji kalbiniai bruožai, būdingi rašto kalbai, glaudžiai koreliuoja su neformaliaisiais, ir šios artimos sąsajos tikslas yra apibrėžtas stilistinis poveikis klausytojui. Analizė parodė, kad oficiali kalba demonstruoja kalbėtojo autoritetą tam tikroje profesinėje srityje, o šnekamosios kalbos elementai, kol jais nesiekama manipuluoti klausytojo nuomone, gali būti laikomi spontaniškais ir neplanuotais.

STYLISTIC ANALYSIS OF A LITERARY TEXT

MILOSAV Ž. ČARKIĆ

Serbijos mokslų ir menų akademija (Serbija)
Serbian Academy of Sciences and Arts (Serbia)

KEY WORDS: stylistic analysis, literary texts, text, discourse, emotional-creative structure, extra-textual elements, description, narration, argumentation, monologue, dialogue, polylogue

Text stylistics is governed by purely practical aims: the aim of the speaker or writer is to get across the intended content, express their thoughts and compose a text in the best possible way, accurately, fully and successfully. It is the task of stylistics to help the language user in their endeavour, i.e. it is obliged to suggest the building material, the types of architectonic schemes, the shapes and methods of organization; and in order to achieve that, it should have at its disposal the appropriate instruments for describing and classifying the typological schemes, shapes and methods in question. When they are available, stylistic analysis can help in identifying the aforementioned forms in the text as such. However, it is essential to define the general principles of such stylistic research. According to G. Solganik (Солганик, 1997), the stylistic approach implies investigation in terms of the functioning (the manner of using) of the text and its units such as *a prose stanza (a complex syntactic unit, paragraph), fragment, section, a smaller or larger part of the text; the stylistic specificity of various text (speech) types; the conditions and devices of poetic expression in the text*. Given that a text is a complex, multifaceted and multilayered formation, a complete stylistic description is possible only taking into account all its aspects, including the linguistic ones. The quality of a text, or its stylistic peculiarity, depends on speech structure (the first, the second, and the third person), on participation of one, two or more persons (a monologue, a dialogue, or a polylogue), on the many-sidedness of speech (aspects of speech of other persons), on the character of the relationship between independent clauses (texts with sequential, parallel, and linking connections); on concrete functions of texts (description, narration, argumentation), on their conforming to one functional style or another (functionalist typology), on the author's individual style, the breaking of the text into paragraphs, and other factors. We should bear in mind that the text, according to Y. Lotman (Лотман, 1976), is constructed according to certain principles, e.g.: *the principle of repetition* applies to poetry, while *the principle of combination* applies to prose.

At the heart of methodological text analysis is the idea of the unity of content and form, as the two inseparably interwoven and dialectically interrelated sides of the language (speech) product. The aims of such analysis could at times justify a relative isolation of elements of either form or content, but it is vital, even in this case, never to disregard their unity, i.e. their interrelatedness in texts of various typological forms. The above unity of content and form, i.e. the fact of the substantiality of form and the formal side to content inevitably leads to the conclusion that stylistic analysis must conform to

the *formal aspect of content*, i.e. *reveal the structure of the text*. Finally, the methodology of stylistic analysis focuses not only on linguistic facts, but also on *the ways of their organization and their interrelations and interconnections*. It should therefore be borne in mind that *a text is not a sum, but a product, an organization* of language elements, which in itself explains the necessity of analysis. The focus of stylistic analysis is not the stylistic (or general-linguistic) characteristic of the units, but primarily the *structural principles of text*, to be followed by *constructive methods*. All these aspects are very important in discussing (analyzing) any kind of text, especially a literary one. Such an analysis is actually *the analysis of the linguistic basis of text*. It is not so much concerned with the history of linguistic units as with the history of their use, in other words the history of text. It therefore seeks to determine the ways grammatical, lexical and syntactic units function within a text. This branch of stylistics should answer the question how a text is formed. In particular, it is concerned with the functioning of language devices in a text, namely why in a given case one particular lexeme, one particular phrase, expression or structure was used and not another one, and why the expression of a particular thought under those conditions requires just those language devices and that kind of organization and not some other ones, as J. Stepanov (Степанов, 1973) pointed out.

As regards form and its relation to content, it is quite understandable that in literary texts this relation assumes forms much more complex than in non-literary texts. In other words, the latter are characterized by simpler (inter)relations between the elements, and in turn a simpler direct relation between language and content, i.e. language devices and the content expressed by them. This inevitably leads to the simplification of form, opening the possibility of defining structural forms more easily. In contrast to literary forms (e.g. a poem, a short story, a novellette, a fairytale, a fable, a novel) forms of other areas of language activities are easier to identify and describe. In the language activity which serves everyday needs the forms of texts are for the most part well-defined and customary (on the synchronic plane), which allows a certain degree of standardization (given that the basic text is prepared beforehand for the printing of customary patterns). Both these polarities – the form of literary exchange and the form of everyday communication – require different approaches. As a result, according to V. Odincov (Одинцов, 1980), the basic sphere, the foundation of stylistics is the language of mass communication.

The importance of individual traits manifested in shaping a work of art becomes greater as stylistic analysis shifts from official and scientific texts to literary ones. The latter have an additional element which is manifested in their emotional-artistic structure. This means that the logical structure, which reflects the real connections and relations between the concepts used, undergoes transformation in them. As a result, the form of a literary text is given a much higher status than that created in the sphere of speech acts. It may sound trivial when it is said: to change the form means to ruin, or break up a literary text. This statement does not only apply to discourse composed in the form of verse lines, but to prose texts as well. Non-literary genres are different: an official letter, a scientific article, a newspaper article – they can also be written in a more personal, unusual way. It is a fact that they lose a lot in the course of that transfer, but

they preserve the vital element – the author’s general idea, the idea of the text, the content. On the other hand, the change of form of a literary text results in losing its primary content, the deformation of its main idea. It has been repeatedly pointed out that the idea of a literary work (text, discourse) is rather specific, not just the product of extra-textual elements (the author’s biography, his social life), that it is intertwined with the text, inspiring its creation. It is therefore that stylistic analysis is important not only as an end in itself, but it is also necessary even for fathoming, revealing and understanding the meaning, content, idea – enabling us to immerse ourselves into the essence of a literary text. To understand the essence of a literary work means to understand the vital, dominating contradiction which is built into its structure as such and everything it is determined by. A literary text almost always involves an internal conflict between material and form. Most often the material (primarily linguistic) clashes through some of its qualities with all the author’s attempts to express what they want. It is quite certain that inconsistencies like these are manifested through a compositional contrast which is, as a result, most often discussed when performing text analysis. However, it is sometimes forgotten that contrast assumes diverse forms, both on the plane of content and of expression. It is predominantly realized through antonymic relations between words (e.g.: *black – white; beautiful – ugly; big – small*). Being achieved on the plane of content, it can be intensified through stylistic contrast. It is actually the heart of the matter, while the structure of the contrast incorporates concepts which are not diametrically opposed in terms of meaning. They are occasional, contextual antonyms (*mountain – valley; mount – sea*).

We shall quote two such examples from Serbian poetry.

- (1) *Брда горе и планине,
И ви стене ту поносне,
Кланци, лузи и долине,
Реке, врела, луке росне!
Кад вас гледам, ал’ ми годи
Благо мени да се роди’!*
(Радичевић Б., *Руковети*)

- (2) *Отишли су мирно не знајући куда
Прешли преко поља, кланаца и гора,
И орлове наше проносили свуда
Од прагова својих до далеких мора.*
(Пандуровић С., *Песме*).

In example (1) the rhyming pair *планине – долине* [*mountains – valleys*] does not at first glance convey a diametrical opposition, we could even say that it illustrates a conceptual difference, a “mountain” meaning a *higher elevation rising above the surrounding area, which usually has several tops*, while the lexeme “valley” signifies an *elongated hollow, a lower part of ground, usually along a river*, etc. However, if we take into account the poetic context in which the rhymes were used, we will see that almost

the whole stanza is built on a string of antonymic oppositions (*брда, горе, планине – кланци, лузи, долине*) [*hills, mounts, mountains – defiles, groves, valleys*], which are based on a visual, spacial opposition (*up – down*). In example (2), in the rhyming pair *гора – мора* [*mounts – seas*] (which was commonly used by Serbian poets), the two words are not lexicological, but rather contextual antonyms, which do not signify a diametrical opposition, as we can see from their meanings: the lexeme *гора* [*mount*] means the same as a mountain, i.e. *a higher elevation rising above the surrounding area, which usually has several tops*, while the lexeme “sea” signifies *an expanse of water, a mass of salt water as opposed to land on the Earth’s surface*. In this concrete case, as we can see from the context of the quatrain, there are several contrastive pairs (*поља – гора, кланци – гора, мора – гора*) [*fields – mounts, defiles – mounts, seas – mounts*], which illustrate the opposition *up – down*. The pair *прагова – гора* [*thresholds – mounts*] signifies another opposition: *near – far*. This rhyme can nevertheless be interpreted in a different way, as contrastiveness depends both on the surrounding context and on the sense of antonymy. In view of this, and considering the direct context, the rhyming pair *горе – море* [*mounts – seas*] also expresses the following oppositions: *land – water* (i.e. liquid – solid), *death – life* etc.

What is the meaning of a measure of complication conveyed by a literary text – V. Vinogradov (Виноградов, 1971) asked. He thinks that the describing of events from direct observation constrains the author and underlines the realistic *tone* and style of invented scenes, creating an illusion of a direct reflection of reality. If we exclude the subjective prism of the characters, the *objective* accuracy, truthfulness of the make-believe is increased. Only through the appreciation of the general principle of structuring a literary work is it possible to accurately define the function of each element or component of the text. Without this, the proper understanding of the ideas, and the meaning of the literary creation (short story, novel, or poem) in general, or of its constituent parts is unthinkable. And that is exactly the aim, according to V. Odincov (Одинцов, 1980), stylistic analysis should pursue. It is true that a *philosopher* speaks through syllogisms, a *poet* through forms and images, and that both focus on the same goal. The former proves, the latter demonstrates, while both are trying to convince us, the former by logic, the latter by image. Generally speaking, the mere unfolding of the theme (and of the text as a whole) indicates a complex structure, with the basic idea arising from an uncommon relation between the given components. It is thus possible to make different changes in non-literary texts (without the fear of changing the main thesis), whereas in a literary text such operations inevitably lead to its structure falling to pieces.

The ways of employing linguistic devices in literary works are determined by the basic principles of their stylistic organization. This means that the stylistic analysis of a literary creation as a whole cannot bear fruit without analyzing its composition. On the other hand, analyses of composition so far have only focused on individual problems, so that there is now no general systematization or classification of compositional types. Some attempts have indeed been made to identify compositional forms in non-literary texts, and in literary texts as well, e.g.: *linear composition, gradual composition, parallel composition, concentric composition*. However, as regards literary works, there are

no exact, precise, definite compositional models to be distinguished without problems, as with scientific texts or press articles. This is regarded as a consequence of the specific nature of literary composition. It is incorrect to claim that only interruptions, an accelerated pace, and repetitions in presentation contribute to the complexity of composition of a literary text. In literary texts diverse, dynamic relations are established between different subjective spheres: *the author, characters, the narrator*. The scope of the author is defined by their orientation towards the standard language norm, the scope of the characters by dialogue (direct speech), and the casual use of colloquial, folk and dialectal elements. The narrator's sphere is very broad, and can either totally or partially match that of the author and the characters. In some cases (texts) the narrator is identified, while in others his presence is recognized by particular manners, and stylistic characteristics of narration. Depending on the *author – narrator* relation, Vodincov distinguishes four compositional-stylistic forms: (1) the narrator is neither named nor distinguished in terms of style, narration comes from the author; (2) the narrator is named, but not distinguished in terms of style; (3) the narrator is not named, but is distinguished in terms of style – by plain folk or literary lexis, expressive syntax etc.; (4) the narrator is named and distinguished in terms of style.

Discussing the positions of the author, narrator and characters, B. Uspensky (Успенский, 1970) classified their viewpoints and attributed to them totally independent functions and meanings. Subjective, authorial narration is associated either with characters or the narrator. In view of that, it is possible to identify subjectivization types both in terms of speech and structures, and the shift of focus from simple and evident to more complex and disguised cases of subject perception. It is naturally much easier to distinguish direct (not reported) speech (dialogical or monological statements of characters). The stylistic, lexico-grammatical and graphic distinctiveness of this speech type gives it concreteness which accounts for the contrast between narration and dialogue. No other type is characterized by such concreteness and they are all mainly discussed as mixed forms, blended with the author's discourse. Apart from monologue and dialogue (not reported speech), characters can take part in narration in two other ways: (1) *by means of internal speech* and (2) *by means of non-personal – direct speech*. The duality itself (internal monologue and direct speech) conveys a specific quality. The distinguishing of this type should be credited to B. Uspensky (Успенский, 1970) who, while exploring cases of non-personal – direct speech, pointed to contrasting phenomena – when the author expresses the feelings and thoughts of characters, but does so in the third person singular.

The forms of the expressive subjectivization of narration make up a separate group; they are the forms of *lexical-semantic* and of *grammatical-syntactic expressiveness*. On the plane of lexical-semantic expressiveness diverse characters are used motivated by perceptual abilities. On the plane of grammatical expressiveness effect is produced by a shift from the perfect tense (indicative past tense) to the historical present (relative past tense). Syntactic expressive devices, the use of which is dependent on semantic storyline development, are much less used. The lateral, symbolic meaning of words represents the area of subjective-expressive syntax. The expressive devices depicting char-

acters' emotions can, besides rhythm, intonation, pauses, the procedure of comparison and sentence distribution, also include word order, as well as other syntactic forms, and the stringing of conjunctions. For example, the excitement of a character can, in syntactic terms, be conveyed through an inversion of sentence parts, and a repetition of conjunctions. The forms of formal-grammatical relations in retorts are multifarious, while metaphorical (figurative) forms are almost absent. As a result of direct semantic interdependence, these expressive forms give special prominence to different types of repetition. They can take the form of repeated use of a single word (or group of words) including its various forms, or of doubling syntactic structures from the previous retort, or of chaining several retorts (either successive or separated) drawing on diverse lexis or some more general semantic field (e.g. Maria; she; a well-known actress; a theatre diva etc.). Repetition can also be made by means of a simple answer to a question (e.g. *Who is at home? – Only the children are at home.*)

The problem of *logic* and *language* is multifaceted. All areas even remotely related to verbal communication are reflected in language and expressed through language. The longer the text, the more complex its sentences will be. In pursuit of solutions to complex and disputed stylistic issues, it is also possible to seek the help of formal logic. The study and generalization of the practical laws of the functioning of texts in ancient times was the task of rhetoric. As a classical discipline, it was characterized by strictness and accuracy, and also gave some answers to questions which have gained currency recently. In organizing a speech or text, rhetoric drew on logic, psychology, and grammar. The first stage of the rhetorical elaboration of speech consisted in defining the subject, identifying and indicating the interrelations of general questions and concrete facts, correctly pinpointing the core of the problems calling for urgent solutions. The argumentation could take various routes, but some logical paths had to present themselves, among which special emphasis was laid on *commonplaces*. They were used for emotional-rhetorical emphasis: they were reflections on respecting man, the law, one's master etc. At the heart of rhetoric were the issues of composition. The division of the text into four main parts: *exposition, presentation, argumentation, conclusion* derives from it. Attention to detail, and breaking the text down into its constituent parts had two main purposes: (1) *to create the impression of completeness, exhaustiveness of narration*, and (2) *to give the narration an emotional import*. While creating a text, the writer intends to communicate something to the reader, to draw their attention to something, to convince them of something. As a result, every text includes an a priori correlation of two aspects: the *logical-content* aspect, that hides behind the words *why, of what, by what, how*; and the *psycholinguistic*, implied in the words *communicate, interest (sb in sth), and convince*. Apart from the *text – reality* correlation, we should also bear in mind the correlation *communicator – text – addressee*. The interrelation between all the factors of the communication process is an element essential to the success of stylistic analysis. For example, *to interest* requires the adjunct *by what*, *to convince* does not exist without *of what*. The aim requires not only the choice of specific facts, but also their proper illumination, i.e. it requires a proper organization of speech, and sets constraints on text composition and the selection of linguistic devices. L. Vy-

gotsky (Выгодский, 1934) wrote about communicative strategy in the distant thirties of the last century. One thought does not derive from another thought, but from the motivating sphere of knowledge, which includes both inclination and need, interests and motives, passions and emotions. What lies behind thought are affective and volitional tendencies. Only they can give an answer to the *last* question – *why* – in thought analysis. The real, full understanding of others' thoughts will only be possible when we fathom its essence, its affective-volitional foundations.

In recent times there has been a growing need for rethinking and re-examining the problems of classical rhetoric. One new movement, called *new rhetoric*, based on the last results stylistics has achieved in studying different texts, genres, and speech acts, has been boldly leading the way. As regards stylistic ideas within the area of new rhetoric, there is Group 5 from Liège, composed of authors of the *Centre of Poetic Studies* of the University of Liège. The idea of *general rhetoric* is equivalent to the idea of *general stylistics*, a stylistics that could be applied to every particular case, or to every specific area. On the other hand, we can ask the following question: do we need *new rhetoric* and what is it? Judging by what constitutes new rhetoric, it can just as well be called *stylistics*, which is tasked with formulating the final part of grammar, a higher level of syntax. This higher syntax should contain the following chapters: (1) sentences and periods; (2) tropes; (3) the general qualities of style – purity, clarity, definiteness, simplicity, and their relation to expression. The chapter on sentences and periods should explain the general, logically based ideas on the principal forms of speech; syllogism should take the central place in periods, and then attention should be drawn to the distinction between external and internal form. This kind of stylistics, text stylistics, centering on the theory of composition, should be an important constituent part of contemporary general stylistics. Without solving the problems of the logico-compositional and compositional-stylistic organization of speech, further study of literary and non-literary texts will be very difficult. This problem has been recognized by many linguists. While structure becomes more and more homogeneous (regular, uniform), language itself develops functional heterogeneity (stylistic stratification, an ever more elaborate typology of speech), which fixes and regulates its capacity to fulfil multifarious and rather complex communicative needs. As a result, stylistics is moving further and further away from styles of language, towards styles of speech (communication). Stylistics is nowadays, as V. Kostomarov (Костомаров, 1978) argues, faced with the task of extending beyond the differentiation of linguistic devices towards the principles of selection and the composition of general material, the organization of individual statements in correlation with the typology of speech acts, their content and development conditions. It is therefore that stylistic text analysis should turn directly to problems imposed by speaking practice, and in doing so should attract a large number of linguists (and other scholars) by opening new possibilities of philological research, not only into literary, but all other kinds of texts as well.

REFERENCES

- Виноградов В. В., 1971, *Стилистика и поэтика*. Сарајево.
- Выготский Л. С., 1934, *Мышление и речь*. Москва – Ленинград.
- Костомаров В. Г., 1978, Причины и характер прогресса русского языка в наши дни. – *Вестник АНСССР* 10, 89–100.
- Лотман Ж., 1976, *Структура уметничког текста*. Београд: Нолит.
- Одинцов В. В., 1980, *Стилистика текста*. Москва: Наука.
- Солганик Г. Я., 1997, *Стилистика текста*. Москва: Флинта.
- Степанов Ю. С., 1973, Современные связи лингвистики и логики. – *Вопросы языкознания* 4, 3–16.
- Успенский Б. А., 1970, *Поэтика композиции (Структура художественного текста и типология композиционной формы)*. Москва: Искусство.
- Чаркић М. Ж., 2002, *Увод у стилистику*. Београд: Научна књига.
- Чаркић М. Ж., 2006, *Стилистика стиха*. Београд: Међународно удружење „Стил“, Институт за српски језик САНУ.

MENINIO TEKSTO STILISTINĖ ANALIZĖ

SANTRAUKA

Stilistinę analizę ėmus taikyti tiriant ne tik dalykinius, mokslinius, bet ir meninius tekstus, didesnę reikšmę įgauna individualūs autoriaus kūrybos bruožai. Meniniai tekstai turi papildomą elementą, kuris išryškėja kuriamoje emocijinėje jų struktūroje. Tad meninio teksto forma tampa daug svarbesnė nei šnekos aktų forma. Pagrindinė meninio kūrinio (teksto, diskurso) mintis yra labai savita, ji nulemta ne tik ekstratekstinių elementų (autoriaus biografijos ar jo visuomeninio gyvenimo faktų) – ji įkomponuota į tekstą kaip jo motyvacija.

ELIPSĖ KAIP KOHEZIJOS RŪŠIS MOKSLINIO IR PUBLICISTINIO STILIAUS TEKSTUOSE

VIDA ČESNULIENĖ

Lietuvos edukologijos universitetas (Lietuva)
Lithuanian University of Educational Sciences (Lithuania)

ESMINIAI ŽODŽIAI: elipsė, kohezija, mokslinis stilius, publicistinis stilius

ĮVADAS. Tyrimo objektas – žodžių, žodžių junginių praleidimas, kuris atlieka sakinių siejimo funkciją. Tyrimo imtį sudaro po 3 600 atsitiktinai parinktų sakinių porų, o abiejų stilių kartu 7 200 sakinių porų. Tyrimo tikslas – nustatyti, kokie kalbos vienetai dažniausiai praleidžiami siekiant sujungti atskirus sakinius mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose. Tyrimo metodas – kompleksinis. Pagrindinis metodas – aprašomasis analitinis. Atliekant tyrimą remtasi ir lyginamuoju metodu (lyginama konektorių raiška ir reikšmės mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose), vartojimo polinkiams atskleisti taikytas kiekybinis metodas.

Elipsė paprastai suprantama kaip stiliaus figūra, t. y. kaip numanomo kalbos vienetų praleidimas tekste (LKE, 1999, 178; Koženiauskienė, 1999, 300 ir kt.). Panašia reikšme elipsės sąvoka vartojama ir sintaksėje (Labutis, 2002, 142). Kai praleidimas atlieka sakinių siejimo funkciją, terminas *elipsė* vartojamas ir teksto lingvistikoje. Dažniausiai elipsė yra lyginama su substitucija ir apibrėžiama kaip nulinė substitucija (Halliday, Hasan, 1976, 142), todėl kartais ji neatskiriama nuo substitucijos (Ellis, 1992, 82; Halliday, 1985, 297; taip pat plg. Verikaitė, 1999, 91). Elipsė yra „nulis“, turintis prasmę. Tas „nulis“ galėtų būti pakeistas kalbos vienetu iš ankstesnio pasakymo (Ellis, 1992, 143). Straipsnyje laikomasi nuomonės, kad raiškos skirtumai atlieka kokią nors funkciją. Jei vienur išreikšta, o kitur neišreikšta (šiuo atveju praleista), tai kalboje turi tam tikrą reikšmę. Praleidimas interpretuojamas kaip turinio pagrindas, todėl elipsė skiriama kaip atskiras gramatinės kohezijos porūšis.

Elipsė, kaip ir substitucija, yra reiškiamą leksiniu gramatiniu kalbos lygmeniu, praleistas siejamasis elementas paprastai yra pasakytas tekste (Halliday, Hasan, 1976, 145) (žr. 1 pvz.).

(1) *Pavyzdžiui, žodį „springs“ <...> sudaro skiemuo, susidedąs iš centrinės dalies <...>, eksplozinės priebalsių grupės <...> ir implozinės grupės <...>. Pirmąją (0)¹ galima žymėti <...>, antrąją (0) <...>. GirdTFP 105.*

Šalia įvardžiutinių skaitvardžių galėtų būti vartojamas praleistas pirmesnio sakinio elementas *grupė*, tačiau antrame sakinyje jo nėra. Šis praleidimas atlieka ne stilistinę, o sakinių jungimo funkciją.

ELIPSĖ KAIP KOHEZIJOS RŪŠIS MOKSLINIO IR PUBLICISTINIO STILIAUS TEKSTUOSE. Užsienio kalbininkų darbuose apie sakinių siejimą (plg. Halliday, 1985, 297; Halliday,

¹ (0) žymimas praleistas siejamasis elementas.

Hasan, 1976, 142–225 ir kt.) skiriamos trys elipsės rūšys: vardažodinė, veiksmožodinė ir konstrukcijų elipsė. Tirtuosiuose mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose rasta tik vienos rūšies – vardažodinių – elipsių. Todėl toliau straipsnyje tik ji aptariama smulkiau, o veiksmožodinė ir konstrukcijų elipsė nenagrinėjama. Galbūt tokių rūšių elipsės sakiniams sieti nebūdingos lietuvių kalbos tekstams, tačiau, norint taip teigti, reikėtų pana- grinėti ir kitų stilių bei žanrų tekstų.

Vardažodinė elipse laikomas toks sakinių siejimas, kai siejant atskirus sakinius pralei- džiamas vardažodis. Lietuvių kalbos tekstuose paprastai šalia tokio praleisto vardažodžio gali būti vartojamas koks nors žodis², kuris taip pat atlieka sakinių siejimo funkciją ir drau- ge paryškina praleistą vardažodį. Pagal to žodžio (konektoriaus), vartojamo šalia praleisto vardažodžio, raišką skiriami du vardažodinės elipsės porūšiai: 1) šalia praleisto siejamojo elemento vartojamas asmeninis, rodomasis ar kt. įvardis – *įvardinė elipsė* (2, 3 pvz.); 2) ša- lia praleisto siejamojo elemento vartojamas skaitvardis – *skaitvardinė elipsė* (4 pvz.).

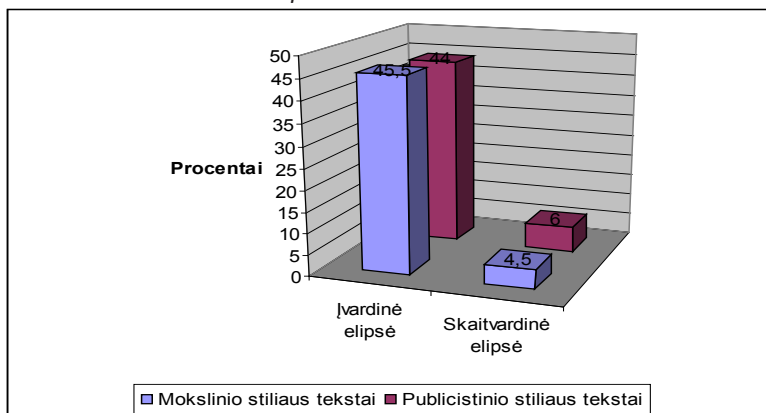
(2) *O kiek žvaigždžių laiko gausios galvos ir kūno plaukuosenos (augančios ant nuga- ros kryžiumi, ant pilvo inkaru) apžėlėliai? Žmonės sako, kad anie (0) visad turtingi – kiek kokiame vietoje prirėikus bepapeštum, vis tiek turėsi kę rankose.* ŠA, 1998 7 12.

(3) *Imperinė rusų privatinės teisės sistema iki Pirmojo pasaulinio karo galiojo pa- grindinėje lietuvių žemių dalyje (Aukštaitijoje ir Žemaitijoje), o teisiškai reglamentuoti daugelį viešųjų reikalų Lietuvoje buvo naudojamosi bendrais rusų imperijos įstatymais, galiojusiais, su nedidelėmis išimtimis Klaipėdos kraštui, visoje jos teritorijoje. Tokia (0) buvo, pavyzdžiui, nepriklausomos Lietuvos iš Rusijos paveldėta baudžiamosios teisės sis- tema.* MaksimLTŠ 50.

(4) *Kas yra režisierius? Visų pirma mokytojas. <...>. Vienas (0) ves į humanizmą <...>.* ŠA 1998 2 7.

Mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstų imtyse vartojamos abiejų rūšių vardažodinės elipsės. Tų rūšių pasiskirstymas mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose pateiktas 1 pav.

1 pav. Vardažodinės elipsės vartojimo mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose procentinė išraiška

² Terminu *konektorius* įvardijamas žodis, siejantis sakinius. Tekste konektorius gali būti išreikštas arba praleistas.

Kaip matyti 1 pav., ir mokslinio, ir publicistinio stiliaus tekstuose dažniausiai vartojama įvardinė elipsė. Ji sudaro net 89,5 proc. visų vardažodinės elipsės atvejų. Skaitvardinė elipsė vartojama itin retai. Svarbu ir tai, kad skaitvardinės elipsės vartojimo procentinis skirtumas, kaip matyti 1 pav., taip pat nedidelis. Vadinasi, galima manyti, kad teksto stilius šių rūšių elipsių vartojimo nelemia.

Įvardinės elipsės vartojimo polinkiai. Mokslinio stiliaus tekstuose įvardinei elipsei reikšti dažniausiai vartojamas konektorius *tas*. Akivaizdi konektoriaus *tas* vartojimo persvara leidžia manyti, kad toks vartojimo polinkis lemtas mokslinio stiliaus požymių. Todėl konektoriaus *tas* vartojimas yra skiriamasis mokslinio stiliaus tekstų požymis. Publicistinio stiliaus tekstuose jis vartojamas, tik šiek tiek rečiau (8,8 proc.). Mokslinio stiliaus tekstuose dar vartojamas konektorius *minėtasis*. Publicistinio stiliaus tekstuose šio konektoriaus nerasta.

Įvardinei elipsei skirtini ir tokie atvejai, kai šalia praleisto siejamojo elemento vartojamas kokybinis demonstratyvas. Tokia elipsė ir mokslinio, ir publicistinio stiliaus tekstuose dažniausiai reiškia kokybiniu įvardžiu *toks* (5 pvz.). Mokslinio stiliaus tekstuose jis du kartus dažnesnis negu publicistiniuose.

(5) *Dialogai* [ten] *aiškiai šizofreniški. Tokie* (0) *taisyklingi ir visas galimybes pasveria.* KB 1998 1 70.

Po lygiai abiejų stilių tekstuose vartojamas konektorius *kitoks*. Itin retai tirtojoje medžiagoje sakiniams sieti vartojamas konektorius *koks*. Tekstuose šis žodis nėra retas, tik labai retai juo siejami sakiniai.

Į vardažodinės elipsės priemonių grupę dera įtraukti ir tuos atvejus, kai sakiniams sieti praleidžiamas (tirtuosiuose mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose dažniausiai praleidžiamas įvardis *mes*) įvardis (žr. 6, 7 pvz.).

(6) *Aktorius nuolat privalo stiprinti savo psichofizinius sugebėjimus, lavinti techninius įgūdžius. Kad būtų organiškas, lankstus, paveikus, kad mokėtų vaidinti įvairiuose žanruose. Ar gali visa tai neišeiti j naudą? Be to, mes žinojom, kad j sceną veda ne noras pasirodyti, o troškimas kažkam kažką pasakyti.* (0) *Rašėm scenarijus.* ŠA 1998 2 7.

(7) *Tai ankstyvasis Gudaitis.* (0) *Pamatytumėt, kaip nušvinta žmonių akys, kaip jie nesiderėdami traukia iš užančių ir portfelių pinigų <...>.* ŠA 1998 9 12.

Skiriamasis tokių elipsių vartojimo požymis yra tas, kad tokių elipsių dažniau pasitaiko publicistinio stiliaus tekstuose, nes tokio stiliaus tekstuose nevengiama sakinius sieti pirmuoju asmeniu, o konektorių *mes* praleidus vartojamas tik veiksmažodis. Toks sakinių siejimas visiškai nebūdingas mokslinio stiliaus tekstams apskritai. Iširtose mokslinio stiliaus tekstų imtyse tokių elipsių rasta tik vieno autoriaus tekstuose. Todėl darytina išvada, kad apskritai lietuvių moksliniams tekstams tokios elipsės nebūdingos, o rasti tokių elipsių atvejai tėra lemti tik individualaus autoriaus stiliaus.

Skaitvardinės elipsės vartojimo polinkiai. Skaitvardine elipse paprastai vadinamas toks sakinių siejimas, kai šalia praleisto konektoriaus pavartojamas koks nors skaitvardis. Tokia elipsė pagal raišką nevienalytė – ji reiškia kiekiniais (8 pvz.) ir kelintiniais skaitvardžiais (9 pvz.).

(8) *Kas yra režisierius? Visų pirma mokytojas. <...>. Vienas* (0) *ves j humanizmą <...>.* ŠA 1998 2 7.

(9) *Žiūrovui buvo pateikti du vienas kitam prieštaraujantys pranešimai – vienas (intelektualinis) savo intencija idealus, kitas (veikiantis pasqmonę) – banalus. Antrasis turėjo lemiamą poveikį.* KB 1998 3 40.

Iš skaitvardinei elipsei būdingų konektorių publicistinio stiliaus tekstuose dažniausiai vartojamas konektorius *vienas*, o moksliniuose tekstuose sakiniai dažniau siejami konektoriais *pirmasis*, *antrasis*. Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo atveju, kai šalia kelintinio skaitvardžio nėra vardažodžio (jis praleistas), vartojama tik įvardžiutinė kelintinio skaitvardžio forma.

IŠVADOS

1. Elipsė, kuri atlieka sakinių siejimo funkciją, laikytina vienu iš gramatinės kohezijos porūšių. Kalbos raiškos skirtumų – vienu išreikšta, o kitur neišreikšta – interpretavimas kaip turinio pagrindo leidžia elipsę atskirti nuo substitucijos.

2. Elipsės kaip kohezijos rūšies raiška yra bendra mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstams. Skiriamąją reikšmę turi aiškesnės reikšmės konektorių praleidimas mokslinio stiliaus tekstuose, įvairesnių konektorių praleidimas publicistiniame stiliuje.

3. Mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose vartojama dviejų tipų vardažodinė elipsė: įvardinė ir skaitvardinė. Mokslinio stiliaus tekstų imtyse dažniausiai (45,5 proc.) vartojama įvardinė, skaitvardinė – 4,5 proc. visų elipsės atvejų. Publicistinio stiliaus tekstuose vartojimo polinkiai beveik tokie patys, t. y. dažniausia (44 proc.) įvardinė elipsė, antroji pagal vartojimo dažnumą skaitvardinė – 6 proc. visų elipsės atvejų.

SUTRUMPINIMAI

GirdTFP – Girdenis A., 2003, *Teoriniai fonologijos pagrindai*. Vilnius: Petro ofsetas.

KB – *Kultūros barai*

MaksimLTŠ – Maksimaitis M., 2001, *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*. Vilnius: Justitia.

ŠA – *Šiaurės Atėnai*

LITERATŪRA

Ellis D., 1992, *From Language to Communication*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Halliday M. A. K., 2002, *Linguistic Studies of Text and Discourse*. London, New York: Continuum.

Halliday M. A. K. & Hasan R., 1976, *Cohesion in English*. London and New York: Longman.

Koženiauskienė R., 1999, *Retorika. Iškalbos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Labutis V., 2002, *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

LKE, 1999 – *Lietuvių kalbos enciklopedija* / Sud. V. Ambrasas ir kt. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Verikaitė D., 1999, *Formal and functional characteristics of cohesive devices in the science research article in English*. Doctoral dissertation. Vilnius.

ELLIPSIS AS THE TYPE OF COHESION IN SCIENTIFIC AND
PUBLICISTIC TEXTS

SUMMARY

The study has found that the sample scientific and publicistic texts contain only one type of ellipsis – nominal. No instances of verbal or constructional ellipsis have been found. It may be inferred that these types of ellipsis are not characteristic of Lithuanian written texts. Nominal ellipsis is a cohesive tie between sentences in which a nominal element is omitted. This type of ellipsis in scientific and publicistic text samples under investigation is not homogeneous. Two different ways of expression have been identified: 1) pronominal ellipsis uses a pronoun or qualitative demonstrative pronoun next to the omitted element; 2) numerative ellipsis uses a numeral next to the omitted element.

Pronominal ellipsis is the most common type found in both scientific and publicistic texts. It makes as much as 89,5 % of total occurrences of nominal ellipsis. Qualitative and numerative types are rather infrequent. Numerative ellipsis makes 4.5 % in scientific texts and 6 % in publicistic texts. This implies that the use of qualitative and numerative types of ellipsis is not affected by the style of the text. Pronominal ellipsis also is used with qualitative pronouns *toks*, *koks* [Eng. *such*, *what*] etc. Both scientific and publicistic texts favour connector *toks* [Eng. *such*]. In scientific texts, however, it is twice as common as in publicistic texts under investigation. Connector *kitoks* [Eng. *different*] is used with similar frequency in both scientific and publicistic texts. Connector *koks* [Eng. *what*] is especially rare in the material under investigation, in other words, sentences which are linked by this connector are rare.

Numerative ellipsis is the type of sentence cohesion in which a numeral is used next to an ellided connector. Such ellipsis is not homogeneous – it may be realised by either cardinal or ordinal numerals. The most common connector in the case of numerative ellipsis in publicistic texts is *vienas* [Eng. *one*], while in scientific texts it is *pirmasis*, *antrasis* [Eng. *first*, *second*]. It should be pointed out that when the ordinal numeral is used without the noun (which is ellided), the nominal form of the ordinal numeral is used.

ON ANAPHORAS IN POLITICAL DISCOURSE

ALMA ČIŠIĆ

*Tuzlos universitetas (Bosnija ir Hercegovina)**University of Tuzla (Bosnia and Herzegovina)*

KEY WORDS: public speaking, political speeches, anaphoric repetitions, ideological, persuasive and manipulative roles

In modern linguistics, there are various definitions of language, which mostly refer to its basic functions or characteristics. Accordingly, language itself is observed as a dynamic system, as a form of human action based on social agreement and implying creativity¹. It stems from the aforesaid that language is a communicative instrument which is socially conditioned and socially relevant (Glovacki-Bernardi, 2004, 5). However, by laying emphasis on the communicative function of language we tend to neglect its cognitive function, so the following dilemma is always present: to what extent is language respectively determined by its cognitive function and by its communicative function? With regard to that, we will refer to B. Malinowski, who clarifies two functions of language: the communicative function and the phatic function. According to this author, the first function means that language conditions and monitors behaviour and action directed towards a communication partner, whereas the phatic function establishes a relation between participants in a communication process (Malinowski, 1949, 56).

K. Bühler, on the other hand, distinguishes three main functions of language: the emotive or expressive, the conative or impressive and the referential or objective. However, bearing that in mind, R. Jakobson emphasizes that the system does not exhaust all the aspects of language. He believes that another three factors participate in each act of linguistic communication and provide linguistic expression with other three functions: the phatic, metalingual and poetic ones².

Further on, R. Jakobson (1966, 294) emphasizes the following: "The poetic function is not the sole function of verbal art but only its dominant, determining function, whereas in all other verbal activities it acts as a subsidiary, accessory constituent." According to M. Čarkić, the referential function and the poetic function occupy the extreme positions, whereas the emotive, the conative, the phatic and the metalingual function could be said to fill the space between the aforesaid two functions. While in the referential function of language the linguistic expression is focused on an object,

¹ The term creativity inevitably appears when speaking of the communicative function. M. I. Sastri defines creativity as an essential element of linguistic activity and as the speaker's ability to react to new situations with a limited inventory of linguistic means and to create new meaningful syntheses every time, by constructing the text anew (Sastri, 1973, 100).

² With respect to that, M. Čarkić emphasizes that an ordinary verbal statement, as well as a literary expression in prose and verse, can have any of the six functions (Čarkić, 2006, 19).

which is in the service of pure announcement, expression of thoughts, opinions and intellect, the poetic function focuses on the expression itself, on the form and structure of a verbal, linguistic statement. According to M. Čarkić, none of the six functions of language appears in the same form and all of them form a functional complex within which one prevails over the others, depending on the method of use of natural language. As a result this author regards as fully conceivable the fact that, in order to study the poetic function of language, one ought to cross the boundaries of poetry and include all the spheres of linguistic activities as the poetic function is not only a characteristic of poetic speech and poetic expression³ (Čarkić, 2006, 20).

With reference to the above, M. Čarkić (2006, 26) underlines the following: "If natural language is a means of communication among people and if its basic function is the communicative one, then poetic language is a means of artistic communication which, in addition to the communicative function, assumes the poetic one, as well." Poets and writers create poetic language by enriching natural language with new meanings, by reshaping speech sequences, by attending to internal rules, so each piece of poetry, as an aesthetic product, does not convey a simple message, but aesthetic information, and does not imply simple, but aesthetic communication⁴.

With regard to that, M. Čarkić emphasizes that natural language cannot be regarded as more communicative than poetic language, because communicativeness is reflected in the choice and method of encoding the linguistic means that are at one's disposal. "Actually, communicativeness depends on the effects of linguistic realization, on the forms and meanings of cognitive structures as communication units and also on the recipient's capacity, i.e. on the reader's ability to derive information on the structure of linguistic expression from external circumstance"⁵ (Čarkić, 2006, 31).

³ The term poetic language traces its descent back to the times when literature was called poetry or poetic art. The term did not only include the use of natural language in verse and poetry, but also the use of language in all types of literary texts. Today, poetic language is experienced as a special organization of a verbal sequence that is regarded as an artistically shaped linguistic sequence (Čarkić, 2006, 19).

Such a formulation of poetic language entails a subsequent segmentation and rearrangement of the verbal sequence, variations to the syntactic order, a dense weaving of linguistic units, an interconnection of various semantic categories, a frequent use of tropes and figures, the use of a certain number of grammatical forms, words and turning-points in speech, a breach of linguistic norms at all levels (Petković, 1995, 112).

⁴ A special issue is the problem of the essence and nature of artistic (poetic) communication. If ordinary communication, which uses the verbal signs of natural language, can be designated (or characterized) as communication directed towards the conveying of ordinary (purely semantic) information, then poetic communication can be marked as communication containing extraordinary (not only semantic) information (Čarkić, 2006, 27).

⁵ With regard to that, Z. Glovacki-Bernardi emphasizes that the subject of stylistic analysis is not the text per se, but the illusion that the text creates in the reader's mind. This illusion is neither fantasy nor pure imagination, but something set by means of textual structures and the reader's social status (Glovacki-Bernardi, 2004, 33).

With reference to the aforesaid, we will present the stands determining relations between poetic language and the language of public speaking. In Book III of *Rhetoric*, Aristotle focuses on style and various forms of stylistic expression. According to Aristotle, clarity, appropriateness and grace are the three essential elements of a good speech. In his definition of style, Aristotle underlined a clear difference between poetic speech and public speech and thus embarked on a theoretical concept of style and stylistic differentiation between certain spiritual disciplines. The style in which a speaker expresses their own thoughts or beliefs is only a skill of persuasion or a manner of addressing their audience, whereas poetic style is a manner of artistic, pictorial expression of personal emotions. It is obvious that rhetoric and stylistics, especially in the sphere of style, have many aspects in common. Good style is an essential characteristic of a good speaker as public speaking does not imply only one of the numerous methods of communication or the conveying of information, but, above all, the authentic artistic reshaping of a specific subject matter (Milinković, 2004, 34–35).

Political speech, in terms of style and structure, includes a wide range of topics and ideas. Its very form is complex and often vague and has changed throughout history in accordance with the demands and requirements of the social, economic, political and cultural setting of the time. The types of political speech could be classified into parliamentary, party and official speeches of statespersons, but there is no clear difference between them. All of them contain the elements of party members' enthusiasm, MP class and patriotic pathos. A special type of political speech is the one springing up during the election campaigns of political parties and presidential candidates. This type of speech is a result of modern era and is filled with exclamatory, emotional and sometimes meaningless rhetoric (Milinković, 2004, 122–123).

Accordingly, political discourse may include figures of speech involving repetition, which fill in the ideological, persuasive and manipulative roles in the formation of an audience's point of view.

The figures of repetition entail textual elements, or constituents⁶, which are connected with and relate either to the elements that precede them or to those that follow

⁶ Everything resulting from linguistic activity can be identified as text – everything that the linguistic creativity of a speaker, sender turns into a formed language – in other words, language does not appear in any other form but textual (Glovacki-Bernardi, 2004, 19).

them immediately⁷. An anaphora, as a rhetorical device, relates elements or constituents to those preceding them⁸.

We will first mention several definitions that determine this linguistic phenomenon. An anaphora⁹ is an ancient rhetorical term for certain figures of repetition: synonymy, parallelism, epanaphora, iteration, repetition, epidole.

In its wider, but today obsolete meaning, it is the same as parallelism – in its narrower meaning, as a lexical anaphora, it represents the repetition of the same word, or a group of words at the beginning of several poetic verse lines or stanzas, or several clauses or parts of clauses in prose (Čarkić, 2006, 46). In the Serbian Electronic Dictionary, the term anaphora (of Greek descent) entails the repetition of a word at the beginning of successive lines, clauses or parts of clauses (ERSJ, 2006). M. Solar defines the term anaphora as the repetition of a word at the beginning of every verse line (Solar, 1980, 68). The sound effects of a speech can be realized through the repetition of the same words at the beginning or at the end of certain units of speech, rhythm, thought or emotion. In poetry, one encounters repetition at the beginning (anaphora) or at the end of every line (epistrophe) while sometimes words and expressions are repeated both at the beginning and end of every verse line (symploce), or at the end of one and

⁷ According to Lotman, it is the principle of returning that forms the basis of poetic repetition. An artistic structure is built as if it were dispersed in space – it demands constant returning to the text which, as it were, has already fulfilled its informative role, and contrasting it with further text. In such a process of opposition, the old text manifests itself in a new way, revealing its formerly concealed semantic content. It is the principle of returning that represents the universal structural principle of a poetical work. Thus language, organized as an artistic text, assumes an uncharacteristic spatial dispersion and forms the basis of an artistic structure (Lotman, 1964, 65–66). By comparing epic and lyrical structures, T. Silman believes that the basic principle of epic narration is the following: *Move forward, further on, towards new facts, towards new events!* The basic principle of lyrics can be formulated as follows: *Once again, once again about the same thing!* (Silman, 1977, 139–140).

⁸ An act of communication implies a sender, a recipient and a message. However, if a message is a written text, it differs from the verbal realization of a text, which text contains the linguistic and spatial unity of the message sender and the message recipient. In the case of a written text, there is no direct contact between the sender and the recipient, so separation in time is an important factor of that type of linguistic communication. Temporal indifference is the main characteristic of fiction.

With regard to that, we must emphasize that “the reached information and communication threshold in a poetical work does not depend only on the system of information and communication conventions used by the author (sender) for the purpose of conveying their thoughts, desires and their attitude towards the world, but also on the recipient’s sphere of knowledge, on their system of psychological expectations, mental attitudes, acquired experience, moral principles, culture and especially on their ability to decypher an encoded message according to the rules of the poetic code. Thus, in this particular case, the amount of information and communication conveyed by poetic language (poetical work) depends on the author, the code and the recipient” (Čarkić, 2006, 32).

⁹ According to L. Zima, an anaphora can include various cases position-wise: at the beginnings, in the middle and at the ends of two or more verse lines, or at the beginnings and ends of two or more stanzas (Zima, 1988, 289–291).

the beginning of the next line (anadiplosis or palillogy) (Milinković, 2004, 106). According to Škarić, the repetition of first parts of clauses is called an anaphora and it provides an expression with strength and dynamics, e.g. “Ništa na te nije djelovalo svakonočno postavljanje straža na Palatinu, ništa patroliranja po gradu, ništa strah naroda, ništa jednodušnost svih poštenih građana, ništa ovo dobro utvrđeno mjesto za održavanje sjednica, ništa ni pogledi ovih ovdje prisutnih (eng. Never were you touched by the nightly deployment of guards on the Palatine Hill, never by patrolling all over the city, never by the people’s fear, never by the unanimity of all the ordinary citizens, never by this well-established place for sessions, never by the looks of the people present)” (Škarić, 2003, 136–137).

In this paper, we will define the term anaphora as the repetition of lexemes at the beginning of clauses or parts of clauses which indicate the speakers’ stances and the communicative goals they achieve. It is these relations that we will be dealing with in the analysis of the political discourse of Serbian politician Zoran Djindjić. This politician was a professor at the Faculty of Philosophy in Novi Sad and a senior fellow of the Centre for Philosophy and Social Theory in Belgrade. Zoran Djindjić was one of the founders of the Democratic Party in 1989. He was an MP in all the three multi-party conventions of the Republic of Serbia Parliament and in the Council of Republics of the Federal Parliament. He was elected Serbian prime minister on 25 January 2001, after the DOS coalition won the republic elections in December 2000. He was assassinated by a sniper in front of the Serbian government building on 12 March 2003¹⁰. In the Serbian rhetoric, Z. Djindjić¹¹ was also known as a politician of metaphors. According to S. Maksimović, his metaphors used to describe Serbia of the past fifteen years, life in Serbia and the democratization process that is still going on. According to this author, Djindjić’s meta-

¹⁰ In September 1999, the US weekly *Time* included Djindjić in a prestigious list of fourteen leading European politicians of the third millennium. He was also a winner of the eminent German *Bambi* award in the sphere of politics for 2000. In Prague, Djindjić received the award of the Polak Foundation for his contribution to the development of democracy in Serbia. The award is presented annually for contribution to the implementation of democratic and economic reforms in Central and Eastern Europe (MDZDJ, 2010, 170).

¹¹ Speaking about himself, Z. Djindjić used to emphasize the following: *I make choices all my life. Life, especially in the sphere of business and politics, is a constant process of making decisions and taking responsibility. However, people do not want to do that. A majority of people make very few decisions and leave the rest in an undefined condition. I do not tolerate that. I require of people to be either “for” or “against” something. They experience that as pressure. I wake them from their dreams and they do not want to be awoken from those dreams.* (MDZDJ, 2010, 9)

phors were in the spirit of his philosophy teacher Jürgen Habermas and the creation of a new world (MDZDJ, 2010, 4)¹².

In his political statements, Z. Djindjić often used anaphoras that represent a suitable rhetorical device for persuading the audience into supporting his goals. Considering that, we will mention several characteristic examples:

(1) **Reforme su uvek** plivanje uz vodu. **Reforme su uvek** sukobi s mentalitetom, nasleđem, interesima, entropijom i inercijom. (eng. *Reforms are always an act of swimming against the current. Reforms are always conflicts with mentality, heritage, interests, entropy and inertia.*) (MDZDJ, 2010, 29)

In the aforesaid example (1), the anaphoric repetition of the lexemes *reforme su uvek* (eng. *reforms are always*) at the beginning of neighbouring sentences points to the significance of reforms and warns of the difficulties Serbia should face on its course to modern Europe. He uses the metaphor swimming against the current to determine that course. In the second sentence, he explains the metaphor by emphasizing that Serbia's course entails battle against mentality, heritage, interests, entropy and inertia, which actually means confrontation with the slow, undemocratic, old-fashioned Europe, including Milošević's old regime¹³.

(2) **Treba da se borimo i treba da** verujemo u svoju pobedu i **treba da** gledamo napred ka cilju, a ne kao sada da svaki klinac gleda drugoga, **da li** ima bolje patike nego ja, i **da li** da mu dodam loptu, jer ćeš ti da budeš taj koji je postigao koš, a ja ne volim da ti postigneš koš, nego mi smo tim koji treba da igra i treba da pobjedi. Mislim da to nama nedostaje. (Eng. *We ought to fight and we ought to believe in our victory and we ought to look ahead towards our goal and not act as a kid usually acts today, wondering if the other kid has better basketball shoes than he does and if he should throw the ball to him or not, for if he does, it will be the other kid who scores a point and not he. Instead, we should act like a team which ought to play and win. In my opinion, this is what we lack.*) (MDZDJ, 2010, 33)

¹² For years, there were two types of people on the Serbian political scene: a politician of metaphors and a politician of phrases. The discourse of the former consisted in puns, whereas the latter, more traditional type, stuck to quasi terms, approaching life in a passive manner, as something that has been given, and using the safe ground of the already accepted phrases. The former were unpretentious, whereas the latter had their own theories and those of their predecessors. The only ambition of the former was to be close to people, whereas the latter enjoyed being admired by all and being understood by none. Those using metaphors were much braver, because they waited for their "success" for a long time. It was only when the ships began to sink that their political speech, supported by examples from real life, proved to be closer to the Serbian population than the lifeless sequence of brainwashing statements. Thus the pragmatism of metaphorists defeated the idealism of phraseologists. Phrases were lost in history, while metaphors remained to live with us (MDZDJ, 2010, 170).

¹³ With reference to that, Z. Djindjić presents the following stands: *We have lost a historic chance to join the EU before other countries in the region and we were obsessed with ourselves for ten years, which is one of Milošević's curse.* (MDZDJ, 2010, 100)

In the aforesaid example (2), the anaphoric repetition of lexemes *treba da* (eng. *we ought to*) at the beginning of parts of clauses is aimed at raising the awareness of the public to fight, to believe in their own strength, the set objectives and the final victory. Serbia is conceived as a basketball team that needs to envisage their own narrow-mindedness and the feeling of envy in order to overcome them and to achieve the ultimate victory. By repeating the lexeme *da li* (eng. *if*) at the beginning of successive clauses in the following example: *svaki klinac gleda drugoga, da li ima bolje patike nego ja, i da li da mu dodam loptu* (eng. *if the other kid has better basketball shoes than he does and if he should throw the ball to him or not*) Djindjić points to Serbia's weaknesses. He recognizes them, emphasizes them and demands a change of attitude. In the end, his objective is clear – that Serbia should act as a winning team.

(3) <...> *šut sa rogatim ne može. Ili smo svi mi pomalo lopovi. Ili svaka vlast je ista.* (eng. <...> *we cannot fight what is stronger than us. Either we are all thieves a bit, or every government is the same.*) (MDZDJ, 2010, 54)

In the aforesaid example (3), the anaphoric repetition of the lexeme *ili* (eng. *either, or*) in two neighbouring sentences emphasizes the inertia and the contemplative spirit¹⁴ that prevents Serbia from progressing. *Ili smo svi mi pomalo lopovi. Ili svaka vlast je ista* (eng. *Everyone is a thief, all the governments are the same*) are the phrases that, according to Djindjić, keep slowing Serbia down and keep lulling the Serbian population, which finds it hard to integrate into a fast, modern, Western Europe.

(4) *Mi smo veseo narod koji istovremeno ceni pesimizam jer ga smatra otmenim. I jer oslobađa od odgovornosti. Ako već unapred sumnjate u svoj uspeh, neuspeh će vam lakše pasti, jer ste ga mudro predvideli. Nedostaje nam kondicija za ozbiljnu strategiju. Nedostaje nam ljudi sa jakim karakterom u javnom životu. Previše je površnog mudrovanja i površnog nezadovoljstva, koji ne podstiču i ne oplemenjuju akciju nego je blokiraju. I previše je intriga i tračeva, kao u Rimskom carstvu godinu dana pre njegovog raspada <...>.* (eng. *We are a merry nation which, at the same time, appreciates pessimism, because it considers it noble and because pessimism frees a person from any responsibility. If one doubts one's success in advance, they will find it easier to cope with failure as they have wisely anticipated it. We lack vigour for a serious strategy. We lack people with a strong character in public life. There is too much superfluous philosophy and superfluous discontent, which do not encourage or ennoble an action, but keep blocking it. There are also too many intrigues and too much gossip, as in the Roman Empire a year before its disintegration <...>.*) (MDZDJ, 2010, 66)

In the aforesaid example (4), the anaphoric repetition of the lexemes *nedostaje nam* (eng. *we lack*) in two neighbouring sentences: ***Nedostaje nam kondicija za ozbiljnu***

¹⁴ With reference to that, we will mention the following stands of Z. Djindjić: *There is a vogue of pessimism among us. The smarter you are, the more you think it is noble to be as pessimistic as possible.* (MDZDJ, 2010, 121)

strategiju (eng. **We lack vigour for a serious strategy.**), and **Nedostaje nam ljudi sa jakim karakterom u javnom životu** (eng. **We lack people with a strong character in public life.**) emphasizes a need for the presence of serious and responsible people, people with integrity, in public life. Djindjić repeats that thought in order to impress it as strongly as possible on the minds of his listeners and to persuade them into changing their attitudes. As the context shows, his ultimate goal is to have an active, creative, responsible and optimistic position towards the state's future replace the present - passive, irresponsible, superficial and pessimistic one¹⁵.

(5) **Nama ne treba** dadilja, **ne treba nam** neko sa strane da arbitrira oko stvari o kojima bismo morali sami da se dogovorimo. Vreme je da pokažemo svetu da smo zreli, odgovorni politički činioci. (eng. **We do not need a nanny, we do not need an outsider to arbitrate on things we ourselves should reach agreement on. It is high time we showed the world that we are mature and responsible political factors.**) (MDZDJ, 2010, 72)

In the aforesaid example (5), Djindjić speaks about reforms by employing the anaphoric repetition of lexemes at the beginning of two successive clauses. By repeating the lexemes *nama ne treba* and *ne treba nam* (eng. *we do not need*) (with a slightly changed sequence of words in the Serbian language), this politician draws public attention very effectively and convinces the people of the fact that he does not need any foreign arbitrator. He calls on his people to take action, whereby they will show that they have strength, maturity and political responsibility to deal with problems.

(6) **Jako je važno** da ne ružimo našu zemlju. **Jako je važno** da svoje probleme rešavamo između sebe, da ne pozivamo svet da učestvuje i bude svedok u rešavanju problema kada ih imamo, a svaki normalan narod i sve normalne stranke ih imaju. (eng. **It is very important** that we should not malign our country. **It is very important** that we resolve our problems between ourselves and not appeal to the world to take part in and witness the resolving of our problems as every normal people and every normal party has problems.) (MDZDJ, 2010, 152).

In the aforesaid example (6), the lexemes *jako je važno* (eng. *it is very important*) are anaphorically repeated at the beginning of two neighbouring sentences, whereby effective emphasis is laid on the significance of harmony that should prevail within a nation. The repetition of the aforesaid lexemes draws the audience's attention to the need to

¹⁵ In view of that, it is important to mention the stands of Z. Djindjić as far as Serbian politicians are concerned: *The reason I criticize part of the political scene in Serbia is the necrophilia that prevails. It is an eternal lamentation, eternal whining. Being a politician here means being a mourner. This dates from the protest rallies of the 1990s, when people used to say: May you be left without this or that. This or that will happen to you. I believe that in this way you kill people's will to live. There is that dark energy of Milošević, a daemonic one, which leads one to destroy everything in an active manner and there are also laments saying: Whatever we do, the world hates us, we can never succeed.* (MDZDJ, 2010, 119)

love their country and to resolve all the problems related to the people and government within their own country¹⁶.

Finally, we will present some observations we have reached during this analysis. Giving a speech or a political presentation does not just represent one of the numerous methods of communication or conveying information, but also an authentic artistic reshaping of a specific matter. With regard to that, political discourse also contains figures of speech that fill in the ideological, persuasive and manipulative roles in the formation of stands of an audience. As it is emphasis that provides ideas with clarity, ideas are sometimes repeated in various formulations and, frequently enough, by repeating a single one. The anaphoric repetition that is characteristic of Z. Djindjić's political discourse and is the subject of this research represents a suitable rhetorical device. By using anaphoras at the beginning of neighbouring clauses or parts of clauses, this politician points to the significance of reforms Serbia should face on its course to Europe and to the difficulties they involve – battle against mentality, heritage, interests, entropy and inertia. All this entails a conflict with the slow, undemocratic, old-fashioned Europe, including Milošević's old regime. He emphasizes a need for the presence of serious and responsible people, people with integrity, in public life. His ultimate goal is to have an active, creative, responsible and optimistic position towards the state's future replace the present – passive, irresponsible, superficial and pessimistic one. Z. Djindjić draws public attention very effectively and convinces the people of the fact that he does not need any foreign arbitrator. He calls on his people to take action, whereby they will show that they have strength, maturity and political responsibility to deal with problems in their own country.

REFERENCES

- Bühler K., 1934, *Sprachtheorie*. Stuttgart: Fischer.
- Čarkić M., 2006, *Stilistika stiha*. Beograd: Grafička škola.
- ERSJ, 2005 – *Elektronski rečnik srpskog jezika* / M. Simić (ed.). Beograd.
- Glovacki-Bernardi Z., 2004, *O tekstu*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jakobson R., 1966, *Lingvistika i poetika*. Beograd: Nolit.
- Lotman J. M., 2001, *Struktura umjetničkog teksta*. Zagreb: Alfa.
- MDZDJ, 2010 – *Metafore dr Zorana Đinđića* / B. Ljubenić, M. Rašić, S. Maksimović. Beograd: Evropski pokret prijateljstva.
- Malinowski B., 1949, *The Problem of Meaning in Primitive Languages*. New York: Routledge & Kegan Paul.
- Milinković M., 2004, *Retorika*. Užice.
- Petković N., 1995, *Elementi književne semiotike*. Beograd: Narodna knjiga, Alfa.
- Solar M., 1980, *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić I., 2003, *Temeljci suvremenoga govorništva*. Zagreb: Školska knjiga.

¹⁶ Z. Djindjić appeals to people to act as a team in the following example as well: *We take part in all the matches with an intention of winning them, and if we sometimes lose a match, then we analyze our mistakes in order to win the next one.* (MDZDJ, 2010, 77)

Užarević J., 1991, *Kompozicija lirske pjesme*. Zagreb: ZZK.

Zima L., 1988, *Figure u našem narodnom pjesništvu*. Zagreb: Globus.

APIE ANAFORAS POLITINIAME DISKURSE

SANTRAUKA

Šiame darbe susitelkta į anaforinius pakartojimus, kurie, perteikdami estetinę informaciją, politinėse kalbose atlieka vis svarbesnę komunikacinę funkciją. Į tai atsižvelgiant ir buvo tirti anaforiniai pakartojimai, vartojami politinėse kalbose. Siekta iširti, kokią vietą tekste užima anaforiniai pakartojimai ir kokią funkciją jie atlieka tekste. Galiausiai pastebėta, kad anaforiniai pakartojimai gali eiti skirtingose pozicijose (būti gretimuose sakiniuose arba toliau vienas nuo kito) ir atlikti stiprią emocinę ekspresinę funkciją.

STILISTINIAI NAUJADARAI INTERNETE

JURGITA GIRČIENĖ

*Lietuvos edukologijos universitetas (Lietuva)**Lithuanian University of Educational Sciences (Lithuania)*

ESMINIAI ŽODŽIAI: stilistinis naujadaras, internetas, struktūra, vartoseną

ĮVADAS. Bet kuri gyva kalba, tarp jų ir lietuvių, nuolatos kinta. Kalbos struktūra yra palyginti stabili – daugiau pokyčių patiria vartoseną: vieni žodžiai eina užmarštin, kiti gimsta (Hjelmslev, 1995, 144). Kalba kinta, nes keičiasi visuomenės, arba kitaip – kalbos vartotojų, komunikacinės reikmės (Karaliūnas, 1997, 51). Kaitliausiu, atviriausiu kalbos posistemiū laikomas žodynas (Palionis, 1999, 28). Pastarųjų dešimtmečių lietuvių kalbos, kaip ir daugelio kitų kalbų, leksikai būdingas itin didelis kismas – naujų žodžių, arba kitaip naujažodžių, srautas (Mikelionienė, 2000, 144; Metcalf, 2002; Girčienė, 2006, 78). Vienas iš pagrindinių žodyno papildymo bei atnaujinimo būdų – naujų žodžių darymas iš jau esamų kitų žodžių (Urbutis, 1978, 29). Tokie nauji žodžiai, atsiradę kaip (morfeminės) žodžių darybos rezultatas, vadinami naujadarais (Urbutis, 1978, 29; KTŽ, 1990, 130; LKE, 1999, 429).

Atsižvelgiant į vartojimo paskirtį, paprastai skiriami du naujadarų tipai: *termininiai*, dar vadinami *referentiniais*, *būtinaisiais*, *nominatyviniais* ir t. t., ir *stilistiniai*, dar vadinami *ekspresiniais*, *fakultatyviaisiais*, *okaziniais*, *situaciniais*, *autoriniais* ir t. t. (plačiau žr. Pikčilingis, 1975; Urbutis, 1978; KTŽ, 1990; Župerka, 1997; Cabré, 1999; Mikelionienė, 2000; Offord, 2001; Попова, 2005; Girčienė, 2005; 2006; Jakaitienė, 2010 ir kt.)¹. Pastarieji į tekstą įsivedami stilistiniais sumetimais – ne (tiek) iš poreikio įvardyti naują realiją, kiek iš noro pasakyti išraiškiau, siekiant naujesnės, ekspresyvesnės kalbinės raiškos (plg. Pikčilingis, 1975, 156; Župerka, 1997, 68). Taigi, palyginti su termininiais naujadarais, kuriems svarbiausia referentinė, arba informacijos perdavimo, funkcija (lemiamas veiksnys – naujų realijų įvardijimo poreikis), stilistiniams naujadarams itin svarbi emocinė ekspresinė funkcija (lemiamas veiksnys – naujesnės, ekspresyvesnės raiškos poreikis)². Termininiai naujadarai sietini su stilistiniu neutralumu, o stilistiniai yra stilistiškai žymėti teksto elementai – vienas svarbiausių stilistinių naujadarų požymių yra stilistinė konotacija (Blažinskaitė, 2004, 59). Stilistiniai naujadarai šalia denotatinės – pagrindinės – reikšmės turi ir konotacinę reikšmę. Tai antrinis, papildomas žodžio turinys, atspalvis (plg. Župerka, 2001, 20). Stilistinis naujadaras – tai „darybiškai stilistinių

¹ Šiais terminais įvardijamų sąvokų apimtis gali kiek skirtis.

² Remiamasi Romano Jakobsono kalbinės komunikacijos funkcijų klasifikacija, kurioje skiriamos šešios pagrindinės funkcijos: konatyvinė, fatinė, poetinė, metakalbinė, referentinė, emotyvinė (šiam straipsnyje vartojamas terminas *emocinė ekspresinė*, plg. Pikčilingis, 1975, 156 ir t. t., taip pat Jakobsonas – 10 p.: *emotyvinė arba ekspresinė*) (Jakobson, 2004, 9–17).

priedų įgijęs žodis“, vartojamas norint sukelti skaitytojo emocinę reakciją, perteikti tai, kas „žaisminga, intymu, laisva, nesuvaržyta, sąmojinga, ironiška“ (Pikčilingis, 1975, 158).

Stilistiniai naujadarai, kaip pavienės vartosenos reiškiniai, anksčiau buvę būdingi grožinei literatūrai ir tautosakai, iš dalies – publicistikai, taip pat šnekamajai kalbai (Pikčilingis, 1976; Župerka, 1997; Попова, 2005 ir kt.), vis labiau skverbiasi ir į kitas vartosenos sritis. Visuotiniam tokių naujadarų diskursui vartus atvėrė interaktyvusis internetas (plg. Ayto, 2006; Лутовинова, 2006), komunikacijos specialistų laikomas pagrindine viešąją bei privačiąją erdves susiejusia naująja medija (plačiau žr. Nevinskaitė, 2012)³. Čia gausiai kuriami, diskutuojami ir skleidžiami postmodernybei itin būdingi ekspresyvūs nauji žodžiai (plg. Nuyen, 1992; Hassan, 2001). Būtent internete funkcionuojantys stilistiniai naujadarai yra šio tyrimo objektas. Tiriama medžiaga – 2002–2012 m. *elektroninėje naujažodžių bazėje*, apimančioje daugiau nei 4 000 naujų leksemų (per 2 000 naujųjų skolinių ir per 2 000 naujųjų darinių), sukaupta per 1 000 internete aptiktų stilistinių naujadarų imtis. Tyrimo tikslas – ištirti internete funkcionuojančių stilistinių naujadarų struktūrą ir vartosenos polinkius.

STILISTINIŲ NAUJADARŲ STRUKTŪRA. Tarp internete užfiksuotų stilistinių naujadarų, kaip ir įprasta nominacijos plėtros tarpsniais (plg. Cichocki, 1996, 779; Mikelionienė, 2000, 31; Girčienė, 2011, 165), populiariausi daiktavardžiai, pvz., *diplomdirbys, eurodangus, horoskopiena, megztaberetiškumas, spoksadėžė, tauškatinklis*. Kur kas mažiau tekstų kūrėjams prisireikia stilistiniais naujadarais laikytinų ekspresyvių būdvardžių (pvz.: *kalbainiškas, paksiškas, vienžandinis*) ar veiksmažodžių (pvz.: *milijonuoti, snikeriuoti, zuokinti*). Tarp stilistinių naujadarų pasitaiko irrieveiksmiams, įvardžiams priskirtinų žodžių, pvz.: *kvazikažkur, parunkeliui; euroviskas*. Panašūs pasiskirstymo pagal kalbos dalis polinkiai būdingi ir naujadarams apskritai – tai rodo mišrių imčių, apimančių ir termininius, ir stilistinius naujuosius darinius, tyrimai (žr. Mikelionienė, 2000, 31; Girčienė, 2011, 165).

Tarp stilistinių naujadarų yra ir lietuviškų (pvz.: *vaizdotiekis, žodeliavimas*), ir hibridinių darinių (pvz.: *kvietizmas, televizorėti*) – tai liudija ir anksčiau pateikti pavyzdžiai.

Tirtieji stilistiniai naujadarai reprezentuoja visus darybos būdus (plg. Urbutis, 1978, 283; Keinys, 1999, 22): labai populiarūs dūriniai (pvz.: *blogažinė, liaudavalda, tautadrebys*) ir priesagų vediniai (pvz.: *naktynės, pinigienė, mėšainynas*), rečiau tekstų autoriai ekspresijai reikšti vartoja priešdėlių (pvz.: *nusnorinti, superrunkelis*) bei galūnių (pvz.: *krizius, tinklius*) vedinius. Panašūs polinkiai būdingi ir pastarųjų dešimtmečių naujadarams apskritai (žr. Mikelionienė, 2000, 31; Girčienė, 2011, 165). Dūrinių, kurie lietuvių

³ Internetas, atsižvelgiant į paplitimą, pasaulio komunikacijos specialistų laikomas pagrindine, atskira naująja medija. Jos išskirtiniai bruožai: privačiosios ir viešosios erdvės funkcijos, interaktyvumas, daug didesnė galimybė auditorijai atlikti siuntėjo vaidmenį – internetas niekam nepriklauso, nėra kontroliuojamas ir prižiūrimas iš vieno centro. Pradedant vadinamoju antrosios kartos internetu (*web 2.0*), čia sudarytos daugiakryptės komunikacijos sąlygos. Vienas iš naujųjų interneto bruožų – didelės, su niekuo anksčiau nepalyginamos galimybės auditorijai dalyvauti kuriant ir skleidžiant pranešimus – yra svarbiausia pastarojo meto interneto ir apskritai naujųjų medijų raidos tendencija, įvardijama *socialinių medijų* (visas jų turinys yra sukurtas vartotojų) terminu (plačiau žr. Nevinskaitė, 2012, 37 ir t. t.).

kalbai anksčiau nebuvo tokie būdingi, gausa patvirtina pastaraisiais dešimtmečiais stebimą jų gausėjimo polinkį (žr. Keinys, 1979, 155; Gaivenis, 1980, 31; Mikielionienė, 2000, 10–12, 17; Girčienė, 2005a, 53–54; Girčienė, 2011, 167 ir t. t., kt.). Tai greičiausiai lemia komunikaciją lengvinančios tikslesnės nominacijos poreikis, pasireiškiantis siekiu artinti darinio leksinę ir darybos reikšmę (plačiau žr. Girčienė, 2005a, 54 ir kt.)⁴. Tokie procesai būdingi ir kitoms kalboms (plg. Picone, 1996, 15).

Tarp itin populiarių stilistiniais sumetimais vartojamų dūrinių (vyrauja daiktavardžiai), kaip ir lietuvių kalbai įprasta (plg. DLKG, 1996, 151; Keinys, 1999, 69; Mikielionienė, 2000, 102), gausiausia naujadary, turinčių antrąjį daiktavardinį sandą, pvz.: *baiskelnės, europagirios, greitdiplomis, snukiaknygė*. Tarp jų esama populiariesnių pamatinių žodžių, pvz.: *diena, žmogus*, su kuriais yra pasidarytas ne vienas stilistinis naujadaras: *girtadienis, koldūnadienis, tortadienis, tinkladienis; galvažmogis, pilvažmogis, projektažmogis, sovietžmogis, valdžiažmogis*. Daugumas tokių sudurtinių daiktavardžių yra determinatyviniai, t. y. pirmasis jų sandas apibrėžia, susiaurina antrojo sando reikšmę (plg. Urbutis, 1961, 68; LKG, 1, 457; DLKG, 1996, 151). Tarp stilistinių naujadary esama ir kito – daug retesnio, bet lietuvių kalbai taip pat būdingo dūrinių, turinčių antrąjį veiksmožodinį sandą, tipo atstovų, pvz.: *rubliotakis, žemgroby, tautovežis*. Daugumos tokių dūrinių pirmuoju sandu tradiciškai pasakomas antruoju sandu reiškiamo veiksmo objektas. Tarp jų taip pat yra turinčių tokį patį antrąjį sandą, pvz.: *galiasklaida, gandasklaida, paskalasklaida, pletkasklaida, purvasklaida*. Ir tarp dūrinių, turinčių antrąjį daiktavardinį sandą, ir tarp tų, kurių antrasis sandas veiksmožodinis, kaip lietuvių kalbai įprasta (plg. DLKG, 1997, 151, 161), dauguma tokių, kurių pirmasis sandas yra daiktavardinis. Tarp stilistiniais sumetimais vartojamų sudurtinių naujadary esama ir dūrinių su savarankiškais serijiniais antraisiais dėmenimis, kurie lietuvių kalboje neina savarankiškais žodžiais (plg. Mikielionienė, 2000, 119), pvz.: *kedofilas, praeitofilas, runkelofilas, sūriofilas; čipsologija, maistologija, paksologija, runkelologija, šaukštologija, virškinimologija*.

Populiariausiems tarp vedinių – priesaginiams – stilistiniams naujadarams būdinga didžiausia darybos įvairovė. Stilistiškai konotuoti daiktavardžiai gali būti sudaromi su daugybe įvairaus produktyvumo priesagų. Tai *-ainis, -ava, -elis, -esys, -ėlis, -iada, -iena, -ienė, -ietis, -ija, -imas, -inė, -ininkas, -istas, -iškė, -(iz)acija, -izmas, -yba, -ybė, -ykla, -ynė, -ystė, -ojas, - (i)ukas, -uly, -uma, -uolis, -uva, -ūnas* ir kt., pvz.: *kalbainis, liaudžiava, pakselis, drovesys, šilgalėlis, valentiada, internetiena, elitienė, kreivietis, ieškotija, runkelėjimas, bambalinė, snukiaknygininkas, kalbistas, snukiškės, minedizacija, ramūnizmas, pinigyba, runkelybė, kalbykla, stumdynės, mergininkystė, rašytojautojas, snoriukas, keistulys, basuma, protuolis, piguva, žvaigždūnas*. Daug retesni stilistiškai konotuoti būdvardžiai ir veiksmožodžiai sudaromi su keliomis tipiškomis šioms kalbos dalims priesagomis:

⁴ Vartojant darinį kaip leksikos vienetą, atrodytų, jo motyvacija, iš pačios darinio sandaros išplaukianti reikšmė, turėtų likti šešėlyje (plg. Gaivenis, 1996, 31). Tačiau dariniai yra antriniai nominaciniai vienetai, kuriuose užfiksuota informacija ne tik apie tam tikrą tikrovės objektą, bet ir apie tam tikrus santykius, egzistuojančius tarp tikrovės dalykų bei juos pavadinančių žodžių (Jakaitienė, 1988, 24, 92). Kol darinio motyvacija dar tebėra aiškiai juntama, jo funkcionavimas vis dėlto skiriasi nuo paprastojo žodžio. Žodžio darybos struktūra nurodo jo vartojimo gaires, kliudo leksinei reikšmei išeiti už tam tikrų ribų (Urbutis, 1978, 56–64).

-inis (*paksofilinis*), -iškas (*žvaigždūniškas*); -(i)auti (*seneliauti*), -ėti (*televizorėti*), -inėti (*šustauskinėti*), -inti (*baukutinti*), -uoti (*karjerizuoti*) ir kt.

Mažiau darybos įvairovės tarp daug rečiau stilistiniam žaidimui pasitelkiamų priešdėlių vedinių. Įvairesnių priešdėlių vedinių esama tarp stilistiškai konotuočių veiksmožočių, pvz.: *atakmenėti*, *išfeisbukiuoti*, *įtrolinti*, *nesumamėti*, *nuleninti*, *patrolinti*, *susraigėti*, *užmusėti* ir kt. Stilistiniams būdvardžiams (pvz.: *p(r)opaksinis*, *superšventas*) ir daiktavardžiams (pvz.: *antizuokininkas*, *supertautietis*) priešdėlių įvairovė nebūdinga.

Pagal darybos tipiškumą, arba santykį su darybos sistema, naujadarus galima skirstyti į tipiškus darinius, kurie sudaryti pagal egzistuojančius darybos tipus, ir netipiškus, nuo darybos tipų daugiau ar mažiau nukrypusius darinius (Urbutis, 1978, 278–279). Stilistiniams naujadarams tipiškumo reikalavimai nėra tokie svarbūs kaip termininiams. Teigiama, kad stilistinių naujadarų daryba dažnai esanti netipiška, pažeidžianti bendroesius žodžių darybos dėsnius (Mikelionienė, 2002, 74). Būtent netipiškumas dažnai siejamas su stilistiniu poveikiu ir ekspresija (Župerka, 2001, 68).

Tirtųjų stilistinių naujadarų santykis su darybos sistema nevienodas. Tarp jų yra darinių, iš esmės formaliai atitinkančių įprastus darybos modelius, pvz., determinatyviniai dūriniai su dviem daiktavardiniais sandais *tortadienis*, *torto diena*, t. y. *gimtadienis*, per kurį valgomas *tortas*, *valdžiažmogis*, *valdžios žmogus*, t. y. *valdžios struktūroms atstovaujantis asmuo*, deminutyvų kategorijai priskirtini priesagų vediniai *partijukė*, *maža*, *menka partija*, *politikiukas*, *mažą*, *menką įtaką turintis politikas* (tik tradiciškai darinių su priesaga *-ukas*, *ė* labiau įprasta darytis iš morfologiškai paprastų negu iš morfologiškai sudėtingų daiktavardžių, kurie retai būna abstraktūs, be to, reti vediniai iš moteriškosios giminės daiktavardžių, žr. DLKG, 1997, 91): *skirta Utenos garbingam 750 metų tortadieniui* (inf. tinkl.); *valdžiažmogiai – tiegi, kur sėdi valdžioje ir tiktai todėl juos už žmones kas nors laiko, nes jei nesėdėtų kur valdžioje, tai būtų šiaip kokiais nors vadinami nepagarbiais žodžiais* (inf. Piped.); *išsisklaidys ta partijukė kaip debesėlis* (kom.); *jei šis „politikiukas“ bijo nuskęsti, tegul maudosi kaimiškoje balėje* (kom.). Yra ir netipiškų stilistinių naujadarų, kurių struktūrinė ir semantinė deformacija ryškesnė, pvz., priesagos *-iena* vedinių *horoskopiena*, *dokumentiena*, *internetiena*: *o kaip dėl Seimo sprendimo, kad šalia horoskopienos reikia talpinti įspėjimą kad horoskopais nebūtina tikėti?* (kom.); *postringauti apie „WikiLeaks“ viešinamus dokumentus nesirengiu <...> tai specialistams skirta dokumentiena* (inf.); *bičiuli, be reikalo vadovaujiesi iškreipta info iš žiniasklaidos (TV ir spaudos, internetienos)* (kom.). Šie vediniai, kaip kad yra įprasta, tiesiogiai neįvardija gyvūnų mėsos, pvz., *kiauliena*, ar kokio nors kūno medžiagos, t. y. „mėsos“, pvz.: *grybiena*, *mediena*, *uoliena* (žr. DLKG, 1997, 141; plg. Mikelionienė, 2002, 76). Tarp stilistinių naujadarų esama ir dar labiau nuo darybos sistemos nutolusių visai netipiškų darinių, pavyzdžiui, kontaminacijos būdu sudarytų naujų žodžių, pvz.: *atkatonomika* (atkato, t. y. kyšio, ekonomika), *parazitonomika* (parazitinė ekonomika), *sovietonomika* (sovietinė ekonomika): *Nuo žiniasklaidos iki politikos, nuo „atkatonomikos“ iki kultūros* (inf.); *Ne ekonomika o atkatonomika!* (kom.); *Parazitonomikos esmė yra tokia – nieko nekurt, bet vogt. Ir svarbiausia sovietonomikos kūrinis* (kom.). Kontaminacija, t. y. žodžių dalių suliejimas, ne visų kalbininkų laikoma žodžių daryba, bet stilistinių naujadarų atveju ją vis dėlto galima būtų vertinti kaip netipišką darybos būdą (plg. Mikelionienė,

2002, 79). Pritartina jau minėtai kitų tyrėjų nuomonei, kad dažnai būtent netipiška daryba stilistiniams naujadarams teikia papildomos ekspresijos.

STILISTINIŲ NAUJADARŲ VARTOSENĄ. Pirmiausia pasakytina, kad vartosenos tyrimas yra vienintelis būdas funkciniam naujadarų tipui nustatyti. (Netipiškos darybos sukeltas) pirminis ekspresijos įspūdis gali pasirodyti besąs apgaulingas naujadaro „stiliškumo“ ženklas. Kaip pavyzdį galima pateikti naujadarus *pelėdtupa* ir *raštgula*. Vartosenos analizė rodo juos atsiradus kaip susijusias naujas realijas įvardijančius žodžius, naujųjų svetimžodžių atitikmenis: *raštgula*, angl. *planking* ‚veiksmas, kai tiesiai – kaip rąstui – gulint veidu į žemę ant tam tikrų netikėtų paviršių, pvz., ant krepšinio krepšio, fotografuojamasi‘; *pelėdtupa*, angl. *owling* ‚veiksmas, kai netradicinėse vietose, tupint tarsi pelėdai, fotografuojamasi‘. Nors pačios realijos kelia netikėtumo įspūdį, yra pramoginio pobūdžio, žaismingos, tarsi nebūtinės, bet iš konteksto ir ypač išretintu šriftu pateiktų metakalbinių komentarų matyti, kad jas įvardijančių naujadarų pagrindinė funkcija yra referentinė – jais įvardijami nauji reiškiniai:

Vos prieš kelias savaites [diena.lt pasakojo apie naują pasaulio pamišimą – rąstgulą](#), kai žmonės fotografuojasi atsigulę rąsto pozicijoje. Bet, pasirodo, pasaulio gyventojams „išdykavimai“ greitai pabosta ir jie vis prigalvoja naujų pramogų. Dabar internete dalinamasi nuotraukomis, kuriose gyventojai netradicinėse vietose tupi kaip pelėdos. Naują jaunimo aistrą galima pavadinti – **pelėdtupa**. **Pelėdtupos** manija jau susirgo daugybė amerikiečių, australų ir britų. ... **pelėdtupa** (angl. *owling*) ... (inf.); Vilniečiai užsikrėtė po pasaulį plintančiu virusu – prigulti ir fotografuoti keisčiausiose miesto vietose. Šis užsiėmimas paprastai vadinamas anglišku žodžiu – „**plankingu**“. Lietuvių kalbininkai jį pavadino **raštgula** (inf.); Pagalvokite, ar neverta prisijungti prie **raštgulos** (angl. **planking**) mėgėjų ir taip pajvirinti ne tik nuotraukas fotoaparate, bet ir prisijungti prie daugybės tos pačios pramogos gerbėjų pasaulyje. **Rąstgula** – tai veiksmas, kai gulint veidu į žemę, bandoma nusifotografuoti kuo įdomesnėse vietose. Patalpinti nuotrauką internete – būti na šios pramogos dalis. ...Lietuvoje jau irgi gyvuoja internetinis tinklalapis, kuriame naujovių ištroškę lietuviai gali talpinti **raštgulos** nuotraukas... Manoma, kad ši pramoga atsirado 1997 metais Anglijoje. Nors yra teigiančių, kad jos ištakos Australijoje. ...Kiekvienoje šalyje **raštgula** turi savo pavadinimą. Pietų Korėjoje – tai „žaidimas mirusį“, Prancūzijoje – „ant pilvo“, Australijoje – „ekstremalus gulėjimas“. Lietuviai nusprendė, kad toks pozavimas nuotraukai labiausiai primena rąstą, todėl „**raštgulai**“ ir „prilipo“ toks pavadinimas (inf.).

Vartosenos raidos analizė ribą tarp naujadarų funkcinų tipų tam tikrais atvejais rodytų nesant labai aiškią. Kartais stilistiniais sumetimais pasidarytas naujadaras, patėkęs į vartoseną ir pradėjęs plisti, gali įgauti (tam tikrą) terminiško atspalvį. Pavyzdžiui, bendrašakniai naujadarai *dabartizmas* ir *dabartistas* į mobiliojo ryšio paslaugos „Ežys“ reklamą neabejotinai įsivesti siekiant naujesnės, ekspresyvesnės kalbinės raiškos, kuri atkreiptų adresato dėmesį, būtų pamatyta (plg. šios ir ankstesnių reklaminių akcijų moto: *EŽYS. Pigus kaip velnias; EŽYS. gazuotas gazuotas; EŽYS. būk dabar*):

Būk **dabartistas!** Rėk **dabartizmą!** Kurk **dabartizmą!**

DABAR. **DABARTIZMAS**. JIS NEKILĖS IŠ JOKIO LOTYNIŠKO ŽODŽIO (LOT. ~~DABARTISMUS~~). **DABARTIZMAS** IŠVIS NE ŽODIS. TAI JUDĖJIMAS ANTISĖDĖJIMAS. JIS KILĖS IŠ JAUNŲ ŽMONIŲ NEKANTRUMO. **DABARTIZMAS** ATsirado DABAR. **DABARTISTAI** ŠLOVINA ŠIANDIENĄ. TIKI, KAD DABARTIS YRA DOVANA (NE VELTUI ANGLIŠKAI TAI YRA VIENAS IR TAS PATS „PRESENT IS A PRESENT“). **DABARTISTAI** PAŽįSTA VIENĄ LAIKĄ ESAMĄJį. JIE NEGALVOJA APIE ATEITį. JIE JĄ KURIA DABAR. TAU NIEKO NEATSITIKS, JEI NEPERSIŲSI ŠITO 7 SAVO DRAUGAMS. BET TU NENORI, KAD TAU NIEKO NEATSITIKTŲ. TU NORI, KAD TAU ATSIKITŲ VISKAS. NES TU IRGI ESI **DABARTISTAS**. NUO DABAR [inf.; <http://www.dabartizmas.lt>, *EŽIO reklama*, 2011-02 (mėnesio pabaiga)]

Tačiau tarp vėlesnių su minėtaisiais naujadarais susijusių tekstų nemažai tokių, kuriuose šie stilistiniai sumetimais reklamininkų sukurti žodžiai neabejotinai atlieka pirmiausia referentinę funkciją, pvz.:

Kas bendra tarp parduotuves šluojančios pirkimo maniakės, lotoso poza susirangiusio budisto ir vaikino, stabdančio pakeleivines mašinas su lapu, ant kurio užrašyta kryptis „kur nors“? Visi jie yra dabartistai. ... **Dabartizmo** sąvoką sukūrė reklama. O gal tiesiog genialiai užčiuopė tai, kuo jau seniai pulsuojamė?.. Internetė **dabartistų** puslapis turi beveik 60 tūkst. sekėjų, tačiau tai – tik lašas jūroje, nes jų yra kur kas daugiau. ... **Dabartizmas** – tai savotiškas maištas. Prieš bejėgiškumą, pasyvumą, tinginystę, vegetavimą. Jis pritvinkęs energijos. Jis – jaunystės sinonimas. „Jaunystė – tai metas, kai gyveni tarsi ant peilio ašmenų, visą laiką balansuoji tarp gyvybės ir mirties. Tai gali transformuotis į kūrybą, – pripažįsta filosofas V. Rubavičius. ... Psichologė D. Jankauskienė nuomone, **dabartizmas** pirmiausia yra maištas prieš griežtą planavimą. ... „Visuomenė visada svyruoja tarp dviejų kraštutinumų: arba viską planuoja ir išgyvena didelį stresą, kad nepavyks, arba gyvena šia diena ir atsitokėja tik tada, kai sprogstą kokia nors atominė elektrinė, – sako psichologė. – **Dabartistai** bėga nuo atsakomybės, o planuotojai – nuo paties gyvenimo. Jie nesugeba ir net nenori būti čia ir dabar, nuolat gyvena ateitimi, yra kažkur kitur.“ ... **Dabartizmas** gali būti ir poilsio ilgesys. Anot psichologės, pernelyg greitas gyvenimo tempas, informacijos gausa verčia mus bėgti į visiško neveiklumo negyvenamas salas. Žmogus, kaip ir visa gamta, turėtų gyventi pulsuojančiu pakilimo ir atoslūgio ritmu. ... Juokingiausia turbūt yra tai, kad ir **dabartistai**, ir planuotojai vieną dieną supranta, kad jų laikas baigėsi. Nepriklausomai nuo to, ar jis buvo taškomas į visas puses, ar tekėjo aiškiai nubrėžta vaga. Gali būti, kad **dabartistas** staiga pajus geliantį skausmą taip nieko ir nepalikęs šiame pasaulyje, o planuotojas suvoks, kad tai, ką palieka, jo kažkodėl nė kiek nedžiugina, bet tai truks tik akimirką [inf.; moteris.lt, *Dabartistai bėga nuo atsakomybės, planuotojai – nuo gyvenimo*, 2011-08-17].

Stilistiniais sumetimais sukurtų naujadarų visuomeninį aktualumą rodo greita jų sklaida internete – ir informacinėje, ir komunikacinėje erdvėje, vartosenos dažnis. Pavyzdžiui, minėtieji bendrašakniai naujadarai, žinia apie kuriuos masiškai ėmė skliti jau pirmosiomis jų pasirodymo dienomis (plg. 2011-02-28, 23:17: *dabartizmo* nuoroda pasidalino 1817 vartotojai; 2011-03-04, 13:23: *dabartizmo* nuoroda pasidalino 5441 var-

totojai [inf.; tinklaraštis <http://nutrukeslaidas>]), internete per nepilnus trejus metus yra pavartoti po kelis tūkstančius kartų: *dabartizmas* – apie 2 000, *dabartistas* – per 9 000 (plg. tarptautinio žodžio *reliatyvizmas* dažnis – per 6 000). Esama dar dažnesnės vartosenos seniau nei aptartieji pasirodžiusių ekspresyvių naujadarų, pvz.: *tortadienis* – per 90 000, *valdžiažmogis* – per 40 000, *purvasklaida* – per 11 000. Taip pat yra ir tokių, kurių vartosenos tradicija dar trumpesnė, o dažnis – didesnis, pvz., *(pa)trolinti* – apie 250 000. Nemažos dalies stilistinių naujadarų dažnis, remiantis bendrąja paieškos sistema *Google*, svyruoja nuo 1 000 iki 4 000, pvz.: *lopatologas*, *paksizmas*, *snukiaknygė*, *sovietžmogis*, *spoksadėžė*. Akivaizdu, kad šių ekspresyvių naujųjų darinių autoriai bus taikliai užčiuopę ir įvardiję visuomenei aktualius dalykus. Žinoma, yra ir retesnių (pavartotų nuo keliasdešimt iki kelių šimtų kartų, pvz.: *horoskopiena*, *barbizmas*, *darbostogos*, *gražulizmas*), pavienės (pavartotų nuo vieno ar keleto iki keliasdešimties kartų, pvz.: *eurodangus*, *liaudžiava*, *seneliauti*, *minedizmas*) vartosenos stilistinių naujadarų. Tačiau bendras stilistinių naujadarų funkcionavimo elektroninėje erdvėje bruožas – interneto interaktyvumo įgalinta greita jų sklaida ir nemažas vartosenos dažnis. Tai nėra visai naujas reiškinys – ekspresyvių, iš pradžių neabejotinai stilistiniais sumetimais sukurtų naujadarų plėtros polinkiai stebimi jau kurį laiką (Mikelionienė, 2002; Girčienė 2005a). Jau prieš dešimtmetį pastebėta, kad nemažai tokių naujadarų, ypač randamų publicistikoje, labai greitai plinta, įsimenami ir kai kada tampa visuotinės vartosenos žodžiais (Mikelionienė, 2002, 74).

Naujadaro plėtros polinkius, svarbą kalbos vartotojams rodo ne tik jo vartosenos dažnis, bet ir darybos šakojimasis. Nemažai stilistinių naujadarų turi nuo keleto iki keliolikos internete funkcionuojančių įvairaus dažnio bendrašaknių žodžių, pvz.: *dabartistiškas*, *dabartistiškai* (pirmieji vartosenoje pasirodė: *dabartistas*, *dabartizmas*); *runkelizmas*, *runkelynas*, *runkeliškas*, *runkelizacija*, *runkelėti*, *runkelėjimas*, *runkelininkas*, *runke lybė*, *runkelystė*, *runkelofilas*, *runkelofilija*, *runkeloidas*, *eurorunkelis*, *eurorunkelizmas*, *neorunkelis*, *nusirunkeliauti*, *parunkeliui*, *superrunkelis*, *surunkelėti* (pirmasis vartosenoje pasirodė semantinis neologizmas *runkelis*).

Ekspresyvių stilistinių, autorinių naujadarų gausa ir jų vartosenos plėtra neabejotinai susijusi ne tik su minėtomis interaktyvių technologijų nulemtomis naujų žodžių viešinimo ir sklaidos galimybėmis, bet ir su bendruoju gyvenamojo laikmečio kultūriniu fonu. Vienu iš svarbiausių postmodernybės laikotarpio bruožų yra laikomas žaismingumas (Hassan, 2000; Lyotard, 2010), o kaip viena iš žaidybinių priemonių minimi naujadarai, „leidžiantys tylai būti išgirstai“ (Nuyen, 1992). Nuo XX amžiaus pabaigos technologijos teikia galimybę bet kuriam laisvo ir masiškai žaidžiančio (post)postmodernaus pasaulio piliečiui, ne tik rašytojui, publicistui ar pan., kaip kad buvo įprasta anksčiau, tapti aktyviu kalbos kūrėju, galinčiu virtualioje erdvėje apgyvendinti savo sukurtuosius žodžius ir kartu per savuosius tekstus skleisti ar diskutuoti kitų tinklasmogių žaidybinius naujadarus. Anot Lyotard'o, nuolat kuriami posakiai, žodžiai ir prasmės, skatinantys kalbos raidą, teikia didelį džiaugsmą (Lyotard, 2010).

IŠVADOS

1. Stilistiniai naujadarai, kitaip nei termininiai, į tekstą įsivedami ne (tiek) iš poreikio įvardyti naują realiją, kiek iš noro pasakyti kitaip, išraiškingiau, siekiant naujesnės, ekspresyvesnės kalbinės raiškos. Jie, kaip pavienės vartosenos reiškiniai, anksčiau buvę būdingi grožinei literatūrai ir tautosakai, iš dalies – publicistikai, taip pat šnekamajai kalbai, pastaraisiais dešimtmečiais vis labiau skverbiasi ir į kitas vartosenos sritis. Visuotiniam tokių naujadarų diskursui vartus atvėrė interaktyvusis internetas, laikomas pagrindine viešąją bei privačiąją erdves susiejusia naująja medija.

1.1. Stilistiniai naujadarai būdingi ir komunikacinei, ir informacinei interneto erdvei, kurios dalis dubliuoja spausdintinę žiniasklaidą. Specifiniai internetinio naujadarų diskurso bruožai – masiškumas, interaktyvumas ir jo nulemtos anksčiau vienkartiniais vartintų ekspresyvių leksikos vienetų sklaidos galimybės: internete aptiktų stilistinių naujadarų dažnis svyruoja nuo keleto iki kelių šimtų tūkstančių pavartojimo atvejų (plg.: *eurodangus* ir (*pa*)*trolinti*). Vartosenos dažnis rodytų, kad ekspresyvių naujųjų darinių autoriai bus taikliai užčiuopę ir įvardiję visuomenei aktualius dalykus.

1.2. Stilistinių naujadarų gausa internete neabejotinai sietina ne tik su minėtomis interaktyvių technologijų nulemtomis naujų žodžių viešinimo ir sklaidos galimybėmis, bet ir su bendruoju gyvenamojo laikmečio kultūriniu fonu – vienu iš svarbiausių postmodernybės laikotarpio bruožų yra laikomas žaismingumas, o viena iš žaidybinių priemonių – naujadarai.

2. Tarp internete užfiksuotų stilistinių naujadarų, kaip ir įprasta nominacijos plėtros tarpsniais, populiariausi daiktavardžiai (pvz., *tauškatinklis*), bet pasitaiko ir būdvardžių (pvz., *kalbainiškas*), veiksmažodžių (pvz., *snikeriuoti*), net prieveiksmais, įvardžiams priskirtinų žodžių (pvz.: *parunkeliui*, *euroviskas*). Tarp jų yra ir lietuviškų (pvz., *vaizdotiekis*), ir hibridinių darinių (pvz., *televizorėti*).

2.1. Stilistiniai naujadarai reprezentuoja visus darybos būdus: labai populiarūs dūriniai (pvz., *tautadrebys*) ir priesagų vediniai (pvz., *naktynės*), rečiau tekstų autoriai ekspresijai reikšti vartoja priešdėlių (pvz., *nusnorinti*) bei galūnių (pvz., *krizius*) vedinius. Dūrinių, kurie lietuvių kalbai anksčiau nebuvo tokie būdingi, o pastaraisiais dešimtmečiais ėmė itin plisti, gausą greičiausiai lemia komunikaciją lengvinančios tikslesnės nominacijos poreikis, pasireiškiantis siekiu artinti darinio leksinę ir darybos reikšmę, stilistinių naujadarų atveju – ir didinti jų ekspresyvumą.

2.1.1. Tarp dūrinių, kaip ir lietuvių kalbai įprasta, gausiausia naujadarų, turinčių antrąjį daiktavardinį sandą, paprastai determinatyvinių (pvz., *greitdiplomis*).

2.1.2. Populiariausiems tarp vedinių – priesaginiams – stilistiniams naujadarams būdinga didžiausia darybos įvairovė. Tarp jų vyraujantys stilistiškai konotuoti daiktavardžiai gali būti sudaromi su daugybe įvairaus produktyvumo priesagų: *-ainis*, *-ava*, *-elis*, *-esys*, *-ėlis*, *-iada*, *-iena*, *-ienė*, *-ietis*, *-ija*, *-imas*, *-inė*, *-ininkas*, *-istas*, *-iškė*, *-(iz)acija*, *-izmas*, *-yba*, *-ybė*, *-ykla*, *-ynė*, *-ystė*, *-ojas*, *-(i)ukas*, *-uly*, *-uma*, *-uolis*, *-uva*, *-ūnas* ir kt.

2.2. Stilistinių naujadarų santykis su darybos sistema nevienodas. Tarp jų yra ir darinių, iš esmės formaliai atitinkančių įprastus darybos modelius (pvz., *valdžiažmogis*), ir netipiškų naujadarų, kurių struktūrinė ir semantinė deformacija ryškesnė (pvz., *interne-*

tiena) arba itin ryški, pavyzdžiui, kontaminacijos būdu sudarytų naujų žodžių (pvz., *sovietonomika*). Pastebėtina, kad netipiška daryba stilistiniams naujadarams dažnai teikia papildomos ekspresijos.

LITERATŪRA

- Ayto J., 2006, *Movers and Shakers: A Chronology of Words that Shaped our Age*. Oxford: Oxford University Press.
- Blažinskaitė D., 2004, Naujadarai ir perdirbiniai reklamoje. – *Kalbos kultūra* 77, 56–65.
- Cabré M. T., 1999, *Terminology: Theory, Methods and Applications*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- DLKG, 1997 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Ats. red. V. Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Gaivenis K., 1980, Naujadarai ir naujažodžiai. – *Mokslas ir gyvenimas* 2, 31.
- Gaivenis K., 1996, Kalbiniai ir loginiai terminų reikalavimai. – *Terminologija* 3, 26–38.
- Girčienė J., 2005, Neologizmų integracija į tekstą. – *Žmogus ir žodis* 1(7), 78–82. Prieiga internete <<http://www.biblioteka.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/didaktinelingvistika/2005/girciene.pdf>> [žiūrėta 2013-03-25].
- Girčienė J., 2005a, *Naujųjų skolinių atitikmenys: struktūra ir vartoseną*. Vilnius: LKI.
- Girčienė J., 2005b, Naujažodžių radimosi priežastys ir vartojimo ypatumai. – *Gimtoji kalba* 12, 7–10.
- Girčienė J., 2006, Verstinės literatūros naujažodžiai. – *Kalbos kultūra* 79, 74–90. Prieiga internete <<http://archive.minfolit.lt/arch/2501/2817.pdf>> [žiūrėta 2013-03-25].
- Girčienė J., 2011, Naujažodžiai su dėmeniu (-)tinkl-. – *Kalbos kultūra* 84, 165–177.
- Hassan I., 2001, *From Postmodernism to Postmodernity: the Local/Global Context*. Prieiga internete <http://www.ihabhassan.com/postmodernism_to_postmodernity.htm> [žiūrėta 2013-03-25].
- Hjelmslev L., 1995, *Kalba. Įvadas*. Vilnius: Baltos lankos.
- Jakaitienė E., 1988, *Leksinė semantika*. Vilnius: Mokslas.
- Jakaitienė E., 2010, *Leksikologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jakobson R., 2004, Lingvistika ir poetika. – *Baltos lankos* 18/19, 5–49.
- Karaliūnas S., 1997, *Kalba ir visuomenė. Psichosociologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai*. Vilnius.
- Keinys St., 1979, Galūninė terminų daryba. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 19, 155–183.
- Keinys St., 1999, *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- KTŽ, 1990 – *Kalbotyros terminų žodynas*. Sud. K. Gaivenis, St. Keinys. Kaunas: Šviesa.
- Lyotard J. F., 2010, *Postmodernus būvis*. Vilnius: Baltos lankos.
- LKE, 1999 – *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Pareng. K. Morkūnas, red. V. Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKG 1, 1965 – *Lietuvių kalbos gramatika* 1, Vilnius: Mintis.
- Metcalfe A., 2002, *Predicting New Words*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Mikelionienė J., 2000, *Naujoji lietuvių kalbos leksika* (daktaro disertacija). Kaunas.
- Mikelionienė J., 2002, Analogija lietuvių kalbos žodžių daryboje. Potencialiai ir okaziniai dariniai. – *Acta Linguistica Lituanica* 46, 73–80.
- Nevinskaitė L., 2012, *Šiuolaikinės medijos ir masinės komunikacijos teorijos*. Vilnius: Petro ofsetas.

- Nuyen A. T., 1992, The Role of Rhetorical Devices in Postmodernist Discourse. – *Philosophy & Rhetoric* 25 (2), 183–194.
- Offord M., 2001, *French Words: Past, Present and Future*, Clevedon etc.: Multilingual Matters.
- Palionis J., 1999, *Kalbos mokslo pradmenys*, Vilnius: Jandrija.
- Picone M., 1996, *Anglicisms, Neologisms and Dynamic French*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Pikčilingis J., 1975, *Lietuvių kalbos stilistika 2*. Vilnius: Mintis.
- Urbutis V., 1978, *Žodžių darybos teorija*. Vilnius: Mokslas.
- Župerka K., 2001, *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Лутувинова О. В., 2006, Язык виртуальной коммуникации в аспекте неологии. – *Русская академическая неография*. Prieiga internete <<http://neolexiling.narod.ru/Material/Konferenc/5.htm>> [žiūrėta 2013-03-25].
- Попова Т., Рацибурская Л., Гугунова Д., 2005, *Неология и неография современного русского языка*. Москва: Наука.

STYLISTIC NEOLOGISMS IN INTERNET

SUMMARY

Typically, according to their function, neologisms are divided into two types: *terminological* and *stylistic*. The latter ones are introduced in the text not as much because of the need to refer to a new aspect of reality, but because of the wish to say something in a different way, in search for a new and more eloquent linguistic expression. It has to be noted, that for determining the type of a neologism the context of its use is needed. The article discusses the stylistic neologisms on the internet: their structure and usage.

Stylistic neologisms, which were used to be found mostly in fictional texts, are increasingly entering other areas of language use. The door to a universal use of this type of neologisms was opened by the interactive internet, regarded by communication scholars as the main new medium responsible for the convergence of the public and the private spheres. Internet is the space for creating, discussing and spreading new words, typical for postmodernity.

Stylistic neologisms are common both for “communicational space” of the internet and its “informational space”, which partly duplicates print media. Particular features of the discourse of (and on) stylistic neologisms in internet are its large scale, interactivity and the potential of wider spread of expressive lexical items, formerly regarded as single use words.

RETORIKA IR STILISTIKA – VISUMOS IR DALIES SANTYKIS

REGINA KOŽENIAUSKIENĖ

Vilniaus universitetas (Lietuva)

Vilnius University (Lithuania)

ESMINIAI ŽODŽIAI: retorika, stilistika, elokucija, etinė stilistika, paralogika

Graikai prieš du su puse tūkstantmečio pirmieji aprašė penkių dalių retorikos teoriją, struktūrinės šio mokslo dalis išdėlioję tokia eile, kuri rodo nuoseklius viešosios kalbos parengimo etapus, arba žingsnius. Iš jų III teorinė dalis *elokucija*¹ ir yra stilistikos pramotė, kurios galutinis tikslas buvo taisyklinga kalba, turtingos leksikos parinkimas, išraiškiningumo būdų aprašymas, retorinių priemonių – daugybės tropų ir figūrų vartoseną, kalbos išstobulinimas ir tinkamo stiliaus pritaikymas (Korolko, 1990, 98–102).

- I. Invencija (medžiagos ieškojimas ir rinkimas temai, radimas, ką pasakyti)
- II. Dispozicija (nuosekli, logiška, rišli teksto struktūra ir komponavimas)
- III. **Elokucija** (kalbos žodinė raiška, jos išstobulinimas stiliaus atžvilgiu)
- IV. Memorija (atminties ugdyimas, sakymo būdo pasirinkimas)
- V. Akcija (atlikimas, sakymas, balso, gestų, mimikos mokslas)

Šių penkių struktūrinių dalių kanoną perėmę romėnai nuo graikų retorikos meno *įtikinti argumentuota kalba* palinko į *meną gerai kalbėti (ars bene dicendi)*. Viduramžiais prigijęs dar labiau „pagražintas“ retorikos apibrėžimas (*ars ornandi* – puošimo menas) suklestėjo baroko laikais, kai įsigalėjo perdėtai puošni stiliaus ornamentika, ir tapo visos Europos universitetų, taigi ir Lietuvos, kelrodžiu ir kartu retorikos mokslo kaip vientiso ir tvirtai suręšto pastato skeldėjimu. Tiesa, retorikos, kaip vieno iš svarbiausių laisvųjų menų, Lietuvoje XVI–XVIII a. dar buvo mokoma kartu su dialektika, logika², tai yra nuosekliu samprotavimu ir argumentavimu. Tai rodo XVII a. profesoriaus Ž. Liauksmino knyga „Oratoriaus praktika, arba retorikos meno taisyklės“, į kurią įdėtas dialektikos branduolys (*Medulla dialecticae*). Knyga išleista lotynų kalba 1648 m., pakartota net 14 leidimų daugelyje Europos miestų (Frankfurte prie Maino, Kelne, Miunchene, Prahoje, Vienoje, Viurcburge), buvo leidžiama iki pat XVIII a. Šitoks neįtikėtinas leidimų skaičius – svarbi žinia mūsų laikams: vadinasi, lietuvių retorika

¹ Čia ir kitur vartojami ne graikiški, o skaitytojams įprasti pažodžiui romėnų išsiversti lotyniški terminai.

² Didelę įtaką retorikos ir logikos vienovei turėjo nesugriaunamas Aristotelio autoritetas. Šis buvo ne tik susistemintos retorikos teorijos pradininkas, bet ir susistemintos logikos mokslo kūrėjas. Romėnai, laikydami Aristotelio mokymo, taip pat iškėlė logikos, arba mąstymo meno (*sapientia*), būtinybę, o paskui ir gerą stilių (*eloquentia*), tačiau pirmenybę atidavė pastarajam.

tiko visai Vakarų Europai, skirtingas valstybes siejo ne tik bendra mokslo kalba, bet ir retorikos tradicija³.

Mūsų straipsnio temai vertas paminėti faktas, kad savo knygoje Ž. Liauksminas daugiausia kalba apie amplifikacijos rūšis ir retorinį periodą – harmoningą, sklandų, argumentuotą ir įtaigų sakinių sudarymą ir vartojimą iškalboje – iš esmės tai stilistikos sritis, bet dar tvirtai supinta su dispozicija (logika buvo natūralus dispozicijos, o stilistika – elokucijos pamatas). Liauksmino veikalo autoritetai – Aristotelis, Ciceronas ir Kvintilianas.

Vilniaus jėzuitų akademijoje (dabartinis Vilniaus universitetas) retoriką ir stilistiką dėstė vienas didžiausių XVII a. poetų ir pamokslininkų Lietuvos – Lenkijos valstybėje profesorius Motiejus Kazimieras Sarbievijus, daug dėmesio savo „Poetikoje“ (apie 1623) skyręs antikos autoriams, derinęs jų kūrinių pasaulietinę retoriką su iškalbiu pamaldumu (*pietas docta et erudita*). Lietuvos stilistams geriausiai žinoma pirmoji šio veikalo dalis *De acuto et arguto* („Apie aštrųjį ir šmaikštųjį stilių“) apie įvairių baroko stilių ir žanrų estetinius ypatumus.

XVI–XVII a. iškalbos mokymas (beveik be išimties proginų kalbų konstravimas ir stilistinis jų dekoras) buvo grindžiamas retorikos tradicija. Daugiausia dėmesio skirta proginėms panegirinėms kalboms. Buvo mokoma kurti proza ir eiliuotai sveikinimo kalbas, epigramas, prakalbas, dedikacijas (Koženiauskienė, 2010, 35–46), iš esmės literatūros žanrus, iš jų vienas kitas buvo parašytas ir lietuvių kalba. Pirmuoju tokios eiliuotos lietuviškos iškalbos pavyzdžiu galėtų būti M. Mažvydo „Katekizmo“ (1547) prakalba „Knigielės paczias byla Letuvinikump ir Szemaicziump“.

XVIII a. „kaip neatsiejama edukacinio proceso dalis, glaudžiai susijusi su studijų turiniu, proginė literatūra taip pat liudijo kuriančiojo individualius gebėjimus ir erudiciją“ (Vaškeliene, 2012, 31). Retorinė erudicija ir stiliaus individualumas, išmonė buvo viena iš to meto iškalbos sąlygų. Laikantis tradicijos nenukrypstanta nuo retorinės dispozicijos – argumentavimo ir komponavimo (pavyzdžiui, įžangos ir pabaigos) formulių, vartojama išradinga barokinė stilistinė topika, gausiai įpinami mitologiniai ir bibliniai įvaizdžiai.

Pasibaigus lotynų kalbos dominavimui, ir Lietuvoje pereita į dėstymą lenkų kalba. Šia kalba rašomi iškalbos⁴ veikalai, bet iš jų turinio matyti, kad retorikos mokymas kaip sistema, kaip kanonas, jau iširęs. Elokucija – kanoninė retorikos dalis – dominuojanti, stelbianti kitas.

Galima sakyti, kad retorika tiesiog išsilydė stilistikoje, ištirpo literatūros teorijos dalyje. Jau nuo XIX a. vidurio – XX a. pirmųjų dešimtmečių Europos tautų retorikos veikalai nacionalinėmis kalbomis pamažu visai transformavosi į stilistiką, poetiką ir literatūros teoriją.

³ Plačiau apie to meto retorikos dėstymą Vilniaus universitete žr. E. Ulčinaitė. Retorika. – *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai*: kolektyvinė monografija (ser. *Fontes historiae universitatis Vilnensis*). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, 205–214.

⁴ Klasicizmo laikais ypač minėtinas VU profesorius Filipas Neriušas Golianskis, parašęs pirmąjį retorikos veikalą lenkų kalba „Apie iškalbą ir poeziją“, turėjusį didelę įtaką lietuvių stilistikoms.

Lietuvoje stilistikos veikalas nacionaline kalba atsirado vėliau – tik XX a. antrojo dešimtmečio pabaigoje.

Pirmasis lietuvišką stilistikos veikalą 1918 m. parašė K. Bizauskas pavadinimu „Raštijos bei literatūros teorija“. Šiame iš esmės stilistikos darbe (*Stilistikos* skyrius – pagrindinis, pats ilgiausias ir išsamiausias) aptariami įvairūs veikalai, vietos skiriama ir iškalbai – byloms, prakalboms, pamokslams. Stilistikos dalis parašyta nuosekliai laikantis klasikinės retorikos elokucijos tvarkos. Pirmiausia surašyti reikalavimai, keliami kiekvieno rašytojo stiliui: taisyklingumas, aiškumas, griežtumas ir grynumas (plg. klasikinės retorikos knygoje su stiliaus teigiamybėmis, arba reikalavimais: 1) *latinitas* (taisyklingumas), 2) *perspicuitas* (aiškumas), 3) *puritas* (grynumas), 4) *aptum* (tinkamumas), 5) *ornatus* (pritaikymas retorinių priemonių, griežtai paisant funkcionalumo ir tinkamumo), čia skiriama dėmesio sinonimams, o aptariant grynumą – archaizmams, neologizmams, barbarizmams, provincializmams ir šnekamosios kalbos žodžiams. Kalbėdamas apie specifines stiliaus ypatybes – vaizdingumą ir graudingumą (emocingumą), autorius mini poetiškus veikalus, kurie „stato sau tikslą atsiliiepti į žmonių jausmus, poezija stengiasi sugriaudinti sielą. <...> Bet prie to tikslo siekia ne vien poezijos veikalai, bet ir prozaiški raštai, ypač **bylos, prakalbos, pamokslai** (paryškinta mano – R. K.), kurių tikslas tuo ar kitokiu būdu paveikti į skaitytojus, arba klausytojus“ (Bizauskas, 1918, 31, 65), t. y. paveikti klausytojų protą, valią ir jausmus. Vaizdingumui ir graudingumui padeda tropai ir figūros, kurių aprašymai paremti klasikinės retorikos definicijomis, o pavyzdžiai dažniausiai iš lietuvių poezijos, meninės prozos ar tautosakos veikalų.

Antrasis autorius M. Gustaitis savo „Stilistiką“ (1923) paantraštėje vadina „vadovėliu literatūros teorijai“. Tačiau autorius į literatūros sampratą, be poezijos ir meninės prozos, panašiai kaip ir pirmtakas K. Bizauskas, dar įtraukia visas raštijos rūšis – ir metraščius, ir užrašus, ir biografijas, ir charakteristikas, ir istorijos veikalus, ir studijas, ir monografijas, ir publicistiką, ir iškalbą. Stilistiką Gustaitis tradiciškai aprašo pagal įprastą retorinės elokucijos tvarką: „Geras stilius turi būti aiškus, tikslus, grynas, taisyklingas“ (Gustaitis, 1923, 7). Aiškumą autorius iliustruoja tinkamu sinonimų, homonimų, perifrazių vartojimu, gebėjimu tiksliai reikšti mintis. Kalbėdamas apie grynumą, sako, kad labiausiai jam kenkia svetimų kalbų įtaka. Dailųjį stilių aprašydamas, autorius kalba apie stiliaus gyvumą (šiam labiausiai talkinančios figūros), skambumą (eufonija, euritmija) ir vaizdingumą (tropai – jo versmės). Iškalbai skirtoje IV dalyje supažindina su jos rūšimis, pateikia viešųjų kalbų pavyzdžių – ir pasaulietinių, ir dvasinių.

Panašiai ir vėliau rašęs stilistas Juozas Ambrazevičius, savo veikalą pavadinęs „Literatūros teorija. Poetika“ (1930), iš tiesų gali klaidinti šiuolaikinį skaitytoją, nes autorius literatūra vadina visa, kas parašyta, pasakyta ar išdainuota, ką K. Bizauskas vadino *veikalais*, o M. Gustaitis – *raštija*. Knygoje aptariami poezijos ir prozos veikalai, iš šių ir mokslo veikalai, ir kritika, ir publicistika, ir iškalba. Pirmiausia autorius paliečia turinio klausimus: temos, antraštės ypatumus, taip pat medžiagos rinkimą, pagrindinės idėjos būtinumą, plano dalis ir jų reikalavimus, kompoziciją, taigi šiek tiek pasinaudoja ir kitomis retorikos mokslo dalimis: dispozicija, bet daugiausia elokucija. Stilistikos dalis aprašyta panašiai, kaip K. Bizausko ir M. Gustaičio, pagal tą patį klasikinės retorikos elokucijos kanoną.

Ir kitose Europos šalyse, kuriose nuo lotynų kalbos pereita prie nacionalinių kalbų, viena sudedamoji retorikos mokslo dalis – stilistika – ilgą laiką buvo užgožusi kitas ne mažiau svarbias jos dalis. Tipiškas atvejis – italų mokslininko knygoje, parašytoje jau XX a. septintajame dešimtmetyje, pateiktas apibrėžimas, kuriuo stilistika su retorika visiškai tapatinamos, šie mokslai vartojami kaip sinonimai: „Menas, kuris moko žodžiais įtikinamai reikšti mintis ir jausmus, vadinamas stilistika, arba retorika“ (Palazgi, 1969, 16). Atkreiptinas dėmesys, kad perimtas grynai klasikinis retorikos apibrėžimas (akcentuojamas įtikinimas), bet pirma įrašyta stilistika, tarsi viršesnė, universalesnė, tik po to retorika. Knygos viršelyje retorikos apskritai neliko. Jos antraštė taip pat ženklina rašymo, o ne kalbėjimo svarbą: „Gerai rašyti. Stilistika. Metrika. Literatūra.“

Taigi beveik visoje Europoje kitos sisteminės retorikos dalys pamažu buvo atskirtos, imtos plėtoti savarankiškai, o stilistika užgožė jas visas ir pamažu tapo autonominiu mokslu, savotišku retorikos pakaitu, pačios retorikos neminint ir visiškai ją ignoruojant. Stilistika iš retorikos žlugimo išėjo kaip laimėtoja, jai susidarė sąlygos augti, skleistis, tirti savo nacionalinės kalbos stilių, iliustruoti išimtinai savosios prozos ir poezijos pavyzdžiais. Kasdienės visuomeninės, politinės, teisinės iškalbos pavyzdžių visai neliko.

Prie retorikos mokslo žlugimo prisidėjo ir jau minėta aplinkybė, kad klasikinė retorika buvo pastatyta ant demokratijos ir laisvės, taigi ir žodžio laisvės pamatų, o kai tų dviejų pamatinių dalykų trūko arba visai neliko, kai lėmė ne įtikinimas, ne galimybė paveikti klausytojus argumentuota kalba, bet imperatyvūs įsakymai, nurodymai iš viršaus, retorika tapo ne tik nereikalinga, bet netgi pavojinga. „Pirmiausia tai pasakytina apie tautas, kurios XIX a. patyrė priespaudą. Jų dėmesys savo garbingos praeities tekstams, noras iškelti tautines vertybes stiprino kultūrinį partikuliarizmą. Literatūros istorija, pamažu išstumianti retoriką, tapo besiformuojančios nacionalinės filologijos pagrindu“ (Buckley, 2009, 33). Praktinės retorikos disciplinos niekada neatsisakė laisvieji anglai, puoselėję bendrąsias humanistines vertybes, diegę jas jaunimui visų lygių mokyklose. Ji visada išsilaikė laisvuose Skandinavijos kraštuose ir demokratinėje Amerikoje. Tiesa, žodžio *retorika* neatsižadėjo vokiečių ir prancūzų filologai, tačiau šie tik formaliai (veiklą antraštėse): iš tiesų vokiečiai ir prancūzai retorika vadino naujai atsiradusią išskirtinai meninės prozos teoriją, kurioje dominavo dėmesys kompozicijai, stiliui ir stiliaus priemonėms (vadinasi, iš retorikos tik dispozicijai ir elokucijai), o kitos sudedamosios dalys visiškai prarado savo reikšmę.

Po karo tarybinės priespaudos metais Lietuvoje retorika ruseno tik kunigų seminarijose kaip pamokslų rengimo ir sakymo menas. Kitas kraštutinumas: labai susiaurinta, likusi be esminio turinio (tik kaip agitacinės propagandinės oratorystės pagrindai) ji buvo dėstoma partinėse agitacijos bei propagandos mokyklose. Pavyzdžiui, Lietuvoje veikusioje Aukštojoje partinėje mokykloje buvo disciplinos fakultatyvas tokiu pavadinimu „Kalbos kultūra ir oratorinis menas“⁵.

Tais laikais rengta ir plačiausia bei išsamiausia J. Pikčilingio „Lietuvių kalbos stilistika“, kurioje retorikos, kaip senųjų laikų atgyvenos, stengiamasi net neminėti. Tik pora sakinių J. Pikčilingis pripažįsta, kad „stiliaus mokslo užuomazgas randame antikinėse re-

⁵ Buvusio tos mokyklos dėstytojo V. Lukoševičiaus liudijimu (žr. Delfi.lt, 2013-01-19).

torikose ir poetikose“ (Pikčilingis, 1971, 7), pamini Aristotelio „Retoriką“ ir „Poetiką“, Teofrasto knygą „Apie stilių“, Kvintiliano „Institutio oratoria“. Tai, ką J. Pikčilingis vadina tik užuomazgomis, reiktų vadinti sisteminiais stilistikos teorijos pagrindais. Dėl suprantamų priežasčių nė vienu žodžiu J. Pikčilingis per du tomus nė karto net neužsiminė apie pirmąją lietuvišką K. Bizausko, Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signataro, tais laikais „liaudies priešų“, stilistiką, turėjusią gana daug bendra su retorika. Vertinga šio stilistikos primarijaus knyga buvo įslaptinta vadinamajame „specfonde“, kelios liuanistų ir netgi stilistų kartos išaugo be jos, tarsi nei autoriaus, nei jo knygos ir nebūta.

Įdomu tai, kad iš klasikinės retorikos sėmėsi visų Europos tautų nacionalinių stilistikų autoriai, tarp jų ir lietuviai – ne tik K. Bizauskas, M. Gustaitis, J. Ambrazevičius, bet ir pats J. Pikčilingis (tik šis jau daugiau per antrinius, daugiausia rusų stilistikų, šaltinius⁶), pagal klasikinę elokuciją apibrėžė stilistikos objektą, pasinaudojo klasikinės retorikos sudaryta klasifikacija, apibrėžimais, gero stiliaus samprata, vartojo jos sukurtus tropų ir retorinių figūrų bei kitų stilistikos priemonių terminus ir jų aiškinimą.

J. Pikčilingio nuopelnai praktinės lietuvių kalbos stilistikos, kaip savarankiško mokslo, srityje dideli. J. Pikčilingio dėka lietuvių kalbos stilistika XX a. viduryje atskirta nuo literatūrinės (nors dar nevisiškai), susisteminta funkcinė stilių teorija. Pagaliau lietuvių kalbos stilistika (rašyta kartu su kalbos kultūra, tik vėliau išsirutuliojusia į atskirą discipliną) tais laikais su labai didelėmis išlygomis maža dalimi patarnavo praktinei retorikos daliai. J. Pikčilingis skyrė dėmesio ne tik rašytiniam, bet ir gyvam, įtaigiam, kaip jis sakė, pagaviam sakytiniam žodžiui. Tai rodo jo „Lektoriaus stiliaus kultūra“ (1976) ir kitos publikacijos.

Atkūrus Nepriklausomybę, kai „retorikos virusas“ (Kliujev, 2001, 8) jau sklandė ore, demokratijos ir žodžio laisvės sąlygomis kadaise klestėjęs retorikos mokslas atsigavo, tapo vėl reikalingas. Susigriebta, kad, palinkęs prie literatūrų raštų, ir adresantas, ir adresatas visiškai pamiršo ką ir kaip kalbėti kasdieniame viešajame (visuomeniniame, politiniame, akademiname, teismų ir kt.) gyvenime. Retorika dėstoma kaip gimtosios kalbos dalis vidurinėse ir kaip privalomasis ar pasirenkamasis dalykas aukštosiose mokyklose. Parašyta retorikos monografijų ir vadovėlių.

Naujosios retorikos teoretikai atsigręžė į klasikinę graikiškosios krypties argumentacinę retoriką (viešųjų kalbų kūrimas paliktas mokyklinei retorikai), į įvairiausių retorinių tekstų analizę. Seniau tik stilistikos dalyje aptariami tropai (metafora, sinekdocha) pradėti tyrinėti kaip argumentacijos priemonė (šioje srityje dideli Ch. Perelmano nuopelnai, 1958 m. prancūzų kalba išleidusio vadinamąją „Naująją retoriką“). Taigi nenusigrėžus nuo stilistikos, o būtent per ją ir per invenciją bei dispoziciją pasisukama į argumentacijos dalį.

Kardinaliai pasikeitė naujosios retorikos kūrėjų požiūris į tropus, ypač į metaforą, į kurią paprastai buvo žiūrima kaip į literatūrų ar oratorių privilegiją, kalbos puošmeną, tarsi kokią išorinę aplikaciją. Buvo sudarytas klaidingas įspūdis, kad tik meno kūrinių autoriai

⁶ Reikia pridurti, kad rusų mokslininkai, sekę retorikos teoretiko M. Lomonosovo autoritetu, gana pagarbiai vertinusio klasikinės retorikos palikimą, pritaikė jį savo nacionalinės kalbos stilistikai.

kalba tropais ir figūromis. O štai kognityvistai⁷ kalba apie metaforą kaip vidinį kūrybinio matymo ir mąstymo fenomeną, būdingą ne tik literatams, bet ir eiliniams žmonėms. Iš tiesų tropų ir figūrų prisodrinti ir kasdieniai tekstai žmonių, net negirdėjusių šių terminų. „Dažnumų skaičiavimo metodu, pavyzdžiui, nustatyta, kad žmonės pavartoja maždaug po šešias metaforas per vieną kalbėjimo minutę. Televizijos debatuose ir žinių programose kalbėtojai pasako kokią nors metaforą kas 25-tas žodis. Vadinasi, metafora būdinga visų žmonių ir įvairaus pobūdžio kalbai“ (Cibulskienė, 2005, 52).

Išsiplėtė ir naujosios retorikos erdvės – joje telpa ir sakinys, ir rašytinis žodis, kuriu siekiama įtikinti, paveikti adresatą. Kvestionuotina XX a. lietuvių kalba rašytose stilistikose (minėtose K. Bizausko, M. Gustaičio, J. Ambrazevičiaus, taip pat ir J. Pikčilingio „Lietuvių kalbos stilistikoje“) gyvavusi mintis, kad geru stiliumi rašo tik meninių kūrinių rašytojai, kad tik iš jų ir iš tautosakos galima pasimokyti kalbos meno: dėl to jų knygose ir visos figūros bei tropai iliustruojami tik iš meninės prozos ir poezijos. Pamažu pasikeitė gero stiliaus supratimas ir stilistų teoriniuose veikaluose. Geras stilius – tai tikslingas minčių ir žodžių pritaikymas veiklos sričiai, turiniui, progai ir kalbėjimo situacijai – vietai, laikui, aplinkai ir adresatui. K. Župerka (1983, plg. 2012) apibrėžė stilių kaip „tikslingą kalbos priemonių atranką ir organizaciją, priklausomą nuo autoriaus, nuo kalbos vartojimo srities bei situacijos, turinio ir kalbėjimo akto funkcijų (funkcinis stilius)“. Faktiškai šiuo apibrėžimu stilistas jau peržengė tradiciškai suprantamą stilistiką ir įžengė į retorikos sritį.

Naujos stilistikos šakos įgavo prasmę susiejus jas su funkcinių stilių teorija. „Tik tada, kai siejamos su funkciniais stiliais ir išskiriamos kiekvienam stiliui būdingiausios, tos ypatybės yra stilistikos objektas“ (Župerka, 1995, 7). Tokia samprata irgi turi retorikos pamatą, jos trijų stilių – žemojo, viduriniojo ir aukštojo – teoriją. Šiuolaikinėje retorikoje dažniausiai remiamasi šiomis stilistikos kryptimis – funkcinė stilistika, teksto stilistika ir kalbinės raiškos priemonių, arba kalbos vienetų stilistika.

Kalbėtojų tekstai analizuojami ir etinės stilistikos požiūriu, pasitelkiant ir kalbos vienetų stilistiką, ir teksto stilistiką, nes etinės adresanto vertybės gerai atpažįstamos iš tam tikros kalbinės stilistinės raiškos. Etinės stilistikos klausimą savo išsamiaame straipsnyje⁸ iškėlė Londono universiteto stilistikos dėstytoja, stilistikos žodyno autorė Katie Wales, pavadinusi ją radikalia. Ir kartu autorė paprieštaravo sau, kad ji „nėra jau tokia radikali, nes tokius moralinius reikalavimus tradiciškai kėlė klasikinė retorika, minimos etinės stilistikos pramotė“ (Wales, 1995, 9), kuri ir suformulavo *vir bonus* – etiško kalbėtojo siekinį.

Stilistika tapo neatsiejama nuo etikos, kaip ir retorika. K. Wales pasiūlė etinės stilistikos terminą politine prasme, iškėlus atskiros disciplinos idėją, turinčios visuomeninį autoritetą, galinčios vertinti, kas kalboje korektiška ar nekorektiška, moralu ar amoralu, gera ar bloga, teisinga ar neteisinga, žmoniška ar nežmoniška. Su retorine etika tiesiogiai susijęs kalbėtojo tikslas: įtikinti ir tuo įtikinimu paveikti klausytojų požiūrį ir

⁷ Minėtini profesorių R. Marcinkevičienės ir E. Lissan moksliniai tyrimai, jų vadovaujamų disertantų darbai.

⁸ Dėkoju prof. K. Župerkai, supažindinusi su šio straipsnio kopija.

elgseną, suformuoti jų nuomonę, padėti jiems susigaudyti, padaryti išvadas, netgi paraginti atlikti tam tikrus veiksmus. Tad suprantama, kodėl taip svarbi yra kalbėtojo (politiko, žurnalisto, teisininko) atsakomybė už kiekvieno žodžio, pavartoto tiesiogine ar perkeltine reikšme, poveikį, įsisažmoninta pareiga siekti tik doro, prasmingo tikslo. Štai taip suvokta atsakomybė – viena iš kertinių retorinės etikos ir drauge etinės stilistikos kategorijų.

Etiniu ir estetiniu požiūriu įdomus retorikos, kaip puošybos meno, aiškinimas. Į metaforą, kaip jau kalbėta anksčiau, nebežiūrima kaip į puošybos elementą, taigi ir pats lotyniškas terminas *ornare* kelia abejonių, ar tikrai jis gerai suprastas ir ar tinkamai išsiverstas, mat jis, kaip ir dauguma žodžių, daugiareikšmis. „*Ornare* pirmiausia reiškia numatyti ir tvarkingai (žodis bendrašaknis su *ordino*) teikti visa, kas reikalinga <...> ir tik antroji jo reikšmė puošti, dabinti, gražinti <...>. Taigi romėnams išgražintas, išdabintas atrodė tas daiktas, kuriam duota, pridėta, suteikta tai, kas reikalinga. Jeigu pasirodytų teisingas kai kurių kalbininkų siūlymas sieti lietuvių *puošti* su *pešti*, išeitų, kad lietuviai mano, jog gražus yra daiktas, iš kurio išpešta, nuo kurio nuimta tai, kas nereikalinga“ (Dilytė, 1997, 36–37). Ką norėta pabrėžti šiais žodžiais? Bet kuri retorinė priemonė, jeigu ją kalbėtojas pasitelkia manipuliacijos tikslais, jeigu siekia įtikinti bet kuria kaina, netenka savosios paskirties, tampa atgrasi. Visos stilistinės raiškos priemonės yra neutralios, geros ar blogos jos tampa tik kontekste. Vis dėlto ne viena jų, ypač tropai, frazeologija, kuriuos galima suprasti dviprasmiškai, naudojamos ir negatyviems tikslams. Tokiais atvejais pragmatinis požiūris į stilistinę raišką (t. y. kai pasakymo reikšmė įgauna tikrą prasmę tik kontekste, interpretuojant tą pasakymą) padeda nustatyti, kokių tikslų siekia autorius, kokia tikroji kalbėtojo vartojamų stiliaus priemonių intencija, ką iš tiesų jis nori pasakyti. Vienas iš svarbiausių retorinės stilistikos principų – tinkamumas. Geras stilius – ir etiškas, ir estetiškas – tik tinkamas, o ne išpuoštas stilius.

Toks etinis požiūris labai priartino stilistiką prie retorikos, ištyrinė bent vieną iš pagrindinių buvusių skirtumų tarp jų: stilistikai iki tol visada rūpėjo teksto elementai, o retorikai visada buvo ir yra svarbiausia tekstas kaip visuma ir dar kalbėtojo (to teksto autoriaus) asmenybė, taip pat adresatas.

Lietuvoje naujosios retorikos idėjos rado atgarsį tik paskelbus Nepriklausomybę, galima sakyti, atgavo savo turėtą poziciją ir vėl susikeitė vietomis su stilistika: tapo generoline, kaip ir anksčiau. Šiuolaikiniame mokslų globalizacijos kontekste retorikos reikšmei išaugus ne tik visoje Europoje, bet ir visame pasaulyje, ji baigia „surinkti“ į vieną tikslingai veikiančią mechanizmą per porą šimtmečių išbarstytas dalis. Tačiau jokia būdu negalima teigti, kad ji susirenka viską ir išlieka tokia pati. Naujosios retorikos kūrėjai susidūrė su tikrais iššūkiiais: daugybe naujai atsiradusių mokslų.

Nuo pat retorikos gimimo buvo aiškiai matyti jos tarpdalykinis pobūdis: retorikos mokslą sudarė ir logika, ir filosofija, ir gramatika, ir stilistika, ir apskritai humanitarinių mokslų visuma. Per šimtmečius ne tik kad labai išaugo kalbotyros krypčių ir modernių jų šakų skaičius, dar minėtini palyginti jauni mokslai – psichologija, epistemologija, hermeneutika ir pragmatika, sociologija, semantika ir semiotika, informatika, komunikacijos teorija, kurių klasikinės retorikos laikais nė nebuvo, bet ne vienas jų išaugo ant retorikos arba bent jau ant kurios nors jos dalies pamatų. Tarkim, nemažai iš retorikos pasisėmė

komunikacijos teorija, kurią S. I. Gindinas, J. Kopperschmidtas, J. A. Greimas netgi tapatina ir apibrėžia taip: retorika – tai efektyvioji, arba paveikioji, komunikacija.

Jeigu į naująją retoriką žvelgsime kaip į discipliną, tai vienos dalys labai išaugo, išsiplėtojo, kitos, tarkim, memorija, atrodo, negrįžtamai atiteko psichologijai ir išnyko iš retorikos veikalų. V dalis akcija, į kurią įeina balsas, tarsena, intonacija ir kūno kalba, t. y. laikysena, gestai, mimika, dažniausiai lieka svarbi praktiniuose oratorinio meno vadovėliuose arba leidžiama atskiru veikalu (žr. Spies, 2006). Kai kuriose naujosiose retorikose visiškai neliko invencijos dalies, o elokucija, arba stilistika, visada buvo ir liko viena svarbiausių jos dalių. Net grupė μ pasivadinę belgų mokslininkai (žr. Dubois, 1970) pirmieji savo veikalo antraštėje išskėlė bendrąją retoriką, taigi lyg ir turėję semtis iš visų jos sudedamųjų dalių, veikale daugiausia kalba apie metaboles, taigi iš esmės apie figūras – grynąjį stilistikos objektą.

Naujosios retorikos kūrėjams reikėjo ne tiek iš naujo savo teoriją „surinkti“, kiek atidžiai selektyviai atsirinkti. Kanono apskritai neliko: kiekvienas autorius, remdamasis naujausiais mokslų pasiekimais, į savo teoriją įtraukia vis skirtingus dalykus, tačiau stilistika visada lieka jos vienas tvirčiausių ramsčių.

Retorika, galima sakyti, visiškai įtraukė stilistiką (lot. *elocutio*), išaugusią ir praturtiną naujais atradimais, kaip teisėtą ir visada labai svarbią struktūrinę dalį ir sinekdochos principu susikeitė vietomis – tapo visuma vietoj dalies. Naujausių programų pavadinimai: „Retorika ir praktinė rusų kalbos stilistika“ (2012/2013 mokslo metų programa žurnalistams) rodo šių dviejų disciplinų susijungimą⁹. Atkreiptinas dėmesys, kad dabar jau atvirksčiai – pirmiau rašoma retorika, o prie jos jungiama stilistika.

Nei stilistika, nei kitas kuris susigrąžintas autonomines teises įgijęs mokslas nuo susijungimo su retorika nenukentėjo – atvirksčiai, jiems atsiveria dar platesnės ieškojimų ir tarpdalykinių tyrimų galimybės. Šie mokslai gali būti plėtojami ir visiškai savarankiškai, ir retoriniais aspektais. Netgi visišką autonomiją turintis logikos mokslas, retorikos teoretikų sujungtas su stilistika, išveda figūrinės paralogikos (Kliujev, 2001, 167–174) tyrimus.

Dabar ir stilistai dažnai pasinaudoja retorikos mokslo teikiama galimybėmis. Stilistai į savo tyrimus dažniausiai įtraukia dispoziciją, elokuciją ir akciją – paskutinę retorikos dalį. Kalbėtojo balsas, tonas, intonacija, kūno kalba, pasakymo būdas, taip pat laikas, vieta, adresatas ir visos kitos komunikacinės situacijos, įvairūs kalbinio elgesio aspektai papildo stilistinių elementų, pasakymų ir tekstų semantinę analizę. Retorikos aspektu parašyti ir lietuvių stilistės kalbininkės I. Smetonienės darbai – daktaro disertacijoje „Garsinės reklamos stilius“ (2001) ir reklamai skirtoje monografijoje iš esmės eksploatuojamos ir veiksmingai pritaikytos ne tik retorinė elokucija, bet ir akcija, bei dispozicija. Šiuos mokslininkės tyrimus, kuriuose daug dėmesio skiriama ir adresatams, drąsiai galima taikyti ir stilistikos, ir retorikos sričiai¹⁰.

⁹ Prieiga internete <<http://lib.znate.ru/docs/index-193575.html>> [žiūrėta 2013-02-27].

¹⁰ Retorika persmelkusi ir lenkų tyrėjo P. Lewińskiego darbą, skirtą reklamai. Tai rodo ir pats veikalo pavadinimas „Retoryka reklamą“.

Stilistika visada buvo susitelkusi daugiau į kalbos vienetus. Kai Lietuvoje išsamiau pradėti funkcinės stilistikos, kognityvinės lingvistikos, pragmatikos ir etinės stilistikos tyrimai, retorikos ir stilistikos specialistai jau žengė išvien.

IŠVADOS

Tarpdalykinio retorikos mokslo sistemoje stilistika buvo ir yra viena svarbiausių jos sudėtinių dalių: netrumpą laikotarpį netgi buvo jos pakaitu. Daliai užėmus visumos vietą, tūkstantmečius skaičiuojantis retorikos mokslas nuo to stipriai nukentėjo, galima sakyti, nustojo veikti, o stilistika, gerokai praturtinta, išplėtota, tapo savarankiška disciplina.

Retorikos skilimo ir giliai užsitęsiosios jos krizės bei stilistikos iškilimo ir dominavimo priežastys kelios.

Pirmoji stilistikos dominavimo priežastis – įsigalėjusi retorikos kaip puošybos meno (*ars ornandi*) tradicija, gražaus kalbėjimo pergalė ir su tuo susijęs poetikos, literatūros teorijos iškilimas.

Antra, literatūros nacionalinėmis kalbomis atsiradimas. Nors pirmosiose lietuviškoje stilistikose XX a. antruoju ir trečiuoju dešimtmečiu dar skiriama dėmesio iškalbai, kaip vienai iš prozos rūšių, bet iš esmės tai jau lietuvių literatūros teorijos, meninės prozos ir poezijos, stilistikos ir poetikos vadovėliai.

Trečia, demokratijos ir laisvės stoka. Okupuotuose kraštuose laisvas žodis nebuvo reikalingas, jis buvo netgi pavojingas.

Atgavus Nepriklausomybę, retorika pamažu susigrąžino savo buvusį prestižą, pradėjo augti naujų mokslų, iš jų ir stilistikos, dėka. Šiuolaikinėje retorikoje dažniausiai remiamasi įvairiomis stilistikos kryptimis – funkcinė stilistika, teksto stilistika ir kalbinės raiškos priemonių, arba kalbos vienetų stilistika. Visos šios stilistikos atmainos retorikos moksle padeda atskleisti ir teksto struktūrą, loginio mąstymo tvarką, argumentavimo pagrįstumą ir galop kalbančiojo (rašančiojo) asmenybę.

Retorikos teorijos plėtotei padeda stilistų sukurta funkcinių stilių teorija. Kai funkcinių stilių teoretikų prabilta apie tikslumą, t. y. stiliaus priemonių vartoseną atsižvelgiant į tematiką, sferą, aplinkybes, kas, kur, kam kalba, tai faktiškai jau įžengta į retorikos valdas. Oratorinis stilius su visomis savo atmainomis priskirtas publicistiniam stiliui ir pagal atliekamas įtikinimo ir įtaigos funkcijas atsidūręs jo epicentre.

Iš šiuolaikinių mokslinių tyrimų matyti, kad retorika natūraliai susijungia su stilistika, t. y. parodo, ar kalbėtojas efektingai ir tikslingai vartoja stilistinius kalbos komponentus, ar vaizdingas ir ekspresyvus kalbėjimas padeda įtikinamai argumentuoti, išdėstyti turinį.

Retorika neatsiejama nuo etikos. Didžiausias retorikos ir stilistikos skirtumas yra tas, kad retorika nuo pat atsiradimo daug dėmesio skyrė ne tik teksto kūrimui, bet ir oratoriaus etinių moralinių vertybių plėčią prasmę ugdymui.

Kai tekstai pradėti analizuoti ir etinės stilistikos požiūriu, retorika ir stilistika žengė išvien.

XX a. savarankišką statusą įgijusios stilistikos mokslo šakos stipriai ūgtelėjo, jos ir toliau plėtojamos XXI a., bet tos naujos šakos, ypač jeigu jungiamos su pragmatika, duoda daugiau vaisių ne atskirai, bet susijungusios su retorika.

LITERATŪRA

- Bizauskas K., 1918, *Raštijos bei literatūros teorija*. Pirmoji dalis. Kaunas: Saliamono Banaičio spaustuvė.
- Buckley I., 2006, *Retorikos tradicija XIX amžiaus lietuvių literatūroje*. Monografija. Vilnius: Versus aureus.
- Cibulskienė J., 2005, Konceptualioji kelio metafora Lietuvos rinkimų diskurse. – *Kalbotyra* 52 (1), 61–69.
- Dilytė D., 1997, Veiksmažodžio *ornare* prasmų laukas. – *Gimtasis žodis* 8, 36–37.
- Dubois J., 1970, *Rhetorique generale par le groupe μ*. Paris: Libraire Larousse.
- Golański F. N., 1808, *O wymowie i poezji*. Warszawa.
- Gustaitis M., 1923, *Stilistika*. Kaunas, Marijampolė.
- Korolko M., 1990, *Sztuka retoryki: przewodnik encyklopedyczny*. Warszawa.
- Koženiauskienė R., 2006, Etinės stilistikos atspindys metaforų vartosenoje. – *Prace Bałtytyczne 3: język, literatura, kultura*. Warszawa, 179–186.
- Koženiauskienė R., 2010, Šlovės retorika gramatikui Danieliui Kleinui (proginės iškalbos konstravimo modeliai). – *Danielius Kleinas ir jo epocha*. Vilnius: VU leidykla, 35–46.
- Koženiauskienė R., 2005, *Juridinė retorika*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Lewiński P., 1999, *Retoryka reklamy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Liaukšminas Ž. (Lauxmin S.), 1648, *Praxis oratoria sive praecepta artis rhetoricae*.
- Palazgi G., 1969, *Scrivere bene. Stilistica. Metrica. Letteratura*. Milan.
- Perelman L., Ol'brecht –Tyteka. *Novaja ritorika: traktat ob argumentaciji*. Moskva, 1987.
- Pikčilingis J., 1971, *Lietuvių kalbos stilistika 1*. Vilnius: Mintis.
- Smetonienė I., 2009, *Reklama... Reklama? Reklama!* Vilnius: Tyto alba.
- Ulčinaite E., 2009, *Retorika. – Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai: kolektyvinė monografija (ser. Fontes historiae universitatis Vilnensis)*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 205–214.
- Vaškelenė A., 2012, *XVIII amžiaus Lietuvos lotyniškoji proginė literatūra: genologiniai aspektai*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius.
- Wales K., 1995, The Ethics of Stylistics: Towards an Ethical Stylistics? – *Modern sprak* 89 (1), 9.
- Župerka K., 1983, *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius: Mokslas.
- Župerka K., 1995, *Kalbos priemonių konkurencija kaip lietuvių kalbos stilistikos objektas*. Habilitacinis darbas. Šiauliai: ŠPI.
- Župerka K., 2005, Tekstas etinės stilistikos požiūriu. – *Žmogus ir žodis* 7 (1), 25–28.
- Župerka K., 2008, *Reklamos tekstas: pragmatika, stilius, kalba*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Župerka K., 2012, *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Клюев Е. В., 2001, *Риторика: Инвенция, Диспозиция, Элокуция*. Москва: Приор.
- Prieiga internete <<http://lib.znate.ru/docs/index-193575.html>> [žiūrėta 2013-02-27].
- Prieiga internete <<http://velikayakultura.ru/kultura-rechi-russkiy-yazyk/chto-takoe-stilistika-russkogo-yazyka>> [žiūrėta 2013-02-27].

RHETORIC AND STYLISTICS AS THE WHOLE-AND-PART RELATIONSHIP

SUMMARY

The relationship between rhetoric and stylistics is described through the principle of synecdoche: rhetoric, which embraced and systematized the burgeoning humanities two and a half thousand years ago and for a long time remained the main discipline in Europe with the highest status in liberal arts (*regina artium*), gradually fused with one of its parts, namely elocution, i. e. stylistics. For some time a part represented the whole. The article attempts to show the causes of this split of rhetoric and its deep long-lasting crisis as well as to account for the rise and dominance of stylistics and pre-conditions for the revival of rhetoric through the development of Lithuanian rhetoric and stylistics. The restoration of independence in Lithuania and other European countries, together with the freedom of speech, allowed rhetoric to regain its former prestige and collect its parts into the whole.

The author aims to show that in all its metamorphoses rhetoric went hand in hand with stylistics and was never in opposition. The enriched and autonomous discipline of stylistics merged with the new rhetoric thus opening further possibilities for interdisciplinary research. The disappearing boundary between these two disciplines could be demonstrated by research in functional styles, cognitive linguistics, fallacies, advertising, as well as the most recent trend in stylistics, namely ethical stylistics.

The historical descriptive method is the main method employed by the author. She also applies the analytic method.

THE POINT OF VIEW CATEGORY IN STYLISTICS

STANISŁAWA NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA

Marijos Kiuri-Sklodovskos universitetas (Lenkija)

Maria Curie-Skłodowska University (Poland)

KEY WORDS: contextualisation, point of view category, style, stylistics

POINT OF VIEW – A MUTUAL TERM FOR BOTH LINGUISTIC AND LITERATURE STUDIES. The point of view category (POV) is a textological category and constitutes a common denominator for literary as well as linguistic studies. It also situates traditionally understood word philology in a cultural context.

In textological studies, including especially a reflection on the technique of literary narration, this category was used by scholars such as Henry James (1934), Norman Friedman (1971), Gerard Genette (1972, 1976), and Michaił Bachtin 1986, and under the notion of “perspective” it was described by German authors (Canisius, ed. in 1987). The types of POV were the topic of a study by Borys Uspienski (1973/1997), and subsequently and chronologically by Paul Simpson (1993) who made reference to the work of Uspienski. The generalised summary of the POV category within the Polish spectrum is brought about in the course books by the following authors: Bożena Chrzęstowska and Seweryn Wystouch (1978); Michał Głowiński, Aleksandra Okopień-Sławińska and Janusz Sławiński (1991)¹ and two post-conference materials edited by Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska and Ryszard Nycz entitled *Punkt widzenia w języku i w kulturze* (PWwJiK, 2004) and *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie* (PWwTiD, 2004).

This category plays an important role in the cognitive theory of Ronald Langacker (1995) and in the works of scholars who make reference to Langacker, i.e. Elżbieta Tabakowska on translation (1995, 2001, 2004), Renata Przybylska on prepositions (2002, 2004), Henryk Kardela and Anna Kędra-Kardela (2004) and Adam Głaz on literary narration (2004).

On the grounds of anthropological-cultural linguistics (ethnolinguistics), POV has been accepted as “a subject-cultural factor influencing the manner of speaking in relation to a subject, and also influencing, among others, the categorisation of subject, the choice of onomasiological basis when creating its name, the choice of features which are stated about the subject in concrete statements and entrenched meaning” (Bartmiński, 1990, 111). As a category closely associated with the conceptual field of viewing, it is located among such terms as: *subject of viewing (the viewing subject), the action of viewing, the object (thing) of viewing, the organ of viewing, the field of viewing,*

¹ See also Głowiński, 1998.

*the angle and the perspective of viewing*². In this context, the POV acquires physical and mental senses – it is understood in a physical sense as a location from which you observe, and simultaneously in a cognitive sense, as the knowledge of the speaker (homo loquens) and their opinion – compare with the dictionary meanings: ‚the position from which someone considers a particular matter, thing‘ (SJP Dor, 1958–1969, 7, 729), ‚position, opinion, views on a certain question‘ (USJP Dub, 2003, 3, 1167), ‚the manner in which this person perceives different matters and in which they evaluate them‘ (ISJP Bań, 2000, 2, 398).

POV IN THE DEFINITIONS OF STYLE. Whether or not, and to what degree, POV remains associated with the notion of speaker style will be the point of interest within this text. In the beginning I will attempt to answer the question: what factors are to be taken into account when defining style, and the extent to which POV was important, for scholars, while forming these definitions. As it is impossible, here, to encompass all the definitions of style, which function within different orientations and stylistic paradigms, I will merely conduct a concise overview³.

As is commonly accepted, Polish 20th-century stylistics has been shaped by different orientations: the German neo-idealistic school (K. Vossler, L. Spietzer) and those that fit within the broadly defined structuralism – the French stylistic school (Ch. Bally); the Russian formalism (B. Eichenbaum, W. Propp, B. Tomaszewski, J. Tynianow, W. Szklowski, W. Żyrmunski) and the Prague school (B. Havranek, R. Jakobson, V. Mathesius, J. Mukařovský), and also the linguistic as well as literary native studies⁴.

Maria Renata Mayenowa (1974), who compiled an evaluating summary of stylistic research in Poland, pointed out the existence of the two approaches to the term style: **expressive and structural**, with its extension in the semiotic conceptualization. The former approach has roots stemming particularly from the French school of Bally's and the Russian formalism. Mayenowa made the connection between this former approach and the study of the so-called individual styles, the style of author, of artistic group, the trend or the epoch. In Poland this approach was connected with the works of scholars dealing with language and style: including Kochanowski (Rospond), Rej (Kuraszkiewicz), Mickiewicz (Górski), Słowacki (Skubalanka), Fredro (Zaleski), Sienkiewicz (Wilkoń), Prus (Smółkowa), Leśmian (Papierkowski), etc.

The latter approach is associated with the research by the Prague school. It resulted in the description, particularly of the so-called functional styles of language (Wilkoń, Gajda, Bartmiński, Wojtak and others).

The summary produced by Stanisław Gajda (2001/2008) at the end of the 20th century led to the extraction from the European stylistics, including the Polish, the three paradigms: the functional stylistics, the pragmatic stylistics and the cognitive stylistics.

² The reconstruction of the linguistic view of the notion of POV within the context of the whole conceptual field was presented by Jerzy Bartmiński and myself in the article *Dynamika kategorii punktu widzenia w języku i kulturze* (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska, 2004).

³ Teresa Skubalanka writes more extensively on these (1995).

⁴ On this topic see Gajda, 2001/2008, 2003.

Functional stylistics concerns itself with the description of different variants of language, especially the functional styles and genres of speaking, distinguished by their reference to the spheres of life in which these variants, styles and genres function⁵. The notion of style functions here as a global integrative principle. The aim of such studies situated within the functional stylistics – as Stanisław Gajda writes – is “to show the connections between language and culture, and the life of many different socially-interactive communities. In particular areas of culture and styles are being shaped, i.e. the variants of ethnic language, which reflect different concepts of the world, varying types of rationality, attitudes, typical goals and schemas of activity. Each style, therefore, has certain characteristic, formal and typical features for its speech genres. These styles are viewed from a perspective: a cultural-civilisation perspective, a sociolinguistic one, from the POV of linguistic system, theory of text, theory of speech acts, genres and communication competences.”⁶

Pragmatic stylistics, also known as the interactive or conversational stylistics, constitutes the extension of the functional stylistics and its fulfilment; it focuses attention on concrete statements as ingredients of a communication process, it researches the notion of linguistic activity in the context of ‘action pattern’. In such an approach, the style is a kind of linguistic activity, and it is associated with the procedure of choosing a particular pattern of action, text pattern as well as stylistic pattern. A stylistic analysis, which is best shown in the works of Maria Wojtak, encompasses the variants of text pattern, and so: the basic structure, the maximal structure and the alternative structures (Wojtak, 1998).

Cognitive stylistics “gives a deeper theoretical basis for studying the style of a text via reference to the participation of different structures of knowledge representation within the process of creation and reception of a text. It allows for the adequate description of the nature of stylistic phenomena as linguistic means of representation and knowledge use within a text.” It encompasses the studies of two kinds: “directionality towards using cognitive linguistics for the purpose of solving basic problems of the theory of stylistics (the choice of means, text interpretation)” as well as “providing a cognitive basis for traditional stylistic means (i.a. metaphor, metonymy, epithet, paradox)” (Gajda, 2001/2008, 146).

Dorota Zdunkiewicz-Jedynak (2008, 14–16) distinguishes 5 approaches in stylistics: 1) individualistic, 2) functional, 3) textological, 4) pragmatic and 5) semiotic-cultural. The author connects the first with the manner of expression characteristic for the creator, and with the expression of the individualistic genius of an author. The functional and pragmatic approaches represent what was earlier distinguished by Stanisław Gajda. The textological approach (represented according to Zdunkiewicz by Maria Renata Mayenowa and Teresa Dobrzyńska) includes among the style components the means of the text links, the higher-order syntax, the tectonics and architectonics of a text and

⁵ More broadly on this see Wojtak, 1998.

⁶ www.pol.uni.opole.pl [accessed 2011-07-13].

its delimitations⁷. The semiotic-cultural approach accentuates the connection between language and culture, perceiving the role of language in the cognitive processes, which link the style (just like Bartmiński) with the higher-order sign structure, where the orderly system of values possesses the language exponents and indicators belonging to different levels of language (Bartmiński, 1981)⁸.

If the proposed divisions were to be confronted with the summary of Maria Renata Mayenowa, one could say that the expressive approaches are constantly being situated on two polarized fields (in the division as made by Zdunkiewicz – individualistic ones) and the semiotic-cultural approaches (the cognitive ones, as proposed by Gajda), which is connected with the directionality either to the study of the features of language defined by the author, or to the description of the differentiated variants of language and their association with language and culture as well as the system of values.

Let us recall here some chosen definitions of style, formulated more recently in the field of the linguistically entrenched Polish stylistic thought in order to observe to what extent they incorporate the POV category. The author of the article *Współczesna stylistyka polska* while synthesising the Polish stylistics of the last 20 years, points to four approaches and simultaneously to the surnames of researchers whose beliefs influenced the contemporary theory of style and research practices on the grounds of stylistics, i.e. Teresa Skubalanka, Aleksander Wilkoń, Jerzy Bartmiński and Stanisław Gajda⁹.

Teresa Skubalanka joins in her theoretical-methodological attitude the “individualised syncretism with the majority of structural orientation, and more recently with stronger and stronger hermeneutic inspirations” (Gajda, 2003, 377). The Lublin scholar treats style as an autonomic component on the road to transforming the system into text. Style is simultaneously the “process” and “creation” of linguistic activity, depending on the POV being accepted by the scholar. Just as the creation cannot exist without process, in the same way the process’s effect is creation. According to Skubalanka, in style one can see “a certain modification of the linguistic process, and also a particular partial system of language (sub-code), and finally the set of concrete stylistic structures at the level of realised texts” (Skubalanka, 1984, 11). In accordance with the definition of the authoress, style is “a linguistic structure which is governed by the directives (principles) imposed on its organisation by the creator of statement” (Skubalanka, 1992, 36).

Close to the thought of Teresa Skubalanka is **Aleksander Wilkoń** (1987, 1993, 1999, 2002), who departing from the structuralist concepts, uses the achievements of the the-

⁷ What the authoress distinguishes under the term of textological stylistics fits within the frames of a field called textology, which recently has been treated as almost an integral discipline, joining in itself the linguistic and literary approaches (Bartmiński, 2005, Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska, 2009).

⁸ Describing the semiotic-cultural approach, D. Zdunkiewicz-Jedynak conducted a summary of the concept style and of the characteristics of styles, following Jerzy Bartmiński (1981). Amongst the proponents of such a conceptualisation the authoress sees “the researchers of the Lublin school of stylistics” – i.e. the above-mentioned J. Bartmiński, and also R. Tokarski and A. Pajdzińska. Undoubtedly, one could also fit here many works by M. Wojak.

⁹ See Gajda, 2003, 377–378.

ory of communication and theory of text. Style in the works of Wilkoń is defined as a choice, transformation and organisation of language means. Speaking of style, the scholar thinks about both style-creating operations, as well as their ready-made effects, i.e. texts. "Creating style – Wilkoń writes – usually constitutes a conscious operation which is used for particular aims. These are not only limited to the aesthetic function (the poetic, autotelic function) of language. Style is also a semiotic or semantic phenomenon, and perhaps, above all, such a phenomenon (compare with its frequent understanding as the art of senses), whose goal is not only to highlight the mere sign, substance and linguistic form, but also the sphere of contents. It encompasses all hierarchies of language and the levels of text, its particular components and larger units, types of metaphor and types of narration, types of rhymes or types of versification, etc." (Wilkoń, 1993, 8).

A different direction of thought is represented, according to Gajda, by **Jerzy Bartmiński**, who started from the Prague conception and went to cognitivism – accepting "the category of functional styles, he introduced the term derivation of style (colloquial style as a basis and centre of the style system, from which other styles are derived). He tried to find a deeper – anthropological – justification of style differentiation, which led him to cognitivism and to the term linguistic view of the world" (Gajda, 2003, 378). In Bartmiński's definition (1981, 33) style is "a higher-order sign structure, within which the signified part (signifié) constitutes the values which are in some way ordered, and the signifying part (signifiant), that is the text exponents of these values, are the linguistic elements belonging to different levels of its structure (phonological, morphological, lexical, syntactic, semantic, text ones)". Such values according to the scholar are: 1) assumptions regarding the ontology of the world and the type of rationality of the communicating people; 2) the attitude of the subject towards the communicated reality, that is the accepted POV and the view of the world derived from it, 3) communicative intentions of the sender towards the receiver; 4) the accepted stylistic principles (Bartmiński, 1981, 42).

Stanisław Gajda (1982, 68) defines style as "a humanistic structure of the text with relative reference to individual competence or the social competence of the creator of a text" (Gajda, 1982, 68), a structure regarded as "unity of all the text structures (contents and formal ones) or context ones" (Gajda, 2003, 378). Previously this very same author made the definition more precise saying that style is "(1) a structure of statements regarded as the cognitive-pragmatic-semiotic units, (2) relative with regard to cultural (historical-social-linguistic) and psychic / mental context, (3) via the persona (personality) of Author as an acting subject which constitutes the centre of the cognitive-communicative perspective" (Gajda, 1996, 251).

The differences as for defining style were summed up by Stanisław Gajda who pointed to the existence of the "textological" definition on the one hand, according to which style is "a functional structure understood as a unity of all (not only linguistic) elements creating text (its immanent structure) and functions", and on the other hand the "competence" definitions – style is "the knowledge, the set of normative and moral beliefs regarding sending [information] and its reception, i.e. a humanistic structure of the subjective creation" (Gajda, 1982, 68).

Even such a cursory survey of the definitions of style reveals that POV is a crucial category, although not always introduced in express terms. In the definitions by Skubalanka or Wilkoń, the category of style is associated with a choice made by the implied creator of utterance, who creates principles which govern the linguistic structure of this utterance. In Bartmiński's derivative concept of style, POV as an attitude of the subject towards the presented reality was acknowledged (following Bachtin) as a style-creative factor. An essential role in this understanding of style is played by the category of subject as an important communicative-anthropological component of style definition, to which Bożena Witosz (2008, 123) directed attention speaking about the directionality towards subject. In Gajda's definition, POV is also connected with the person of the author as an acting subject and with "humanistic text structure" being relative towards the competence of the text creator. Some thirty years ago Gajda stressed that conceptualisation of style merely as "a functional structure due to its communicative property deprives style of humanistic and subjective character, and gives it a natural character" (Gajda, 1982, 68).

So: in style rendered as a linguistic / sign / humanistic structure (and simultaneously in text, as a unit of language and communication which is always entitled to genre and style characterisation), one of the more important categories is undoubtedly subject, and POV correlated with it. I share the position of Bożena Witosz on this view (2008, 125) that the category of subject becomes currently the centre of interest for style researchers and increases to the rank of a basic stylistic category.

Let us try to show, on the basis of chosen texts representing varying styles (i.e. artistic, colloquial, scientific, office styles), introducing the same topic (i.e. "eye"), how the POV category presents itself and how it functions.

POV IN TEXTS OF DIFFERENT STYLE. In the artistic texts (especially in poetic verse), eye appears in different lexical-semantic fields (and in newer theories – in different category frames), and receives different connotations. It is treated as an important element of the body, especially when we speak about feelings, emotions and experiences of the lyric subject.

Teresa Skubalanka who analysed the love vocabulary of Słowacki's verses against the backdrop of historical and cultural context, showed the role of eye and other parts of the body in the description of heroes. According to the discoveries of the scholar, three names of body parts dominate the love poetry of Słowacki, i.e. eye, hand and heart. The names characterising lovers refer to the description of appearance, the psychic / mental features of the characters, the physiological symptoms, gestures and experienced feelings (Skubalanka, 1966, 158). A clear disproportion as for details is visible. For example, the vocabulary regarding eye constitutes about ¼ of the vocabulary describing the looks of the characters (eye appears 133 times, iris – 13, sight – 8, eyelet – 3, oczęta – eyes [this word in Polish is used in a diminutive and affectionate sense] – 3, giving the total of 160 uses). If in Słowacki's verses there is talk about eyes, it is most often about their hue – mainly about black eyes and blue eyes (and then chronologically about green ones). Most often the eye colour appears in the context of the description of attitude, the behaviour of a person (*Siedziąta zadumana wznosząc czarne oczy. / She*

sat thoughtful raising her black eyes.) or the behaviour of the lovers towards each other: *I gdyby u nóg kochanek, wpatrzeni / W oczy błękitne albo w czarne oczy. / As if the lover at the feet, they stare / In the blue eyes or black* (Skubalanka, 1966, 161). Above all, in the description of the eyes' appearance, what is elaborated on is as follows: the terms defining the glow in the eye (*Tysięcznym ogniem oko Zary świeci / I blaskiem całe olśniło oblicze; / Rzekłbyś, że z serca ten ogień się nieci. / With a thousandth fire the eye of Zara glows / And with its glow the whole face is lit; / You could say that from the heart this fire kindles*), the terms defining the sparkle in the eye (*Widzę, jaki ma w oczach blask promienny. / I can see what bright fire he has in his eyes.*) and the display of eyes in comparison to the celestial bodies and the precious metals (*Otworzył oczy całe w księżycowym złocie. / He opened his eyes whole in the moonlight gold.*). The features ascribed to eyes allow for explicating feelings (*Serce mówiło oka spojrzeniem.; Oczy twoje kłamią. / Heart spoke with the eye's glance; Eyes of yours lie.*) and emotions experienced (*Widziałem, jak mu błysła źrennica czerwona. / I saw how his red iris flashed*). In the eyes there is strength: she kills the lover with the eye, eyesight can make alive, with one's eyesight you can eat or burn – just like with the flame; *Nie laur na głowie – lecz z ognia wieniec / Tyś skrami oczu zażęgła / Not laurel on your head – but from the fire wreath / which you with the sparkles of your eyes have alit* (Subalanka, 1966, 162–163).

A frequent presence of the eyes and the multitude of the terms that name them in Słowacki's verse denote the fact that it is a detail that is especially exposed, symbolising sometimes "the whole person of the beloved and suitable especially for the topic reference, relative with regard to the manner of looking and the expression of the eyes" (Skubalanka, 1966, 184). The description is composed into the lyrical frames and thematic field (connotational one), linked with the set up incorporating three elements in the love poetry: the erotic feeling, the people in love and the situation. This set up – according to the Lublin scholar – "constitutes the structural centre of the thematic field (the semantic one), which other components are subordinate to. [...] Other semantic fields, or relatively their components, which can be found in the text of the verse, or relatively in its parts, are also connected via the centre of the thematic field or via other components of this field. Thus, the text of verse is semantically coherent, which is the result of the thematic arrangement dominating over the remaining text" (Skubalanka, 1966, 16). "Eye" in Słowacki's verse – due to its possible characteristics and functions – enters into arrangements within the frames of different connotative fields: a) body parts – with mouth, teeth, nose, forehead, face / cheek, complexion; b) colours: black, blue, green; c) celestial bodies: sun, moon, stars, rays; d) metals and precious stones: gold, silver, emeralds, diamonds, etc.; f) feelings and emotions (due to their expression in the eyes): love, happiness, sadness, anger, worry. The basis for varying network and connotative arrangements relates to eye characteristics (colour, glow and shining, a sign of beauty) and its functions (looking, expressing emotions, metonymic comparison of one body element with the whole person, and with the whole character).

Two contrasting emotionally-evaluating images of the eye were given by Jan An-drzej Morsztyn in his verse *Niestatek* [eng. *Inconstancy*]:

Oczy są ogień,
 czoło jest zwierciadłem,
 Włos złotem,
 perłą ząb,
 płęć mlekiem zsiadłem,
 Usta koralem,
 purpurą jagody,
 Póki mi panno, dotrzymujesz zgody.
 Jak się zwadzimy –
 jagody są trądem,
 Usta czeluścią,
 płęć blejwasem bladym,
 Ząb szkapią kością,
włosy pajęczyną,
 Czoło maglownicą,
 a **oczy** perzyną.

Eyes are fire,
 forehead is mirror,
 Hair is gold,
 pearl [is] tooth,
 sex [is] curdled milk,
 The mouth coral,
 purple are the cheeks,
 As long as you, maiden, keep agreeing with me.
 If we disagree –
 cheeks are leprosy,
 Mouth the abyss,
 sex [is] as white as death,
 Tooth the nag bone,
hair the cobweb,
 Forehead the wash board,
 and **eyes** the embers.

Eye in the depicted text functions in the double category frame “human body” and “beautiful things” (*eyes are fire, hair gold, pearl tooth*), and also within the frame “human body” and “disgusting things” (*eyes the embers, hair cobweb, forehead the wash board, tooth the nag bone, etc.*). Two varying ways of evaluating eyes (and other body parts) are correlated with the subordinate category “positive feeling (mutuality)” and “negative feeling (lack of mutuality)”. There has been an emotional POV revealed.

In a text of colloquial style, eye is perceived in the perspective of being:

Rozgrywający reprezentacji Polski piłkarzy ręcznych i klubu Rhein-Neckar Loewen opuścił w piątek rano klinikę w Tybindze, gdzie kilka dni wcześniej przeszedł drugą operację lewego oka. Bielecki przejdzie teraz rehabilitację w Heidelbergu, niedaleko swojego domu. Mieści się tam klinika okulistyczna, uznawana za jedną z najlepszych w Europie. Przypomnijmy: 28-letni zawodnik został ranny w oko po starciu z Josipem Valciciem w pierwszych minutach spotkania z Chorwacją. Przewieziono go do kieleckiego Szpitala Wojewódzkiego, skąd przetransportowano do Kliniki Okulistyki Uniwersytetu Medycznego w Lublinie. Tam przeszedł operację poszycia oka.
W piątek Bielecki powiedział Sport.pl i “Gazecie Wyborczej Kielce”: – Temat jest zamknięty, nie ma już szans na uratowanie oka. Dlatego nie będzie kolejnych operacji. Wróciłem do domu, co dwa dni lekarz będzie kontrolował stan zapalny w tym rozwalonym oku. Jak już wszystko wydobrzeje będziemy zastanawiać się nad instalacją czegoś zastępczego, żebym jakoś normalnie wyglądał. Mam mieć zrobioną podobiznę do prawego oka. Na razie, podczas najbliższych kilku tygodni będę przystosowywał się do życia z jednym okiem. <<http://www.sport.pl/reczna>> [accessed 17-06-2011].

The centre forward of the Polish representation of handball players and the Rhein-Neckar Loewen club left the clinic in Tübingen on Friday morning, where a few days earlier he had undergone a second operation on the left eye. Bielecki is now going to undergo rehabilita-

tion in Heidelberg, close to his home. There is there an eye clinic recognised as one of the best in Europe.

Let us remind ourselves: 28-year-old player was wounded **in the eye** after a collision with Josip Valcic in the opening minutes of the meeting with Croatia. He was driven to the Kielce Voivodship Hospital, where he was transported to the Eye Clinic of the Medical University of Lublin. There he underwent the operation of **the eye**.

On Friday, Bielecki told Sport.pl and "Gazeta Wyborcza Kielce" the following: – The subject is closed, there is no longer any chance to save **the eye**. For this reason there won't be any more operations. I have come back home, every two days the doctor will be controlling the inflammatory condition in this smashed **eye**. When everything gets better we will start thinking about the installation of something supplementary so that I can look somewhat normal. I am to have constructed a bespoke artificial **eye**. During the next few weeks I will be adjusting to life with one **eye**. <<http://www.sport.pl/reczna>> [accessed 17-06-2011]

In the colloquial relation on the subject of injury which the player Bielecki suffered, two basic conceptual frames are present. The first one is connected with sport: *player, centre forward, Polish representation, handball player, club, meeting, match, the opening minutes of the match, collision*. *Eye* is in this frame an anatomical body part of the player, understood from the perspective of agility in the game. The second frame is associated with health and illness – it is created by expressions such as: *clinic, eye clinic, operation, rehabilitation, hospital, operation of the eye, doctor, smashed eye, inflammatory condition, bespoke artificial eye, life with one eye*. The vocabulary within these frames enters into varying hyperonym - hyponym relations with one another (*player – centre forward; handball player*), metonymic relations (*club-meeting, player – club, representation of Poland – player; hospital – operation, hospital – doctor, smashed eye – operation of the eye, operation – rehabilitation, etc.*). What joins both the frames is the perception from the POV of health norm and the capability of eye functions.

Eye in the context of colloquial style¹⁰ is a body part, an anatomical organ which is important and helpful in life, whether functional or not. The injury to the eye causes inflammation, operation and in consequence the eye loss. Having a functional eye is connected with the norm of human appearance – due to this the player thinks about restoring the norm and installing an artificial eye – the bespoke replica of the real eye. POV embodied in the text is correlated with the rationality of the practical kind and with the existential perspective of an individual, in this case with an injured player, who had to take into consideration the difficulties regarding functioning and participation in sporting life.

In a scientific text, eye as a basic topic, for example, fits into a medical context:

Jaskra (łac. glaucoma) – choroba oczu prowadząca do postępującego i nieodwracalnego uszkodzenia nerwu wzrokowego i komórek zwojowych siatkówki i co za tym idzie pogorszenia lub utraty wzroku. Głównym czynnikiem powodującym uszkodzenie nerwu wzrokowego w jaskrze jest nadmierny wzrost ciśnienia wewnątrz gałki ocznej. Leczenie jaskry

¹⁰ For the characteristics of this style see Bartmiński, 1993.

polega na stosowaniu kropli do oczu, leków w postaci tabletek, zabiegów laserowych lub operacji. <<http://pl.Wikipedia.org/wiki/Jaskra>> [accessed 17-06-2011].

Glaucoma (from Latin *glaucoma*) – the disease of the eye leading to progressive and irreversible damage to the optical nerve and to the retinal ganglion cells and to which is connected the worsening or the loss of eyesight. The main factor causing the damage to the optical nerve in glaucoma is too high a pressure in the intra-ocular of the eyeball. Treating glaucoma means using eye drops, tablets, laser treatment or operation. <<http://pl.Wikipedia.org/wiki/Jaskra>> [accessed 17-06-2011].

In the text of the encyclopaedic entry, the eye is described in the context of coherent conceptual frames: “the build of the eye” (*optical nerve, retina, ganglion cells, eyeball*) and “the diseases of the eye”: *glaucoma, the disease of the eye, worsening of eyesight, loss of eyesight, eye drops, laser treatment, operation*). The element which links both the frames is the eyeball and its diseases (here: glaucoma). Glaucoma as an eye disease is depicted in the given above text with the accentuation on its causes (*too much increase in the inner eyeball pressure*), results (*the loss of optical nerve and the retinal ganglion cells*) and the ways of treatment (*laser treatment, operation, etc.*). In the scientific style¹¹, which assumes the objective existence of the world and its full cognition in an empirical manner (the causes of glaucoma are recognised, and it is treated), the POV of an expert in a specified field is voiced – in this case a doctor – ophthalmologist.

Eye in a text which represents an official style functions, for instance, within the frames of the topic “eyesight check-up”:

WZROK

6. Wszystkie osoby ubiegające się o prawo jazdy poddają się właściwemu badaniu w celu upewnienia się, czy posiadają one odpowiednią ostrość widzenia do kierowania pojazdami o napędzie silnikowym. W przypadku wątpliwości co do odpowiedniej zdolności widzenia osoby ubiegającej się o prawo jazdy, osoba taka poddaje się badaniu przez właściwy organ medyczny. Podczas takiego badania zwraca się szczególną uwagę na: ostrość widzenia, pole widzenia, widzenie w półmroku oraz na postępujące wady wzroku.

Do celów niniejszego załącznika soczewek wewnątrzgałkowych nie uważa się za soczewki korekcyjne.

Grupa 1:

6.1. Osoby ubiegające się o prawo jazdy lub o przedłużenie terminu jego ważności muszą wykazać się obuoczną ostrością widzenia, w razie konieczności — przy zastosowaniu soczewek korekcyjnych, wynoszącą przynajmniej 0,5 dla obu **oczu** naraz. Praw jazdy nie wydaje się ani nie przedłuża się okresu ich ważności, jeżeli podczas badań lekarskich okazuje się, że poziome pole widzenia wynosi mniej niż 120°, z wyjątkiem przypadków wyjątkowych, należycie uzasadnionych na podstawie przychyłnej opinii lekarskiej i pozytywnego wyniku egzaminu praktycznego, lub gdy okazuje się, że dana osoba posiada inną wadę wzroku, która mogłaby zagrażać bezpiecznej jeździe. W przypadku wykrycia bądź zgłoszenia postępującej wady wzroku prawo jazdy może zostać wydane lub jego okres ważności

¹¹ Compare with Gajda, 1993.

może zostać przedłużony, z zastrzeżeniem, że osoba ubiegająca się o to, podda się regularnemu badaniu przez kompetentny organ medyczny. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Załącznik III Minimalne standardy zdolności fizycznej i psychicznej do kierowania pojazdami o napędzie silnikowym <<http://eur-lex.europa.eu>> [accessed 18-06-2011].

EYESIGHT

6. All the people applying for a driving licence are submitted to an appropriate medical check-up in order to ensure if they possess an appropriate clarity of vision so as to drive engine-powered vehicles. In case of doubts pertaining to the appropriate ability to see on the part of a person applying for a driving licence, such a person is submitted to a check-up by an appropriate medical organ. During such a check-up the particular attention is directed at: the clarity of vision, the vision field, vision in semi-darkness as well as at the progressive eyesight faults.

For the purposes of this attachment, the inner-eyeball contact lenses are not deemed corrective contact lenses.

Group 1:

6.1 People who apply for a driving licence or the extension of a driving licence's expiry must prove the sharpness of vision in both eyes, which is at least 0.5 for both **eyes** simultaneously, if it is necessary – with the use of corrective lenses. A driving licence will not be issued nor will its validity be extended, if during a medical check-up it turns out that the horizontal level of vision is less than 120 degrees, with the exception of exceptional cases, appropriately justified on the basis of good medical opinion and the positive result of the practical driving test, or when it turns out that a given person has some other eye fault, which could endanger safe driving. In case of the discovery or reporting of the progressive eyesight fault, a driving licence can be issued or its expiry extended, with the restriction that an applicant submits themselves to regular check-ups via a competent medical organ. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Załącznik III Minimalne standardy zdolności fizycznej i psychicznej do kierowania pojazdami o napędzie silnikowym <<http://eur-lex.europa.eu>> [accessed 18-06-2011].

The text from Dziennik Urzędowy EU, dealing with “minimal standards of physical and psychological ability to drive engine-powered vehicles”, evokes two conceptual frames: the frame of “vision” (*clarity of vision, eyesight check-up, clarity of vision in both eyes, seeing in semi-darkness, corrective lenses, field vision, eyesight fault, etc.*) and the frame of “driving licence” (*validity of a driving licence, extension of driving licence, positive result of a practical test, safe driving, driving engine-powered vehicles*). What links both the frames is “eyesight check-up”.

Eye in the above mentioned official text is important due to the functions that it holds, i.e. the ability to see and its influence on driving vehicles. Among the crucial parameters of vision one can recall *field, clarity* and *faults*. The clarity of vision in the context of trying for a driving licence – due to safety of driving – is tested via appropriate medical organs, these then respect the existing regulations and norms (what is required is, among others, the clarity of vision on the part of both eyes; it is predicted that there might be corrective lenses used in case of discovering any eyesight faults, the ability to see is linked with the safety while driving a vehicle, etc.).

The text in an official style¹² is precise and formulaic, it models the basic legal situations (in this case it defines the regulations of obtaining a driving licence after subsequent check-ups, particularly the eyesight check-up). It has an informative character (*people must show the clarity of the vision in both eyes*), it obliges the eyesight check-up and parametrized appraisal of the ability to see.

CONCLUSIONS

The above mentioned texts reveal different manners of conceptualisation (profiles) of the eye, correlated with different POVs: of an injured sports player in a colloquial style, of a doctor – ophthalmologist in a scientific style, of a man loved or rejected by a woman in an artistic style. In case of the official style, it is the objectified view of the ability of a man perceived in the role of a driver of a vehicle, who is to safely participate in traffic.

In each of the mentioned examples we have different “contextualisation” of the same object (eye). This contextualisation means choosing different ways of speaking about the subject, choosing different features claimed about the subject and linking it in varying metonymic chains and whole semantic fields. In the texts, the differentiation of POVs, relevant while identifying styles, makes its presence known.

REFERENCES

- Bachtin Michał, 1986, *Estetyka twórczości słownej* / Przełożyła D. Ulicka. Opracowanie przekładu i wstęp E. Czaplejewicz. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Bartmiński Jerzy, 1981, Derywacja stylu. – *Pojęcie derywacji w lingwistyce* / Praca zbiorowa pod red. J. Bartmińskiego. Lublin: UMCS, 31–54.
- Bartmiński Jerzy, 1990, Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata. – *Językowy obraz świata* / Red. J. Bartmiński. Lublin: UMCS, 109–127.
- Bartmiński Jerzy, 1993, Styl potoczny. – *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, v. 2. *Współczesny język polski* / Red. J. Bartmiński. Wrocław, 115–134.
- Bartmiński Jerzy, 2005, Pytania o przedmiot językoznawstwa: pojęcia językowego obrazu świata i tekstu. – *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja. Zjazd Polonistów. Kraków, 22-25 września 2004*, t. 1 / Zespół red. M. Czermińska (przewodnicząca), S. Gajda, K. Kłosiński, A. Legeżyńska, A. Z. Makowiecki, R. Nycz. Kraków, 39–49.
- Bartmiński Jerzy, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2004, Dynamika kategorii punktu widzenia w języku, tekście i dyskursie. – *Punkt widzenia w języku i w kulturze* / Red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz. Lublin: UMCS, 321–358.
- Bartmiński Jerzy, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2009, *Tekstologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Canisius Peter (Hrsg.), 1987, *Perspektivität in Sprache und Text*. Bochum: Brockmeyer.
- Chrzóstowska Bożena, Wysłouch Seweryna, 1978, *Poetyka stosowana*. Warszawa: WSiP.

¹² More on the characteristic feature of official style see Wojtak, 1993.

- Friedman Norman, 1971, Punkt widzenia w powieści. Rozwój pojęcia. – *Przegląd Humanistyczny* 3, 109–130.
- Gajda Stanisław, 1982, *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*. Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Gajda Stanisław, 1993, Styl naukowy. – *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, v. 2. *Współczesny język polski* / Red. J. Bartmiński. Wrocław, 173–189.
- Gajda Stanisław, 1996, Styl osobniczy uczonych. – *Styl a tekst* / Red. S. Gajda, M. Balowski. Opole: Uniwersytet Opolski, 251–261.
- Gajda Stanisław, 2001/2008, Stylistyka funkcjonalna, stylistyka pragmatyczna, stylistyka kognitywna. – *Polska genologia lingwistyczna* / Red. naukowa D. Ostaszewska, R. Cudak. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008, 143–149 [przedruk za: *Stylistyka a pragmatyka* / red. B. Witosz. Katowice: Wydawnictwo UŚI, 2001, 15–22].
- Gajda Stanisław, 2003, Współczesna stylistyka polska. – *Stylistyka* 12, 371–385.
- Genette Gérard, 1972, *Discours du regit. Figures III*. Paris: Seuil.
- Genette Gérard, 1976, Przestrzeń i język / Przeł. A. W. Labuda. – *Pamiętnik Literacki* 2, 227–232.
- Głąz Adam, 2004, Wielość punktów widzenia – następstwo czy równoczesność? – *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie* / Red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz. Lublin: UMCS, 73–85.
- Głowiński Michał, 1998, Punkt widzenia. – *Słownik terminów literackich* / Red. J. Sławiński. Wrocław – Warszawa – Kraków, 456–457.
- Głowiński Michał, Aleksandra Okopień-Sławińska, Janusz Sławiński, 1991, *Zarys teorii literatury*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- ISJP Bań, 2000 – *Inny słownik języka polskiego* / Red. M. Bańko. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- James Henry, 1934, *The Art of the Novel. Critical Prefaces*. New York – London: Scribner.
- Kardela Henryk, Kędra-Kardela Anna, 2004, Punkt widzenia w utworze literackim. Kognitywna analiza narratologiczna utworu Adama Zagajewskiego “W cudzym pięknie”. – *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie* / Red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz. Lublin: UMCS, 55–71.
- Langacker Ronald, 1995, *Wykłady z gramatyki kognitywnej. Kazimierz nad Wisłą, grudzień 1993* / Pod red. H. Kardeli. Lublin: UMCS.
- Mayenowa Renata, 1974, *Poetyka teoretyczna. Zagadnienia języka*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Przybylska Renata, 2002, *Polisemia przyimków polskich w świetle semantyki kognitywnej*. Kraków: TAIWPN Universitas.
- Przybylska Renata, 2004, Kategoria punktu widzenia w badaniach nad relacjami przestrzennymi w języku. – *Punkt widzenia w języku i w kulturze* / Red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz. Lublin: UMCS, 149–160.
- PWwJiK, 2004 – *Punkt widzenia w języku i w kulturze* / Red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz. Lublin: UMCS.
- PwWtiD, 2004 – *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie* / Red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz. Lublin: UMCS.
- Simpson Paul, 1993, *Language, Ideology and Point of View*. London and New York: Routledge.
- SJP Dor, 1958–1969 – *Słownik języka polskiego* 1–11 / Red. W. Doroszewski. Warszawa.
- Skubalanka Teresa, 1966, *Słownictwo poezji miłosnej J. Słowackiego*. Toruń.

- Skubalanka Teresa, 1984, *Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Skubalanka Teresa, 1991, *Wprowadzenie do gramatyki stylistycznej języka polskiego*. Lublin: UMCS.
- Skubalanka Teresa, 1992, Czy można mówić o istnieniu systemu stylistycznego? – *Stylistyka* 1, 27–38.
- Skubalanka Teresa, 1995, O definicjach stylu. – *Stylistyka* 4, 7–23.
- Tabakowska Elżbieta, 1995, *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*. Kraków: PAN.
- Tabakowska Elżbieta, 2001, *Językoznawstwo kognitywne a poetyka przekładu /* Przełożyła A. Pokojńska. Kraków: TAIWPN Universitas.
- Tabakowska Elżbieta, 2004, *O językowych wyznacznikach punktu widzenia. – Punkt widzenia w języku i w kulturze /* Red. J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz. Lublin: UMCS, 47–64.
- USJP Dub, 2003 – *Uniwersalny słownik języka polskiego* 1–6 / Pod red. S. Dubisza. Warszawa.
- Uspienski Boris, 1973/1997, *Poetyka kompozycji. Struktura tekstu artystycznego i typologia form kompozycji /* Przełożył P. Fast. Katowice: SLASK, 1997 [ed. I – 1973].
- Wilkoń Aleksander, 1987, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Wilkoń Aleksander, 1993, Typologia współczesnych stylów literackich. Część I: Style poetyckie. – *Język artystyczny* 8 / Praca zbiorowa pod redakcją A. Wilkonia, B. Witosz. Katowice, 7–22.
- Wilkoń Aleksander, 1999, *Język artystyczny. Studia i szkice*. Katowice: Śląsk.
- Wilkoń Aleksander, 2002, *Dzieje języka artystycznego w Polsce*. Kraków: TAIWPN Universitas.
- Witosz Bożena, 2008, Podmiot w stylistyce wobec różnych koncepcji podmiotowości w dyskursie współczesnej humanistyki. – *Podmiot w języku i w kulturze /* Red. J. Bartmiński, A. Pajdzińska. Lublin: UMCS, 123–137.
- Wojtak Maria, 1993, Styl urzędowy. – *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku, v. 2. Współczesny język polski /* Red. J. Bartmiński. Wrocław, 147–162.
- Wojtak Maria, 1998, Stylistyka a pragmatyka – stan i perspektywy w stylistyce polskiej. – *Stylistyka* 7, 369–377.
- Zdunkiewicz-Jedynak Dorota, 2008, *Wykłady ze stylistyki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

POŽIŪRIO KATEGORIJA STILISTIKOJE

SANTRAUKA

Šiuolaikinėje lenkų stilistikoje galima išskirti du skirtingus modelius, t. y. ekspresyvių, kuris tiria tam tikro autoriaus kalbą, ir struktūrinių, kuris nagrinėja įvairius kalbos variantus ir jų sąsają su tam tikros bendruomenės kultūra bei vertybėmis. Laikydamosi šios skirties, autorė kelia klausimą, ar atsižvelgiama ir kiek atsižvelgiama į požiūrio kategoriją apibrėžiant stiliaus sąvoką. Straipsnyje aptariamos įvairios stiliaus apibrėžtys. Kai kuriose jų į požiūrio kategoriją yra atsižvelgiama, kai kuriose – ne. Svarbiausi, apibrėžiant stilių, yra tyrėjų, kurių pažiūros turėjo įtakos šiuolaikinei lenkų stilistikos teorijai (Teresa Skubalanka, Aleksander Wilkoń, Jerzy Bartmiński, Stanisław Gajda), susidaryti modeliai ir laikantis tradicijos atlikti tyrimai. Autorės teigimu, tyrėjų pateikiamose apibrėžtyse požiūrio kategorija yra svarbi kategorija, nors ir nebūtinai paminėta *expressis verbis*.

Skubalankos ir Wilkoño apibrėžtyse stiliaus sąvoka siejama su kūrinio / numanomo kalbėtojo pasirinkimu, mėginant atskleisti principus, lemiančius tam tikro pasakymo kalbinę struktūrą. Bartmiński išplėtotoje išvestinėje stiliaus sampratoje požiūrio kategorija suvokiama kaip subjekto pozicija tikrovės atžvilgiu ir yra laikoma (remiantis Bachtinu) vienu iš stilių formuojančių veiksnių. Gajdos apibrėžime požiūrio kategorija siejama ir su autoriumi kaip veikiančiu subjektu, ir su santykinge „humanistinės teksto struktūros“, atspindinčios kalbėtojo / rašytojo kompetenciją, prigimtimi.

Daroma išvada, kad stiliuje, kaip kalbinėje (semiotinėje ir humanistinėje) struktūroje, ir tekste, kuris neišvengiamai turi savitų genologinių ir stilistinių bruožų, subjektas ir subjekto požiūris laikytini vienomis iš pačių svarbiausių kategorijų, stiliaus tyrimuose vertų susilaukti daugiausia dėmesio.

Autorė nagrinėja, kaip požiūrio kategorija funkcionuoja pasirinktuose tekstuose atsižvelgiant į to paties objekto (akies) kontekstualizaciją. Kontekstualizacija – kalbėjimo būdo apie tam tikrą objektą pasirinkimas: apie kokius objekto požymius bus kalbama, į kokias metonimines grandis tas objektas bus įterpiamas ir į kokius semantinius laukus bus įtraukiami kūrinyje vartojami pasakymai. Ši analizė patvirtina mintį, kad požiūrio kategorijos diversifikacija yra svarbus stilių formuojantis veiksnys.

EMOCINGUMO RAIŠKOS BŪDAI IR PRIEMONĖS ASMENINIUOSE TINKLARAŠČIUOSE

DAIVA PAGOJIENĖ

Klaipėdos universitetas (Lietuva)

Klaipėda University (Lithuania)

ESMINIAI ŽODŽIAI: emociingas, funkcinė stilistika, stiliaus figūros, stilistinės ypatybės, tinklaraščiai

ĮVADINĖS PASTABOS. Pastaruoju metu per žiniasklaidos priemones vis dažniau girdime kalbant apie neseniai internete atsiradusią ir žaibiškai išpopuliarėjusią bendravimo formą, kartais dar vadinamą neprofesionaliąja žiniasklaida – tinklaraštį¹. Tinklaraštį rašyti nesudėtinga, jį gali kurti visi, mokantys naudotis kompiuteriu. Tokia adresantų įvairovė, tematikos neapibrėžtumas lemia ir sunkiai apčiuopiamus šios kalbos apraiškos požymius.

Tinklaraščių, kaip elektroninės komunikacijos žanro, sociolingvistinių tyrimų gaires dabartinėje lietuvių kalbos vartosenoje yra nubrėžusi R. Miliūnaitė (2008). Tinklaraštis, kaip tam tikra tekstų rūšis, yra ir funkcinės stilistikos tyrimų objektas. Funkcinio stilistinio tyrimo tikslas – nustatyti, kuriam funkciniam stiliui, postiliui ir žanrui priklauso tekstas ar tekstų rūšis, kokie funkcinio stilių požymiai jam būdingi. Skirtingų tyrėjų nurodomas skirtingas stilių lemiančių veiksnių skaičius (plačiau žr. Vladarskienė, 2000, 132–136). Lietuvių kalbininkų funkcinis stilius paprastai apibrėžiamas kaip „istoriškai susiformavusi bendrinės kalbos atmaina, kurios stilistines ypatybes ir kalbos priemones lemia kalbos vartojimo sritis, turinys ir funkcijos“ (Župerka, 1997, 78; plg. Bitinienė, 2007, 8)².

Smulkesnės funkcinio stilių postilių ir žanrų klasifikacijos pagrindas yra *stilistinės ypatybės* (Кожин ir kt., 1982, 156; Župerka, 1983, 101). Norint smulkiau klasifikuoti funkcinio stilius, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad ne visos stilistinės ypatybės gali būti skiriamaisiais kalbos atmainų požymiais. E. Rizel nuomone, jos būdingos skirtingiems komunikaciniams teksto kūrimo etapams, pavyzdžiui, logiškumas, aiškumas yra bet kokio teksto kūrimo principas, o vaizdingumas, gyvumas, skambumas, emociingas yra specialiosios stilistinės ypatybės, skiriančios funkcinio stilius ar jų žanrus (Ризель, 1978, 79; Bitinienė, 2007, 9; plg. Župerka, 1997, 101). Viena iš tokių specialiųjų ypatybių yra laikomas emociingas. Tai stilistinė ypatybė, būdinga publicistinio (ekspresyviojo postilio, arba ekspresinės informacijos tekstuose) ir buitinio stiliaus tekstams (plg. Župerka, 1999, 87, 89; Bitinienė, 2007, 22).

¹ Vyksta ne tik *blogerių* konferencijos – birželio 14 d. minima ir tarptautinė *blogerių* diena.

² Lietuvių stilistai, apibrėždami funkcinį stilių, rėmėsi kitų šalių patirtimi (žr. Vladarskienė, 2000, 132–136).

Šio tyrimo tikslas – išanalizuoti emocių, kaip specialiosios stilistinės ypatybės, būdingos publicistinio ir buitinio stiliaus tekstams, raiškos būdus ir priemones asmeniuiose tinklaraščiuose (toliau – AT).

Prieš pradėdant AT kalbinės raiškos tyrimą, būtina apžvelgti emocių sampratą.

EMOCINGUMO SAMPRATA IR RYŠIAI SU KITOMIS STILISTINĖMIS YPATYBĖMIS. *Emocių* sąvoką vartoja daugelis stilistų, tačiau tiksliau ji apibrėžta nėra. Kaip ir kitos stilistinės ypatybės, emocijas laikomas teksto požymiu (plg. Кожин ir kt., 1982, 152–158; Кожина, 1983, 165; Župerka, 1997, 80 ir kt.), anot A. Bitinienės (2007, 9), stilistinės ypatybės yra „kokybiniai stiliaus požymiai, padedantys atskleisti stiliaus savitumą ir kartu nukreipiantys kurti tam tikro tipo tekstą“. Nurodomas šios stilistinės ypatybės ryšys su subjektyvumu: kai kurių stilistinių mokyklų teigimu, stilistinės ypatybės gali būti grupuojamos binarinių opozicijų principu: pvz., glaustumas – išstūmumas; emocijas, subjektyvumas – neemocijas, objektyvumas ir t. t. (Ризель, 1978, 76). Šioje klasifikacijoje matyti, kad *emocijas* yra siejamas su *subjektyvumu*. Vis dėlto jų tapatinti negalima, nes psichologijoje emocijos yra apibrėžiamos kaip kalbančiojo reakcija į kalbamąjį dalyką (Бандасарова, 2004, 3). Vadinasi, emociją galima apibrėžti kaip kalbinėmis priemonėmis perteikiamą adresanto reakciją. Sakinyje *Nemėgstu atostogų!* emociją adresanto reakciją rodo šaukiamasis sakiny ir nutylėjimas. Pakeitus šaukiamąjį sakinį tiesioginiu (*Nemėgstu atostogų.*), emocijas nebelyka, pateikiamas neemocijas, bet subjektyvus kalbamojo dalyko vertinimas. Vadinasi, emocijas ir subjektyvumas yra susijusios, bet skirtingos prigimties stilistinės ypatybės.

Emocijas kartais siejamas ir su ekspresyvumu³ (plg. Župerka, 1997, 22, 87; Кожин ir kt., 1982, 101–103), laikomas jo sudėtinu komponentu. Atsižvelgiant į tai, kad emocijos yra reiškiamos ne tik neutraliomis, bet ir tekstą aktualizuojančiomis kalbinėmis priemonėmis, tokia sąsaja galima.

Kaip jau buvo minėta, kalbos atmainų stilistines ypatybes lemia tokie ekstralingvistiniai veiksniai kaip turinys, sritis ir funkcijos, todėl norint įvertinti emocijas, kaip stilistinės ypatybės svarbą AT, pirmiausia būtina apžvelgti išvardytųjų veiksmų įtaką šiai kalbos apraiškai.

EKSTRALINGVISTINIAI VEIKSNIAI, LĖMĘ TINKLARAŠČIŲ POPULIARUMĄ. XX a. pabaigoje labai sparčiai augant urbanizacijai visiškai pasikeitė žmogaus gyvenimo ritmas ir būdas: dažnai keičiamas darbas, gyvenamoji vieta, trūkinėjantys šeimos narių ryšiai ir apskritai besikeičianti šeimos samprata – tai imta laikyti naujojo gyvenimo norma ir vadinama *sociokultūrine revoliucija* (Нестеров, 2004, 7). Nors socialinių kontaktų padaugėjo, tačiau jie tapo paviršutiniškesni, todėl bendravimas virtualiame sociume yra ne kas kita kaip bandymas kompensuoti *emocinį badą* (Нестеров, 2004, 7). Viena iš tokių terpių, kompensuojančių emocinį badą tiesioginio bendravimo procese, yra AT.

³ Anot K. Župerkos, ekspresyvumas (lot. *expresio* – išraiška) – yra kalbos priemonės, raiškos būdo ar teksto išraiškingumas. Ekspresyvumą sudaro tokie komponentai kaip emocijas, vaizdingumas ir intensyvumas (Župerka, 1997, 22).

AT rašymo priežastys yra nagrinėtos socialinės psichologijos tyrėjų. V. Volochonskio teigimu, trys AT rašymo funkcijos⁴ yra paveldėtos iš tradicinio rašytinio dienoraščio – *memuarų* (kaip galimybė dokumentuoti gyvenimą), *tobulėjimo*, arba *refleksijos* (kaip galimybė sukurti kitokio *aš* paveikslą ir mokytis tobulai reikšti mintis), ir *psichoterapinė* (tinklaraštininkų įvardijama kaip galimybė *išlieti emocijas, išsakyti tai, kas skauda, nuraminti nervus*) funkcijos. Dienoraštis, atsидūręs naujoje, jau nebe privačiojoje, o viešojoje interneto terpėje, pasipildo naujomis socialinėmis funkcijomis – *komunikacine* (bendraujama su pažįstamais ir nepažįstamais – gausėja bendravimo atvejų), *prisistatymo*⁵ (vienas iš dažniausių atsakymų į klausimą, kodėl vedamas internetinis dienoraštis, yra *dienoraštį vedu tam, kad mane skaitytų*), *atsipalaidavimo* (kaip galimybė leisti laisvalaikį), *sambūrio* ir *socialinių* ryšių palaikymo⁶ (norint palaikyti realioje tikrovėje nutrūkusius ryšius ir geriau pažinti pažįstamus) funkcijos (žr. Курчакова, 2007, 175–176). Kaip viena iš dažniausių AT rašymo priežasčių (motyvų) nurodoma galimybė reikšti emocijas, arba jau minėtoji *psichoterapinė* tinklaraščių rašymo funkcija (Курчакова, 2007, 177).

Skaitant lietuviškus AT matyti, kad juose kūrėjui yra svarbu išlieti susikaupusias emocijas. V. Gako teigimu, analizuojant emocijas *pirmiausia būtina skirti emocijų raišką nuo pranešimo apie emocijas*. Emocijas reiškiančios kalbinės priemonės, pasak šio kalbininko, yra dvejopos: emocijas galima reikšti tiesiogiai (pavyzdžiui, jaustukais, šaukiamaisiais sakiniais ir t. t.) ar tiesiog aprašyti emocinį išgyvenimą vartojant performatyviuosius pasakymus (pavyzdžiui, *Man tai nemalonu*) (Гак, 1998, 645–646). AT emocijos išliejamos abiem būdais, bet stiliaus savitumui nusakyti aktualesnis pirmasis būdas (tiesioginė raiška, ne pranešimas), nes jis aktualizuoja tekstą, o emociingumas, kaip jau buvo minėta, yra teksto požymis. Todėl atliekant šį tyrimą analizuota tiesioginė emociingumo raiška, turinti įtakos stiliaus savitumui.

EMOCINGUMO RAIŠKOS PRIEMONĖS IR BŪDAI AT. Psichologų teigimu, dauguma emocijų gali sudaryti opoziciją: pasitenkinimas – nepasitenkinimas, linksmumas – liūdesys, džiaugsmas – sielvartas ir t. t. Ta pati priežastis skirtingiems asmenims gali sukelti nevienodų emocinių reakcijų. Emocijų tyrimą apsunkina glaudi emocijų sampyna – vieną ir tą patį išgyvenimą sudaro ir teigiami, ir neigiami komponentai⁷ (Бардацарова, 2004, 3). Siekiant, kad emociingumo raiškos tyrimas būtų išsamus, čia atsižvelgiama į komunikacinės emocijų teorijos atstovų K. Outlio ir F. Džonson-Lerdo skiriamas emocijų rūšis. Šių psichologų nuomone, tikslinga skirti tokias *bazines emocijas* kaip *džiaugsmas, liūdesys, pyktis ir baimė*⁸ (žr. Lekavičienė ir kt., 2008, 384), todėl analizuojant emocin-

⁴ Socialinėje psichologijoje tinklaraščių rašymo *priežastys* įvardijamos nevienodai – kaip rašymo *motyvacija*, kuri suprantama kaip *organizmo aktyvumą sužadinanti paskata, lemianti jo kryptingumą*, arba tiesiog kaip *funkcijos* (žr. Курчакова, 2007, 165, 174).

⁵ *Функция самопрезентации* (orig.).

⁶ *Функция сплочения и удержания социальных связей* (orig.).

⁷ Pavyzdžiui, išgyvenant baimę vadinamajame siaubo kambaryje kartu jaučiamas pasitenkinimas (Бардацарова, 2004, 3).

⁸ Anot bazinių emocijų teorijos pradininko R. Plačiko, bazinių emocijų pagrindu susidaro išvestinės emocijos, pavyzdžiui, pyktis+džiaugsmas=pasididžiavimas (Lekavičienė ir kt., 2008, 383).

gumą dėmesys kreipiamas į tai, kokios konkrečios bazinės emocijos vyrauja AT ir kokia jų raiška.

Tyrimui buvo surinkta 50 skirtingų autorių tekstų. Šio tekstyno apimtis yra daugiau negu 20 000 žodžių. Siekiant nustatyti ne atsiktinius, o tipiškiausius emociingumo raiškos būdus ir priemones AT, tekstai tyrimui buvo atrinkti remiantis šiais kriterijais: analizuojami ne mažiau kaip 20 nuolatinųjų skaitytojų turintys AT, pasižymintys ne fikciniu turiniu ir sudaryti iš daugiau negu 10 sakinių.

Tekstyno duomenys buvo apdoroti taikant kokybinį metodą – kalbinė raiška analizuojama, klasifikuojama ir aprašomi gauti rezultatai. Siekiant kalbinės raiškos analizės objektyvumo, buvo atliekami stilistiniai eksperimentai – substitucija ir transformacija⁹.

Kiekybinio metodo atsisakyta, nes tas pats perkeltinės reikšmės pasakymas dažnai išreiškia ne vieną, o kelias emocijas, todėl statistiniai duomenys nebūtų tikslūs ir patikimi.

Šis tyrimas svarbus dėl kelių priežasčių: 1) tęsiamas tinklaraščio, kaip naujos tekstų rūšies, požymių tyrimas; 2) aprašoma emociingumo, kaip specialiosios stilistinės ypatybės, kalbinė raiška; 3) papildomas kalbinių raiškos būdų ir priemonių elektroninėje terpėje tyrimas.

Surinkta medžiaga rodo, kad pagrindinės emocijos AT reiškiamos grafinėmis ir leksinėmis priemonėmis bei neįprastais kalbos priemonių vartojimo būdais – stiliaus figūromis.

1. GRAFINĖS EMOCIJŲ RAIŠKOS PRIEMONĖS. Kasdiniame bendravime emocijos reiškiamos ne tik žodiniiais, bet ir nežodiniais ženklais, o rašytiniame tekste tai galima daryti tik vartojant žodinius ženklus. Tam, kad būtų kompensuotos žodinio bendravimo galimybės, AT, kaip ir daugelyje kitų elektroninių laisvųjų tekstų (Crystal, 2001, 39; Rykliene, 2001, 15; Žalkauskaitė, 2012, 28; Виноградова, 2004), yra vartojami įvairūs jausmaženkliai.

Jausmaženklis *šypsenėlė* vartojamas ne tik džiaugsmui, bet ir pykčiui reikšti, pvz., (1) *Tačiau, o vyruti, kaip smagu po 5 metų peržiūrėti mokyklos baigimo nuotraukas! :) Pasijuokti iš veido išraiškų ir tiesiog prisiminti kaip buvo smagu! :) viskas, kaupsiu nuotraukas, kad vaikaičiams turėčiau ka¹⁰ parodyti :).* (2) *Tiesa, patarimas šunų augintojams – kol šuo kuoja, demonstratyviai mojuokit maišeliu, visaip kaip parodydami, kad viską surinksit, kol moterėlės nespejo prakeikti ir Jūsų, ir šuns... tiesa, ne karta teko įrodinėti, kas šuo, neprikako:)) o maišeliai-švirksteliai sisiukams dar neišrasti:)).*

Pirmame pavyzdyje *šypsenėlė* reiškia adresanto džiaugsmą, o antrame – perteikia ne tik autoriaus priešišką nusistatymą dėl kalbamojo dalyko, bet kartu ironizuoja. Pastebėtas ir polinkis naudoti *šypsenėlę* norint pyktį sušvelninti, pvz.: *Ech, tie kompiuteriai... Jie tikrai svarbi mūsų gyvenimo dalis. Labai. Be jų? Sunkiai, sunkiai, pripažinkime tai visi. Gal ir nereikia jų bučiuoti ir kalbėti su jais, bet... Trankyti, chebra, irgi nereikia :).* Pastan-

⁹ *Substitucija* yra toks eksperimentas, kai vienas teksto vienetas yra keičiamas kitu ir vertinamas to keitimo padarinys, o *transformacija* – kai sintaksinė konstrukcija perdirdama į kitą ir vertinamas perdirdtos konstrukcijos padarinys (žr. Župerka, 1983, 23–24).

¹⁰ Tekstai pateikiami neredaguoti (pastaba – D. P.).

gas perteikti ne tokį intensyvų pyktį pastarajame pavyzdyje rodo ne tik šypsenėlės, bet ir tiesioginės nuosakos vartojimas vietoj liepiamosios (plg. *chebra, netrankykit*).

Be jausmaženklių, adresanto emocijos AT gali būti reiškiamos neutraliais žodžiais, kurie yra rašomi didžiosiomis raidėmis, pvz.: (3) *Yra dar toks neblogas: Kiek feminisčių reikia pakeisti elektros lempučių? NEJUOKINGA!!! Norite lygių teisių, norite daryti tai ką daro vyrai, daryti geriau už vyrus - imkite ir DARYKITE, kaip tos kurios jau tai ir daro. O ne gaiškite laiką mokydamos kaip ir ką daryti kitiems (tiek vyrams, tiek moterims).* (4) *Mylimi žmonės išsiurbia ir pasisavina visą tavo skleidžiamą gėrį ir jiems išėjus... tau NIEKO nebeleika. Mylimi žmonės... jie padaro laimingus mus sekunde, o po to sunaikina amžinybei.*

Pirmuosiuose sakiniuose neutraliu būdvardžiu ir liepiamosios nuosakos veiksmožo džiū išreikštą kalbėtojo pasipiktinimą, o antrajame – liūdesį aktualizuoja grafinis išryškėjimas ir retorinis sušukimas. Tai matyti palyginus su neutraliuoju atitikmeniu: *Yra dar toks neblogas: Kiek feminisčių reikia pakeisti elektros lempučių? Man yra nejuokinga.*

Panašiai tekstas aktualizuojamas kartojant rašmenis (raidę, šauktuką, klaustuką), pvz.: (5) *Kažkodėl nepamatysi būrelio nepatenkintų vyrų besiskundžiančių lygių teisių kontrolieriams, kad egzistuoja Moterų Kino Festivalis. O štai jei atsirastų Vyrų Kino festivalis... Diskriminaaaaacija! Gelbėkit, mus diskriminuoja!* (6) *Ir tada tarsi daktaras pasako: gyvens. Woohooohoo!*

Pakeitus neutraliuoju atitikmeniu, teksto emocinis komponentas išnyksta (*diskriminacija*) ar sumažėja (*woohoo*) reiškiant pyktį (žr. 5 pav.) ir džiaugsmą (žr. 6 pav.).

Tiriamoji medžiaga rodo, kad grafinėmis priemonėmis AT gali būti reiškiamas pyktis, džiaugsmas, liūdesys.

2. LEKSINĖS EMOCIJŲ RAIŠKOS PRIEMONĖS. Pyktis (žr. 7 pav.), džiaugsmas (žr. 8, 9 pav.), baimė (žr. 10 pav.) aktualizuojami jaustukais ir svetimybėmis, pvz.: (7) *Prieš kelias dienas kažkas nutiko kompiui. Trumpam užstrigo. Adrenalino kiekis pakilo juodai. Kur cigaretės, po velnių?* (8) *Tad tik mano bedugnėje gerklėje dingus paskutiniam kibinui ir alaus lašui pilnai suvokiau - this is it, atostogos... Be jokio streso, be jokios sielos graužaties galiu su šypsena atsidusti: „THAT’S life“.* (9) *Na gerai einame pagoooglinesim. Jvedame Lithuania ir ką gi mes matome? <...> Šalis labai neturtinga. Neturi pinigų susikurti gražią svetainę. Och, čia kažkokios tourism.lt ir travel.lt. Pirmoji nors ir su anglišku pavadinimu, bet nei vieno angliško žodžio, o antroji... Thanks God. Found it.* (10) *NOT! Būdamas nemažo ūgio ir turint omenyje tai, jog man miegant palapinės galai ties kojomis ir galva šiek tiek išlinksta apie trečią nakties staiga mane pažadino visai šalia ausies girdimi žingsniai ir šnpuojantis uodimas.*

Emocinis komponentas paprastai būdingas ir konotacinei leksikai, pvz.: (11) *Ar ir tokie pezalai drauge su be galo nenatūraliai bei nevykusiai vaidinama kvazibendravimo maniera vis dėlto paplis tarp nemažos dalies paauglių ir protiškai atsilikusio sexy humanoido įvaizdis taps madingas?* (12) *Ar, atsiprašau, duoti papams vardus ir plepėti apie m*sturbaciją gatvėje taps dar populiariau, nei pirkti Ežį ir gauti Mėsos „sydy“?..*

AT vartojami šnekamosios kalbos menkinamąjį atspalvį turintys žodžiai (*pezalai, papai*) pabrėžia adresanto pasipiktinimą kalbamuoju dalyku.

3. EMOCIJŲ RAIŠKA STILIAUS FIGŪROMIS. Emocijos reiškiamos ir semantinėmis, ir sintaksinėmis stiliaus figūromis.

3.1. SEMANTINĖS STILIAUS FIGŪROS. Tinklaraštininkai santyki su kalbamuoju dalyku neretai reiškia su kuo nors jį lygindami – vartoja palyginimus, tropus ir jų atmainas. Tokia netikėta emocijų raiška gretinant du skirtingų sferų dalykus tekstą aktualizuoja, pvz.: (13) *Grožio kultas it tikras žudikas: vienas paneles nubloškia j anoreksiją, kitas netgi pražudo. Dauguma pritaria vienareikšmiškai: kažką reikia daryti su šia problema.* (14) *Juk jei taip toliau, greitai merginas kaip aitvarus vėjas trankys po dangų.*

Šiuose sakiniuose pasipiktinimas (žr. 13 pav.), sumišęs su liūdesiu (žr. 14 pav.), reiškiamas palyginimu, aktualizuojančiu tekstą (plg. neutraliuosius atitikmenis: *Dėl grožio kulto dažna panelė suserga anoreksija; Juk jei taip toliau, greitai merginos bus pernelyg lieknos*).

Dar dažniau pyktį (žr. 15 pav.) ir liūdesį (žr. 16 pav.) tinklaraštininkai reiškia paslėptu palyginimu – metafora, pvz.: (15) *Suskubau papildyti savo dviratinę biblioteką dar viena Jack London, šjkart „Sea Wolf“, knyga (iki šiol nesuprantu, kodėl šis rašytojas nuolat paliekamas šalia „jaunimo“ knygų, kaip kad gilios filosofijos vampyrinės paauglių meilės mėšlas*. (16) *Juk tragiškas šios mergaitės likimas liečia patį giliausią mūsų ligotos visuomenės gyvasties nervą.*

Toks netikėtas skirtingų sričių sugretinimas ir gebėjimas tiksliai išreikšti viena stiliaus figūra kelias emocijas rodo ne tik tinklaraštininkų lakią vaizduotę, bet ir sėkmingą įtaigesnio žodžio paiešką.

Ypač dažna reiškiant pyktį (žr. 17 pav.) ir liūdesį (žr. 18 pav.), rečiau – džiaugsmą yra hiperbolė, pvz.: (17) *Dažniausiai jie replikuoja, kad jei galėtų, iššaudytų visus šunis, kates, nes „tik smarvė nuo jų ir šiukšlės“... tai, kad vienas iš jų kartais ateina (ta prasme, bando eiti) atsiprašant, prisimyzęs iki kelių, smarve nepavadinsi...* (18) *Greičiausiai baigsiu gyvenimą senmergė su krūva kačių..*

Ekspresijos nebelieka pasakymą pakeitus neutraliuoju atitikmeniu (plg. *gausiai prisišlapinęs; senmergė, laikančia daug kačių*).

Dažniau neigiamoms emocijoms (pykčiui) reikšti vartojamos ir kitos metaforos atmainos, pvz.: (19) *Kaip gali taip savęs nevertinti ir laidos dalyviai, sutinkantys atlikti minediškus vaidmenis ir smukti dar žemiau, nei kadaise už kelias dešimtis litų orumą paroduodavę „Aukselio“ jokeriai?* (20) *Jūs, gerosios bobutės, kurios žinoma šito visko neskaito, nes kaip visada, budi ant suolelio, ne ant to, šalia kurio mūsų maišeliai žinoma :) juk būnat ten kiekviena diena, ir matot, ir puikiai žinot, kad šeiminiai susitvarko.* (21) *Todėl pakanka verkti ant Lietuvos, kurios nebėra, kapo, bet būtina žvelgti į tą Lietuvą, kuri yra čia ir dabar. Juk auka yra tikra ir prasminga tik tuomet, kai iš jos kykla vaisiai.*

Šiuose sakiniuose įvairūs pasipiktinimo atspalviai reiškiami antonomazija (žr. 19 pav.), ironija (žr. 20 pav.) ir alegorija (žr. 21 pav.).

Apibendrinant galima teigti, kad semantinėmis stiliaus figūromis dažniausiai reiškiamas pyktis, rečiau – liūdesys, pasitaiko džiaugsmo raiškos atvejų.

3.2. SINTAKSINĖS FIGŪROS. J. Abaravičiaus (2002, 21) teigimu, emocinė ekspresinė kalbos ženklų funkcija padeda perteikti aibę žmogaus valios, jausenos apraiškų (pavyzdžiui, nuostabą, pasigėrėjimą, abejojimą, liepimą, įsakymą, ironiją, pasipiktinimą), suteikia sakiniui tikrąją, aktualiąją reikšmę (Abaravičius, 2002, 21). Ypač tai matyti AT. Čia emocijos turi įtakos ir sintaksinei sakinio struktūrai – gausu retorinių figūrų. Tiriamoji

medžiaga rodo, kad šauktuku AT yra palydimos visos bazinės emocijos: retoriniu sušukimu dažnai reiškiamas pyktis (žr. 22 pvz.) ir džiaugsmas (žr. 23 pvz.), rečiau – baimė (žr. 24 pvz.) ir liūdesys (žr. 22 pvz.), pvz.: (22) *Nesamone!!! Tai nežmoniška. Visi kažkiek meluoja. Baltu melu. Jis pateisinamas, nes galima išvengti daug nesklandumų.* (23) *Pagalčiau laukiau ir sulaukiau tos vasarėlės. Mano meilės vasara!* (24) *NOT! Būdamas nemažo ūgio ir turint omenyje tai, jog man miegant palapinės galai ties kojomis ir galva šiek tiek išlinksta apie trečią nakties staiga mane pažadino visai šalia ausies girdimi žingsniai ir šnopusiantis uodimas...*

Šiuose sakiniuose matyti, kad retoriniu sušukimu reiškiamas pyktis gali būti sumišęs su liūdesiu (žr. 22 pvz.).

Pyktį (žr. 25, 28, 29 pav.), džiaugsmą (žr. 27 pav.) ar liūdesį (žr. 26 pav.) AT perteikia ir retoriniai klausimai. Jų čia vartojama gausiai, gali būti net keletas iš eilės sakinių, formuluojamų klausimo forma, pvz.: (25) *Beje, o kas negerai su ratų montavimo kainomis? Kodėl jos taip radikaliai skiriasi didėjant ratų dydžiui? Ar autoservisų savininkai galvoja kad visi žmonės turintys auto su didesniais ratlankiais yra pižonai, todėl gali mokėti 2x brangiau? :) Ar tikrai sumontuoti r13 ir r17 yra beveik 2x kartus sunkiau? :) kažint... Taip išeina, kad moki už grožį.* (26) *Ar pamatę save nemaloniai nuogus, mes norėsime pasikeisti? Ar įstengsime pakilti naujam, teisingesniai gyvenimui? Ar mūsų abejingumas nepasmerkia kartu su auka ir mūsų pačių?* (27) *Kur daugiau Lietuvoje tik jvažiavę į miestelį rasite kaip minimum 2 čeburekines, maxima ir dar kebabinę?* (28) *Aš suprantu sportą - ir pati kasdien darau mankštą, bet - nevalgymas???* (29) *Dieta?! Koks kvailys ją sugalvojo?*

Itin stiprų susijaudinimą rodo net kelis kartus pakartojami šauktukas ar klaustukas. Pasitaiko atvejų, kur retorinį klausimą papildoma retorinis sušukimas (žr. 29 pav.) – taip stengiamasi sustiprinti reiškiama pasipiktinimą.

Be retorinių figūrų, AT dažnos redukcijos figūros, ypač nutylėjimas. Jis slepia adresanto pyktį (žr. 30 pav.), liūdesį (žr. 31 pav.) ir džiaugsmą (žr. 32 pav.), pvz.: (30) *Nuvariau - pakeitė kitom, tačiau palyginimui: nusipirkau padangas per 5 min, pakeitė per 15 min.... žmonių buvo tiek pat... Va ir požiūris į klientą.* (31) *Panašu, kad nelemta būti mylimai... Pasaulis be saulės...* (32) *Pasaulis nušvinta gražiausiomis spalvomis ir dangus atrodo taip arti arti... Tu gyveni...*

AT sakiniai tarsi trūkinėja dėl vienokio ar kitokio emocinio išgyvenimo, pvz.: (33) *Ir pagaliau išaušta ta diena, kai supranti – štai jis. Tas žmogus, kuris tave traukia. Taip švelniai švelniai lyg pirmą kartą. Tu pamiršti praeitį, visas skaudžias akimirkas. Visus praradimus. Visas ašaras...* (34) *Nesamone!!! Tai nežmoniška. Visi kažkiek meluoja. Baltu melu. Jis pateisinamas, nes galima išvengti daug nesklandumų.* (35) *Vasara jau įsibėgėjo. O aš kaip sėdėjau ant sofos taip ir sėdžiu. Žiūriu meksikietiškus serialus su visokiomis vargšėmis Marianomis ir jų nesibaigiančiomis kančiomis dėl meilės ir valgau. Valgau daug ką. Braškes arba kitų žmonių nervus. Dar aš sėdžiu. Prie lango. Prie stalo. Prie veidrodžio. Sėdžiu visur.*

Parceliacija ne tik perteikiama emocinė kalbėjimo įtampa (džiaugsmas (žr. 33 pav.), pyktis (žr. 34 pav.), liūdesys (žr. 35 pav.), bet ir atkreipiamas skaitytojo dėmesys į svarbiausius prasminius žodžius. Pastarajame sakinyje matyti, kad emocinę adresanto įtampą perteikia ir kitos komponavimo figūros: išvardijimas, kartojimas (anafora). Toks teks-

to komponavimas būdingas reiškiant tiek liūdesį, tiek pyktį, pvz.: *Esame tiesiog verčiami pasirinkti, ar ir toliau norime mardyti purviname piktnaudžiavimų, apgaulių, šmeižty, kompromatų ir šantažo liūne, ar pagaliau drįsim pasakyti: GANA.*

IŠVADOS

Dėl vyraujančios psichoterapinės funkcijos AT yra būdinga tokia stilistinė ypatybė kaip emociingumas, kuri yra laikoma specialiąja stilistine ypatybe, būdinga publicistinio stiliaus ekspresyviojo postilio ir buitinio stiliaus tekstams.

Emociingumo raiška AT yra labai įvairi: emocijos reiškiamos ne tik elektroniniams tekstams įprastais jausmaženkliais, bet ir kitomis grafinėmis priemonėmis – didžiosiomis raidėmis, rašmenų pakartojimu. Iš leksinių priemonių vartojami jaustukai ir emocijų komponentą turintys žodžiai. Ypač tekstą aktualizuoja neįprasti kalbos priemonių vartojimo būdai – stiliaus figūros. Tinklaraštininko emocijų santykį su kalbamuoju dalyku rodo sintaksinės (retorinės ir redukcijos) ir semantinės (palyginimai, metaforos, hiperbolės, alegorijos, antonomazija, ironija) stiliaus figūros.

Iš surinktų pavyzdžių matyti, kad gausiausia ir įvairiausia tinklaraščiuose yra pykčio raiška, šiek tiek mažiau skiriama dėmesio džiaugsmo ir liūdesio, mažiausiai – baimės raiškai. Pyktis ypač dažnai reiškiamas įvairiomis leksinėmis priemonėmis (jaustukais, neigiamą vertinimą reiškiančiais žodžiais) ir retoriniais klausimais. Gausu ir kitų semantiinių (palyginimų, metaforų, hiperbolių ir kt.), sintaksinių (retorinių, redukcijos) ir grafinių figūrų, rodančių tinklaraštininko pasipiktinimą kalbamuoju dalyku. Dažnai pyktį lydinti emocija yra liūdesys. Tinklaraštininko išgyvenamą liūdesį išreiškia sintaksinės figūros – retoriniai klausimai, nutylėjimai, parceliacija, pasitaiko tropų ir jų atmainų. Džiaugsmo raiška nėra tokia gausi kaip pykčio. Jam perteikti dažniau vartojami tropai ir jų atmainos, sintaksinės (retorinės ir redukcijos) figūros. Atkreiptinas dėmesys, kad šiai emocijai reikšti, skirtingai negu kitoms emocijoms, gali būti vartojami angliški žodžiai ar ištisi ne-lietuviški pasakymai. Apie baimę rašoma tik dviejuose tekstuose: vartojamos susijaudinimą perteikiančios stiliaus figūros – retoriniai klausimai, sušukimai ir parceliacija.

Apibendrinant tiriamąją medžiagą galima teigti, kad emocijų raiškos įvairovė (ne tik grafinėmis priemonėmis, bet ir neįprastais kalbos priemonių vartojimo būdais – stiliaus figūromis) aktualizuoja tekstus, todėl jiems būdingas tiek emociingumas, tiek ekspresyvumas. AT tropais reiškiamos emocijos ir kuriamas savitas vaizdas, o įvairiais pakartojimais perteikiamas kalbėjimo intensyvumas, todėl AT būdingas ne tik emociingumas ir kiti ekspresyvumo komponentai – vaizdingumas ir intensyvumas, kurie laikomi publicistinio stiliaus ekspresyviojo postilio požymiais.

ŠALTINIAI

<http://blog.delfi.lt>.

<http://blogas.lt>

<http://nezinau.lt>.

<http://blogr.lt>.

<http://ekologija.blogas.lt/siulymas-burtis-ir-kurtis-vakaruose-20148.html>
<http://ladyamadonna.blogas.lt/pastarnoku-sriubos-diena-2108.html>
<http://colombo.blogas.lt/ar-tiki-kuo-tiki-904.html>
<http://arnoldo.blogas.lt/xxia-isterine-epidemija-isvaizdos-kultas-749.html>
<http://roberto.blogas.lt/>
<http://nemiegu.lt/kaip-zuokas-man-kelia-i-namus-pataise/>
<http://www.giedresblogas.lt/?p=981>
<https://www.nestabdom.lt/blogas/gvidas-ir-mode-iseina-atostogu-8198/>
<http://vilniausvarnas.blogas.lt/po-galais-ka-reiskia-meile-i-135.html>
<http://stiu.blogas.lt/apie-nieka-2-657.html>
<http://mantvydas.blogas.lt/>
<http://tomasviluckas.blogas.lt/atsisveikinti-su-tautos-aukos-vaidmeniu-3650.html>
<http://ispane.blogas.lt/>
<http://jumabe.blogas.lt/jums-abiturientai-10.html>
<http://australia.blogas.lt/>
<http://theending.blogas.lt/dar-biskel-apie-motina-arba-pagarbiau-apie-e2%80%9cbomzus%e2%80%9d-571.html>
<http://chiepa.blogas.lt/dienos-vienodos-beprasmes-211.html>
<http://meskinuarmija.blogas.lt/nes-tu-laiminga-1778.html>

LITERATŪRA

- Abaravičius J., 2002, *Skyrybos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Bitinienė A., 2007, *Publicistinis stilius*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Crystal D., 2006, *Language and the Internet*, 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lekavičienė R., Vasiliauskaitė Z., Antinienė ir kt., 2008, *Psichologija šiandien*. Kaunas: Technologija.
- Miliūnaitė R., 2008, *Tinklaraščių kalbos vieta dabartinės lietuvių kalbos vartosenos schemeje*. [Interaktyvus]. Prieiga internete <<http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=98>> [žiūrėta 2011-02-07].
- Ryklienė A., 2001, *Elektroninis diskursas: kalbos ypatybės ir stilius*: Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Vladarskienė R., 2000, Apie funkcinis stilius ir registrus. *Acta Linguistica Lithuanica 42*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Žalkauskaitė G., 2012, *Idiolektų požymiai elektroniniuose laiškuose*: Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Župerka K., 1983, *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius: Mokslo.
- Župerka K., 1997, *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Багдасарова Н. А., 2004, *Лексическое выражение эмоций в контексте разных культур*. Автореферат кандидата филологических наук. Москва. [Interaktyvus]. Prieiga internete <<http://www.dissercat.com/content/leksicheskoe-vyrazhenie-emotsii-v-kontekste-raznykh-kultur>> [žiūrėta 2011-05-17].
- Виноградова Т. Ю., 2004, *Специфика общения в интернете*. [Interaktyvus]. Prieiga internete <http://www.philology.ru/linguistics1/vinogradova_t-04.htm> [žiūrėta 2010-04-13].
- Гак В. Г., 1998, Эмоции и оценки в структуре высказывания и текста. *Языковые преобразования*. Москва: Школа «Языки русской культуры».

- Кожин А. Н., Крылова О. А., Одинцов В. В., 1982, *Функциональные типы русской речи*. Москва: Высшая школа.
- Кожина М. Н., 1983, *Стилистика русского языка*. Москва: Просвещение.
- Курчакова Н., 2007, *Особенности выражения эмоций в виртуальных дневниках*. [Interaktyvus]. Prieiga internete <<http://volokhonsky.ru/internet/kurchakova2.pdf>> [žiūrėta 2011-05-17].
- Нестеров В. Ю., 2004, *К вопросу об эмоциональной насыщенности межличностных коммуникаций в Интернете*. [Interaktyvus]. Prieiga internete <<http://flogiston.ru/articles/netpsy/netemotions>> [žiūrėta 2011-05-17].
- Ризель Э. Г., 1978, К определению понятия и термина “стилевая черта”. – *Филологические науки* 4 (106). Москва: Высшая школа.

TECHNIQUES AND MEANS TO EXPRESS EMOTIONALITY IN WEBLOGS

SUMMARY

One of the reasons for writing the most popular variety of contemporary diaries – weblogs – is a possibility to express emotions, or the *psychotherapeutic* function of writing. In order to identify the essential functional stylistic features of a newly formed variety of language, the article analyses the linguistic expression means of emotions. In addition to directly speaking about their state, the writers of personal blogs express emotions by different means and methods of textual actualization. Such cases are the object of this research.

Since the science of psychology defines the term *emotions* in a variety of ways and indicates their different scope, the research is based on the views of K. Oatley and F. Johnson-Laird – the representatives of the communicative theory of emotions, who claim that it is significant to distinguish between the *basic emotions*, such as *happiness*, *sadness*, *anger* and *fear*. To express all the basic emotions in the weblogs, the graphical means (emoticons, inserted images, uppercase, written character repetition) are supplemented by the use of lexical means (interjections, foreign words, connotative lexicon) as well as unusual patterns of linguistic means – semantic and syntactic stylistic figures.

KLAUSIAMIEJI SAKINIAI MOKSLO POPULIARINAMUOSIUOSE TEKSTUOSE

ONA PETRĖNIENĖ

Lietuvos edukologijos universitetas (Lietuva)
Lithuanian University of Educational Sciences (Lithuania)

ESMINIAI ŽODŽIAI: klausiamieji sakiniai, retorinis klausimas, mokslo populiarinamieji tekstai

Mokslo populiarinamiesiems tekstams (toliau – MP tekstams) būdinga „tipinė adresato koncepcija“ (Бахтин, 1979, 276), t. y. eksplicitinė orientacija į skaitytoją, kuriam būdinga apercepcija atsakyti. Skiriasi autoriaus ir skaitytojo (vadinamojo ne specialisto) žinių lygmuo, todėl kuriama tokia kalbos strategija, kuri garantuotų potencialų grįžtamąjį ryšį, t. y. realizuojami dialoginiai santykiai (plg. Арутюнова, 1981). Toks akcentuotas MP tekstų kryptingumas daro įtaką ir kalbos priemonių atrankai. Dialogiškumas realizuojamas reguliariai vartojamomis aktualizuotomis stilistinėmis kalbos priemonėmis. Vienos iš tokių priemonių MP tekstuose yra reiškiamos klausiamaisiais sakiniais.

Šio straipsnio tikslas – aptarti iki šiol išsamiau netyrinėtą klausiamųjų sakinių vartoseną MP tekstuose. Keliami uždaviniai: atskleisti klausiamųjų sakinių vartosenos MP tekstuose ypatumus ir kartu akcentuoti šių tekstų savitumą. Tyrimo medžiaga atsitiktinės atrankos būdu rinkta iš lietuvių autorių mokslo populiarinamųjų straipsnių ir knygų, skirtų plačiajai visuomenei.

MP tekstuose vartojami klausiamieji sakiniai skiriasi savo funkcijomis, struktūra, sąryšiu su numatomu atsakymu, ekspresyvumu. Tekstų analizė rodo, kad, atsižvelgus į vartojimo dažnį, tikslinga atskirai aptarti retorinį klausimą ir vadinamuosius klausiamuosius fragmentus (plg. Bitinienė, 2004, 6; žr. dar Bitinienė, 1997, 147–148), kuriuos sudaro klausimų ir atsakymų kompleksai.

RETORINIS KLAUSIMAS. Tai stiliaus figūra, perteikianti klausimą sakiniu, turinčiu emocionaliai sustiprinto tvirtinimo arba neigimo reikšmę (Сковородников, 1981, 208). Formos ir turinio asimetrija lemia šios figūros ekspresyvumą. Daugelis tyrėjų pagrįstai ją priskiria tropams, nes klausiamasis sakiny vartojamas netiesiogine reikšme. „Klausimas paprastai formuluojamas perkeltine reikšme, nes iš tiesų jis yra ne tiek klausiamojo, kiek tvirtinamojo pobūdžio“ (Koženiauskienė, 2001, 342–343).

Retoriniu klausimu nenumatomas atsakymas, nes pagal prasmę šis klausimas yra emfatinis tvirtinimas arba paneigimas. Siekiama ne gauti atsakymą, o perduoti informaciją. Klausiamoji struktūra ir specifinė intonacija vartojama tam, kad patrauktų dėmesį, perteikiamą mintį darytų įtikinamesnę, stipriau emociškai paveiktą skaitytoją. Kaip teigia K. Župerka (2012, 70), „autorius klausia ne todėl, kad nežinotų, ne tam, kad išgirstų atsakymą, o norėdamas paaštrinti dėmesį, padaryti adresatą minties kūrybos dalyviu“. Klausdamas autorius pats netiesiogiai atsako į pateiktą klausimą, todėl galima teigti, kad retorinis klausimas yra sinonimiškas tiesioginiam sakiniui. Pvz.: (1) *Ar verta sakyti, kad*

tie įpročiai būna skirtingi? KučinskKPK 32. (2) Tačiau argi tai – ne jūsų tikslas, kad būtų kuo mažiau bevaisių pavienių darbuotojų pastangų? RemKSB 17. Palyginkime: (1) Neverta sakyti, kad tie įpročiai būna skirtingi. (2) Tai jūsų tikslas, kad būtų kuo mažiau bevaisių pavienių darbuotojų pastangų.

Retorinis klausimas ypatingas tuo, kad sakinyse, kuriame nėra neigimo dalelytės *ne*, suvokiamas kaip neigiamas, ir atvirkščiai, sakinyse, kuriame yra dalelytė *ne*, suvokiamas kaip teigiamas. Įprastai retoriniams klausimams būdingas ekspresyviai žymėtas neigimas. Retoriniu klausimu „prasmiškai ir emocionaliai išskiriami prasminiai centrai, formuojami emociniai vertinamieji adresato ir kalbos objekto santykiai, taip pat adresatui pateikiami prasmiškai ypač svarbūs samprotavimo (įrodymo) etapai“ (Mихальская, 1996, 240–241).

MP tekstuose retoriniai klausimai leidžia autoriui išreikšti savo požiūrį į pateikiamus faktus, polemizuojant su pačiu savimi ar galima nuomone. Skaitytojas tarsi įtraukiamas į samprotavimo procesą, netiesiogiai skatinamas daryti reikalaujamas išvadas. Tokiais atvejais retorinis klausimas vartojamas kaip priemonė, imituojanči šnekamąją kalbą. Pvz.: *Modelis neabejotinai išsidiaria „žemesniame“ neurobiologijos lygmenyje ir iš esmės paaiškina viską. Ko daugiau norėti?* BurJanušSSV 18. *Tarp kitko, kodėl mes dauginamės? Bandydami atsakyti, ar negrįšime prie to paties kalambūro?* BaltriukRubLK 16¹.

Tiriamuosiuose tekstuose retoriniai klausimai gali būti vartojami kaip argumento, išvados (ar įrodymo teiginio) emocinė išraiška. Pvz.: *Saulės sistemai būdinga, kad arčiau Saulės esančios planetos yra tankesnės, o tolimesios sudarytos daugiausia iš dujinės medžiagos. Tiesa, šių tolimųjų planetų milžinių palydovai yra sudaryti iš sušalusių medžiagų (mūsų sąlygomis skysčių ar dujų – vandens, metano ir t. t.). Tai paaiškėjo ištyrus jų paviršių spalvą ir meteoritų kraterius. Gal Saulės vėjas per ilgą Saulės sistemos egzistavimo laiką nuo artimesnių planetų nupūtė lakiąsias medžiagas ir jas sugaudė tolimesnės? Gal Saulei „senstant“ jos virsmo raudonąja milžine metu bus nupūstos dujos ir nuo tolimųjų planetų, ir atsidengs kietieji jų branduoliai – įprastinio dydžio kietos planetos, kuriose galės prisiglausti žmonių civilizacijos likučiai?* VaitkGPS 5.

Pagal sakinio leksinį krūvį retorinis klausimas MP tekstuose gali sustiprinti įvairias emocines tonacijas: abejonę ar nuostabą, džiaugsmą, pasipiktinimą, papeikimą ir kt. Pvz.: *„Valgykit obuolius ir uogas, – juose daug visokių vitaminų“ – sako žmonės. Tačiau ir patys patarėjai dažniausiai nepagalvoja, kodėl augaluose daug vitaminų. Negi todėl, kad žmogų jais aprūpintų?* ŠimkKPA 13. *Juk susirinkimai gali būti įdomūs, aktualūs, naudingi visų darbuotojų veiklai ir netgi smagūs. Netikite?* RemKSB 15. *Kiekvienas žmogus turi turėti tik savo erdvę – kitaip jis bus neįdomus ne tik sau, bet ir kitiems, kurie apie jį žinos viską ir dar daugiau. Na, ką naujo ar intriguojamo iš tokio išgirsi?* ŽaržTKP 49.

Autoriaus požiūris į pateikiamus faktus, polemizavimas su savo ar kitų nuomone gali būti emociškai reiškiamas labai trumpais retoriniais klausimais. Retoriniais klausimais „nesiekama gauti ypač naujos informacijos – jie patys tokią informaciją teikia, neprarasdami klausiamosios reikšmės“ (Abaravičius, 2002, 179). Pvz.: *Rašytinė informacija apie*

¹ Straipsnyje pateikiami pavyzdžiai nebuvo vertinti taisyklingumo požiūriu. Sakiniai rodo, kokia yra MP tekstų kalba, todėl paliekami nekeisti.

drugį, pasiekusį Islandijos salą, atrodo net neįtikėtina. (6) Gal jį ten stiprūs vėjai nubloškė? O Lietuva jiems dar pakankamai šiltas kraštas. ŠablS 10.

KLAUSIAMIEJI FRAGMENTAI. Klausiamieji fragmentai yra savita teksto dialogizavimo realizacija – sukuriama įspūdis, kad adresatas yra aktyvus pokalbio dalyvis. Tai pagrindinė klausimų ir atsakymų kompleksų funkcija. Ji padeda realizuoti komunikacinę MP tekstų autoriaus orientaciją į skaitytoją, jo dėmesio valdymą. Numatomas grįžtamas ryšys, todėl pranešama informacija suvokiama lengvai ir adekvačiai.

Klausimas yra paveiki priemonė atkreipti skaitytojo dėmesį į tolesnį pranešimą, kuris yra autoriaus atsakymas į savo paties iškeltą klausimą. Tai dvipusis minties perteikimas. „Klausimai adresantui padeda reikiama kryptimi organizuoti tekstą, o adresatą priartina prie numatomos teksto kompozicijos, skatina paklusti informacijos pateikimo logikai“ (Bitinienė, 2004, 8). Manoma, kad klausiamieji sakiniai susiję su esminiais teksto klausimais (Кириченко, 1990, 51).

Imituojuant autoriaus ir skaitytojo dialogą, skaitymas virsta aktyviu vyksmu. Klausdamas autorius sukuria stimulą atsakyti, tačiau, nelaukdamas skaitytojo reakcijos, pats pateikia atsakymą (plg. Vilkienė, 2000). Skaitytojas priima pateiktą atsakymą kaip savo, o tai leidžia optimaliai suvokti pateikiamą informaciją. Tam tikrais atvejais gali būti vartojama papildomų raiškos priemonių, aktyvinančių skaitytojo dėmesį: vartojamas kreipinys, daugiskaitos I ir II asmens veiksmažodžio formos ir kt. Pvz.: *O kas būtų, jei turėtume dvi vienodus sinapses, kurių kiekviena atskirai nebūtų pajėgi pasiekti NMDA-kanalų atsidarymo potencialo, tačiau, gavusios impulsus kartu, jos tą magišką barjerą įveiktų? Siūlyčiau skaitytojui pačiam išnagrinėti šį atvejį. Rezultatas, be abejo, bus tas, kad netgi dvi vienodos sinapsės gali veikti kaip „sutapimo detektoriai“ – jų stiprumas išauga tik tada, kai abi jos gauna impulsus vienu metu. JanušNP2 19. Paklausite, o kiekgi raktų gali tilpti žiede? Kiek tik norite. JaudKP 31.*

MP tekstuose leksiškai ir sintaksiškai susiję klausimai ir atsakymai gali prarasti prasminį ir sintaksinį savarankiškumą ir sudaryti tam tikrus dialoginius vienetus. Taip sukuriami esaties iliuzija, pabrėžiama minčių dėstymo eiga, aktyvinamas skaitytojo dėmesys, imituojuama atsakymo į iškeltą klausimą paieškos situacija. Skaitytojas netiesiogiai tampa iliuzinio dialogo, orientuoto į šnekamąją kalbą, dalyviu. Pvz.: *Bet ar mes turime bent kokių užuominų, kad tai iš tiesų vyksta smegenyse?*

Taip, ir dar kokių! JanušNP2 18.

Ir ką gi tuomet neuronas daro? Užsidengia rankomis burną ir prisiekia daugiau nebešnekėti?

Ne. Manoma, jog čia į žaidimą įsitraukia mažiau žinoma ląstelių sąveika. BurJanušSSV 18.

Nejaugi negalima rasti būdų atsikratyti atliekomis ir kartu pasilaikyti sau į jūras be naudos nuplaukiančius milijonus? Be abejo, galima, nors tam ir reikia brangių valymo įrenginių ir atliekų perdirbimo įmonių. JackBGD 25.

Tiriamuosiuose tekstuose vartojami ir labai trumpi klausiamieji sakiniai, įeinantys į vadinamuosius klausimo ir atsakymo fragmentus, kurie rodo MP tekstų sąveiką su publicistiniu stiliumi, perėmusiu tokį teksto organizavimo būdą iš šnekamosios kalbos dialogo. Klausimai ir iš karto einantys atsakymai sutvirtina argumentus, padeda svarstyti, išsi-

aiškinti ginčytinus dalykus. Pvz.: *Dauguma šiandien vartojamų žvaigždynų pavadinimų yra graikiškos kilmės.* (1 ž.) *Kodėl? Atsakymas paprastas: graikai buvo pirmieji nuoseklūs dangaus šviesulių stebėtojai Europoje.* SvidAA 13. (5 ž.) *Ar jie (daugiakrūviai jonai – O. P.) egzistuoja natūraliomis sąlygomis?* (1 ž.) *Taip. Pirmiausia žvaigždėse, žvaigždžių atmosferose, Saulės vainike – visur, kur yra didelės temperatūros.* RudzDTK 2. (2 ž.) *Painu atskirti? Vikšrą atpažinsite daug lengviau, jei įsidėmėsite, kokį augalą jis graužė.* ŠabLS 28. (3 ž.) *Na ir kas? Ogi nieko. Nieko rimto neįvyks ir net NMDA-kanalai liks uždaryti.* JanušNP2 18.

Klausiamieji fragmentai leidžia autoriui numatyti galimus neaiškumus, skaitytojo prieštaravimus ir čia pat pateikti atsakymą. Pvz.: *Gana aišku, kad valingų sprendimų laikai praėjo ir procesas vyks natūraliai. Kaip jis vyks? Neaišku.* MitašŽIV 41. *Senovėje ir viduramžiais būta daug auksinių rankų meistrų. O dabar ar jų nėra? Yra, tik jie gal tiek nepagarsinti.* JanMM 20. Kaip matyti, informacija skaidoma, svarbiausios žinios pateikiamos atsakymo dalyje.

Taigi klausimų ir atsakymų kompleksai MP tekstuose atlieka ir informacinę funkciją. Aiškiai ir nuosekliai suformuluoti klausimai orientuoja skaitytojo mintį, detalizuoja informaciją, ją skirsto į dalis, pateikia tam tikrą jos kiekį. Visa tai didina galimybę lengviau suvokti pateikiamą medžiagą.

Klausiamaisiais fragmentais mokslinės sampratos, sudėtingos abstrakcijos pateikiamos konkrečiai ir vaizdžiai. Todėl MP tekstuose klausimų ir atsakymų kompleksai gali būti vartojami aiškinant mokslinius reiškinius, pateikiant terminų apibrėžtis. Pvz.: *Kaip visa tai daroma? Skaitmeninių parašų programinė įranga atlieka visą darbą. Vartotojui belieka įvykdyti keletą komandų ir raktų pora (key pair) pateikiama automatiškai. Kai turime raktus, reikia tik nurodyti pageidaujamą pasirašyti dokumentą, kurį išsiųsime norimam asmeniui.* JaudKP 31. *Taigi – kas ji tokia ta kerpė? Trumpai ją galima pavadinti grybo mitybos būdu, kadangi kerpės nesudaro kokios nors atskiros grybų grupės, jų palyginti nelabai tolimi giminiai yra visiems pažįstami bobausiai ir briedžiukai arba kai kurie augalų ligų sukėlėjai.* MotiejK 2–3.

MP tekstuose vartojami ir fragmentai, sudaryti iš kelių klausimų. Paprastai tokiais atvejais pirmas klausimas yra pagrindinis. Jis tikslinamas, ribojamas semantiškai toliau einančiais papildomais klausimais. Tokią dalimis suskaidytą informaciją lengva suvokti. Pvz.: *Kodėl perlito struktūra panaši į perlo ar svogūno? Kaip atsiranda tie lukštai? Atsakoma, kad koncentriniai plyšiai atsiranda dėl įtampų auštančiame stikle arba kad taip medžiaga skeldėja aplink stiklo kristalizacijos židinius, o gal dėl to, kad į uolieną skverbiasi antrinis vanduo...* ŠtuopP 16. *Kieno gi ranka vykdo šiuos grėsmingus ir pavojingus Neptūno nurodymus (laivas staiga keičia eigos kursą – O. P.)? Kas gi nutraukia stipriausias laivų lynus? Kokios jėgos tranko ir blaško laivus sąsiauryje ir priverčia juos nepaklusti vairininkui?* KirLBPK 29.

Klausiamieji fragmentai MP tekstuose gali atlikti ir kompozicinio rišlumo funkciją. Vartojant klausimų ir atsakymų kompleksus, sukuriamas kompozicinis MP teksto karškas. Pirmiausia, klausiamieji sakiniai gali būti vartojami MP tekstų antraštėse ir paantraštėse. Jie yra ekspresyvaus pobūdžio, atlieka reklaminę funkciją. Pvz.: *Ar įsizižiebs Žemėje dirbtinė saulė?* MakarAŽ 6. *Kiek lemta gyventi?* VolskKLG 37. *Ar Lietuvai reikia chemijos?* ŠalkALR 22.

Antraštė ar paantraštė, išreikšta klausimu, yra glaudžiai susijusi su teksto turiniu. Atsakymu į klausimą, iškeltą antraštinėje dalyje, gali tapti visa knyga, straipsnis, jo dalis ar pastraipa. Kartais pasakojimą autorius pradeda ne nuo pirmo teksto sakinio, o tiesiogiai nuo antraštės. Pvz.:

Antraštė: *Ar Plutonas – planeta?*

Pirmas sakiny: *Iki šiol toks klausimas lyg ir nekildavo – manyta, kad Plutonas yra devintoji Saulės sistemos planeta, nors ir ne visai normali.* StraižAN 11.

Teksto pradžioje, siekiant patraukti skaitytojo dėmesį, klausimų ir atsakymų grandinėmis gali būti formuluojama teksto tema. Kuriama tam tikra sintagmiškai išreikšta įtampa, nes skaitytojas laukia atsakymo į iškeltą klausimą. Pvz.: *Kodėl kalbėsime būtent apie leukozijų virusus?*

Žinoma, jog yra virusų, kurie sukelia piktybinius navikus varlėms, paukščiams, graužikams, naminiams gyvuliams ir beždžionėms. Manoma, kad ir žmogus ne išimtis. Tačiau iki šiol dar neišskirtas virusas, sukeliantis leukozes žmonėms. TamošLV 3.

Ar pamenate pasaką „Mažasis Mukas“? Vieną dieną jam išauga ilga nosis. Ar skaitėte Kafkos novelę „Pasikeitimas“? Jos herojus Gregoras vieną rytą pavirsta vabalu. Ar atsimenate Anderseno „Bjaurųjį ančiuką“? Jis visai kitoks negu visi paukščiai. Todėl visi žiūri į jį su pašaipą ir pasibjaurėjimu. Panašiai jaučiasi paaugliai, kurių kaklai, pėdos, plaštakos ir kitos kūno vietos staiga – per vieną vasarą – ima ir išauga. LapPBA 6.

Klausimų ir atsakymų kompleksai, esantys teksto viduryje, tarsi įsilieja į pasakojimą ir praneša apie atsiradusią naują problemą ar būdą jai spręsti. Pvz.: *Pavadinkime šį pyktį „Jniršiu“. Kaip mes įsivaizduojame Jniršį? Jniršęs žmogus vis kelia balsą, pažeria visą krūvą užgauliojimų ir gąsdinimų, jo povyza – karinga, gestai – grėsmingi, jis nesitvardo. Taip pat jaučiasi labai apgautas, išduotas ir visiškai teisus taip pykdamas. Atkreipkite dėmesį ir į užslėptą pyktį, kuriam prasiveržti užtenka menkučio preteksto.* PakalkPV 39. Tai rodo, kad MP tekstuose pagrindinę temą įprastai sudaro kelios mikrotemos. Šią mintį pagrindžia ir klausimų ir atsakymų kompleksų vartoseną pastraipos pabaigoje (grandinės atlieka siejamąją pastraipų funkciją). Pvz.: *Vienas svarbiausių kiekvieno augalėdžio vabzdžio „sprendimų“ yra tinkamos vietos kiaušiniams dėti pasirinkimas. Daugelio vabzdžių lervos negali įveikti didelių atstumų ir persikelti ant kito augalo, todėl nuo patelės sugebėjimo pasirinkti tinkamiausią maistui augalą priklauso, ar lervos užaugs ir galės pratęsti giminę. Kaipgi vabzdys sugeba išsirinkti tą vienintelį augalą?*

Augalai sintetina įvairios struktūros medžiagas. Dauguma jų lakios ir padeda vabzdžiui atskirti tinkamą augalą nuo visų kitų. PlepAJA 18.

Klausiamaisiais fragmentais, pateikiamais dalių, skyrių ar viso teksto pabaigoje, gali būti formuluojamos išvados, apibendrinama tai, kas buvo pasakyta, numatomi nauji uždaviniai ir sprendtinios problemos. Pvz.: *Tačiau ar būtų gimę tokie pionieriški atradimai be tokių stiprių stresų?* MontvSM 44. *Ar lemta mums savo ribota materialia smegenų veikla suvokti inkarnacijos esmę? Net minties gimimas mums yra paslaptis. Tad vietoje griežtos tikslios išvados kartojame klausimą: kiek manyje yra manęs, kiek to, kuris buvo, ir to, kuris bus?* BiržIKA 17. *Nuosavybė kol kas yra savotiškas „tabu“, apie jos prigimtį ir esmę kalbėti kažkodėl vengiama. Gal dar neatėjo laikas?* SventBTB 11.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

MP tekstuose klausiamieji sakiniai vartojami ne tik siekiant efektyvios komunikacijos – šiais sakiniais argumentuojama, jais konkretinamas sudėtingas turinys.

Retoriniais klausimais siekiama patraukti dėmesį, perteikiamą mintį daryti įtikinamesnę, stipriau emociškai paveikti skaitytoją.

Klausiamieji fragmentai tekste vartojami tada, kai autorius iškelia problemą ir čia pat ją tarytum bando išspręsti, kai naujai interpretuojami seni, žinomi faktai. Skaitytojas vedamas kūrybinio ieškojimo, tyrimo proceso ir dėsnių nustatymo etapais. Atskirais klausiamaisiais fragmentais kuriama įtampos, atsakymo laukimo situacija, kartu skatinamas skaitytojo pažintinis susidomėjimas, stimuliuojamas kūrybinio teksto suvokimo procesas. Klausimų ir atsakymų kompleksai įtraukia skaitytoją į atsakymų paiešką, kartu realizuojama ir pagrindinė MP teksto komunikacinė intencija. Sukuriamas grįžtamasis ryšys, realizuojami dialoginiai autoriaus ir skaitytojo santykiai.

Klausiamųjų sakinių vartojimas MP tekstuose tiesiogiai susijęs su samprotavimu (ieškoma sprendimo būdų, atmetamos netinkamos hipotezės ir kt.). Aprašymo ir pasakojimo fragmentuose (aprašomi empiriniai duomenys, aptariama eksperimentinė medžiaga ir kt.) jų arba mažai, arba visai nevartojama.

SUTRUMPINIMAI

- BaltriukRubLK – Baltriukienė D., Rubikas J., 2005, Ląstelių kalba. – *Mokslas ir gyvenimas* 2, 16–17.
- BiržIKA – Birželė-Bir T., 2007, Inkarnetika. Klausimai, abejonės, tikrovė. – *Mokslas ir gyvenimas* 9, 14–17.
- BurJanušSSV – Buračas G., Janušonis S., 1997, Smegenys – sudėtingiausia Visatos sistema? – *Mokslas ir gyvenimas* 10, 17–19.
- JackBGD – Jackevičius A., 1966, *Brangiausia gamtos dovana*. Vilnius: Mintis.
- JanMM – Janulis V., 1986, *Metalai ir mes*. Vilnius: Mokslas.
- JanušNP2 – Janušonis S., 1997, Neuronų pokalbiai (2). – *Mokslas ir gyvenimas* 9, 15–19.
- JaudKP – Jaudėgytė D., 1998, Kompiuterių piratai. – *Mokslas ir gyvenimas* 4, 30–31.
- KirIBPK – Kirilyš V., 2000, Bangų pasiutpulkės Klaipėdos uoste. – *Mokslas ir gyvenimas* 5–6, 29–31.
- KučinskKPK – Kučinskienė R., 2005, Kas prisvilino kiaušiniene? – *Psichologija Tau* 1, 30–34.
- LapPBA – Lapinas O., 2000, Pats bjauriausias amžius? – *Psichologija Tau* 6, 4–9.
- MakarAJŽ – Makariūnas K., 1997, Ar įsižiėbs Žemėje dirbtinė saulė? – *Mokslas ir gyvenimas* 4, 6–7, 18.
- MitašŽIV – Mitašiūnas A., 1999, Žvilgsnis iš informatikos varpinės. – *Mokslas ir gyvenimas* 9, 40–41, 44–45.
- MontvSM – Montvila Z., 1999, Stresas ir mokslininkai. – *Mokslas ir gyvenimas* 7–8, 43–44.
- MotiejK – Motiejūnaitė J., 2002, *Kerpės*. Kaunas: Lututė.
- PakalkPV – Pakalkaitė L., 2002, Pykčio veidai. – *Psichologija Tau* 4, 39–42.
- PlepAJA – Plepys D., 1997, Augalai, jų asmens sargybiniai, vabzdžiai narkomanai ir... chemija. – *Mokslas ir gyvenimas* 5–6, 18–19.
- RemKSB – Remeikaitė I., 2005, Kad susirinkimai būtų naudingi... – *Psichologija Tau* 1, 14–17.
- RudzDTK – Rudzikas Z. R., 2004, Dvyliktoji tarptautinė konferencija daugiakrūvių jonų fizikos klausimais. – *Mokslas ir gyvenimas* 10, 2–3.

- StraižAN – Straižys Vyt., 1997, Astronomijos naujienos. – *Mokslas ir gyvenimas* 7, 10–12.
- SventBTB – Sventickas K., 1997, Būkime teisingi – būsime vargšai? – *Mokslas ir gyvenimas* 3, 10–11.
- SvidAA – Sviderskienė Z. G., 1980, *Astronomijos abėcėlė*. Vilnius: Mokslas.
- ŠabIS – Šablevičius B., 2004, *Sfinksai*. Kaunas: Lututė.
- ŠalkALR – Šalkauskas M., 2000, Ar Lietuvai reikia chemijos? – *Mokslas ir gyvenimas* 3, 22–23, 34–35.
- ŠimkkPA – Šimkūnas R., 1980, *Kaip padidinti augalui apetitą*. Vilnius: Mokslas.
- ŠtuopP – Štuopys A., 1996, Perlitas. – *Mokslas ir gyvenimas* 2, 16–17.
- TamošLV – Tamošiūnas V., 1982, *Leukozės ir virusai*. Vilnius: Mokslas.
- VaitkGPS – Vaitkus J. V., 1995, Gamtamokslinė pasaulio samprata (2). Nuo mega- iki mikropasaulio: artimasis megapasaulis. – *Mokslas ir gyvenimas* 11–12, 4–5.
- VolškKLG – Volškis R., 1997, Kiek lemta gyventi? – *Mokslas ir gyvenimas* 9, 37–39.
- ŽaržTKP – Žaržojutė R., 2005, 7 taisyklės, kaip pralaimėti mūšį dėl vyro širdies. – *Psichologija Tau* 1, 48–51.

LITERATŪRA

- Abaravičius J., 2002, *Skyrybos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Bitinienė A., 1997, *Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra*. Vilnius: VPU I-kl.
- Bitinienė A., 2004, Klausiamieji sakiniai publicistinio stiliaus tekstuose. – *Kalbotyra* 53 (1), 5–12.
- Koženiauskienė R., 2001, *Retorika: iškalbos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vilkienė L., 2000, Formalioji dialogo vienetų klasifikacija. – *Kalbotyra* 48(1)–49(1), 143–156.
- Župerka K., 2012, *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Арутюнова Н. Д., 1981, Фактор адресата. – *Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка* 40 (4). Москва: Наука, 356–367.
- Бахтин М. М., 1979, *Эстетика словесного творчества*. Москва: Искусство.
- Кириченко Н. В., 1990, Функционирование средств экспрессивного синтаксиса в текстовой структуре научно-популярного произведения. – *Типология текста в функционально-стилистическом аспекте*. Пермь: Перм. гос. ун-т, 47–58.
- Михальская А. К., 1996, *Основы риторики: Мысль и слово*. Москва: Просвещение.
- Сковородников А. П., 1981, *Экспрессивные синтаксические конструкции современного русского литературного языка*. Томск: Изд-во Томского университета, 1981.

USE OF INTERROGATIVE SENTENCES IN SCIENCE POPULARISATION TEXTS

SUMMARY

The article discusses the use of interrogative sentences in science popularisation texts by Lithuanian authors. An attempt is made to reveal peculiarities of use of interrogative sentences in science popularisation texts as well as to emphasise specific features of these texts. Taking into account the frequency of their use, rhetoric question and question-answer fragments are discussed as separate cases.

Interrogative sentences in science popularization texts are used both to create an expression of the mind and to reveal pragmatic altitudes.

Rhetoric questions aim to attract attention, to make the conveyed thought more persuasive and to have a stronger emotional effect on the reader.

Question-answer fragments are used in the text, when the author raises the problem and as if makes attempts to find solution to it immediately or when old and well-known facts are interpreted in a new way. The reader is taken through phases of creative pursuit, research process and establishment of laws. Separate interrogative fragments contribute to creation of situation of tension or answer anticipation. Simultaneously, the reader's cognitive interest is evoked and the process of creative perception of text is stimulated.

Question-answer fragments involve the reader into search for answers. Feedback and dialogue relations between the author and the reader are created. Thus, the main communicative intention of popular science popularisation texts is realised.

Use of interrogative sentences in science popularisation texts is directly related to reasoning (search for solutions, rejection of inappropriate hypotheses, etc.). Such sentences are hardly used or not used at all in descriptive and narrative fragments (while describing empiric data or discussing experimental materials, etc.).

A CRITICAL ANALYSIS ON THE STYLISTIC BASIS OF THE DEFINITION OF LITERATURE IN THE SPANISH SECONDARY EDUCATION

MARTA PLAZA VELASCO

Vilniaus universitetas (Lietuva)

Vilnius University (Lithuania)

KEY WORDS: stylistics, literature, literary education, secondary education

INTRODUCTION. I would like to start this article by stating that if the Stylistic has succeeded in any field in the Spanish context, this field is Literary Theory and Critics. And I think that it is not risky to start with such a statement since, from mid twentieth century, the theoretical tradition that has so far been the basis of the Literary Education in Spain, both at the Secondary and the University levels is Stylistics. Specifically, the Idealistic Stylistics that was developed in the 50's by Dámaso Alonso and Carlos Bousoño, and the proposals made by other scholars who, in the 70s and 80s, developed a textual analysis model based on these two authors' theories by incorporating concepts from latter theoretical approaches (mainly from Structuralism). But while in the University context in the last decades new theoretical trends such as Deconstruction, Gender Studies, Cultural Studies, etc. have begun to be introduced, the Literary Education at the Secondary level remains stuck to the Stylistic tradition. The aim of this paper is to analyze this tradition pointing out its main problems through an analysis on the definition of literature given on the one hand by the Spanish Literary Education at the Secondary level and on the other hand by the Spanish Stylistics.

Regarding the research methodology that will be used to achieve this goal, it is a methodology that emerges from a crossing of disciplines and from ideological construction. In particular, it is from the philosophical methodology of the deconstructive reading from where we will address this critical analysis on the definition of literature, in the sense that our work will be to oppose these texts to themselves with the aim to demonstrate their essential contradictions and their main ideological problems.

Finally, with respect to the structure of the article, firstly, we will present the definition of literature from the most used textbooks of Spanish Language and Literature in the Spanish Secondary Education. Secondly, we will prove that the theoretical source from where it comes are the founding texts of the Stylistics in Spain, this is, *Poesía española. Ensayo de métodos y límites estilísticos* by Dámaso Alonso (1950) and *Teoría de la expresión poética. Hacia una explicación del fenómeno lírico a través de textos españoles* by Carlos Bousoño (1956). Thirdly, we will develop a critical analysis on the definition of literature made by these two theoretical texts. And this analysis will lead us to show the excessively idealistic nature of it. Finally, we will defend that such an idealistic definition of Literature is always problematic, but especially in the context of

the Literary Education. And we will take a step forward bringing into question the interest of starting the Literary Education by giving a definition of literature and, moreover, the possibility of defining the complex concept of literature without somehow making it disappear.

THE DEFINITION OF LITERATURE IN THE SPANISH SECONDARY EDUCATION. Literary Education starts, in the 1st course of the Spanish Compulsory Secondary Education, by defining the concept of literature. It is this definition of literature what we will analyze here.

The Definition of Literature of the Spanish Secondary Literary Education. If we give a look at the books of Spanish Language and Literature of the most used publisher houses in Spain, it will surprise us the fact that all of them offer the same definition of literature. These are the definitions offered by five of these books¹:

1. “La **literatura**² constituye una forma de **expresión artística** del ser humano.

El creador de una obra literaria es el **autor**, quien construye su mensaje –la **obra literaria**– de forma artística con la finalidad de **crear belleza**. El autor literario se dirige, además, a un **receptor** que no conoce, el **lector** (o el **público**).

Aunque las obras literarias se escriben en una lengua determinada (en castellano, en gallego, en francés, en inglés...), sus creadores hacen un uso especial de ese código común para procurar a los receptores el **placer estético de la lectura**”³ (LCL1^ºESO, Oxford, Serie Cota⁴, 2007, 12).

2. “Concepto de texto literario

Un **texto literario** es aquel que crea un **mundo imaginario** por medio de **palabras**.

A diferencia de las noticias o de los libros de historia, en los que se cuentan hechos que efectivamente ocurrieron, en los cuentos, en las novelas o en las obras de teatro se presentan **sucesos ficticios**, que no son reales, aunque a veces se parezcan a la realidad”⁵ (LCL1^ºESO, Oxford, Serie Trama, 2007, 12).

¹ The translations into English of all the original quotes in Spanish that will be given in the footnotes are mine.

² The bold types and italics from all the quotes are in the originals.

³ “Literature is a form of artistic expression of human being.

The creator of a literary work is the author, who builds his message – the literary work – in an artistic way in order to create beauty. Besides, the literary author addresses to a receptor who does not know, the reader (or the public).

Although literary works are written in a specific language (in Spanish, Galician, French, English...), its creators make a special use of common language to procure to the receptors the aesthetic pleasure of reading.”

⁴ Some of the analyzed textbooks have the same title and were published in the same year. In order to avoid misunderstandings, we will include the name of the publishing house in their references after the acronym of the title (and the name of the series if we use more of one book of one publisher).

⁵ “Concept of literary text

A literary text is that one which creates an imaginary world through words.

Unlike news or books on history, in which are told events that have actually occurred, in short stories, novels or theater plays are presented fictional events, which are not real, although sometimes they are similar to reality.”

3. “La **literatura** es el arte en que el autor hace un uso especial del lenguaje para comunicar una historia, un sentimiento, una emoción...

También se llama literatura al conjunto de las obras literarias escritas en una lengua (lengua castellana, catalana, gallega...), en un país (literatura española, francesa, italiana...) o en una época determinada (literatura medieval, renacentista, actual...)”⁶ (LL1ºESO, Santillana, 2007, 100).

4. “Cualquiera que lea un texto literario se da cuenta de que tiene algo diferente de los demás textos, algo que llama la atención, que hace que nos detengamos para pensar sobre lo que dice.

Lo que tienen de distinto los textos literarios es que en ellos la lengua se utiliza de una manera diferente a como la usamos en la vida cotidiana: se altera el orden en que aparecen habitualmente las palabras en la oración, el significado de las palabras sugiere imágenes atractivas, se repiten periódicamente sonidos al final de los versos... Se trata de los llamados **recursos estilísticos**.

Cuando estos recursos aparecen en un texto, se dice que en él está presente la **función poética o literaria** de la lengua. De ese modo, el autor logra conmovir al lector, sugerirle otra manera de ver el mundo”⁷ (LL1ºESO, Anaya, 2009, 220).

5. “En primer lugar, el lenguaje nos sirve para transmitir información. Además, las personas utilizamos la lengua para divertirnos o para pensar. Por último, mediante el lenguaje también podemos crear belleza.

El lenguaje literario tiene como objetivo principal la creación de belleza”⁸ (LCL1ºESO, SM, 2007, 20).

As we have already pointed out, it is obvious that, mostly and with very small differences, the definition of literature is the same. And we could summarize it as follows: literature is a special use of language, different from its everyday use, which is an art form of expression whose more important characteristics are fictionality and the use of

⁶ “Literature is the art in which the author makes special use of language to communicate a story, a feeling, an emotion...

It is also called literature the group of literary works written in one language (Spanish, Catalan, Galician...), in a country (Spanish, French, Italian... Literature) or at a particular time (Medieval, Renaissance, Contemporary... Literature).”

⁷ “Anyone who reads a literary text realizes that it has something different from the other texts, something that attracts attention, which causes us to stop to think about what it says.

What is different in literary texts is that in them the language is used differently from how we use it in everyday life: the order in which words usually appear in sentence is altered, meaning of words suggests attractive images, the sounds at the end of the verses are regularly repeated... These are called stylistic resources.

When these resources appear in a text, it is said to present the poetic or literary function of language. In this way, the author manages to move the reader, to suggest him another way of seeing the world.”

⁸ “Firstly the language serves to transmit information. Moreover, people use the language to have fun or to think. Finally, through language we can create beauty. Literary language has as its main objective the creation of beauty.”

stylistic resources, and whose ultimate goal is that the reader experiences an aesthetic pleasure.

The Theoretical Grounds of this Definition of Literature. For a specialized reader it won't be difficult to recognize the theoretical foundation of this definition of literature. This is, as we just mentioned above, the Idealistic Stylistics whose greatest representative is Dámaso Alonso (Alonso, 1950). In his *Historia de la teoría de la literatura* (Asensi, 2003, 216), Manuel Asensi summarizes the conception of the literary work underlying Dámaso Alonso's theory, and offers the following definition:

“[...] La creatividad propia del gran escritor tiene su origen en una visión personal del mundo, en unos contenidos espirituales muy potentes. El interés de la estilística reside, antes que nada, en ese contenido psíquico al que Dámaso denomina “intuición”. [...] Ahora bien, como a la intuición del autor no se puede acceder siempre de manera directa, como, además, el autor no nos la puede comunicar de forma inmediata, es obligado recurrir al instrumento humano por excelencia para expresarse y comunicarse: el lenguaje. En la literatura, en la gran literatura, el lenguaje se perfecciona, lleva todos sus mecanismos hasta el extremo, alcanza una condensación significativa más allá de la que ya no se puede ir. ¿Cómo se consigue eso? Mediante un acto de intencionalidad que convierte el material lingüístico en un organismo único y perfecto. “Único” porque se trata de una visión del mundo única e intransferible. [...] “Perfecto” porque en ese organismo todos los elementos que lo componen mantienen una relación de correspondencia sin dejar nada al azar. Como la mayor parte de la teoría literaria del siglo XX, la estilística hereda la clásica metáfora del organismo. Sin embargo, así como el estructuralismo ve en el organismo un reflejo de lo universal, la estilística ve en él un reflejo de lo particular”⁹ (Asensi, 2003, 214–215).

Therefore, for Dámaso Alonso, a literary work is a linguistic organism whose starting point is a unique intuition composed of two forms (signifier and signified) whose relationship is also a form, used in a certain way (style) by an author with the aim of provoking a similar intuition in the reader. It is not difficult to relate the different definitions of literature offered by the textbooks with this conception of the literary work of Stylistics. Since these books seem to agree on defining the literary work as an art object whose instrument is the word, through which an author tries to express feelings,

⁹ “The creativity of the great writer comes from a personal view of the world, from a very powerful spiritual content. The interest of Stylistics lies, first of all, on that psychic content that Dámaso calls “intuition.” [...] But as the author's intuition is not always directly accessible, and, furthermore, the author can't communicate it to us at once, we must resort to the expression and communication human tool par excellence: language. In literature, the great literature, language perfects itself, leads all mechanism to the extreme, it reaches a significant condensation beyond which we can no longer go. How do achieve that? By an act of intentionality that makes linguistic material a unique and perfect organism. “Unique” because it is a view of the world unique and untransferable. [...] “Perfect” because at that organism all the elements part of it have a relationship of correspondence that leaves nothing to chance. As most of the twentieth century literary theory, Stylistics inherits the classic metaphor of the organism. However, while Structuralism sees in the organism a reflection of the universal, Stylistics sees in it a reflection of the particular.”

thoughts, morals, beauty, etc. (this is, intuitions), making for it a special use of language (style), so that the reader may experience the aesthetic pleasure of reading.

But we can offer an even more specific theoretical source from which it seems to come this definition: *Teoría de la expresión poética* by Carlos Bousoño (Bousoño, 1956). Bousoño begins this book defining poetry:

“Nuestra inicial afirmación será ésta: poesía es, ante todo, comunicación, establecida con meras palabras, de un contenido psíquico *tal como es* (con su plural aspecto conceptual-afectivo-sensorial), conocido por el espíritu sintéticamente como formando un todo particular. [...] Permitáseme añadir unas apresuradas palabras a nuestra por ahora también rápida definición de la poesía. Se trata de indicar escuetamente que el papel que en la comunicación lírica representa lo que comúnmente se ha llamado *placer estético*. Y es que la expresión adecuada que para esa comunicación se requiere se acompaña, secundariamente, de un desprendimiento de placer, que se produce en el alma del poeta durante la creación, y se mezcla, de inmediato, al fluido anímico que va a emigrar hacia otros seres, hacia los lectores del poema”¹⁰ (Bousoño, 1956, 20).

There is no doubt about the similarity between the definitions of literature offered by textbooks and this one. Besides, in the first three chapters of his *Teoría*, Bousoño explains all the assumptions hidden in this definition, and in his explanation he deals with all aspects that appear in the definition made by textbooks. He refers to literature as a special use of language:

“Es, pues, *lengua* en nuestra nomenclatura todo lo que en el lenguaje significa insistencia en lo recibido, herencia sin transformar, caudal sin merma ni aumento: patrimonio común de un grupo humano. Es el acopio de la tradición repetido por la boca del hombre. De este concepto de lengua partiremos en el presente libro; sobre él hemos de asentar nuestro postulado central, que suena así: la labor poética consiste en *modificar la lengua*; el poeta ha de trastornar la significación de los signos o las relaciones entre los signos de la *lengua* porque esa modificación es condición necesaria de la poesía”¹¹ (Bousoño, 1956, 48).

¹⁰ “Our initial claim is this: poetry is, above all, communication, established with mere words, of a psychic content as it is (with its plural conceptual-affective-sensory aspect), synthetically known by soul as being a particular whole. [...] Let me add a few hurried words to our by now quick definition of poetry. This is to briefly indicate the role that in lyrical communication represents what is commonly called aesthetic pleasure. And it is that the right word required for that communication is accompanied secondarily by a pleasure detachment, which occurs in the poet’s soul during creation, and, immediately, is mixed with the fluid mood that will migrate to other beings, to the readers of the poem.”

¹¹ “Therefore, in our nomenclature it is language everything that in language means insistence on the received, untransformed heritage, flow without reducing or increasing: the common heritage of a human group. It is the collection of tradition repeated by the man’s mouth. In this book we will start from this concept of language; on it we have to establish our central postulate, that sounds as follows: the poetic work consists in changing the language; the poet has to pervert the meaning of the signs or the relationship between the signs of the language because such modification is necessary for poetry.”

He relates this deviation of language to the use of stylistic resources:

“Por tanto, para hacer de la lengua un instrumento lírico es preciso hacerle sufrir una transformación. Valiéndose de *procedimientos*, el poeta ha de someterla a una serie sucesiva de cambios, a los que llamaremos *sustituciones*. Sin procedimientos, es decir, sin *sustitución*, no hay poesía, aunque a veces los procedimientos se disimulen de muy variadas formas y parezcan no existir. [...] en toda carga emotiva debe intervenir siempre un sustituyente (o elemento poético reemplazador), un sustituido (o elemento de lengua reemplazado), un modificante o reactivo que provoque la sustitución, y un modificado o término sobre quien actúa el modificante”¹² (Bousoño, 1956, 51–52).

Specifying a bit later:

“Nótese que nuestra terminología (*modificante, modificado, sustituyente y sustituido*) resulta, desde el punto de vista científico, más *propia*, más *completa* y más *universal* que la tradicionalmente admitida para la imagen [...]: se ha llamado, en efecto, plano avocado a lo que nosotros denominamos *sustituyente*, y se ha llamado plano real a lo que nosotros denominamos *sustituido*”¹³ (Bousoño, 1956, 54).

And also this author speaks about the artistic nature of literature: “No doy de lado el hecho de que, evidentemente, hay en el poema algo que no existe en la expresividad vulgar: la voluntad de arte”¹⁴ (Bousoño, 1956, 34).

Thus, we think that it has been sufficiently evidenced the theoretical debt that these textbooks, and therefore Spanish Literary Education, maintain with Idealistic Stylistics represented by Dámaso Alonso and Carlos Bousoño. In our opinion, this theoretical foundation is problematic for three reasons: because it is the only one; because most of its ideas are outdated in relation to the more recent schools of Literary Theory; and mainly because it supposes an excessively idealistic conception of literature. We will now analyze the conception of literature of these two authors’ theories with the aim to demonstrate these reasons why this theoretical basis is problematic.

CRITICAL ANALYSIS ON THE DEFINITION OF LITERATURE OF THE STYLISTICS. In our critical analysis on the conception of literature of these two authors’ theories we will

¹² “Therefore, to make language a lyrical instrument it is necessary to make it suffer a transformation. Using procedures, the poet must submit it to a succession of changes, which we will call substitutions. Without procedures, this is, without substitutions, there is no poetry, though sometimes the procedures are hidden in many forms and they seem not to exist. [...] In any emotional charge should intervene whenever a substituent (or replacer poetic element), a substituted (or replaced language element), a modifier or reactive causing substitution, and a modified or term upon which the modifier acts.”

¹³ “Note that our terminology (modifier, modified, substituent and substituted) is, from the scientific point of view, more appropriate, more complete and more universal than the traditionally accepted for the image [...]: it has been called, in effect, imaginary plane what we call substituent, and it has been called real plane what we call substituted.”

¹⁴ “I do not ignore the fact that, obviously, there is something in the poem that does not exist in the common expression: the will of art.”

discuss two questions: the definition of literature in terms of language, and the concept of *aesthetic pleasure*.

The Definition of Literature in Terms of Language. Firstly, we must point out that Stylistics defines literature in terms of language, connecting in this way with a whole line of Literary Theory that arised in the Vanguard and culminated with the Linguistic Poetics (Structuralism, Glossematics, Generativism, etc.). In fact Dámaso Alonso's proposal starts from the theory of the sign of Saussure. Dámaso Alonso takes from this author his theory of the sign and the different dichotomies associated with it (Asensi, 2003, 208–209), but for him it is an incomplete theory of the sing and consequently he changes it and proposes a triple division of the linguistic sign.

For Dámaso Alonso, to consider the sign as composed of “signifier” (acoustic image) and “signified” (concept) is a mistake, because it means to separate the language from life (Alonso, 1950, 21). Dámaso Alonso disagrees with Saussure's theory in two points (Alonso, 1950, 23–24). Firstly, for him “signifier” is both (physical) sound and its (psychic) acoustic image. Secondly, the “signifiers” not only express “concepts” but delicate functional complexes. So, for Dámaso Alonso, the sign not only comprises a conceptual dimension, but also a subjective and emotional one. This leads him to propose a triple division of the linguistic sign. For this author the signifier is formed by a set of partial signifiers pointing in three directions (Asensi, 2003, 209): 1) towards concepts (this is, the ideas expressed by a sign); 2) towards affections (this is, the subjectivity and attachments of the speaker); 3) to some images (this is, what arises representations for the senses: there are visual images, tactile ones, auditory and olfactory ones, etc.). Stylistics is therefore the study of language in response to its three dimensions: conceptual, affective and imaginary.

Although, in general, the authors of the Idealist Stylistics do not differentiate between ordinary language and literary language, the Stylistic School represented by Dámaso Alonso takes as its study object only literature. Opposite the “style” applied to the common language (where language assumes an affection that express the psychic content of the speaker), by speaking of “style” applied to literature Dámaso Alonso refers to the modification of language resulting from the writer's need of the language to embody his particular and special world view (Asensi, 2003, 213–214). That is, the style is the way the writer uses and transforms the material of the common language (Asensi, 2003, 214). And such a transformation not only responds to the particular vision of a historical subject (the author), but also to the vision of a collective subject (Asensi, 2003, 214). In the same line, Bousoño differentiates between language and poetry, considering poetry as a degree of linguistic expressivity (Bousoño, 1956, 33). While the language is generic and analytic, and only communicates concepts, the modification of it that is poetry becomes individualizing and synthetic and, therefore, able to communicate insights, soul contents.

This definition of literature in terms of language is problematic because it is not applicable to all the literary texts and consequently it is an overly narrow conception of it. Let's consider, for example, the naturalistic novel or a play of contemporary theater. In these works, maybe we can talk about a particular author's style, but in any case this

work on the language is secondary. It is more important the realistic representation of society, in the first case, and the work with the actor's body, in the second. In this sense, it is not gratuitous at all the fact that both Dámaso Alonso and Carlos Bousoño (and our textbooks) select only examples of lyric poetry to support their arguments. Because their arguments can be applied to a large part of the literature, but there are also a large number of texts and genres in which these theories are inapplicable.

The Concept of *Aesthetic Pleasure*. Secondly, according to this theory, other of the hallmarks of literature is that its main function is to produce in the reader an *aesthetic pleasure*. Both for Stylistics and for the textbooks, the main function of literature is to produce in the reader an "aesthetic pleasure". Term that needs to be discussed because despite being continuously repeated at any time is developed, neither by theoretical texts nor by textbooks. And this is a concept that is ambiguous for two reasons. On the one hand, because although usually pleasure is identified with a body sensation, the term "aesthetic pleasure" leads us to understand it as a spiritual sensation, and this is supported by the continued use of terms such as "spirit", "soul", "intuition", etc. On the other, because each literary work can cause several pleasures and different readers can experience different types of pleasure reading the same work. But neither the theoretical texts of Stylistics nor textbooks explain what the aesthetic pleasure is, and the different forms it can take.

In other words, they refer to this pleasure as a defining feature of literature but they don't go into the phenomenon of reception of the literary work by the reader. And if this production of pleasure is essential to the work of art, it would be necessary to pay more attention to the event of reception. In this line, we refer to the Aesthetics of Reception and the work of authors such as Hans Robert Jauss and Wolfgang Iser, who have focused their attention on the pleasurable experiences of reading.

So, coming back to the definition of literature, even putting aside all theoretical and terminological problems, we conclude that the issue of pleasure (aesthetic or not) caused by literature is neither a hallmark of literature. This is clear if we think that, for example, a scientific text may also cause a great deal of pleasure in the reader satisfying a certain epistemological desire. Moreover, since the aesthetic pleasure is presented like the main and distinctive function of literature, we must conclude also that this conception of literature seems to focus on the supposedly spiritual dimension of it, on its most ideal dimension. Then, we have just identified the biggest problem this definition of literature suffers: its overly idealistic nature.

AS A CONCLUSION

As we have just noted, the conclusion of our analysis is that the biggest problem of the definition of literature made by the Spanish Stylistics is its overly idealistic nature. And this idealism is problematic for two reasons, like Manuel Asensi has highlighted (Asensi, 2009, 51–52). On the one hand, because the idealism in the approach to literary phenomenon has a relatively recent origin, it emerged with German Romanticism in the nineteenth century. Until then, all judgment about the aesthetic value of an art

work was necessarily accompanied by a judgment on its goodness or badness (ethical or political dimension) and on its truth or falsity (metaphysical dimension). So this idealism seems unaware that all aesthetic judgments are, at once, ethical-political and metaphysical judgments, dimensions that have been taken up by recent Literary Theory Schools. On the other, the idealistic conception of the literary work does not assume the possibility that literature can have an effect on reality, this is, literary works may have a political and performative impact. Thus, this seems to us one of the fundamental problems of Stylistics Theory and therefore also of Spanish Literary Education.

We would like to end this article with a brief, but important reflection. We have seen how both textbooks and theoretical texts (especially *Teoría* by Bousoño) start by trying to define literature. But the concept of literature refers to a broad, complex and evolving phenomenon. Defining literature is, therefore, a very difficult task, an impossible task. Having been produced by various societies, valued in many different ways at different times, and known only through a small part of it, literature inevitably produces different ideas about itself. Alastair Fowler refers to this complexity of definition of literature in his essay "Literature as Genre" (Fowler, 1982, 1–19). He makes a review of the different definitions of literature that Literary Theory has offered throughout its history to finish proposing to considerate literature as a genre. With this almost metaphorical gesture, rather than offering a definition of literature, he wants to show that the aim of defining literature is misguided: "If literature is a genre, the idea of defining it is misconceived" (Fowler, 1982, 18).

Considering the complexity of this task, one might wonder why textbooks insist on starting Literary Education by defining literature. And with this question we wouldn't like to suggest that literature is impossible to identify or that it is not interesting to reflect on the limits and extent of it. This is not our intention. What we would like to raise is that trying to offer a unique and closed definition of literature is certainly a task doomed to failure and perhaps lack of interest, especially as the first step of Literary Education. Certainly any attempt to simplify a broad and complex phenomenon such it is literature in some way it will make it disappear. Why then begin Literary Education trying to define something that is indefinable, making literature somehow disappear?

SOURCES

Textbooks analyzed

- LCL1ºESO, 2007 – *Lengua castellana y Literatura*. 1º ESO. M^a. T. Álvarez Bouza, J. M. González Bernal, J. L. Pérez Fuente, A. Romeu Rodríguez, A. Vázquez Sánchez. Navarra: Oxford Educación (Oxford University Press), Proyecto Ánfora, Serie Cota.
- LCL1ºESO, 2007 – *Lengua castellana y Literatura*. 1º ESO. J. M. Blecua Perdices, C. Collado Pérez, J. Hurtado Escobedo, C. Simón Páramo. Madrid: SM, Serie Enlace.
- LCL1ºESO, 2007 – *Lengua castellana y Literatura*. 1º ESO. R. Lobato Morchón, A. Lahera Forteza. Navarra: Oxford Educación (Oxford University Press), Proyecto Ánfora, Serie Trama.
- LL1ºESO, 2009 – *Lengua y Literatura*. 1º ESO. C. Bello Crespo, F. Domingo Calle, A. Gómez Raya, A. Medina-Bocos Montarelo, E. Ortega Martínez, P. Zaragoza García. Madrid: Anaya, Serie para la LOE.

LL1^oESO, 2007 – *Lengua y Literatura*. 1° ESO. Ed. F. López Martínez. Madrid: Santillana, Serie *La Casa del Saber*.

Theoretical sources analyzed

Alonso D., 1950, *Poesía española. Ensayo de métodos y límites estilísticos*. Madrid: Editorial Gredos, 2008.

Bousoño C., 1956, *Teoría de la expresión poética. Hacia una explicación del fenómeno lírico a través de textos españoles*. Madrid: Gredos.

REFERENCES

Asensi Pérez M., 2009, De los usos del canon: el canon por venir y el Lazarillo desfigurado. – *Signa. Revista de la Asociación Española de Semiótica* 18, 45–68.

Asensi Pérez M., 2003, *Historia de la teoría de la literatura (el siglo XX hasta los años 60)* 2. Valencia: Tirant lo Blanch.

Fowler A., 1982, *Kinds of Literature. An Introduction to the Theory of Genres and Modes*. New York: Oxford University Press.

STILISTINIS LITERATŪROS SĄVOKOS APIBRĖŽTIES ISPANIJOS VIDURINĖSE MOKYKLOSE ASPEKTAS: KRITINĖ ANALIZĖ

SANTRAUKA

Nuo XX a. vidurio iki šių dienų pagrindine teorine Ispanijos literatūrinio švietimo tradicija tiek vidurinėse mokyklose, tiek universitetuose buvo stilistika. Būtent *idealistinės stilistikos*, XX a. viduryje išplėtotos Dámaso Alonso ir Carlosa Bousoño, ir kitų mokslininkų 8-ame ir 9-ame dešimtmečiuose pasiūlytų idėjų pagrindu buvo sukurtas teksto analizės modelis, siejantis minėtų autorių ir vélesnes teorijas. Tačiau nors pastaruoju metu universitetuose imti dėstyti nauji teoriniai modeliai, pvz., dekonstrukcija, lyčių studijos, kultūros studijos ir t. t., vidurinėse mokyklose literatūrinis švietimas vis dar grindžiamas stilistikos tradicija. Šio straipsnio tikslas yra šią tradiciją išanalizuoti ir nurodyti pagrindinius jos trūkumus. Tam pasitelkta literatūros sąvokos apibrėžties, kuri teikiama Ispanijos literatūrinio švietimo sistemoje (vidurinės mokyklos lygmuo) ir ispanų stilistikoje, analizė.

Pirmiausia supažindinama su literatūros apibrėžtimi, teikiama plačiausiai Ispanijos vidurinėse mokyklose naudojamuose ispanų kalbos ir literatūros vadovėliuose. Kalbama apie tai, kad teorinis šios apibrėžties šaltinis yra du kertiniai ispanų stilistikos veikalai, t. y. „*Poesía española. Ensayo de métodos y límites estilísticos*“ (Dámaso Alonso, 1950) ir „*Teoría de la expresión poética. Hacia una explicación del fenómeno lírico a través de textos españoles*“ (Carlos Bousoño, 1956). Toliau kritiškai analizuojama minėtuose teoriniuose veikaluose teikiama literatūros apibrėžtis. Remiantis šia analize parodoma, kad literatūros apibrėžtis yra pernelyg idealistinė. Galiausiai bandoma įrodyti, kad tokia idealistinė literatūros apibrėžtis visuomet yra problemiška, o ypač literatūrinio švietimo kontekste. Taip pat svarstoma apie tai, kad literatūrinį švietimą būtų galima pradėti nuo literatūros sąvokos apibrėžties, tačiau tam pirmiausia reikėtų aiškiai apibrėžti literatūros sąvoką, ką padaryti yra labai sudėtinga.

GIMDYMO EUFEMIZMAI LIETUVIŲ KALBOJE

MARIUS SMETONA

Vilniaus universitetas (Lietuva)

Vilnius University (Lithuania)

ESMINIAI ŽODŽIAI: eufemizmai, gimdymas, pagalba gimdant, gimimas, tautosaka, pasakos

ĮVADAS. Straipsnyje aptariami gimdymo plačiąja prasme eufemizmai. Siekiama aprašyti iš esmės mažai tyrinėtus eufemizmus taikant aprašomąjį lyginamąjį metodą. Galima teigti, kad tai gana nauja tema, nors esama knygų ir straipsnių, kur šalia kitokių aspektų aptariamas ir vaikų gimimas ar erotika. Čia reikėtų paminėti D. Šeškauskaitės knygą „Erotika tautosakoje“, B. Jasiūnaitės straipsnį „Gužutis vaiką parnešė!“ (Nepaprastai žmogaus kilmė frazeologijoje)“. Be lietuvių autorių, nepamirštini ir užsieniečių darbai: R. W. Holderio „How not to say what you mean“, J. G. Frazerio „Taboo and the perils of the soul“. Lietuvių kalbos medžiaga rinkta iš „Lietuvių kalbos žodyno“ elektroninio varianto, „Gimtojo krašto“, „Sisteminio lietuvių kalbos žodyno“, gyvosios kalbos.

Gimdymo eufemizmus galima išskirstyti į tris grupes: **gimdymas; pagalba gimdant; gimimas**. Paties gimdymo raiška gali būti skirstoma į kelias smulkesnes grupes: *panašumas į buitį įrankius; nešimas, atgabenimas; siejimas su liga* ir grupelė į *kitas grupes nepakliūvančių eufemizmų*. Pagalbos gimdant raiška smulkiau neskirstoma, o gimimo eufemizmai smulkiau skaidomi į nusakančius, *kad vaiką kažkas atnešė, kad vaikas gautas kokiais nors kitais būdais* ir *vaiko gimimą prilyginančius atvykimui iš kur nors toli*. Straipsnyje taip pat mėginama lyginti lietuvių kalbos gimdymo eufemizmus su anglų kalbos eufemizmais.

Galima įžvelgti nemažai priežasčių, kodėl gimdymo eufemizmai mažai tyrinėti, bet turbūt tiksliausia būtų spėti, jog gimdymas yra priskiriamas kažkam paslaptinam, neaiškiam ar net nešvariam. Pastarasis apibūdinimas yra ginčytinas, nes lietuvių tradicinėje kultūroje jis jau beveik nebeįžvelgiamas, bet pasąmonėje dar yra pėdsakų, užsilikusių iš primityvesnės visuomenės laikų. Įdomu tai, kad tokios tradicijos, kai gimdymas yra laikomas nešvariu, esama ir kituose pasaulio kraštuose. Štai Naujojoje Gvinėjoje moteris po gimdymo maždaug mėnesį negali gaminti valgio ar liesti maisto. Ji net negali valgyti to, ką paruošė pati, o tik draugų paruoštą maistą, naudodamasi aštrintomis lazdelėmis. Panašiai yra ir Aliaskoje, kur turinti gimdyti moteris pasitraukia į vienišą žemą pašiūrę, pastatytą iš nendrių, ir ten praleidžia dvidešimt dienų po vaiko gimimo, nesvarbu, koks metų laikas. Moteris laikoma tokia nešvaria, kad niekas jos neliečia, o maistas paduodamas su ilga lazda (Frazer, 1936, 147–148). Slavų tradicinėje kultūroje nėštumas vertinamas kaip keliantis pavojų ne tik pačiai moteriai, bet ir aplinkiniams, todėl kad vienoje būtybėje egzistuoja dvi sielos, t. y. balansuojama tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulių (SD, 1995, 160).

Turbūt galima teigti, jog gimdymo priskyrimas kažkam paslaptinam greičiausiai susijęs su erotikos suvulgarinimu ir siekiu atbaidyti nuo lytinių santykių. Reikia atkreipti

dėmesį, kad taip buvo ne visada. Aiškaus ar tiksliau akivaizdaus fakto neraskime, bet viskas užkoduota pasakose, dainose, tradicijose. Dažnai eufemizmai yra tapę tiesiog vaikščiškais ir paprastais paaiškinimais, kas ir kodėl atsitiko, bet pasižiūrėjus giliau pasirodo, kad viskas ne taip paprasta, kaip dabartiniam nuo senosios kultūros nutolusiam žmogui atrodo. Aptariant gimdymą negalima pamiršti tokio dalyko kaip pagalbos gimdant. Čia taip pat yra ne taip akivaizdžiai suprantamų dalykų, kurie susiję su senaisiais tikėjimais. Be gimdymo ir pagalbos gimdant, dar reiktų nepamiršti ir paties gimimo, kurio eufemizmai yra pavirtę tiesiog paaiškinimais, iš kur atsiranda vaikai. Gimimas yra tam tikras perėjimas iš vieno pasaulio į kitą, todėl tai, kas atrodo aišku, nėra taip akivaizdu.

Gimdymo eufemizmai yra gausiausia grupė (52 proc. iš daugiau kaip 40 atvejų). Daugiausia jų siejama su buitėje esančiais daiktais – moteris tarsi persprogsta, suyra, sugriūva kaip jie: *akėčios suiro* Ds; *pečius persprogo* Krš; *pečių ardyti* Dkšt; *lankai trūko* (*Jo bobos šįnakt lankai trūko*) Mlt; *pabiro puodai* (*Bėk namo, jau tavo bobos puodai pabiro*) Ml; *lova sugriuvo* Ds; *maišas atsirišo* Lp; *pirtis suirs* (*Sako, jų pirtis suirsianti*) Ds. Prie šios grupės priskirtini ir kiti panašios semantikos eufemizmai, greičiausiai jau pateiktųjų perdirbiniai, t. y. pirmasis žodžių junginio dėmuo pakeičiamas arba jo iš viso atsiskaidoma: *boba sugriuvo* Kp; *subyrėti* Trgn. Įdomu tai, kad šiais eufemizmais galima nusakyti gimusio vaiko lytį ar kelintą vaiką moteris pagimdo, pavyzdžiui, eufemizmas *maišas atsirišo* atskleidžia, kad gimė pirmagimis, o *pečius persprogo* sako, kad pasaulį išvydo mergaitė. Pečius eufemizmuose atsirado ne šiaip sau. Tautosakoje tai vieta, siejama su mistiniu pasauliu, joje gyvena vėlės, gali slėptis velnias: „Tik pasigirdo iš už krosnies balsas <...> Nieko bloga nemanydamas, jis paprašė savo žvėrių po plaukelį ir padegino. Tada iššoko iš už krosnies jaunas kreivas ponaičiukas su botagu rankoj ir nieko nelaukęs tik šmaukšt šmaukšt botagu žvėrims – žvėrys ir arklys virto akmenimis“ (LP, 1945, 37). Pečius tai tarytum vartai, per kuriuos ateina vaikų sielos. D. Šeškauskaitė knygoje „Erotika tautosakoje“ jį sieja su moters lyties organais ir mirusiųjų deginimu. Pečius buvo vartai ne tik gimti, bet ir mirusiojo sielai pereiti į kitą pasaulį (Šeškauskaitė, 2011, 229–232). Lietuvių liaudies pasakose esama siužeto, kur, už pečiaus ką nors užmetus ar už jo padėjus medinę ar kokią kitokią lėlę, anksčiau ar vėliau iš už pečiaus išlenda vaikas. D. Šeškauskaitės (2011, 462–463) teigimu, tokie siužetai susiję su senaisiais tikėjimais ir religinėmis apeigomis. Galima spėti, kad pagal analogiją sukurtas ir eufemizmas *pirtis suirs*. Pirtis juk irgi buvo mistinė vieta, kur naktimis galėdavai sutikti ir velnią, ir vėles, ir dar kitokių būtybių. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pirtyse buvo gimdoma dažnai. Slavai stengdavosi gimdyti ne namuose, dažniausiai pirtyse, tvartuose, daržuose arba negyvenamose namo vietoje (pastogėje, sandėliuke) (SD, 2009, 450).

Grupė eufemizmų, kur minimi daiktai, galima priskirti ir *už lopšio atsisėsti*. Šis eufemizmas yra suprantamas – gimdymui nusakyti vartojama elementariausia motinystės pareiga būti prie vaiko, paprastai miegančio lopšyje, tad natūralu, jog pagimdžius vaiką teks *už lopšio atsisėsti*.

Kita didesnė gimdymo eufemizmų grupė, kurios vieną iš dalių sudaro nešimo, atgabenimo veiksmą nusakantys žodžiai: *parnešti vaiką* Lnk; *sterblėje parsinešti* (*Tegul ana prisižiūri savo dukterį, kad sterblėje neparsineštų*) Lel; *gandrai atlėkė / apsilankė; Ant svieto pašaukti* (*Vaikus bereikalingai ant svieto pašaukiau*) Skr. Kai kurie eufemizmai nu-

rodo konkrečias situacijas, antai, *sterblėje parsinešti* nusako, kad kūdikio buvo susilaukta mergaujant. Eufemizmas *dantį mesti* Brs taip pat reiškia, kad moteris pagimdė dar netekėjusi.

Gimdymas gali būti siejamas ir su liga. Čia reikia pastebėti, kad galimi du aspektai – liga kaip teigiama ir liga kaip neigiama būseną. Sėkmingas, be komplikacijų gimdymas siejamas su teigiamai vertinama liga: *džiaugsmo liga sirgti* Smal. Gimdymas per anksti ar persileidimas – su neigiamai vertinama liga: *išsisirgti* Pnd, MI, SI, Ob, Kp (*Arkliui pasibaidžius, išvirto griovin, tai ir išsisirgo užtat*). Galimas dar ir kitas požiūris. Tikėtina, kad toks džiaugsmingas dalykas kaip naujos gyvybės atsiradimas buvo vadinamas priešingai – nelaime, liga – bijant, jog gims negyvas kūdikis ar mirs gimdyvė.

Keli gimdymo eufemizmai skiriasi nuo jau aptartųjų grupių, todėl buvo išskirta atskira kitų eufemizmų grupė: *moteris apšivertė* Ukm, *po mažo (Moteriškė mirė po mažo)* Kv; *po savo laiko (Po savo laiko gulėjo moteriška)* Šts. Pastarasis žodžių junginys rodytų, kad gimdymas gali būti eufemizuojamas ir remiantis laiku. Šiuo atveju greičiausiai laikas skaičiuojamas pagal nėštumo mėnesius.

Patarnavimo gimdant eufemizmai yra nedidelė grupė, kuria nurodoma, kad vaikai yra gaudomi vienokiais ar kitokiais būdais: *vaikus gaudyti; sučiupti (Žinau jos metus, nes mano sučiupta)* LK; *sugrobtį (Tatai šią naktį sūnų sugrobėme); gyvas žuvis gaudyti (Per žmones eina, gyvas žuvis gauda)* Psn. D. Šeškauskaitė teigia, kad vaiko sugavimas vandenyje yra lyg sielos pagavimas iš vandens. Apskritai pasakose pastebėta, kad žmogui išgėrus vandens bemat atsiskiria jo siela. Vėlės dažnai turi pereiti vandens telkinį, kad pakliūtų į mirusiųjų pasaulį (Šeškauskaitė, 2011, 263). Puikus pavyzdys yra pasaka „Užburta mergaitė ir slibinas“. Čia pagrindinis veikėjas, norėdamas patekti į užburta dvarą, turi perplaukti marias. Pagrindinis veikėjas yra žvejo sūnus. Žinoma, šiuo atveju galima įžvelgti ir tam tikrų fiziologinių dalykų. Gimstant ar gimus vaikui nubėga vaisiaus vandens ir tai gali būti tapatinama su žvejotimi, t. y. vaikas ištraukiamas lyg ir iš vandens, visai kaip žuvis. Dar viena galima teorija, kad šie eufemizmai galimi sieti su senesniu krikšto ritualu, kai gimusį kūdikį iš karto krikštydavo namie apipildami ar apipurkšdami vandeniu. Apskritai skysčio nuliejimas, vandens naudojimas krikšto apeigose yra gana dažnas: „Kai tėvas užsako krikštą ir ateina kūmai, tėvas pasirūpina valgiu ir alumi, pribuvėja kūmus pasitinka su kaušeliu, meldžiasi ir geria ratu. Tada prašoma valgyti. Pavalgius vėl geriam ratu, po to pribuvėja duoda kūmams kūdikį atlikdama tokias apeigas: kūdikį ji paima ant dešinės rankos, kaire ranka laiko pilną kaušelį ir šaukiasi Mergelės Marijos arba laimės pagalbos, kad kūdikis gautų krikštą ir nusipelnėtų šventą vardą. Pasimeldus nulieja žemėn ir prašo Žemynėlę – Žemę kūdikiui būti maloningą <...>. Pasimeldęs nulieja ant žemės ir prašo Žemės užtarti vaiką ir palabindamas užgeria artimiausią kūmą ir taip toliau“ (Vėlius, 2003, 320). Slavų tradicinėje kultūroje vanduo ir apsiplavimo ritualas labai svarbūs pribuvėjos ir gimdyvės gyvenime. Ritualas tarsi užbaigia pribuvėjos vaidmenį gimdyje, ją apvalo, kad pastaroji galėtų sėkmingai tęsti savo amatą, kad būtų atsikratyta gimdymo „nešvaros“, o gimdyvė turėtų daug pieno (SD, 2009, 84).

Gimimo eufemizmai sudaro gana didelę eufemizmų grupę. Juos galima skirstyti smulkiau į nusakančius, *kad vaiką kažkas atnešė, kad vaikas gautas kokiais nors kitais būdais* ir *kad vaikas atvyksta iš kur nors kitur*.

Pats tradiciškiausias mūsų kultūroje vaiko atsiradimo namuose paaikškinimas yra *gandras atnešė*. Šis eufemizmas gali šiek tiek kisti, nelygu, kaip kuriame regione vadina-
mas gandras: *balionas / garnys / bačėnas / gandras / gužutis / starkas atnešė / parne-
šė / ansviedė / įmetė / apsilankė*. Gandro vaidmuo nėra netikėtas. Reiktų pradėti nuo to,
kad sielos dažnai buvo įsivaizduojamos kaip paukščiai. Vadinasi, gandras yra sielų nešė-
jas, vedlys. Tautosakoje minima ir tai, kad gandras gali būti raganos vyras (Šeškauskaitė,
2011, 132). O ragana, kaip žinoma, yra tarpininkė tarp šio ir ano pasaulių, atliekanti svar-
bų sielų apvalymo vaidmenį. Nepamirština ir tai, kad gandras dažnai varlinėja po pelkes
ar apsemtas pievas, taigi jį galima sieti su žvejojimu. B. Jasiūnaitė (2001, 281) teigia, kad
vaizdinys, jog vaikas gaunamas iš vandens, yra senesnis negu kad *gandras atnešė*.

Sielos tapatinimas su paukščiu yra dažnas ir kitose kultūrose. Bororų gentis, gyve-
nanti Brazilijoje, sielą įsivaizduoja kaip paukštį, kuris palieka žmogaus kūną šiam mie-
gant. Bohemijoje manoma, kad siela atsiskirdama nuo kūno išleikia per burną balto
paukščio pavidalu (Frazer, 1936, 34). Esama tikėjimo, kad vos gimusio vaiko sielą galima
labai lengvai prarasti, ji gali išskristi, todėl prieš gimimą užkaišomi visi namų plyšiai, o
esantiems namuose užrišamos burnos, kad neprarytų sielos (Frazer, 1936, 33).

Į *gandras atnešė* panašus yra eufemizmas *atnešė bobulė* Kp. Nesunku atspėti, kad
bobule vadinama pribuvėja, šiame eufemizme pakeičianti gandrą, nes ji – svarbi gimdy-
mo dalyvė. Pribuvėja padeda tiek moteriai, tiek vaikui tapti visaverčiais bendruomenės
nariais, tačiau jos amatas bent jau slavų tradicijoje vertinamas dvejopai. Viena vertus,
pribuvėja gerbiama kaip moteris, nuo kurios priklauso visų moterų vaisingumas, kuri
yra tarpininkė tarp gimdyvės ir anapusinio pasaulio, galinti įvairiomis apeigomis nulemti
ir šiame pasaulyje esančių žmonių likimus, kita vertus – gimdymas yra nešvarus, tad ir
pribuvėjos amatas kartais vertinamas kaip purvinas ar net nuodėmingas darbas, už kurį
nesilaikanti visų taisyklių pribuvėja bus baudžiama po mirties (SD, 2009, 82).

Vaikus galima gauti ir kitais būdais, pavyzdžiui, *rasti kopūstuose, kopūstų lysvėje,
kopūstų darže* (*Kopūstų darže mane rado ir augino kaip katinėlį ar šunelį paupyje radę*)
LzPl. Kūdikį taip pat galima *nupirkti* Žb arba tiesiog vaikas gali *iš sterblės iškristi* Krš. Vai-
kas prilyginamas augalui ir jis gali *dygti / pridygti* Gs, Vrd, Skrd, Šts. Kad vaiko gimimas
yra kažkas mistiška, rodo eufemizmas *žuvytės davė* Grv. Visi šie eufemizmai galimi sieti
su tuo, kad tautosakoje žmogaus vaisingumas lyginamas su gamtos gebėjimu daugintis.
Dažnai žmogus palyginamas su medžiu ar kokiu kitu augalu, gyvūnu, žuvimi – moteris
gali pastoti suvalgiusi žuvį, o perėdama kiaušinį gali susilaukti vaiko: „Kartą žvejys su-
gavo žuvelę. Tą žuvytę išsivirė, suvalgė, o sunką išpylė kalei ir kumelei. Rytojaus dieną
žiūri – žvejo pati su dviem sūnumis, kumelė su dviem kumeliukais, o kalė su dviem šu-
niukais...“ (LP, 1945, 33).

Gimimą galima eufemizuoti ir siejant jį su atvykimu iš toli. Pats paprasčiausias eufe-
mizmas yra *atvažiuoti* (*Kas atvažiavo – bernaitis ar mergaitė?*) Alv. Kaip atvykimą iš toli
galima būtų suvokti ir *čigonai susikraustė* Kp. Čigonai suponuoja tolimumą, svetimumą,
nors greičiausiai čia esama sugretinimo su elgetomis, kurie buvo tarpininkai tarp šio ir
anapusinio pasaulio. Taigi čigonas irgi gali atlikti tam tikrą tarpininko vaidmenį. Eufemiz-
mas *pranašas atsirado* Grv taip pat priskirtinas šiai grupei darant prielaidą, kad vaikas
yra duotas Dievo, greičiausiai jis prilyginamas kūdikiui Kristui.

Įdomus tolimo suvokimas eufemizmuose: iš Amerikos parvažiuoti Kt, amerikonas atplaukė Kp. Kaip tolimo, paslaptingo simbolis pasirinkta valstybė. Tai būtų galima sieti su istoriniu momentu, kai Amerika buvo svajonių kraštas. Galima teigti, kad šie eufemizmai nėra labai seni, greičiausiai jie siekia 19 a., pirmąją emigracijos bangą į Ameriką.

Likę eufemizmai rodo laukimą ir sąlyginį tolumą. Tai eufemizmai, kuriuose minimas svečias: svečio laukti (Svečio laukė kaip karaliaus) Kl, atvažiavo svečias be dantų Asv. Šiais eufemizmais siekiama pasakyti, kad vaikas šiame pasaulyje yra tik laikinai. Pabrėžti, kad seniau lietuviai mirtį suvokė kaip kelionę, vykimą kitur, todėl ir eufemizmu sakoma, kad vaikas iš kažkur atkeliavo ir po kiek laiko turės iškeliauti. Vaiko atvykimas iš toli gali būti siejamas ir su vaizdiniu, kad per miegus motinos siela iškeliaujanti paukščio pavidalu į sielų pasaulį ir iš ten galinti parsinešti vaiko sielą (Šeškauskaitė, 2011, 434–435).

Puikiai suvokdami, kad gimdymas yra visų kultūrų tabu sferai priklausantis reiškinys, turėtume nors trumpai panagrinėti, kokių eufemizmų, susijusių su šia tema, yra kitoje pasaulio šalyse. Anglų kalboje yra gana daug eufemizmų, susijusių su vaikų gimimu nuo moters apvaisinimo iki vaiko gimimo. Labai daug dėmesio skiriama kontracepcijai ir abortams. Kaip didesnę žodžių grupę galima išskirti ne santuokoje gimusio vaiko apibūdinimus. Aptarti visus gimdymo eufemizmus, egzistuojančius anglų kalboje, nėra tikslinga, todėl bus aptarti tik tipiškesni pavyzdžiai, pateikti knygoje „How not to say what you mean“.

Vienas iš gimdymo eufemizmų yra *child-bed* ‘vaiko lova’, trumpesnis variantas *bed* ‘lova’. Gimdymas gali būti siejamas su išmetimu, pametimu (*drop*) ar atsivedimu, vaikavimusi (*whelp*). Pastarasis eufemizmas greičiausiai siejamas su gyvūnų gimdymu – žmogaus gimimas sulyginamas su šuns, katės ar kokio kito žinduolio. Įdomus pavyzdys *lie in* ‘gulėti’ – šiuo eufemizmu sakoma, kad laukiama artėjančio, neišvengiamo gimdymo. Minėta, kad lietuvių kalboje *sterblėje parsinešti* reiškia, jog kūdikio buvo susilaukta mergaujant, ir anglų kalboje esama nemažai eufemizmų, reiškiančių lygiai tą patį: *beyond the blanket* ‘už antklodės’, *break your elbow* ‘susilaužyti alkūnę’, *indiscretion* ‘neprotingas poelgis’, *misfortune* ‘nesėkmė’, *souvenir* ‘suvenyras’.

Galima palyginti ir kitus lietuvių bei anglų eufemizmus, pavyzdžiui: *cast* ‘mėtyti, sviesti’, *throw* ‘mesti, sviesti’ ir *išsisirgti*. Šie eufemizmai reiškia per anksti įvykusį gimdymą, persileidimą. Gimimas taip pat eufemizuojamas žodžių junginiu *happy event* ‘laimingas įvykis’, lietuvių kalboje jį atitiktų *džiaugsmo liga sirgti*. Dar vaikas gali išsiriti (*hatch*) ir šis išsiritimas iš kiaušinio nėra toks nemalonus kaip žinduolio gimimas. Kartais gimdymas apibūdinamas bendriausiu žodžiu *labour* ‘darbas’.

Esama eufemizmų, svetimų lietuvių kultūrai, pavyzdžiui, *mixed heritage* ‘maišytas paveldas’. Šiuo eufemizmu pasakoma, kad vaikas gimė skirtingos rasės tėvams.

Keli eufemizmai galimi palyginti su lietuvių eufemizmu *rasti kopūstų lysvėje*: *gooseberry bush* ‘agrastų krūmas’ ir *parsley bed* ‘petražolių lysvė, vaga’. Agrastų krūme randami berniukai, o mergaitės – petražolėse. Deja, nepaaiškinama, kodėl pasirinkti būtent agrastų krūmas ir petražolės. Į akis krenta tai, kad skirtingos lyties vaikai šioje kultūroje randami skirtingose vietose, o lietuvių kalbos eufemizmuose ir mergaitės, ir berniukai aptinkami ten pat – kopūstuose.

Su lietuvių kalbos eufemizmais galima palyginti ir slavų kalbų duomenis, nes gimdymą slavai eufemizuoja panašiai kaip lietuviai: rus. *в Рыгу съездила* 'nuvažiavo į Rygą', *с Москвы приехала* 'iš Maskvos atvažiavo', *навозить* 'privežti', len. *pojechać do Krakowa* 'nuvažiuoti į Krokuvą', ček. *šla do Říma* 'ėjo į Romą'. Apie sunkų gimimą sakoma rus. *дитя дороги не найдет* 'vaikas neras kelio' (SD, 2009, 451). Šiuos slavų eufemizmus galima palyginti su lietuvių *amerikonas atplaukė; atvažiuoti; atvažiavo svečias be dantų; iš Amerikos parvažiuoti*, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad lietuviškieji nusako patį gimimą, o ne gimdymą, kaip dauguma pateiktųjų slavų pavyzdžių, tačiau kelio, keliavimo motyvas yra bendras. Jį paremia netgi kai kurios apeigos gimdymo metu. Antai gimdyvė, norėdama palengvinti sąrėmius, turi vaikščioti po kambarį ar kitas patalpas. Tikima, kad kūdikiui taip lengviau ateiti, rasti kelią (SD, 2009, 451).

Taip pat bendrumo esama tarp lietuvių kalbos eufemizmų *subyrėti, boba sugriuvo, akėčios suiro, pečius persprogo, pečių ardyti, lankai trūko, pabiro puodai, lova sugriuvo, maišas atsirišo, pirtis suirs* ir rus. *растряслась, рассыпалась* 'subyrėjo', *распуталась* 'pasileido', brus. *раскидалась* 'išsimėtė', ček. *rozvalila se* 'sugriuvo', rus. *бабу разорвало* 'bobą suplėšė', ukr. *жінка з печі упала* 'moteris nuo krosnies nukrito'. Manoma, kad tokio pobūdžio eufemizmai atspindi moters kūno kaip visumos suardymą, kuris gali būti perkeliamas net į namų sferą (ček. *v domě svalil komín* 'sugriuvo namų kaminas') (SD, 2009, 451).

IŠVADOS

Gimdymo eufemizmai sudaro 52 proc. visų su gimdymu susijusių eufemizmų. Mažiausia eufemizmų yra susijusių su patarnavimu gimdant, jie sudaro apie 10 proc. tiriamos medžiagos. Likę 39 proc. yra gimimo eufemizmai.

Aptariant gimdymą negalima apsieiti be gimimo ir pagalbos gimdant. Gimimo eufemizmai yra tapę paaiškinimais, iš kur atsiranda vaikai.

Didžioji dalis eufemizmų, siejamų su gimdymu, yra atėję iš daug senesnių laikų. Dabar jų kilmė nudilusi, kiek subanalėjusi. Taip pat pastebėtina, kad esama atvejų, kai eufemizmas užima senesnių eufemizmų vietą ir tampa vienu iš pagrindinių (pvz., *gandras atnešė*).

Eufemizmams nemažai įtakos gali padaryti ir kurio nors meto socialinė situacija, pavyzdžiui, emigracijos banga į Ameriką (*amerikonas atplaukė*).

Kitose pasaulio šalyse vartojami eufemizmai savo raiška ir įvaizdžiais artimi lietuviškiems, nes pats tabu principas yra visuotinis.

ŠALTINIAI

- Kriauza A., 1943, Kupiškio būtovė. – *Gimtasis kraštas*, Nr. 31, 203–264.
 LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt>
 Paulauskas J., 1987, *Sisteminis lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslas.

LITERATŪRA

- Frazer J. G., 1936, *The golden bough, II. Taboo and the perils of the soul*. London: Macquillan and Co.
- Holder R. W., 2003, *How not to say what you mean. Dictionary of euphemisms*. Oxford: Oxford university press.
- Jasiūnaitė B., 2001, „Gužutis vaiką parnešė!“ (Nepaprasta žmogaus kilmė frazeologijoje). – *Baltistica* XXXVI (2), 277–297.
- LP, 1945 – *Lietuviškos pasakos*. Kaunas: Valstybinė grožinė literatūros leidykla.
- SD – Славянские древности 1995–2009, т. I–IV. – *Международные ле брани: Сквернословие как социальная проблема*. Москва: Лаготир. отношения.
- Šeškauskaitė D., 2011, *Erotika tautosakoje*. Sargeliai: Kruenta.
- Vėlius N., 2003, *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai* 3. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

EUPHEMISMS FOR DELIVERY IN LITHUANIAN

SUMMARY

Euphemisms for delivery is a new and current topic. It has been investigated but not extensively and not with a special emphasis on euphemisms. This research focuses on the euphemisms for delivery, birth and providing assistance during delivery. The data have been collected from the Dictionary of the Lithuanian language, Folklore works, the Atlas of the Lithuanian language and several periodicals, such as “*Gimtas kraštas*”. Some examples have been taken from natural language.

Euphemisms for delivery can be divided into three large groups: delivery, birth and assistance during delivery, which can be subdivided further.

Euphemisms for delivery can be divided into:

- euphemisms created on the basis of everyday objects (these euphemisms follow the same pattern of formation): *akėčios suiro* ‘the harrow got broken’, *lankai trūko* ‘the rims got broken’ (*boba sugriuvo* ‘the woman collapsed’),
- euphemisms conceptualizing the birth of a baby as bringing, delivering, calling: *parnešti vaiką* ‘to bring a baby’, *ant svieto pašaukti* ‘to call a baby to the world’,
- euphemisms associated with illness: *džiaugsmo liga sirgti* ‘to be ill with happiness’,
- euphemisms associated with time: *po savo laiko* ‘after one’s time’.

Not only euphemisms for delivery can be subdivided further. Euphemisms for birth are also various and can be classified into several groups:

- euphemisms showing that child was brought by somebody: *atnešė bobulė* ‘brought by granny’,
- euphemisms referring to other places where children can be found: *kopūstų darže rasti* ‘found in the cabbage’,
- euphemisms referring to arrival: *svečio laukti* ‘to expect a visitor / guest’, *amerikonas atplaukė* ‘an American has sailed up’.

The third large group of euphemisms for delivery includes euphemisms for assistance during delivery. The data show that more fine-grained classification of this group is not necessary. An example of this type of euphemism is *vaikus gaudyti* ‘to catch children’.

BUITINIO STILIAUS INVAZIJA Į KITUS FUNKCINIUS STILIUS

IRENA SMETONIENĖ

Vilniaus universitetas (Lietuva)

Vilnius University (Lithuania)

ESMINIAI ŽODŽIAI: buitinis stilius, šnekamoji kalba, administracinis stilius, mokslinis stilius, publicistinis stilius, meninis stilius

ĮŽANGA. Pastaruoju metu daug kalbama apie žanrų mišimą, diskutuojama dėl funkcinių stilių ribų. XX a. 8–9 dešimtmečiais daug rašyta apie kanceliarito veržimąsi į bendrinę kalbą, šiuo metu pastebima, kad visų stilių tekstuose esama buitinio stiliaus elementų. Manoma, kad tam įtakos turi bendrinės kalbos prestižo susilpnėjimas, šnekamosios kalbos išplitimas elektroninėje erdvėje. Iš tiesų, elektroninis diskursas prasidėjo chaotiškai – be normų ir nuostatų, o kai kada ir kaip protesto prieš griežtas taisykles forma. Iš pradžių manyta, kad tai laikinas reiškinys, kad laisvė nekontroliuojamai reikšti mintis turi vidines moralės taisykles, tačiau vis garsiau kalbama, kad būtent elektroninis diskursas yra mokinių neraštingumo priežastis. Tiek mokyklai, tiek brandžiai visuomenės daliai būtini autoritetai – siekiama kalbėti ir rašyti taip, kaip rašo populiarūs žurnalistai, rašytojai, kalba politikai. Ar šiandieninė žiniasklaida ir grožinė literatūra gali būti tas autoritetas, į kurį turėtume lygiuotis?

Šio straipsnio tikslas – analitiniu metodu išanalizuoti skirtingų stilių tekstus ir konstatuoti, kiek jie yra paveikti buitinio stiliaus, kokios tendencijos išryškėja iš surinktos medžiagos.

Straipsnyje terminai „buitinis stilius“ ir „šnekamoji kalba“ vartojami sinonimiškai, nes tokia nusistovėjusi tradicija (taip juos vartojo J. Pikčilingis, šią tradiciją palaiko A. Bitinienė ir kiti stilistai), tačiau skirtumų tarp jų esama. Kai kalbama apie buitinį stilių, dažniausiai įsivaizduojamas leksikos lygmuo (svetimybės, žargonas, pertarai, elipsės ir t. t.), akcentuojamas tokios kalbos vaizdingumas, nenorminių elementų motyvuotumas. Kalbant apie elektroninį diskursą, šnekamosios kalbos terminas neapsiriboja leksika, daug svarbiau tampa šnekamosios kalbos fonetika ir bandymas ją perteikti bendrinės kalbos rašyba. Šnekamajai kalbai iš elektroninio diskurso veržiantis į kitus stilius, ir šie terminai ilgainiui turėtų atsiskirti savo apibrėžtimis. Tokių tendencijų jau esama. K. Župerka naujajame „Stilistikos“ leidime šnekamąjį stilių apibūdina kaip platesnį terminą už buitinį ir būtent šiam terminui teikia pirmenybę (Župerka, 2012, 91–94).

Administracinis stilius. Buitinio stiliaus įtakos kol kas yra išvengęs administracinis stilius. Jis turi ryškiausias stiliaus normų ribas, yra šabloniškas, griežčiausiai reglamentuotas. Pagrindiniai administracinio stiliaus bruožai – dalykinė, glausta, racionali, oficiali kalba, žodžiai vartojami tik tiesiogine reikšme, nesudarant jokių interpretacijos galimybių ar reikšmės variacijų. Skiriami trys administracinio stiliaus postiliai: kanceliarinis, juridinis ir diplomatinis. Kanceliarinio postilio žanrai yra protokolas, prašymas, gyvenimo

aprašymas ir kt., juridiniam postiliui priklauso įvairūs įsakymai, nuostatai, įstatymai ir t. t., o diplomatinio postilio tekstai – įvairios sutartys, deklaracijos ir pan. Šie administraciniai dokumentai dažniausiai atlieka pranešimo ir valdymo funkcijas. Toks formalus kalbos lygmuo nustatytas tam, kad neįsiveltų nesusipratimų, neaiškumų ir asmeniškumų.

Atskiro dėmesio reikalauja juridinis postilis, nes, anot retorikos specialistų, juridiniam postiliui priklauso ne tik teisiniai dokumentai, bet ir teisininkų kalbos, atitinkančios pagrindines juridinio postilio ypatybes: „oficialumas ir apibendrinamasis teigimas; santykinis pastovumas; reguliarius standartizuotų frazių, trafaretų, kalbos šablonų kartojimas; kalbos priemonių ekonomija, trumpumas, lakoniškumas; terminų ir formuluočių tikslumas (nedviprasmiškumas); distancija tarp juridinio teksto autoriaus ir adresato; techninių priemonių panaudojimas“ (Koženiauskiene, 2005, 225). Rašytinės ir sakytinės kalbos skiriamieji bruožai juridinėje kalboje gana ryškūs, tačiau, nors teisininko oratoriaus kalba gali turėti administracinio, mokslinio, publicistinio stiliaus bruožų, šnekamajam stiliui būdingos sintaksės elementų gali pasitaikyti tik kalbant spontaniškai („vienas kitas (ir tik su motyvacija) šnekamosios leksikos elementas, tipiškos sakytinei kalbai sakinių konstrukcijos, minties raiškos nebaigtumas“) (ten pat, 232).

Mokslinis stilius. Mokslinis stilius taip pat pasižymi kalbos objektyvumu, glaustumu, aiškumu, specifine terminija, nes šiuo stiliumi dažniausiai rašomi moksliniai darbai, pateikiami naujais tyrimai ir kita mokslinė medžiaga. Tradiciškai skiriami du mokslinio stiliaus postiliai: teorinis, arba specialusis, ir mokslo populiarinamasis. Taigi iš pirmo žvilgsnio sąsajų su buitiniu stiliumi neturėtų būti, tačiau šie postiliai labai skirtingi. Grynas mokslinis postilis atlieka dalykinio pranešimo funkciją, čia komunikacija realizuojama pagal schemą *profesionalas* → *profesionalui* (tos pačios srities specialistai bendrauja tam tikros mokslo krypties žodynu). Mokslo populiarinamajame postilyje komunikacijos schema kiek kitokia – *profesionalas* → *neprofesionalui* (specialistas, pateikdamas vienos ar kitos mokslo šakos informaciją, ją transformuoja, adaptuoja tos informacijos pateikimo būdą, pritaiko jį specifinių žinių neturinčiam, tos srities neišmančiam adresatui). Tam tikros sąvokos, būdingos moksliniam postiliui, pakeičiamos paprastais, kartais buitiškais aiškinimais, šnekamosios kalbos žodžiais. Toks mokslo populiarinamojo postilio pritaikymas neatitolina jo nuo pagrindinės funkcijos – pateikti konkrečią, mokslinę informaciją, bet mokslo populiarinamųjų tekstų tikslas yra pateikti informaciją patraukliai, įtaigiai, todėl tokie tekstai kai kuriais bruožais priartėja prie publicistikos.

Reikia pasakyti, kad grynąjį mokslinio postilio tekstuose nesama buitinio stiliaus elementų, tačiau mokslo populiarinamajame postilyje jo pastebimai daugėja. Pastarojo postilio tekstus galima suskirstyti į dvi grupes: 1) mokslo populiarinimo leidiniai (žurnalai, laikraščiai) ir 2) vadovėliai ir kita mokomoji medžiaga.

Mokslo populiarinimo žurnaluose ir laikraščiuose sudėtingesni, specifinių žinių reikalaujantys terminai paaiškinami suprantamesniais žodžiais, dažniausiai metaforiniais arba metoniminiais palyginimais:

DNR – tai didelė biblioteka, sudaryta iš knygų apie organizmo susidarymą. Kiekvienai ląstelei reikalinga tik dalis tos bibliotekos konkrečiai funkcijai atlikti. („Mokslo Lietuva“, 2012-12-20, Nr. 22 (488))

Kitais atvejais šnekamosios kalbos žodžiai sąmoningai vartojami ne dėl konkrečios informacijos perdavimo funkcijos, o dėl stilistinių teksto sumetimų. Čia šnekamajai kalbai būdingi žodžiai vartojami ne tikslesnei informacijai perteikti, o vaizdingai nusakyti situaciją:

Mahometas vaikystėje taip pat paragavo vargo. („Iliustruotoji istorija“, 2012, Nr. 2)

Atkreiptinas dėmesys, kad tokių žodžių reikšmės perkėlimą puikiai supranta ir patys autoriai – perkeltinės reikšmės mokslo populiarinimo tekstuose išskiriamos kabutėmis:

Išties labai geras, stiprus pagrindas gautas S. Klimašausko laboratorijoje, man daug padėjo, jo vadovaujama DNR modifikacijos tyrimų laboratorija atlieka labai įdomius ir mokslui reikšmingus tyrimus, tad esu laimingas, kad pirmą mokslinio darbo „krikštą“ gavau būtent toje laboratorijoje. („Mokslo Lietuva“, 2012-12-20, Nr. 22 (488))

Mokslininkai stabilizuojančias „uodegas“ išbandė su robotais. „Išjungus“ uodegą, automobilis nusileisdavo ant priekinės dalies, tačiau „ijungta“ ir skrydžio metu pakelta uodega padėjo jam nusileisti ant ratų. („Iliustruotasis mokslas“, 2012, Nr. 10)

Elektrodų „kepurėlė“ naudojama ne visada. („Iliustruotasis mokslas“, 2012, Nr. 10)

Kita mokslo populiarinamojo postilio vartojimo sritis – mokykliniai vadovėliai – taip pat tapo buitinio stiliaus plitimo erdve. Mokymo priemonių adresatas labai konkretus, populiarėja tendencija į adresatą kreiptis „jo kalba“. Vienas iš tipiškiausių pavyzdžių – informatikos vadovėlis pradedantiesiems „Kodėlčius. Informacinės technologijos 5–6 klasei“ (2005). Vadovėlio herojus Kodėlčius tiesiogiai kreipiasi į skaityją, taigi, į moksleivį: *Dabar kai ką pakartosime, susipažinsime išsamiau. Bus ir naujovių!; Gali savo įspūdžiais, idėjomis, pastabomis pasidalyti ir su manimi, pavyzdžiui, Skype programa!* Čia pastebimas buitiniam stiliui būdingas emociingumas, dialogiškumas, artimas, netgi familiarus bendravimas su adresatu, prisitaikymas prie tikslinės grupės.

Akivaizdi ir šnekamosios kalbos leksika: *Taigi visi kompiuterių virusai plinta arba kaip failai (programos), arba kaip įvairių užkrėstų failų sudėtinė dalis! Skiriasi tik būdai, kaip „pasigaunamas“ virusas; Paprastai šie virusai „skambinėja“ brangiai kainuojančių paslaugų telefonų numeriais ir taip „prašneka“ nemažai pinigų, parsijunčia kitų virusų į kompiuterį.*

Pagrindinis tokio informacijos pateikimo motyvas – kalbėti apie sudėtingus dalykus paprastai, tačiau diskutuotina, ar toks kabutinis informacijos pateikimo būdas netrukdo įsisavinti vadovėlio medžiagos, ar nežemina paties mokinio, tarsi jis nesugebėtų suprasti mokslinės kalbos.

Publicistinis stilius. Apibūdinant kiekvieną funkcinį stilių svarbi kuri nors kalbos funkcija, o kalbant apie publicistinį stilių, lygiavertės yra visos trys: informacinė, poveikio ir ekspresinė, nes čia svarbu ne tik išdėstyti faktus, bet ir atitinkamai nuteikti, įtikinti skaitytoją. Taigi publicistiniai tekstai visų pirma pateikia informaciją ir tik tada veikia skaitytoją, formuoja jo požiūrį – todėl šiek tiek svarbesnė funkcija yra pateikti informaciją (kuo įtaigesniu būdu). „Visų pirma ji turi būti nauja ir aktuali, todėl ieškoma faktų ir įvykių, kurių niekas nėra pranešęs, o kitiems jau žinomą informaciją siekiama pateikti įtaigia forma. Tad informacija turi būti operatyvi. Dėl to publicistinio stiliaus tekstai renjami greitai, nėra laiko tikslinti ir gludinti jų kalbą“ (Bitinienė, 2007, 12). Informacijos ir poveikio kalbos funkcijos lemia dvejopą kalbos priemonių variantiškumą: dalykinės

informacijos pateikimo būdas (intelektinėmis kalbos priemonėmis) ir poveikio funkcijos ekspresinė kalbinė raiška. Todėl publicistinis stilius užima tarpinę poziciją tarp mokslinio ir meninio stiliaus, sujungia šių stilių ypatybes: pagrindu tampa mokslinio stiliaus dalykiškumas, glaustumas, nuoseklumas, logiškumas, o informacijos pateikimo forma dažnai būna panaši į meninį stilių. „Kuriama raiškos priemonių sistema, šį stilių skirianti nuo kitų funkcinių stilių. Specifine publicistinio stiliaus ypatybe (stiliaus konstruktyvusis principas) laikoma abstraktumo ir konkretumo sintezė, kartu su aptariamų reiškinių socialiniu vertinimu padedanti sukurti publicistinio stiliaus fenomeną“ (ten pat, 24).

Buitinio stiliaus elementų citatose ir tiesioginėje kalboje radosi iš žurnalistų nuostatos pateikti kalbą tokią, kokia kalba pašnekovas. Sakoma, kad autoriai patys negarantuoja faktinio informacijos tikslumo, todėl remiasi autentiškais pašnekovų žodžiais. Neautorinė kalba gali sudaryti nemažą dalį publicistinio stiliaus teksto. Pavyzdžiui, „Lietuvos ryto“ tekstuose esama apie 3,6 proc. žodžių, priskirtinų tiesioginei šnekamajai kalbai, o „Lietuvos žinių“ imtyje – 1,8 proc. (Leonavičienė, 2004, 149). Tačiau ne vien citatose vartojama šnekamoji kalba. Leksikos vienetų, turinčių šnekamąjį atspalvį, esama ir autorinėje kalboje. Ir tai – nebūtinai autorių nekompetetingumo ženklas, kiekvieno funkcinio stiliaus elementai vartojami tikslingai, jie įeina į publicistinio stiliaus kalbinės raiškos priemonių sistemą kaip būtinoji dalis.

Tradicškai skiriami keturi publicistinio stiliaus postiliai: informacinis, analitinis, ekspresyvusis ir dialoginis. R. Marcinkevičienė teigia, kad egzistuoja informaciniai, vertinamieji, analitiniai, meniniai pramoginiai žanrai: „Čia pateikiama kitokia lietuviškos spaudos žanrų schema, sudaryta laikantis aukščiau išvardytų principų: deskriptyvaus, o ne preskriptyvaus požiūrio, žanrą lemiančių veiksnių gausos, įvairovės ir sistemiskumo, prototipinio klasifikavimo, išsamumo ir nuoseklumo, kai analizuojami visi, ne tik vieno ar kito žanro apibrėžtį atitinkantys tekstai, funkcijos pirmenybės formos ir turinio atžvilgiu, spaudos teksto analizės siauresniame leidinio ir platesniame žiniasklaidos kontekste ir kai kurių kitų“ (Marcinkevičienė, 2008, 97). Bet kuriuo atveju postilius sudaro žanrai, tačiau šiam straipsniui jie nėra svarbūs, nes nėra nė vieno žanro, nė vieno internetinio puslapio, vienaip ar kitaip nepaliesto šnekamosios kalbos. Jos esama net orų prognozėse, nors R. Marcinkevičienė teigia, kad „orų prognozėms būdingi stabilūs posakiai ir klišės, kurias radijo ir televizijos žiniose bandoma pagyvinti šnekamosios kalbos elementais, interviu ir animuotais žemėlapiams. Tačiau spauda šiuo atveju yra konservatyvi, orų prognozės – labai sustabarėjęs žanras“ (Marcinkevičienė, 2008, 171). Straipsnio autorė yra nagrinėjusi N. Šulijos orų prognozių stilių. Jo tekstuose buitinio stiliaus elementai neiškrinta iš konteksto, pasižymi ne prasčiokiškumu ar žargoniškumu, o labiau liaudišku vaizdingumu: *gyventojai kaleno dantimis; su gražiausiais rudens reiškiniiais bus baigta; nė su žiburiu nerasi* (plačiau žr. Smetonienė, 2009). Šiam straipsniui rinktuose publicistiniuose tekstuose esama ir kasdienių posakių, ir žargono, ir net keiksmažodžių.

Bene dažniausiai šnekamosios kalbos elementus renkasi komentaro žanro autoriai:

Tik dėl Seimo nario šaukšto. Brrr. Ne dėl A. Paulausko kraupu – nors ir dėl jo taip pat. Bet dar kraupiau dėl mūsų valstybės. Kurioje net pirmiesiems jos asmenims taip lengvai galima perlaužti stuburg. Paversti ameba. Priversti viešai trypti save. Iš tokios valstybės

savaime byra smėlis. Ir ne tik pajūryje. (<http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/komentarai/rimvydas-valatka-isprievartautas-a-paulauskas-500-288853>)

Šioje trumputėje R. Valatkos komentaro ištraukoje telpa ir perdirbtoji liaudiška frazeologija (*Seimo nario šaukštas; perlaužti stuburg; smėlis byra*), ir šnekamajai kalbai būdingi disfemizmai (*kraupu*), ir garsažodžiai (*brrr*). Čia šnekamoji kalba atkreipia skaitytojų dėmesį, teikia daugiau gyvumo ir įtaigumo. R. Koženiausienė, tyrinėjusi šio autoriaus tekstus išsamiau, teigia, kad „vis dėlto šnekamoji leksika daug dažniau sklinda ne iš paties žurnalisto, bet iš tam tikrų veikėjų lūpų, kai aprašomi personažai, įvairių pažiūrų politikai, žmonės iš gatvės, politikais tapę TV laidų vedėjai, net romanų veikėjai, tada aiškiai išsiskiria jų pasakymų citatos, parafrazės, aliuizijos“ (Koženiausienė, 2013, 244).

Panašiai šnekamąją kalbą komentaruose skaitytojų dėmesį traukia ir V. Laučius:

Iš kur išdygsta visa ta publika, išsikepurnėjanti į viešas vietas stabdyti „Chevron“ kompanijos, rėkauti dėl lenkiškų pavardžių ir moti šlykščiomis teplionėmis ant plakatų, kaip antai „VSD = KGB“?

Kai šitie personažai sueina krūvon ir pradeda savo šou, piršte peršasi vienas žodis: kaimas. Ne tas tikrasis, gerbtinas kaimas, o kaimas kaip didelė ir gūdi provincija, kuria jie stengiasi paversti visą Lietuvą ir ypač jos politiką. (www.delfi.lt/archive/article.php?id=60615343)

Analitiniuose straipsniuose, kur viso teksto neįmanoma parašyti vien vaizdingais posakiais, šnekamosios kalbos intarpai skiriami kabutėmis:

Vienas teatro vadovų dar pridūrė, kad O. Koršunovas yra dirbęs ir dar ekstremalėmis sąlygomis ir vis tiek „išleisdavo“ spektaklius. (IQ, 2012, Nr. 11 (32))

Kabutėmis arba kitu šriftu tekste pažymimi ir tam tikros srities arba kasdieniai žargonžodžiai – taip skaitytojui leidžiama suprasti, kad šie intarpai yra nenorminė leksika:

Stebuklinguose kraštuose, kur teka kolos upės mėšainių krantais, vis netyla diskusijos, ar yra internete moterų. Ar, pavyzdžiui, žaidimų konferencijose superherojėmis persirengusios merginos yra tikros jų gerbėjos, ar tik tokiomis apsimeta, siekdamos neretai storų, dar dažniau smirdančių „gykų“ dėmesio. Ar, galų gale, yra merginų „geimerių“, ar kyla problemų dėl elgesio su jomis ir ar moterys apskritai galėtų ir turėtų žaisti vaizdo žaidimus. (<http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/nuomones/martynas-klimas-ar-yra-lietuvoje-merginu-geimeriu-18-304762#ixzz2KVXXdLeW>)

O kaip mokytojai reaguoja į praleistas pamokas? *Kaip jie reaguos, žino juk, kad ne siemkas gliaudau padvale (liet. – rūsyje), o repetuoju.* (www.panele.lt/lt/naujienos/bulvaras/rsp_vysnia__apie_reperes_gyvenima_uz_x_faktoriaus_ribu/)

Mėgavimasis šnekamąją kalbą jau peržengia ribas – prastakalbės, keiksmožodžių, pateikiamų su neslepamu pasimėgavimu, nevengiama net kultūrinio laikraščio „Literatūra ir menas“ redakcijos skiltyje. Tiesa, jie tekste išskiriami šriftu, tačiau geltonosios publicistikos mados tokiame laikraštyje atrodo keistokai:

*Tada ir mano plikoje, šašuotoje galvoje dvelkteli laisvės gūsis, paaštrėja uoslė, tos laisvės nuojauta. Kitaip tariant, tekstai turi suteikti kitą realybę, alternatyvą, o ne transliuoti, kaip viskas **chujovai**. Taip, kartokite! Kartokit ir klausykit. Ar girdit jau? Ar girdit? **Chu-jo-vai**. Visi kartu! Dar sykj!* („Literatūra ir menas“, 2013-02-01, Nr. 3412)

Į publicistikos šurkštėjimą, buitiskėjimą ir vulgarėjimą jau atkreiptas dėmesys. Vis dėlto gaila, kad „iš demokratinio pasaulio pirmiausia skubame perimti visišką moralės laisvę ir palaidą žodį. Oficialioji raiška ima pintis su žargonu, o pastarojo gyvybingasis pamasas, kaip žinoma, yra niekinamasis požiūris į pripažintą etiketo, padorumo supratimą, į visuomenės kalbinio bendravimo normas, viešosios kalbos kultūrą“ (Župerka, 2005, 26).

Atkreiptinas dėmesys, kad kalbant apie šnekamosios kalbos elementų vartoseną turima galvoje leksika, tai aiškiai matyti ir iš pateiktų pavyzdžių, tačiau interviu žanre pasitebimas pašnekovo kalbėjimo pateikimas. Pašnekovo kalba yra spontaniška, natūralu, kad ne visuomet ji logiška ir nuosekli, atsiranda nereikalingų kartojimų, minčių šuolių. Tokiu atveju neredaguotas kalbėjimas, perkeltas į suredaguotą straipsnį, gali skaitytojui sudaryti neigiamą nuomonę apie kalbėtojo oratorinius sugebėjimus, vargu ar savo minčių dėstymu lieka patenkintas ir pašnekovas:

„Jeigu Konstitucinis teismas priims sprendimą, kad daugiamandatėje apygardoje pripažinti negaliojančiais rinkimus, tai turės būti skelbiami nauji rinkimai daugiamandatėje apygardoje ir viskas. Naujas Seimas praranda savo galias, seno – nėra ir tokiu atveju, galbūt, matyt, taikysime tokią situaciją, kuri numatyta, kai prezidentas tam tikrais atvejais, kai, tarp Seimo sesijų pavyzdžiui, vykdo funkcijas. Matyt, taip turėtų būti, bet dar palaukime tas valandas ir bus duoti atsakymai, tada bus galima dėlioti toliau“, – paaiškina V. Nekrošius. (www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vnekrosius-valstybes-valdyma-gale-tu-perimti-prezidente.d?id=59920683)

Kokia Valentino dienos dovana tau įsimintiniausia? Renata: *Jeigu neatsimenu matyt tokios dar neesu gavusi. Manau tai turėtų būti kažkas tokio unikalaus išskirtinio, jei apčiuopiama daiktine verte tai kažkas tokio ką visada prisimintum kai užduos šį klausimą, o jei įvykis tai tarkime sužadėtuvs, žinutė, jog laukiesi ar kūdikio gimimas. (www.15min.lt/zmones/naujiena/lietuva/merginu-grupe-kitokios-dovanoja-valentino-dienos-fotosesija-ir-patarimus-kaip-issigydyti-nuo-nelaimingos-meiles-3-306249#ixzz2KhytPNj8)*

Toks bandymas užrašyti šnekamąją kalbą nėra naujas reiškinys, būtent taip rašomi komentarai po straipsniais, taip nuomonės dėstomos privačiuose tinklaraščiuose ir bendravimo svetainėse, kitoje privačioje elektroninėje erdvėje. Pasigirsta raginimų šią padriką kalbą vadinti naująja lietuvių rašomąja kalba, jos nevaldomas srautas veržiasi ir į aukščiausią bendrinės kalbos pakopą – literatūrinę kalbą.

Meninis stilius. Meninį stilių galima vadinti individualiųjų stilių visuma, čia svarbi meninės ir nemeninės kalbos opozicija (t. y. meninio ir kitų funkcinių stilių priešprieša). Taigi svarbiausia, kokią funkciją atlieka meninio stiliaus tekstai: estetinę, pranešimo, poveikio (galimi įvairūs variantai). Meninio stiliaus apibrėžimą papildo pagrindinė meninės kalbos ypatybė vaizdingumas. „Grožinių kūrinų vaizdingumas būna arba akivaizdus, išorinis, – kai vartojama specialių vaizdinės raiškos priemonių, arba vidinis – kai vaizdai kuriami nevaizdingais žodžiais. Meninis stilius eksploatuoja visas kalbos priemones: ir neutralias, ir stilistiškai nuspalvintas, tiek knyginės, dalykinės, tiek šnekamosios, buitinės kalbos“ (Župerka, 2001, 93–94). Taigi, nagrinėjant grožinę literatūrą, reikia turėti galvoje, kad netgi kitų funkcinių stilių elementai čia turi savo funkciją: kurti kuo išraiškingesnę veikėjo charakteristiką, kuo vaizdingiau ir tikslingiau panaudoti jo kalbą – daž-

nai atspindinčią ir veikėjo socialinį, kultūrinį vaidmenį. Prozos kūrinuose dažni dialogai, kuriantys kuo realistiškesnio fiktyvaus pasaulio vaizdą, todėl šnekamoji kalba veikėjų dialoguose ar autoriaus kalboje gali būti motyvuota: sukurti kuo įtaigesnį, paveikesnį literatūros kūrinio pasaulio vaizdą, atspindėti realius herojus, kalbančius, tarkim, žemojo sluoksnio kalba:

Edis: *Či da nia vyskus. Eilynis, mol, piliētis gal sakytų: „Vot i gerai, atsikratiem. Nuta-rabanykit petūchu j kaleimu Velnia saluoj i pamiaskit raktu“. Ale tik nia sūpisti inteligentai, kur tau. Nu, karoče, nie pru kur – kai tik anie išgyrda, ka Ženė gav bilietu j vienu pūsi, vysī ti kavinių liūtai sūlieki pri ta kaleimq vartu i ėm riekt, ka anu paleistų. Žinai kudie? („Gagarino gatvė“, 2003)*

Vėl susiduriama su bandymu užrašyti šnekamąją kalbą taip, kad būtų galima perteikti visus jos lygmenis (tartį, morfologiją, sintaksę), tačiau rezultatas tikrai nevykęs – tai nei grynai šnekamoji kalba, nei tarminis kalbėjimas, labiau panašu į dirbtinį mišrų darinį su bendrinės kalbos elementais.

Literatūrologai, analizuojantys šiuolaikinę grožinę literatūrą, mini tam tikras tendencijas, kurios stilistiniu požiūriu svarbios lyginant ir aptariant šiuolaikinės meninės kalbos raišką su tradicine poezijos tradicija: „XX a. literatūroje poezijos ir poetiškumo sinonimas buvo lyrika ir lyriškumas, kalbos metaforiškumas, meninė išraiška; naujausioje lietuvių poezijoje intensyviai skleidžiasi „nepoetinių“ meno formų paieškos“ (Speičytė, 2009, 89). Išlaisvėjęs poeto žodis, nevaržoma tematika ir laisva kūrybos forma lemia laisvo pasakojimo tipo poezijos populiarėjimą: „Naujausioje lietuvių literatūroje <...> koreliuoja išryškėjęs polinkis eksploatuoti naratyvines kalbos formas poetinėje kūryboje. Pasakojimas kaip poetinės kalbos modelis bei poetinė technika laikytina savitu naujosios lietuvių poezijos reiškiniu ir dėl to, kad jis teikia galimybių kurti alternatyvą moderniosios lietuvių poezijos kanonui“ (ten pat). Naujoji literatūra paveikumo siekia pasitelkdama ne tik buitiską, šnekamąją kalbą, nereti atvejai, kai vartojamas žargonas, keiksmažodžiai. Vienas populiariausių šių dienų poetų Sigitas Parulskis nevengia ne tik buitiskumo, bet ir žemojo sluoksnio prastakalbės:

Jėzaus Kristaus tėvas grįždavo/girtas namo/ir mušdavo sūnų sunkia/sidabro taure/ per nuolankiai nuleistą galvą/šaukdamas, aš tau, blet, parodysiu, kas/čia šeimininkas, tu nuopisa mažas, žinosi,/kas čia pasaulio valdovas, aš tau, šikniau, / parodysiu/ trenkdavo iš visų jėgų užsimojęs/ nepaisydamas vaiko ašarų/ ir maldavimų/ tėve, atitolink šią tau-rę; esu tik šešėlis, sėdžiu prie Hado vartų kartu/ su pasipūtėliu Odisėju/ir pasakaju savo nuoskaudas viskam/abejingai tėvo šmėklai/kuri retkarčiais gūsteli j mane pelenų vėju/ ir šnabžda/ sūnau, užuot kalbėjęs nesąmones, įpilk man/ nors lašą gyvybės/ baisiai troški-na šitoj/ sušiktoj amžinybės skylėj („Pagyvenusio vyro pagundos“, 2009).

Žemojo stiliaus tendencija ryški ir Vytauto V. Landsbergio rinktinėje „Persikūnijimai“. Čia taip pat gausu vulgarybių, keiksmažodžių, buitinės kalbos, kuria siekiama paveikumo, įspūdžio sustiprinimo, gal net šokiravimo:

Mažytį savo buožgalvėlį / sumuturiavusi į drobę / šešėliais nuslinkau; kai atidengus šulinį vaikėlį ištiesiau / kažkas už rankos stvėrė, nesusilaikęs pirsteliu, geriu ir vėl vemiui; aplinkui – jobtvaimatj! Vėl jobtvaimatj / išgirdęs šią komandą krūpteliu: krušt savo motiną; gabus rupūžė buvo / kai grįždavo pavargęs it šuva. („Persikūnijimai“, 2010)

Nors ir galima teigti, kad tai nėra nemotyvuotas nenorminės kalbos vartojimas, vis dėlto pasitvirtina tendencija, kad poezija keičiasi, ir vargu ar begalima kalbėti apie literatūrinę kalbą kaip aukščiausią bendrinės kalbos pakopą, kaip pavyzdį mokiniam, norintiems išmokyti taisyklingos, turtingos kalbos. Kaip rašo K. Župerka, nenorminė, ne bendrinė raiška šiandien vis labiau veikia stilistinius viešosios kalbos procesus, ji braunasi ten, kur tradiciškai gyvavo bendrinė kalba. Užkertant kelią plisti puskalbei, žargonui, būtų prasminga ne tik visokeriopa kelti vadinamąją prestižinę, elitinę kalbą, bet ir palaikyti „šnekiškuosius“ pagrindinių normos variantų atitikmenis. Kai jie pamirštami, neretas kalbėtojas raiškumo sumetimais griebiasi žargonybės ar svetimybės (plačiau žr. Župerka, 2005).

IŠVADOS

1. Šnekamosios kalbos nepaveikti šiuo metu yra tik labai griežtai dėl tam tikrų teisi- nių dalykų reglamentuotas administracinis stilius ir mokslinio stiliaus teorinis, arba gry- nasis, postilis.

2. Mokslo populiarinimo postiliumi priskirtinuose žurnaluose ir laikraščiuose šneka- mosios kalbos elementai vartojami motyvuotai, tačiau vadovėliuose tokia raiška kelia abejonių dėl perdėto polinkio į žargoną.

3. Publicistikoje buitiskumo sfera plečiasi nuo šnekamosios kalbos vaizdingų posa- kių iki prastakalbės keiksmažodžių. Tokios mados paveikta ne tik geltonoji, bet ir kultūri- nė spauda. Čia neapsiribojama vien buitinio stiliaus leksika, pasiremiant baime iškraipyti pašnekovo žodžius, į straipsnius įterpiama neredaguota spontaniška šneka.

4. Apie meninio stiliaus artėjimą prie nepoetinės raiškos kalba ne tik kalbininkai, bet ir literatūros kritikai. Šis smukimas pasiekia dugną straipsnyje cituojama „Gagarino gatvės“ ištrauka. Bandytas perteikti socialinio sluoksnio specifiką ne tik leksika, bet ir sintakse, morfologija bei fonetika priartina grožinę literatūrą prie elektroninio diskur- so elemento komentaro, kuriam negalioja jokios bendrinės kalbos taisyklės ir moralės normos.

ŠALTINIAI

Aušraitė J., 2005, *Kodėl čius. Informacinės technologijos 5–6 klasei*. Vilnius: Žara.

Burke G., 2003, *Gagarino gatvė*. Vilnius: UAB Ciklonas.

Iliustruotoji istorija 27, 2012.

Iliustruotasis mokslas 10, 2012.

IQ 11 (32), 2012.

Landsbergis V. V., 2010, *Persikūnijimai*. Vilnius: Dominicus Lithuanus.

Literatūra ir menas 3412, 2013-02-01.

Mokslo Lietuva 22 (488), 2012-12-20.

Parulskis S., 2009, *Pagyvenusio vyro pagundos*. Vilnius: Baltos lankos.

www.delfi.lt

www.panele.lt

www.15min.lt

LITERATŪRA

- Bitinienė A., 2007, *Publicistinis stilius*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Koženiauskienė R., 2005, *Juridinė retorika*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras.
- Koženiauskienė R., 2013, *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Leonavičienė A., 2004, Viešumo ir privatumo sankirtos. Tiesioginė kalba politinėje spaudoje. – *Darbai ir dienos* 38, 149–166.
- Marcinkevičienė R., 2008, *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*. Vilnius: Versus aureus.
- Smetonienė I., 2009, Naglio Šulijos orų prognozių stilius. – *Žmogus ir žodis* 11 (1), 81–85.
- Speičytė B., 2009, Nepoetinis eilėraščio menas: posovietinės lietuvių poezijos linkmės. – *Metai* 1, 86–98.
- Župerka K., 2001, *Stilistika*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Župerka K., 2005, Bendrinė kalba ir funkciniai stiliai. – *Kalbos kultūra* 78, 56–66.
- Župerka K., 2005, Tekstas etinės stilistikos požiūriu. – *Žmogus ir žodis* 7 (1), 25–28.
- Župerka K., 2012, *Stilistika*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.

INVASION OF COLLOQUIAL INTO OTHER FUNCTIONAL STYLES

SUMMARY

Recent years have seen a confusion of genres; it can be stated that distinct limits of functional styles have been blurred. In the eighties and nineties of the 20th century the official correspondence style was observed as penetrating standard colloquial style; today it can be stated that in all text types elements of colloquial style can be traced. The change may be caused by the weakening of the prestige of standard language and the spread of colloquial style in the cyberspace.

The texts of administrative style, those of official correspondence and legal (laws, orders, by-laws, etc.) sub-styles have yet avoided the influence of everyday colloquial style, since the official and templated administrative language is distinguished as most strictly regulated and thus secluded in terms of interaction with other functional styles.

Purely scientific texts still tend to represent the integrity of style, while the popular science sub-style is heavily affected by colloquialisms. This is obvious in popular science magazines, where the text is stylistically adorned by using metaphoric expressions in colloquial style, for stylistic effect rather than for information transfer, thus ignoring the requirements set for the scientific and popular science language style. In these cases words qualifying as belonging to colloquial language do not serve for information transfer, on the contrary, they help to create a synonymous and impressive description by changing the main meaning of a word. Another area of popular science style is school textbooks; those are also invaded by the colloquial style. The addressee of school textbooks can be very well defined, thus to address him/her “in their language” has become a trendy practice: to appeal to young learners, textbooks often apply colloquialisms.

Though feature articles tend to use elements of different functional styles, however the usage of colloquialisms in journalese in general takes on a very large scale, including non- normative standard language, barbarisms, vulgarisms and jargon.

The interplay of literary style with the colloquial style depends on motivation, yet recent years witness a dramatic fall, both moral and linguistic, of the literary language, which occurs in the lowest possible ways of expression.

THE STYLISTIC FEATURES OF NOMINALIZATIONS IN ENGLISH RESEARCH ARTICLES

SOLVEIGA SUŠINSKIENĖ
Šiaulių universitetas (Lietuva)
Šiauliai University (Lithuania)

KEY WORDS: nominalization, grammatical metaphor, metonymy, agent, Systemic Functional Linguistics, register, genre

INTRODUCTORY OBSERVATIONS. The scientific language is objective, precise and detached from individual character. It strives to inform about important issues and what particular approach is taken up to investigate those issues. Scientific vocabulary (i.e. lexis) does not compile emotional associations and implications as it is considered to be more direct, free from emotions, and much less figurative than literary language. However, though the scientists focus their attention more on the precision of theme, topicality, and findings rather than on the style of presentation, the scientific texts contain stylistic features, which are different from other English styles.

Scientific texts have been the subject of analysis of quite a number of linguistic investigations. Among the different types of scientific texts, e.g., research presentations, academic thesis, dissertations, experimental reports, short written communications, etc. research articles have been a most frequent subject of linguistic study. Thus different aspects of research articles have been analyzed by Swales (1990), (2004), Swales and Feak (2009), Banks (2008), Hyland (2009), and many others. The register of research articles is an argumentative discourse whose purpose is to persuade the scientific community to accept the new knowledge and arguments presented in them. As noted by Hyland (2009), during the past decades, the researches conducted in academic writings have set up that scientific discourse is not a monolithic, uniform form of discourse but alter according to disciplinary conventions and cultural expectations.

One of the distinguishing features of scientific discourse, with the inclusion of research articles, is that it contains a high density of information, or to put in other terms "lexical density" (i.e. more lexical words in the same clause). The density of information is achieved through the process of nominalization that theorizes concrete life experiences into abstract entities.

Scientific discourse is a highly nominalized register. To Halliday (1994), a nominalization is the result of the metaphorization of process (i.e. verb) or property (i.e. adjective). Nominalization, then, is a linguistic mechanism whereby the process or property are realized as the entities. This is the most common type of grammatical metaphor. Nominalization is "the single most powerful resource for creating grammatical metaphor" (Halliday, 2004, 656). If semantic metaphor is defined as the substitution of one word by another, grammatical metaphor may be defined as "a substitution of one grammatical class, one grammatical structure, by another" (Halliday, Martin, 1993, 79). A nomi-

nalization, however, is not an autonomous unit; it arises in the text and is based on the underlying proposition (i.e. the semantic structure of the clause) which is a set of relationships of the verb with its associated participants. Nominalization allows the author to create technical terms, to establish cause-and effect relationship between different phenomena, and to synthesize previously proposed information.

Through the process of nominalization, processes and properties are expressed metaphorically as nouns, producing an informationally dense discourse. Being a form of condensation of information (process + actor), grammatical metaphor is a very economical means of packing information and is consequently frequently used in scientific texts, where the real actors are often absent from the scene, replaced by the nominalized process.

The present work focuses on the qualitative analysis of instances of nominalizations in a corpus of research articles. Thus, the aim of the present study is to analyze the stylistic features of agentive nominalizations in English research articles.

To achieve the aim the following objectives have been set up:

- 1) To analyze the scientific literature related to the research articles within the framework of Systemic Functional Linguistics as well as genre and register analysis.
- 2) To analyze the nominalizations functioning as inanimate agents in research articles.

Systemic Functional Linguistics (SFL) is a linguistic theory that is used as the theoretical underpinnings of this research. Within the framework of SFL, a clause typically consists of processes expressed by verbs, embedded participants expressed by nouns, and spatial or non-spatial circumstance expressed by adverbial or prepositional phrases.

METHODOLOGICAL CONSIDERATIONS. This study contains a study of the corpus of research articles drawn from scientific journals. To this end, top 25 research articles of the year 2012 written by different writers related to different scientific areas were selected (available at www.sciencedirect.com).

The transformational method was employed to show the relationship between the underlying proposition and the respective nominalization. The proposition is the underlying structure of the nominalization. Instances of nominalizations, i.e. abstract nouns ending in typical nominalization suffixes, were extracted and analyzed. Nominalizations derived from verbs, originally realizing processes, were extracted with regard to the suffixes added to verbs to form nominalizations: *-age* (*use – usage*), *-al* (*propose – proposal*), *-ance/-ence* (*exist – existence*), *-(e)ry* (*discover – discovery*), *-ion/-sion/-tion/-ation* (*discuss – discussion*), *-ing* (*examine – examining*), *-ment* (*develop – development*), *-sis* (*synthesise – synthesis*), *-ure* (*proceed – procedure*), and *-th* (*grow – growth*). Nominalizations derived from adjectives, originally realizing properties, were extracted, querying for nouns ending in the suffixes *-ity* (*complex – complexity*), *-ness* (*thick – thickness*), *-acy* (*democratic – democracy*).

The scientific research articles have been analyzed in the light of Halliday's (1994) model in order to explore how scientific facts and findings are construed in research articles. Similar to all lexical elements (i.e. words), the proposition can be viewed as consisting of semantic elements, or components, such as processes, participants and

circumstances. The use of the componential analysis method makes it possible to establish the meaning of the proposition which is constituted by respective semantic elements, i.e. the clauses with embedded nominalizations that function as inanimate agents. Through nominalization it is possible to build up chains of sequence of logical argument (Halliday, 2008). For this reason, nominalization was chosen as a linguistic feature for the present empirical analysis.

THEORETICAL PREREQUISITES. An extensive number of linguistic studies has been carried out on research articles as a whole. Some of the studies are concerned with diachronic studies (Bazerman, 1988; Atkinson, 1992; Salager-Meyer, 1999; Wignell, 2007). Rhetorical organization of research articles was analyzed extensively by Swales (2004). Other studies are interested in linguistic analysis of functionally different registers (Biber, Finegan, 1989), or specific linguistic features, such as nominalization, passive voice, personal pronouns (Banks, 2006, 2008).

The term *genre* is diverse: it has different meanings in different research areas. Notwithstanding the fact that there is still no unified agreement on the definition of the concept genre, a generally acknowledged definition of genre that can be considered is the one proposed by Bhatia, who defines genre analysis as “the study of situated linguistic behaviour in institutionalized academic or professional settings” (Bhatia, 2002, 22). Genre is a name for a type of discourse designed to achieve communicative purposes. Following this terminology, the research article is a genre (Cf. Swales, Feak, 2009, 1). Swales (2004) suggests that genre is to be regarded metaphorically, as frames or schema for social action guiding users to achieve particular purposes through language. According to this definition, academic discourse would be a “constellation” of written (e.g. research articles, textbooks, dissertations, etc.) and spoken (lectures, seminars, etc.) genres (Hyland, 2009; Swales, 2004).

Register is a functional variation of language and is concerned with qualitative and quantitative analysis of lexico-grammatical features of texts. The initiator of register analysis Halliday (1978, 31) argues that “Types of linguistic situation differ from one another, broadly speaking, in three aspects: first, as regards what actually is taking place; secondly, as regards what part of the language is playing; and thirdly, as regards who is taking part. These three variables, taken together, determine the range within which meanings are selected and the forms which are used for their expression. In other words, they determine ‘register’”. As stated by Halliday and Hasan (1976), these three aspects mentioned above are called field, mode, and tenor of discourse, respectively. The main purpose of register is to find out “what situational factors determine what linguistic features” (Halliday, 1978, 32). Different registers are realized in the several ways by the lexico-grammatical system of language.

Thus it is possible to claim, that register is a setup of semantic resources that any member of a culture typically associates with a given situation. Nominalization being a register marker functions in scientific discourse which is much more abstract than other registers.

Generally speaking, language is considered to be the mechanism that transmits reality via thought. SFL provides a comprehensive theory of how language functions to

make meaning in a socio-cultural context. SFL (see Halliday, 1993, 1994, 2004; Halliday, Martin, 1993, among others), conceptualizes language as a semantic configuration of meanings, i.e. semiotic tool that is involved in the organization of human experience which is typically associated with a particular context.

SFL treats the use of language as inherently context-dependent and gives rise to registers, i.e. the patterns of language according to use in context. Hence, within the framework of SFL register is defined as “what you are speaking at the time, depending on what you are doing and the nature of the activity in which language is functioning” (Halliday, Hasan, 1989, 41). According to Martin (1992), SFL distinguishes between the strata of phonology, lexicogrammar, semantics, register, and more recently genre, and ideology.

From the perspective of SFL, the language used to construe scientific knowledge is quite different from other varieties of language (i.e. registers). This register meets, according to Halliday and Martin (1993, 84), “the needs of scientific method, and of scientific argument and theory”. The register of scientific language contains unique lexis, semantics, and syntax which allow the scientists to conduct cognitive work that includes the theorized experiences. Thus scientific language is functional for the construction of scientific knowledge.

In different discourse genres, defined by different context models, therefore, it may be more or less relevant to mention the agents of actions (as in conversation and news), and in others, such as scientific discourse, such agents may be unknown or abstract or natural processes. In other words, for each genre, we need to spell out what kinds of knowledge, what kinds of event models and what kinds of context models are involved in the description of the processes of syntax (lexical, discursive) production. Genre analysis is as an umbrella term covering “the study of situated linguistic behaviour in institutionalized academic or professional settings” (Bhatia, 2002, 22). In similar mode, Swales (1990, 58), puts that “a genre comprises a class of communicative events, the members of which share some set of communicative purposes. These purposes are recognized by the expert members of the parent discourse community, and thereby constitute the rationale for the genre. This rationale shapes the schematic structure of the discourse and influences and constrains the choice of content and style”. Thus, in order to be able to conclude that nominalization is used to hide or downplay the responsible agent of an action, one should, in principle, make sure that another of the conditions of nominalization is not more plausible in the current text and context.

To conclude, SFL is a sophisticated linguistic model, which makes the analysis of the relations between language and different social contexts possible. It also allows a detailed investigation of discourse based on the analysis of concrete linguistic features. For this reason, SFL was chosen as theoretical background of this research.

RESULTS AND DISCUSSION. As already indicated, nominalization represents events and qualities of objects not as verbs and adjectives but as nouns. Furthermore, nominalization allows the scientists to pack complex information into a concise unit. The density of information is achieved partly through the use of longer and more complex extended noun phrases with the nominalizations functioning as head words, such as:

(1) **Conceptual progress in the last decade** has added two emerging hallmarks of potential generality to this list—reprogramming of energy metabolism and evading immune destruction.

(2) **Recognition of the widespread applicability of these concepts** will increasingly affect the development of new means to treat human cancer.

(3) **High-throughput DNA sequencing analyses of cancer cell genomes** have revealed somatic mutations in certain human tumors that predict constitutive activation of signalling circuits usually triggered by activated growth factor receptors.

(4) **Circumstantial support for the importance of transient telomere deficiency in facilitating malignant progression** has come, in addition, from comparative analyses of premalignant and malignant lesions in the human breast <...>.

These extended noun phrases condense the information. As the examples above demonstrate, the extended noun phrases, such as *Conceptual progress in the last decade*, *Recognition of the widespread applicability of these concepts*, *High-throughput DNA sequencing analyses of cancer cell genomes*, *Circumstantial support for the importance of transient telomere deficiency in facilitating malignant progression* typically consist of head nouns expressed by nominalizations (*progress*, *recognition*, *analyses*, *support*) associated with premodifiers and/or postmodifiers.

Nominalizations may express metonymies, such as *this analysis demonstrates* instead of *I analyzed*, where *this analysis* is placed as agent. Consider some metonymic constructions found in the corpus under investigation in the examples below:

(5) **Results indicated** that students use Facebook approximately 30 min throughout the day as part of their daily routine.

(6) **Recent results** have highlighted the importance of negative-feedback loops that normally operate to dampen various types of signalling <...>.

(7) **Our study** has opened an avenue to generate patient- and disease-specific pluripotent stem cells.

(8) **This report** describes the first life-long rodent (rat) feeding study investigating possible toxic effects rising from an R-tolerant GM maize <...>.

(9) **These findings** demonstrate that iPS cells can be generated from adult human fibroblasts.

As it is seen from the examples above, inanimate subjects (*Results*, *Recent results*, *Our study*, *This report*, *These findings*) take cognitive verbs, such as *indicated*, *have highlighted*, *has opened*, *describes*, *demonstrate*, functioning as the predicates. Such metonymies are prevalent in the research articles of scientific English. In the corpus under investigation, all the papers contain sentences of this kind. From a rhetorical perspective, this kind of grammatical metaphor, i.e. nominalization, one that positions the results, study, investigation, analysis, etc. as a metonymic agent, has an impersonal quality. Since the processes of discussing, proposing, demonstrating, describing, exploring, etc. are all cognitive activities carried out by the researcher himself/herself, the nominalization enables him/her to refrain from indicating the actual agent, thereby downgrading the author's presence in the text. Also, the use of such metonymies creates an impression of objectivity. Consider more examples:

(10) **These observations**, therefore, seem to shed little light on the possible role of the immune system in limiting formation of the >80 % of tumors of nonviral etiology.

(11) **These adaptations** might require hundreds of distinct colonization programs, each dictated by the type of disseminating cancer cell and the nature of the tissue micro-environment in which colonization is proceeding.

(12) **The extraordinary ability of genome maintenance systems to detect and resolve defects in the DNA** ensures that rates of spontaneous mutation are usually very low during each cell generation.

(13) In contrast, **the absence of TP53-mediated surveillance of genomic integrity** may permit other incipient neoplasias to survive initial telomere erosion and attendant chromosomal breakage-fusion-bridge (BFB) cycles.

The use of abstract nouns such as “observations”, “adaptations”, “ability”, “absence” rather than verbs “observe”, “adapt” and adjectives “able”, “absent” has additional rhetorical importance. The authors rhetorically depict processes-as-things as the agents of activities. As the impersonal elements, they extend the agents of the actions to include the reader too. In this way, the researcher, who is in fact performing the “observation” or “adaptation” activities, invites the reader to carry them out together with him/her, and in this way, to reach the same conclusions.

The semantic function of an embedded nominalization in propositions is determined, naturally, by the process type. The choice of a lexeme is generally determined by the type of the process. So, for instance, in material propositions the process will have the feature [+ Agentive]; in happening propositions the process will have the feature [- Agentive]; in mental propositions the process will have the feature [+ Stative]; in verbal propositions the process will have the feature [+ Agentive], and in relational and existential propositions the process will have the feature [+ Stative].

Theoretically, the process in propositions with embedded nominalizations should be expressed by the same verbal lexeme as in propositions without embedded nominalizations. This is but natural since nominalizations present metaphoric participants or circumstances, and metaphoric participants should make use of the same verbal lexemes as their non-metaphoric counterparts.

In the corpus under investigation, it was found that embedded nominalizations participate in material propositions and acquire the function of agent that is “a wilful, purposeful instigator of an action or event” (Van Valin, LaPolla, 2002, 85). Material processes are processes of “doing” and involve some physical action and show that something is going on in the external world. Consider:

(14) **The rapid increase** in the size of the geomagnetic databases has created an ever increasing need for reliable SSC automatic detection methods.

(15) **The present review** highlights the state-of-the-art electro-activation as a science and the applications of electro-activated aqueous solutions in biotechnology and the food industry.

(16) **Discriminant analysis** finds a discriminant plan in which the projected observations are well separated according to each group.

(17) **This complexity** provokes a number of questions.

(18) **Observations** accumulated over the past decade indicate that the apoptotic program is present in latent form in virtually all cell types throughout the body.

Mental processes form a conceptual semantic category: there is a clear boundary between something that goes on in the external world and something that goes on in the internal world of mind. Mental processes involve the processes of feeling, thinking and perceiving. In such clauses the agent perceives, cognizes, or affects something. Consider the examples below:

(19) **These investigations** mostly concern GM soy and maize that are rendered either herbicide tolerant (to Roundup (R) in 80 % of cases), or engineered to produce a modified Bt toxin insecticide, or both.

(20) **The disruptions of at least the estrogen-related pathways and/or enhancement of oxidative stress by all treatments** need further investigations.

Happening verbs are also considered to be behavioural verbs. Although behavioural processes are typically involuntary, they may involve agency, i.e. they may be deliberate. For instance:

(21) **Elevated expression of the c-Myc transcription factor** occurs frequently in human cancers and is associated with tumor aggression and poor clinical outcome.

(22) **Once such cell populations** have progressed through a certain number of doublings, they stop growing—a process termed senescence.

(23) **These novel permutations** result in different integrin subtypes (of which there are greater than 22) having distinct substrate preferences.

Verbal processes are processes of saying and communicating. Embedded in such clauses the agents become some kinds of sayers. For instance:

(24) **Induction of iPS cells from mouse fibroblasts** requires retroviruses with high transduction efficiencies <...>.

(25) Taken together, **observations of human cancers and animal models** argue that tumor development proceeds via a process formally analogous to Darwinian evolution, <...>.

(26) **This multiplicity of defences** may explain why cancer is relatively rare during an average human lifetime.

The examples above prove, that the nominalizations (with their premodifiers and postmodifiers) effectively condense agency that is shifted to abstract processes and entities. Particular events are metaphorically represented by different process types. The process of nominalizations depersonalizes the agent making the writer distance himself/herself from association with the agent. The authors of the research articles may use nominalizations to refer to processes (verbs) without specifying the agent of these actions. In this respect, the authors can use nominalizations to avoid describing the scientific phenomenon in wordy way.

CONCLUDING REMARKS

The scientific language contains the constituents and findings that need experimental evidence to prove their validity. A typical characteristic of research articles is the

use of nominalization, where processes and properties are metaphorically re-construed as nouns. The study of research articles demonstrated different kinds of impersonal constructions characteristic of this genre, among them various uses of nominalizations (grammatical metaphors). The analysis proved that research articles have a particular preference for such abstract nouns, especially nominalized ones that perform the role of agency.

Metonymies that locate the subjects as inanimate agents of cognitive activities present the research as an independent entity. While using them, the author can distance himself/herself from the research and allow the results to “speak for themselves”.

From the perspective of register, nominalizations appear not only as an inherent characteristic of scientific discourse, but also as a rhetorical device that serves the entire range of research article author’s goals as a member of the scientific community. It is as if the authors re-pack complex actions, which take place over time, as long-lasting entities that can cause the things to occur and function or to be the agents of processes.

SOURCES

<http://www.sciencedirect.com>

REFERENCES

- Atkinson D., 1992, The Evolution of Medical Research Writing from 1735 to 1985: the case of Edinburgh Medical Journal. – *Applied Linguistics* 13 (4), 337–374.
- Banks D., 2006, Referring to Others in the Scientific Journal Article. A Brief History. – *Linguistic and the Human Sciences* 2 (3), 329–353.
- Banks D., 2008, *The Development of Scientific Writing. Linguistic Features and Historical Context*. London, Oakville: Equinox.
- Bazerman C., 1988, *Shaping Written Knowledge: the genre and activity of the experimental article in science*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Bhatia V. K., 2002, A Generic View of Academic Discourse. – In J. Flowerdew (Ed.) *Academic Discourse*. Harlow: Longman, 21–39.
- Biber D. and Finegan E., 1989, Drift and the Evolution of English Style: a history of three genres. – *Language* 65 (3), 487–517.
- Halliday M. A. K. and Hasan R., 1976, *Cohesion in English*. London: Longman.
- Halliday M. A. K., 1978, *Language as a Social Semiotic*. London: Arnold.
- Halliday M. A. K. and Martin J. R., 1993, *Writing Science: Literacy and Discursive Power*. London: The Falmer Press.
- Halliday M. A. K., 1994, *An Introduction to Functional Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Halliday M. A. K., 2004, *An Introduction to Functional Grammar*. Revised by C. M. I. M. Matthiessen. London: Arnold, 3 ed.
- Halliday M. A. K., 2008, *Complementarities in Language*. Beijing: The Commercial Press.
- Hyland K., 2007, *Disciplinary Discourses. Social Interactions in Academic Writing*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Hyland K., 2009, *Academic Discourse. Continuum Discourse Series*. London, New York: Continuum.

- Martin J. R., 1992, *English Text: system and structure*. Amsterdam: John Benjamins.
- Salager-Meyer F., 1999, Referential Behaviour in Scientific Writing: a diachronic study (1810–1995). – *English for Specific Purposes* 18 (3), 279–305.
- Swales J. M., 1990, *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swales J. M., 2004, *Research Genres. Exploration and Application*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swales J. M., Feak C. B., 2009, *Abstracts and the Writing of Abstracts*. USA: The University of Michigan Press.
- Van Valin D., LaPolla J., 2002, *Syntax. Structure, Meaning and Function*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wignell P., 2007, Vertical and Horizontal Discourse and the Social Sciences. – In Christie F., Martin J. R. (Eds.) *Language, Knowledge and Pedagogy. Functional Linguistic and Sociological Perspectives*. London, New York: Continuum, 184–204.

STILISTINIAI NOMINALIZACIJŲ POŽYMIAI ANGLŲ KALBOS MOKSLINIUOSE STRAIPSNIUOSE

SANTRAUKA

Mokslinė kalba yra objektyvi, tiksli ir neatspindi jos autoriaus charakterio. Nors mokslininkai daugiau dėmesio skiria temos tikslumui, problemoms ir tyrimo rezultatams, o ne teksto pateikimui, galima teigti, kad moksliniai tekstai anglų kalba turi tik jiems būdingų stiliaus ypatybių. Vienas iš išskirtinių mokslinių tekstų (įskaitant ir mokslinius straipsnius) bruožų yra didelis informacijos tankis, kuris yra pasiekiamas vartojant nominalizacijas. Mokslinis diskursas yra labai nominalizuotas registras. Nominalizacija yra proceso (t. y. veiksmožodžio) ar savybės (t. y. būdvardžio) metaforiško suvokimo rezultatas.

Šio darbo tikslas yra išanalizuoti stilistinius nominalizacijų požymius anglų kalbos moksliniuose straipsniuose. Teorinis tyrimo pagrindas – sisteminė funkcinė lingvistika, taip pat registro ir žanro analizė. Darbe remtasi 25 pačių populiariausių 2012 metų mokslinių straipsnių tekstais, atrinktais iš įvairių disciplinų mokslinių žurnalų (prieiga internete <<http://www.sciencedirect.com>>). Darbe taikomi transformacijos ir komponentinės analizės metodai.

Rezultatai parodė, kad nominalizacijos leidžia mokslinio straipsnio autoriui kompleksinę informaciją pateikti labai glaustai. Informacijos tankis yra pasiekiamas vartojant išplėstas daiktavardines frazes. Šios frazės sakinyje atlieka *agento* (semantiniu lygmeniu) ir *veiksni* (sintaksiniu lygmeniu) funkcijas. Išplėstinės daiktavardinės frazės sudarytos iš pamatinio daiktavardžio (nominalizacijos), siejamo su prieš jį ir (ar) po jo einančiais apibrėžiamaisiais žodžiais. Pavyzdžių analizė parodė, kad nominalizacijos funkcionuoja kaip metoniminiai *agentai*, yra beasmenės ir objektyvios. Įterptos į sakinį nominalizacijos priklauso nuo proceso (veiksmožodžio) tipo (materialaus, mentalinio, verbalinio ir atsitikimo). Tokiuose metaforiškai sudarytuose sakiniuose nominalizacijos procesas išasmenina agentą ir verčia autorių atsiriboti nuo jo.

Apibendrinant galima teigti, kad mokslinių straipsnių žanras leidžia rinktis nominalizacijas, kurios atlieka *agento* funkciją ir suteikia sakiniui metaforos atspalvį.

OFICIALUMO LYGMUO STUDENTŲ ELEKTRONINIUOSE LAIŠKUOSE DĚSTYTOJUI

LORETA VILKIENĖ

Vilniaus universitetas (Lietuva)

Vilnius University (Lithuania)

ESMINIAI ŽODŽIAI: oficialumo lygmuo, oficialus stilius, laisvasis stilius, elektroninis laiškas, pasisveikinimas, kreipinys, atsisveikinimas, parašas

ĮVADAS. Elektroniniai laišakai tampa vis populiareesnė dėstytojo ir studento bendravimo forma. Yra manančių, kad tokie laišakai artimesni sakytinei kalbai, todėl jie gana spontaniški, dažnai menkai oficialūs. Vis dėlto reikia pripažinti, kad elektroninių laiškų atveju rašantysis turi galimybę tiek tekstą planuoti, tiek redaguoti, tad spontaniškumo laipsnis gali būti ir nedidelis. Instituciškai nulemta, kad dėstytojo ir studento santykiai yra asimetriški, tad tikėtina, kad studento laiškas dėstytojui kalbinės raiškos požiūriu oficialumo – laisvumo (familiarumo) skalėje neturėtų būti prisilinkęs pastarojo link. Tačiau reikia pripažinti, kad dėstytojo ir studento bendravimas raštu nebuvo itin aktyvus tuomet, kai nebūta elektroninių komunikavimo priemonių, tad spėtina, kad studentai gali neturėti pakankamai raštiško bendravimo su dėstytojais patirties, o elektroninių laiškų etiketo taip pat nėra aktyviai mokoma. Todėl minėtoji prielaida, kad tikslinių elektroninių laiškų raiška neturėtų būti familiari, gali ir nepasitvirtinti.

Šiame straipsnyje aprašomo tyrimo objektas – oficialumo lygmuo studentų elektroniniuose laiškuose. Pastebėtina, kad „paprastai skiriamos dvi pagrindinės elektroninio laiško dalys: informacinė ir turinio. Informacinėje dalyje nurodomas siuntimo (ar gavimo) laikas, siuntėjo (ar gavėjo) vardas ir (arba) adresas, laiško antraštė ir kt. <...> Turinio dalis – pats laiškas <...> – tekstas, kurį kuria ir rašo siuntėjas“ (Ryklienė, 2001, 76). Šiame straipsnyje nesigilinama į informacinę elektroninio laiško dalį, nors manytina, kad studentų pasirenkami elektroninio pašto adresai ar temos nuorodos taip pat galėtų būti tyrimo objektas stiliaus oficialumo lygmenų požiūriu. Pasirinktu tyrimo aspektu aptariami tik šie elektroninio laiško turinio elementai: pasisveikinimai, kreipiniai, atsisveikinimai ir parašai, jų tarpusavio dermė. Taigi aprašomo tyrimo tikslas – atsakyti į klausimą, koku stiliumi, tiksliau – koku stiliaus oficialumo lygmeniu, studentai filologai bendrauja su dėstytoju elektroniniais laiškais, konkrečiau, kokie oficialumo lygmens kreipinius, sveikinimus ir parašus jie renkasi, ar laiškuose minėti elementai suderinami, t. y. ar išlaikoma stiliaus vienovė. Taip pat svarstoma, kokios priežastys galėtų lemti vienokios ar kitokios kalbinės raiškos pasirinkimą. Tyrimo medžiaga – 200 elektroninių laiškų, 2012 m. kovo–gegužės mėnesiais studentų rašytų šio straipsnio autorei (visi leidimai tirti laiškus yra gauti). Pastebėtina, kad šiame straipsnyje pateikiama kokybinė atvejo analizė.

TIRIAMOSIOS MEDŽIAGOS CHARAKTERISTIKA. Kaip jau minėta, straipsnyje analizuojami studentų elektroniniai laišakai, t. y. tam tikro elektroninio diskurso žanro tekstai. Kaip teigia Brenda Danet (2001, 63), tokių laiškų raiška gali būti labai įvairi, nutolusi nuo

įvairių kalbinės bendruomenės konvencijų, būdingų tradicinių laiškų žanrui, o elektroninių laiškų stilius aptartinas kaip naujai besiformuojantis, panašesnis į sakinčių tekstų stilių. Kiti tyrėjai, pavyzdžiui, Asta Ryklienė, kalba apie tai, kad tokie laiškai gali turėti tiek sakinčio, tiek rašytinio teksto ypatybių. „Su sakinčiu kalba bendravimą internete pirmiausia sieja dialogiškumas: pokalbis vyksta su vienu (el. paštas) arba grupe (naujienu grupės) pašnekovu“ (Ryklienė, 2000, 100). Rita Miliūnaitė (2008, 2009) apskritai kalba apie du raiškos stilius: šnekamąjį ir rašomąjį. Pastaroji autorė elektroninio laiško šiuo požiūriu plačiau neaptaria, bet teigia, kad, nelygu elektroninio diskurso žanras, gali dominuoti rašomojo ar šnekamojo stiliaus požymiai (Miliūnaitė, 2009, 38).

Maria Economidou-Kogetsidis (2011, 3194) mano, kad nors elektroniniai laiškai yra panašūs į sakinčius tekstus savo dinamiškumu, jie negali būti laikomi sakinčio diskurso žanru, nes adresantas ir adresatas nei mato, nei girdi savo pašnekovo. Taigi manytina, kad elektroninių laiškų tekstai kalbinės raiškos atžvilgiu atsiduria tarp rašytinių ir sakinčių tekstų. Kadangi, kaip jau buvo užsiminta, elektroniniai laiškai yra nesinchroninio bendravimo priemonė (Danet, 2001, 14), adresantas turi galimybę tuos tekstus taisyti, redaguoti, tad šiuo požiūriu priartėjama prie rašytinių tekstų (plačiau žr. Ryklienė, 2000). Šio straipsnio autorė manytų, kad elektroniniai laiškai kiekvienu konkrečiu atveju kalbine raiška gali būti panašesni į sakinčius arba rašytinius tekstus, nelygu bendravimo situacija, tema, adresanto ir adresato santykiai. Nors straipsnyje aptariant tiriamosios medžiagos analizę plačiau nesigilinama į rašomojo ar šnekamojo stilių požymius, komentuojant tyrimą pateikiama tam tikrų samprotavimų ir šiuo aspektu.

Stiliaus priemonių pasirinkimo požiūriu svarbus dar vienas aspektas – tai kalbos vartojimo atvirumas (plačiau žr. Miliūnaitė, 2008; 2009). Šiuo atžvilgiu manytina, kad aptariamieji elektroniniai laiškai yra privačiosios vartosenos, nes, kaip teigia R. Miliūnaitė (2009, 39), „privatumo–viešumo laipsnis labiausiai ir priklauso nuo adresatų skaičiaus: kuo uždariau bendraujama, kuo bendravimo akto dalyvių mažiau, tuo daugiau privatumo“. Tiriama atveju individualiai bendrauja du asmenys: studentas ir dėstytojas. Minėtina ir tai, kad bendravimas nėra anoniminis, tad spėtina, kad laiškuose bus matyti akivaizdūs adresato ir adresanto santykiai, atsiskleidžiantys per kalbinę raišką. Būtent tie santykiai ir galėtų paaiškinti oficialesnės ar laisvesnės raiškos pasirinkimą.

STILIUS IR OFICIALUMO LYGMENYS. Šiame straipsnyje gvildenama problema susijusi su studentų laiškų stiliumi, tad pirmiausia prisiminkime, kaip iš esmės apibrėžiama stiliaus sąvoka. Kazimieras Župerka (1997, 12) teigia, kad „stilius yra kalbos vartojimo būdas, to būdo savitumas. Jis pasireiškia kalbos priemonių atranka (selekcija) ir organizacija (kombinacija)“, kuri priklauso „nuo autoriaus (individualus stilius), nuo kalbos vartojimo srities bei situacijos, turinio ir kalbėjimo akto funkcijų (funkcinis stilius)“ (min. veik., 15). Gali susidaryti įspūdis, kad tarsi kuriama opozicija individualusis stilius – funkcinis stilius, ir tik individualiojo stiliaus požiūriu pabrėžiama autoriaus (ar adresanto) svarba. Tačiau Župerka akcentuoja ir tai, kad „stiliaus individualumas būdingiausias grožinės literatūros kūrėjams, bet savitą autoriaus balsą galima išgirsti ir publicistikoje, oratorių kalboje, kasdieninėje šnekoje, net mokslo darbe“ (min. veik., 14). Šio straipsnio autorė taip pat manytų, kad sakinčio ar rašytinio teksto autoriaus individualybė daugiau ar mažiau atsiskleidžia įvairių funkcinių stilių tekstuose.

kontekstas, jei komunikantų yra nedaug, jei bendraujama tokiomis pačiomis aplinkybėmis, jei tekstus (pavyzdžiui, elektroninius laiškus) skiria nedidelis laiko intervalas. Be to, pastebima, kad kalbinės raiškos oficialumo lygmens pasirinkimas susijęs su lyties, išsilavinimo, individo intravertiškumo ar ekstravertiškumo veiksniais. Francis Heylighenas ir Jeanas Marcas Dewaele'is mini, kad tekstas yra oficialsnis, jei jį kuria aukštąjį išsilavinimą turintys vyrai intravertai, o moterys apskritai linkusios bendrauti neoficialiau (plačiau Heylighen, Dewaele, 1999, 28–33). Oficialiam stiliui būdingas objektyvumas, taisyklingumas, griežtumas, o neoficialus stilius yra lankstesnis, pasakymams gali būti būdingas tiesmukiškumas, implicitiškumas, tačiau dėl to jie gali būti menkia informatyvūs.

Rūta Marcinkevičienė (2008, 36) teigia, jog „oficialumo lygmenys kur kas labiau nei stiliai parodo siuntėjo ir priėmėjo santykius, socialinį nuotolį tarp jų“. Šio straipsnio autorė manytų, jog oficialumo lygmenys yra tiesiogiai susiję su stiliais, t. y. konkrečioje situacijoje bendraujant konkrečioms komunikantams pasirenkamos tam tikros kalbinės stilistinės priemonės ir taip atsiskleidžia adresanto ir adresato santykių oficialumo lygmuo. Kiekvienas individas bent jau intuityviai jaučia skirtumą tarp oficialaus ir neoficialaus raiškos būdo (Heylighen, Dewaele, 1999, 2) ir, nelygu adresatas, socialinis nuotolis tarp jo ir teksto autoriaus, turėtų pasirinkti vienokią ar kitokią raišką.

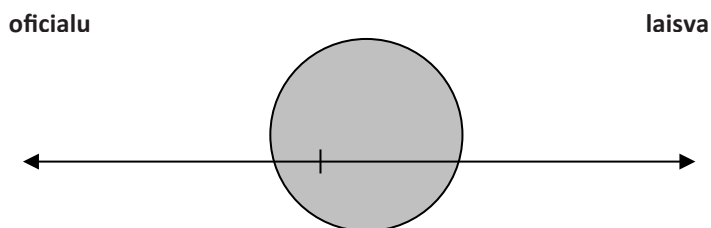
Šiame straipsnyje nagrinėjama atveju teksto adresatas yra dėstytojas, o adresantas – studentas. Vadinasi, tarp komunikantų egzistuoja instituciskai nulemti galios santykiai, o tai turėtų būti lemiamas veiksnys, kad studentų laiškų stilius oficialumo – laisvumo ašyje galėtų būti pasislinkęs ne laisvumo linkme, nes, kaip teigia, pavyzdžiui, Danet (2001, 65) ir Economidou-Kogetsidis (2011, 3194), daugybė sociolingvistinių tyrimų rodo, kad nuo adresato ir adresanto socialinio statuso priklauso kalbinių priemonių pasirinkimas: aiški tendencija, kad pranešimas, socialinio statuso skalėje adresuotas aukštesn, bus oficialsnis, mandagesnis, labiau atitiks konvencijas. Paprastai tariant, žmonės bendrauja oficialiau ir mandagiau, kai kreipiamasi į nepažįstamą asmenį arba aukštesnį socialinį statusą turintį asmenį (Danet, 2001, 65). Šiame straipsnyje nagrinėjami laišškai yra rašyti aukštojo mokslo siekiančių studentų filologų (taigi būsimųjų kalbos specialistų), kurios žinodamos, kad adresuoja savo laiškus dėstytojui, su kuria susiklostę tam tikri (studentų nuomone, oficialsnis ar draugiškesni) santykiai, sociopragmatiškai turi pasirinkti kalbinės raiškos oficialumo lygmenį (Economidou-Kogetsidis, 2011, 3194) ir jį išlaikyti visame tekste. Tačiau kyla klausimas, ar taip ir vyksta.

KULTŪROS DIMENSIJA IR STILIUS. Kaip jau buvo minėta, kalbinės stilistinės priemonės turėtų būti pasirenkamos atsižvelgiant į adresato ir adresanto santykius, socialinį nuotolį tarp komunikantų. Geertas Hofstede'as (2008) teigia, kad distancijos, susijusios su komunikantų galios santykiais, įtaka kalbinei raiškai priklauso ir nuo nacionalinės kultūros. Šis mokslininkas, apibūdinamas nacionalines kultūras, kalba apie *galios nuotolio* (angl. *power distance*) dimensiją. Hofstede'as teigia, kad galios nuotolis – tai mastas, kuriuo mažiau galios turintys visuomenės nariai pripažįsta, kad galia tarp individų pasiskirsčiusi nevienodai (Hofstede, 2008, 9). Kitaip tariant, jei tam tikroje kultūroje jos narių aiškiai suvokiama, kad tarp individų egzistuoja socialinė distancija, kurios privalu paisyti, tokios kultūros vadinamos *didelio galios nuotolio* (angl. *high power distance*) kultūromis. Ir atvirkščiai, kai socialinio nuotolio ne itin paisoma, tokią kultūrą galima apibū-

dinti kaip *mažo galios nuotolio* (angl. *low power distance*) kultūrą. Didelio galios nuotolio kultūrose tikimasi, kad kiekvienas visuomenės narys suvoks savo poziciją visuomenėje ir jos laikysis. Turintieji aukštesnį statusą gali jį demonstruoti (kalbinėmis priemonėmis taip pat) žemesnio statuso asmenims. Atvirkščiai, mažo galios nuotolio kultūrose kiekvienas individas tiki, kad galios santykiai gali būti labai sumažinti, kitaip tariant, kad bendraujant socialinis nuotolis tarp komunikantų darys nedidelę įtaką.

Galios nuotolio aspektas, be abejo, būdingas ir edukacinėms tradicijoms. Minėtasis Hofstede'as teigia, kad didelio galios nuotolio kultūrose studentai² priklauso nuo dėstytojo, kuris inicijuoja visą komunikaciją auditorijoje ir perteikia savo žinias ir išmanymą; su dėstytoju studentai elgiasi pagarbiai, nes būtent dėstytojas yra mokymo proceso centras. Mažo galios nuotolio kultūrose yra kitaip: mokymo(si) proceso centre yra studentas, su kuriuo dėstytojas bendrauja kaip su lygiu, o studentas elgiasi taip pat, jis gali inicijuoti komunikaciją auditorijoje. Dėstytojas nėra besąlygiškas autoritetas, greičiau – ekspertas, kuris perteikia neasmeninę tiesą (Hofstede, 2008, 12). Kitaip tariant, didelio galios nuotolio kultūrose dėstytojo vaidmuo yra autoritarinis, tarp dėstytojo ir studento yra akivaizdus emocinis nuotolis, savo išmintį dėstytojas „nuleidžia“ studentui. Mažo galios nuotolio kultūrose su studentu elgiamasi kaip su draugu.

Kaip teigia Hofstede'as (2008, 11), Baltijos šalys [vadinasi, ir Lietuva – L. V.] skiriamos prie mažo galios nuotolio kultūrų. Šio straipsnio autorė abejoja, ar tokia skirtis yra absoliučiai tiksli. Žinoma, šiuo metu Lietuvos švietimo sistemoje neabejotinai vyrauja (bent jau teoriniu lygmeniu) didaktinė kryptis, kuri tipiška mažo galios nuotolio kultūroms. Bet prisimintina ir tai, kad tokie švietimo pokyčiai yra įvykę iš dalies neseniai ir dar bent kelios Lietuvos gyventojų kartos yra išugdytos sovietinės sistemos, kuri, manytina, priskirtina prie didelės galios distancijos kultūrų. Kita vertus, šiame straipsnyje aprašomas tyrimas susijęs su dvidešimtmečiais žmonėmis, kurie tikslingai turėjo būti ugdomi kaip mažo galios nuotolio kultūros individai. Tačiau neatmestina, kad studentės, laiškų autorės, gali būti susidūrusios tiek su mažo, tiek su didelio galios nuotolio kultūroms būdingais ugdymo reiškiniais. Kita vertus, aptariamuoju atveju studentės komunikuoja su dėstytoja, kuri yra pasirinkusi mažo galios nuotolio modelį. Taigi galima daryti prielaidą, kad studentėjų kalbinė raiška, pasirinkamas stilius komunikuojant su dėstytoja bus pasislinkę laisvumo linkme (pažymėta 2 pav.).

2 pav. Spėjamas studentų kalbinės raiškos oficialumo lygmuo

² Originale vartojami angliški žodžiai *student* ir *teacher*, kurie į lietuvių kalbą gali būti verčiami kaip *studentas* arba *mokinys*, *mokytojas* arba *dėstytojas*. Šiame straipsnyje nagrinėjami studentų laiškai dėstytojui, todėl pasirinktas atitinkamas vertimo variantas.

TYRIMO DUOMENYS. Kaip jau minėta straipsnio įvade, tyrimui sukaupta 200 elektroninių laiškų, rašytų šio straipsnio autorei 2012 m. kovo–gegužės mėnesiais. Visi šie laiškai studentų filologų, su kuriomis straipsnio autorė turėjo įvairių akademinų reikalų. Daugiausia laiškų (160) gauta iš 9 autorių, kurių bakalauro ar magistro darbams šio straipsnio autorė vadovavo, kiti 40 laiškų yra rašyti atskirų studentų. Kaip minėta, yra gauti studentų leidimai laiškus tirti. Straipsnio autorė pasirinko analizuoti laiškuose vartojamus pasisveikinimus, kreipimosi žodžius, atsisveikinimus ir parašus, taip pat glaustai aptariama ir jų dermės problema.

Apibūdinti tiriamųjų laiškų komunikacinę situaciją galima taip:

- adresanto (studentės) ir adresato (dėstytojos) santykiai yra asimetriški, dėstytojai instituciškai suteikta galia, tačiau dėstytojo ir studento santykiai (dėstytojos nuomone) yra tipiškesni mažo galios nuotolio kultūroms;
- tiek adresantai, tiek adresatas yra moterys;
- tiek adresantui, tiek adresatui bendravimo kontekstas yra gerai žinomas, bendraujama abiem komunikantams aiškioje situacijoje (žinoma tema), tarp tekstų mažas laiko tarpas;
- bendraujama individualiai;
- dėstytoja rašo laiškus neutraliu stiliumi.

Visi šie veiksniai leidžia daryti prielaidą, kad studentų raiška neturėtų būti labai oficiali, tačiau dėl asimetrinių santykių turėtų būti vengiama visiškai laisvos (familiarios) raiškos.

Pasisveikinimai ir kreipimosi žodžiai. Kaip teigia Giedrė Čepaitienė, pasisveikinimai ir atsisveikinimai atlieka fatinę funkciją, t. y. jie nukreipti „tik į ryšius tarp adresanto ir adresato: jų užmezgimą (pasisveikinimas) arba nutraukimą (atsisveikinimas). Taigi į pasisveikinimo ir atsisveikinimo situaciją galima žvelgti kaip į formalų pokalbio įrėminimą. Todėl paprastai šios formulės aptariamoms drauge“ (Čepaitienė, 2007, 114). Tačiau šio straipsnio autorė manytų, jog laiško atveju parankiau tyrinėti artimesnius struktūrinius teksto elementus: pasisveikinimą analizuoti drauge su kreipimosi žodžiais, o atsisveikinimą – su parašu. Taip šiame straipsnyje ir daroma.

Išanalizavus tyrimo tekstyną sudarytas toks pasisveikinimo formulių sąvadas, kuriame frazės pateikiamos nuo dažniausiai iki rečiau vartojamos:

1 lentelė. Pasisveikinimai

oficialu ←		→ laisva
<i>nėra pasisveikinimo, bet yra oficialus kreipinys</i>	<i>Labą diena Labas vakaras → Labas rytas Sveiki →</i>	<i>nėra pasisveikinimo ir kreipinio</i>

Iš pasisveikinimo frazių matyti, kad pasirenkamos tradicinės vardažodinės konstrukcijos, kurios, manytina, gali būti vartojamos nepriklausomai nuo situacijos oficialumo lygmens. Tačiau nepamirština tai, kad aptariamieji elektroniniai laiškai, kurie, nors ir yra privatūs, rašomi asimetrinėje (darbo – studijų) situacijoje. Taigi laiško adresantas turėtų suvokti, kad būtų mandagu tikėtis, jog dalykiniai laiškai bus skaitomi darbo valandomis.

Tokiu atveju pasisveikinimas *Labas vakaras* gali būti traktuojamas kaip poslinkis neoficialaus bendravimo linkme (1 lentelėje pažymėta rodykle). Juoba kad dalis tokių laiškų yra rašyta apie 24 valandą ar vėliau. Adresantas turėtų tikėtis, kad skaitytojas reaguos į laišką ne tą patį vakarą. Pasisveikinimo *Labas vakaras* atvejais (ir tokių laiškų rašymo laikas) rodo, kad laiško autorius negalvoja apie tai, kad dalykinė komunikacija laiško rašymo metu neturėtų vykti, jei nėra iš anksto suderinta. Kita vertus, studentai suvokia, jog dėstytojas skaitys laišką jam patogiu laiku, tačiau sveikinimosi formulę taiko ne prie adresato, o prie savo, t. y. laiško rašymo, situacijos. Vadinas, neskiriama pakankamai dėmesio, kad tekstas būtų parašytas tinkamiausiu adresatui stiliumi, ne per daug prie adresato taikomasi, o tai irgi rodo mažą galios nuotolį tarp komunikacijos dalyvių.

Atkreiptinas dėmesys ir į pasisveikinimą *Sveiki*. Kaip rašo Čepaitienė (2007, 121), ši forma „gali būti skiriama ne tik kuopiniam adresatui, bet ir sveikinantis su vienu asmeniu – tiek su vyru, tiek su moterimi. Ši pasisveikinimo formulė traktuotina kaip mandagumo daugiskaita, kuri vartojama esant distancinei mandagumo strategijai“³. Šio straipsnio autorė su tokia mintimi sutinka tik iš dalies: stebėjimai rodo, kad tokia daugiskaitos forma gali būti pasirenkama nesiejant su adresato lytimi ir esant kontaktinio mandagumo situacijai. Diskutuojant su studentais išsiaiškinta, kad kartais ši formulė pasirenkama tada, kai adresantas siekia išlikti mandagus, tačiau taip pat nori parodyti draugiškumą adresatui. Kaip teigia studentai, tokio pasisveikinimo niekada nesirinktų itin oficialioje situacijoje, pavyzdžiui, sutikę universiteto rektorių. Taigi manytina, kad ši formulė pasislinkusi neoficialaus lygmens raiškos priemonių linkme. Žinoma, tai tik įžvalgos, remiamos stebėjimu, o tvirtesnės išvados galėtų būti suformuluotos tik atlikus išsamų tyrimą.

Kaip žinoma, sveikinimosi frazės yra glaudžiai susijusios su kreipimosi žodžiais. „Kreipimosi žodžių parinkimas paprastai priklauso nuo adresanto: pats būdamas aktyvus veikėjas, jis įvertina situaciją ir pasirenka norimą pokalbio strategiją“ (Čepaitienė, 2007, 70). Kitaip tariant, aptariamu atveju studentas, aiškiai žinodamas, kas yra jo laiško adresatas, pasirenka tam tikras kalbinės raiškos priemones, iš kurių gali paaiškėti ir santykis su dėstytoju: oficialus ar draugiškas. „Esant distanciniam mandagumui vartojami oficialūs, socialiai orientuoti adresato įvardijimai, kai pasirenkama kontaktinė mandagumo strategija, vartojami asmeninius santykius atspindintys kreipimosi žodžiai“ (Čepaitienė, 2007, 70). Beje, pažymėtina, kad tiriamojoje medžiagoje buvo santykiškai mažai (apie 15 proc.) laiškų, kuriuose iš viso rasta kreipimosi žodžių. Iš pokalbio su studentais aiškėja, kad yra sąmoningai vengiama rašyti kreipinį, nes dažnai abejojama, kokia kreipimosi raiška būtų tinkamiausia.

Atlikus tyrimą sudarytas toks studentų elektroniniuose laiškuose vartotų kreipimosi žodžių sąvadas:

³ „Distancinio mandagumo išorinė išraiška būtų oficialumas, pagarbumas, bendravimas pagal socialinį statusą, visuomeninę padėtį atitinkančias normas, kitaip tariant, tai toks bendravimas, kur adresantas pripažįsta adresato viršenybę, todėl klostosi vertikalūs, asimetriški santykiai. Kontaktinio mandagumo išorinė raiška – neoficialumas, santykių šiltumas, kuriuose lemia giminystės ar draugystės ryšiai, todėl jiems paprastai būdingi horizontalūs simetriški bendravimo santykiai“ (Čepaitienė, 2007, 25).

2 lentelė. Kreipimosi žodžiai

oficialu ←		→ laisva
<i>Gerb. Dėstytoja</i> <...>, <i>Gerb. dėstytoja</i> <i>gerb. dėstytoja</i> <i>gerb dėstytoja</i> →	<i>dėstytoja</i> ← <i>Dėstytoja</i>	<i>miela dėstytoja</i> <i>miela vadove</i> <i>miela darbo vadove</i> <i>mano darbo vadove</i> <i>nėra pasisveikinimo ir kreipinio</i>

Kaip matyti iš antrosios lentelės, visi vartoti kreipiniai yra socialiai orientuoti, įvardijamas adresato asimetrinis vaidmuo adresanto atžvilgiu – *dėstytoja*, *darbo vadovė* ir pan. Galima daryti prielaidą, kad tokia raiška yra nulemta distancinio mandagumo strategijos, tačiau, kaip teigia Čepaitienė (2007, 71), „tokie įvardijimai būdingi ir esant kontaktinei mandagumo strategijai <...>. Šie įvardijimai paprastai ne tiek identifikuoja adresatą, kiek parodo adresanto ir adresato ryšius“. Pastarajai minčiai pritartų ir šio straipsnio autorė: laiškuose tiesiog įvardijamas adresato socialinis vaidmuo. Oficialumo, distancinio mandagumo linkme minėtus socialinio vaidmens įvardijimus pastūmėja, pavyzdžiui, greta vartojamas žodis *gerbiamas* ar *gerbiama*, o aptariamuoju atveju jo trumpinys *gerb.* Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog antroje lentelėje pateikti keli tokios raiškos variantai, straipsnio autorės įsitikinimu, nesantys vienodo oficialumo laipsnio. Formos, taisyklingumo požiūriu, negalima teigti, kad visi antroje lentelėje arčiau oficialumo poliaus esantys kreipiniai su trumpiniu *gerb.* yra vienodo lygmens. Manytina, kad oficialiausia raiška *Gerb. Dėstytoja* – abiejų žodžių pirmoji raidė didžioji. O dėmesio neskyrimas formai, pavyzdžiui, taško po trumpinio nedėjimas, tokį raiškos atvejį stumteli neoficialumo linkme. Kreipinio *Dėstytoja* rašymas didžiąja raide gali būti interpretuotinas kaip raiškos, artimesnės oficialiajam poliui, atvejis.

Kaip teigia Čepaitienė (2007, 71), prie neoficialios raiškos skiriami „įvardijimai, kuriuose ryškus adresanto vertinamasis požiūris“. Šio straipsnio autorės nuomone, toks vertinimas rodomas žodžiu *miela*. Posesyvinės formos *mano* vartojimas taip pat paslenka kreipimosi raišką neoficialumo linkme. Apibendrinant galima teigti, kad tais atvejais, kai laiškuose rašomas kreipinys, vis dėlto dažniau studentai renkas didžiausio oficialumo raiškos priemones, o dėl instituciškai nulemtų asimetrinių santykių perpus rečiau pasitelkiamos neoficialumo linkme pasistūmėjusios kalbinės raiškos priemonės.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad maždaug 20 proc. laiškų yra be jokio sveikinimosi ir kreipimosi. Galima manyti, kad šiuo požiūriu jie pasislinkę bent jau paviršinio neoficialumo linkme. Tačiau manytina, kad kartais taip atsitinka dėl dialogiško elektroninių laiškų pobūdžio. Aptariamam atveju laiškai savitai atlieka dialogo tarp studento ir dėstytojo funkcijas: komunikuojama ta pačia tema, per daug nenutolus laike. Adresantas rašo laišką, adresatas po kelių minučių atsako. Taigi reikalavimas, kad laiškuose būtų pasisveikinimas ir kreipinys, būtų abejotinas. Tokiu atveju kreipinio ar pasisveikinimo nebuvimas rodo ne raiškos vietą oficialumo – laisvumo ašyje, o komunikacijos tąsą, elektroninio laiško stiliaus artumą sakybinei kalbai, minėtajam šnekamajam stiliui. Tačiau pastebėtina, kad pasitaiko laiškų, kuriuose nėra pasisveikinimo ir (ar) kreipinio dėl to, kad tiesiog

nepaisoma mandagumo konvencijų. Tokie atvejai, šio straipsnio autorės nuomone, priširtini neoficialaus lygmens raiškai.

Šio straipsnio autorės įžvalgas sugretinus su Bjørge (2007, 70) studentų elektroninių laiškų tyrimais, matyti, kad aptariamu atveju Lietuvos studentai iš viso nelinkę kreiptis į dėstytoją pavarde ar juo labiau vardu (kreipimasis vardu tipiškas mažo galios nuotolio kultūroms), kaip daro kitų šalių tikslinė grupė. Bjørge taip pat pateikia išvadą, kad didelio socialinio nuotolio kultūrų individai akivaizdžiai dažniau yra linkę rinktis oficialią raišką. Taigi iš kreipinių ir sveikinimų, kuriuos pasirinko tiriamieji studentai, matyti, kad vis dėlto Lietuvoje dažniau pasirenkama oficiali arba neutrali raiška, o ne familiari. Tad šiuo atveju Lietuva negalėtų būti traktuojama kaip mažo galios nuotolio šalis.

Čepaitienė taip pat teigia, kad pasisveikinimo (ir atsisveikinimo) formulėmis „adresantas nusistato santykį su adresu, kuria tam tikrą bendravimo atmosferą“ (Čepaitienė, 2007, 114). Šio straipsnio autorė pridurtų, kad elektroniniuose laiškuose ir pasisveikinimo žodžiai yra signalas, koks adresanto ir adresato santykis. Atlikus tikslinės medžiagos analizę galima teigti, kad studentai savo laiškus dažniausiai linkę pradėti gana oficialiu arba neutraliu stiliumi. Artimumo, draugiškumo santykiai pačioje laiško pradžioje dažniausiai nėra demonstruojami.

Atsisveikinimai ir parašai. Kaip jau buvo minėta rašant apie pasisveikinimus, tiek pastaruosiuose, tiek atsisveikinimuose „galima įžvelgti adresanto ir adresato kontakto akcentavimą bei tai, kad šis kontaktas susijęs su vienas kito pripažinimu, t. y. tai, kad adresantas yra palankiai nusiteikęs adresato atžvilgiu“ (Čepaitienė, 2007, 117). Tiriamuoju atveju būtų galima teigti, kad atsisveikinimai aiškiau negu pasisveikinimai atskleidžia neoficialų, draugišką studento ir dėstytojo, kuriam rašomas laiškas, santykį. Kitaip tariant, atsisveikinimų kalbinė raiška labiau pasislinkusi laisvumo linkme, tad atsisveikinimų požiūriu būtų galima paremti prielaidą, kad Lietuva yra mažo galios nuotolio kultūros šalis.

Pastebėtina ir tai, kad atsisveikinimo frazių spektras yra gerokai platesnis negu pasisveikinimo (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. *Atsisveikinimai*

oficialu ←	→ laisva
<i>Geros dienos</i>	<i>Gražios dienos :)</i>
<i>Gero vakaro</i>	<i>Geros nuotaikos</i>
<i>Gero savaitgalio</i>	<i>Labos nakties</i>
<i>Gero jums savaitgalio</i>	<i>Iki pasimatymo ryt</i>
<i>Gražios dienos</i>	
<i>Gražios ir saulėtos dienos</i>	<i>Su dideliu maišu linkėjimų</i>
<i>Gražių dienų</i>	<i>Su dideliais linkėjimais ir</i>
<i>Gražaus vakaro</i>	<i>100-u AČIŪ!</i>
<i>Gražios Jums vasaros</i>	<i>Su linkėjimais</i>
<i>Linkiu Jums gražaus savaitgalio</i>	<i>Didžiausi linkėjimai iš</i>
<i>Linkiu ramios ir darbingos savaitės</i>	<i>mokslo karalystės</i>
<i>Iki susitikimo</i>	<i>Iki malonaus!</i>
<i>Iki susitikimo rytoj</i>	
<i>Iki pasimatymo</i>	<i>Neatsisveikinama ir nėra</i>
<i>Sėkmės</i>	<i>parašo</i>

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad visiškai nevartojamas jaustukas *sudie(v)*. Čepaitienė yra pastebėjusi, kad „dažniausiai taip atsisveikina vyresnės kartos pašnekovai, vidurinė karta ir ypač jaunimas šią formą vartoja tik retkarčiais“ (Čepaitienė, 2007, 126). Tirtuose elektroniniuose laiškuose tokio atsisveikinimo visiškai nepasitaikė. Galbūt tai sietina ir su elektroninio laiško dinamiskumu: dialogas lyg ir baigtas, tačiau bet kuriuo metu gali vėl būti atnaujintas, o atsisveikinimas *sudie(v)* gali rodyti, kad kontaktas nutrūksta ilgesniam laikui. Taip pat elektroniniuose laiškuose visiškai nepasitaikė tokių tradicinių atsisveikinimo formulių, kaip antai: *Viso labo*, *Viso gero*. Iš šio straipsnio autorės pokalbių su studentais aiškėja, kad tokios frazės studentams neatrodo tinkamos elektroninio laiško atsisveikinimo situacijoje. Dažniausiai studentai atsisveikindami drauge linki ir *gražios* ar *geros dienos* ar *vakaro*, *savaitgalio*. Neretai pasirenkama frazė *iki pasimatymo*, kuri, kaip teigia Čepaitienė (2007, 130–131), „rodo, kad adresantui bendravimas su adresatu yra malonus“. Tas pats, šio straipsnio autorės nuomone, pasakytina ir apie kitas atsisveikinimo frazes, kurios liudija greičiau kontaktinę negu distancinę mandagumo strategiją. Mintį, kad tiriamuoju atveju studentai santykių su dėstytoju nelaiko itin oficialiais, dar labiau paremia tos atsisveikinimo frazės, kurios 3 lentelėje yra pateiktos arčiau laisvosios kalbinės raiškos poliaus. Šio straipsnio autorė manytų, kad draugiški adresanto ir adresato santykiai demonstruojami ir prie neutralios atsisveikinimo frazės, pavyzdžiui, *Gražios dienos*, pridėdant jausmaženklį („šypsėnėlę“), ar pasakymą *Iki pasimatymo* papildant trumpąja forma *ryt*, o *Iki susitikimo* keičiant *Iki malonaus*. Prie neoficialių atsisveikinimų priskirtas atsisveikinimas *Labos nakties*, nes aptariamai laiškei yra nors ir privačiosios bendravimo sferos, tačiau susiję su studijų reikalais, tad būtų galima tikėtis, jog tokių atsisveikinimų, kai „adresantai nori informuoti adresatą, kad rašo vėlai, gali būti pavargę ir pan.“ (Čepaitienė, 2007, 132), neturėtų būti, o jų buvimas taip pat grindžia mintį, jog aptariamam atveju galime ne tik įžvelgti kontaktinio mandagumo strategiją, bet ir pritarti minčiai, kad toks bendravimas rodo Lietuvą esant tarp mažo galios nuotolio šalių. Visiškai mažą galios nuotolį rodo ir tokie atsisveikinimai, kaip antai: *Su dideliu maišu linkėjimu*, *Su dideliais linkėjimais ir 100-u AČIŪ!*, *Didžiausi linkėjimai iš mokslo karalystės*.

Šio straipsnio autorė stiliaus oficialumo – laisvumo požiūriu tyrinėjo rašytinius (elektroninio diskurso) tekstus, todėl kaip atskirą tokių tekstų dalį skyrė parašą. Atlikus elektroninių laiškų analizę, matyti, kad atsisveikinimo frazė ir parašas gana dažnai yra skirtingo oficialumo lygmens (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Parašai

oficialu ←		→ laisva
Pagarbiai, Vardas, pavardė	Vardas Pavardė	Vardas P.
Pagarbiai, Vardas, Pavardė,	V. Pavardė	Vardas
studijų programa, kursas		V. P.
Vardas pavardė, studijų		Nuoširdžiausiai, Vardas
programa		
***		<i>Be parašo</i>
Pagarbiai, V. P.		
Pagarbiai, vardas		
Su pagarba, vardas		
Pagarbiai. Vardas P.		
Seniūnė Vardas		

Kaip matyti iš ketvirtos lentelės, didžiausia parašų raiškos įvairovė susitelkusi prie oficialaus bendravimo stiliaus poliaus, taip pat daugiau variantų esama ir ties priešingu poliumi.

Rezultatai rodytų, kad Lietuva aptariamų požiūriu patenka į didelio galios nuotolio šalių sąrašą. Dažname laiške randamos frazės *su pagarba*, *pagarbiai*, įvardijama ne tik vardas, pavardė, bet ir studijų programa, kursas ir pan. Tačiau reikia pripažinti, jog studentai pasirašydami toje pačioje frazėje supina du stilius: oficialųjį ir neoficialųjį. Pavyzdžiui, po žodžio *pagarbiai* pateikiami tik inicialai, rašomas tik vardas arba dar ir pavardės pirmoji raidė, įvardijamas statusas grupėje, bet vėliau pateikiamas tik vardas. Prie neoficialiojo lygmens raiškos šio straipsnio autorė skiria ir tuos atvejus, kai pasirašoma vien vardu, vien inicialais arba aiškiai demonstruojama kontaktinio mandagumo strategija, parašant, pavyzdžiui, *Nuoširdžiausiai*, *Vardas*.

Minėtina ir tai, kad dalis laiškų yra visai nepasirašyti. Asta Rykliienė (2001, 87) teigia, kad „tradicinis laiškas tik tam tikrais sumetimais gali būti be parašo. Elektroniniame laiške parašas nėra būtinas elementas“. Minėta tyrėja mano, jog parašo gali nebūti dėl dviejų priežasčių: atsižvelgus į „neoficialų bendravimo internetu pobūdį (etiketo reikalavimai čia laisvesni) ir [j] tai, kad elektroninio laiško siuntėjo vardas automatiškai pateikiamas laiško pradžioje esančioje eilutėje „Nuo“ (angl. *From*), todėl parašas laiško gale yra perteklinis“ (Rykliienė, 2001, 87). Šio straipsnio autorė abejoja, ar galimas toks apibendrinimas, ypač, kai elektroniniais laiškais komunikuojama darbo (studijų) santykių erdvėje. Be to, neretai studentų laiškuose eilutėje „Nuo“ yra ne vardas ir pavardė, o savotiškas slapyvardis ar tiesiog tik pačiam siuntėjui aiški ženklų kombinacija. Kita vertus, kartais pasitaiko ir tokių atvejų, kad studentai yra tuo pačiu vardu ir pavarde, pavyzdžiui, bendraujama su dviem Eglėmis Kazlauskaitėmis, tad asmens parašas, prie kurio būtų dar ir papildomos informacijos (kursas, programa ar pan.), yra, šio straipsnio autorės nuomone, būtina laiško dėstytojui dalis.

Apibendrinant šį skyrių galima teigti, jog atsiveikinimo ir parašo raiška gana dažnai būna skirtingo oficialumo lygmens. Atsiveikinama dažniau neutraliai, o neretai ir neoficialiai, tačiau parašas pradedamas itin oficialia fraze. Bjørge tyrimai rodo, kad oficialiąją laiško pabaigos raišką dažniau renkasi didelio galios nuotolio šalių atstovai. Šiame straipsnyje aprašoma analizė rodo, kad Lietuvos studentų laiškų pabaigos frazių – atsiveikinimų ir parašų – raiška neleidžia aiškiai pasakyti, didelio ar mažo galios nuotolio šalių grupei priskirtina Lietuva, nes adresantai gana dažnai neišsaugo vieno oficialumo lygmens raiškos.

Raiškos priemonių dermės klausimas. Kaip jau buvo minėta aptariant stiliaus sąvoką, adresanto ir adresato ašis yra labai svarbi renkantis stiliaus priemones. Kita vertus, kalbėta ir apie tai, jog kultūrinė tradicija lemia, kokias – oficialiojo ar laisvojo stiliaus – kalbinės raiškos priemones adresantas pasitelks konkrečioje situacijoje. Tačiau, kaip teigia Anthony Giddensas (2005, 43), „kultūrinė aplinka, kurioje gimėme ir subrendome, daro įtaką mūsų elgsenai, tačiau tai nereiškia, kad iš žmogaus atimta individualybė ar laisva valia“. Straipsnio kontekste šią Giddenso mintį galime interpretuoti taip: kiekvienas adresantas laisvas pasirinkti oficialesnę ar ne tokią oficialią raišką, atsižvelgdamas į savo asmeninį santykį su adresatu. Vienas studentas gali jausti mažesnį, o kitas – didesnį

galios nuotolį su dėstytoju ir, atsižvelgdamas į tai, pasirinkti oficialesnes ar laisvesnes kalbinės raiškos priemonės. Tada būtų galima daryti prielaidą, kad konkretaus individo laiškuose kalbinė raiška turėtų išlikti to paties oficialumo lygmenis – turbūt tai būtų viena gero stiliaus prielaidų. Tačiau atlikus tyrimą pastebėta, kad studentai laiškų pradžiose ir pabaigose neretai neišlaiko oficialumo lygmenis kalbinės raiškos, pavyzdžiui:

1. *Sveiki,*
 <...>
Pagarbiai,
Vardas Pavardė, X filologija, 4k., 2 X grupė

2. *Labas rytas, miela dėstytoja,*
 <...>
Su pagarba
Vardas

3. *Labą dieną, gerb dėstytoja,*
 <...>
Su dideliais linkėjimais ir 100-u AČIŪ
Vardas

Pasisveikinus draugiškai, laiškas pabaigiamas labai oficialiai (žr. 1 ir 2 pavyzdžius), arba atvirkiškai, kontaktą pradėjus megzti oficialiai, pasirinktas raiškos lygmuo neišlaikomas ir pasirašoma netikėtai draugiškai, o ir oficialiame kreipinyje neskiriama dėmesio taisyklumui – nepadedamas taškas po trumpinio *gerb.* (žr. 3 pavyzdį). Pastebėtina ir tai, kad neretai studentai, pasirinkę neutralią ar oficialią laiško pradžią, nei pagrindinio teksto kompozicijai, nei raiškos taisyklumui dėmesio per daug neskiria, pavyzdžiui:

4. *Labą dieną dėstytoja, peržiūrėjau ganėtinai daug medžiagos apie kodų kaitą, bet atvirai pasakysiu, daug kas man atrodo taip sudėtinga ir rimta, beveik viskas anglų kalba, lietuvių k. nelabai ką radau, keletą straipsnių, galbūt aš per daug ir noriu dabar, tuo labiau kai planuoju tęsti šią temą <...>, o daugiau ir nežinau ką galėčiau apžvelgti teori-
 nėje dalyje... Lauksiu jūsų patarimo.*

Pagarbiai, Vardas P.

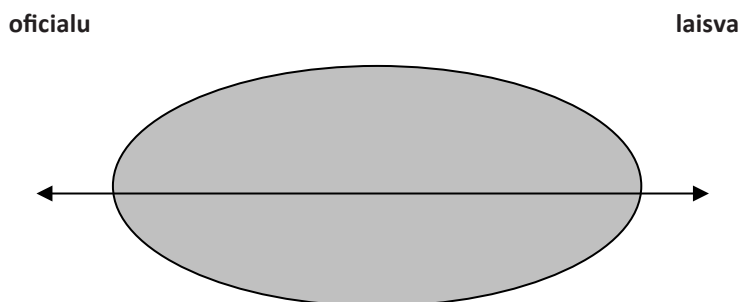
5. *Labas vakaras, jei Jums nesunku, galbūt galėtumėte atsiųsti stilistikos namų darbus? Norėčiau juos bendramokslėms persiųsti kaip įmanoma greičiau. Gražaus vakaro.*

6. *Sveiki, ačiū už leidimą:) susitariau su recenzente rytoj iš ryto jai nuvešiu spausdintą variantą, nes vis vien turiu reikalų Kaune. Geros Jums darbo savaitės:)*

Manytina, kad šių tekstų autorės neskiria dėmesio teksto komponavimui, nors laiškuose ir yra aiškus oficialumo rodiklis – vartojami įvardžiai *jūsų*, *Jums*, o pastarasis net rašomas didžiąja raide. Klaidos taip pat rodo, kad prieš siunčiant laišką jis nėra koreguotas. Visa tai lyg ir grindžia mintį apie laisvą komunikantų bendravimą ir apie tai, kad Lietuva galbūt tikrai priskirtina prie mažo galios nuotolio šalių. Tačiau šio straipsnio autorės nuomone, tokia priemonių stilistinė nedermė, nemotyvuotas perėjimas nuo vieno oficialumo lygmens į kitą – teksto yda, negebėjimas kurti vientiso stiliaus, o ne santykių draugiškumo apraiška. Ir nors, kaip teigia Ramunė Janušonytė, „tinklo etiketo“ požiūriu kai kurie kalbos, bendrojo etiketo reiškiniai vertinami kur kas laisviau negu kalbos etikete“, o tai, neva, nulemia „neoficialaus bendravimo internete pobūdis, tai, jog čia visi vartotojai yra „lygūs“, nepriklausomai nuo jų tikrosios socialinės padėties visuomenėje“ (Janušonytė, 2005, 15–16), šio straipsnio autorė labiau pritartų Reginai Koženiauskienei (2006, 240), sakančiai, kad „kalbos taisyklingumas ir kalbos etika sudaro kultūringo kalbėjimo pagrindą“. Asimetrinėje situacijoje dalykinio laiško rašymas internete negali būti pretekstas neskirti dėmesio laiško stiliaus vienovei. Juk stilius yra ir veiksmas, kurį atlikdami individai kuria socialines reikšmes, kitaip tariant, pasisako, kas esą ir kuo laiko pašnekovą (Ecerc, 223, 2). Taigi stiliaus priemonių nedermės apraiškos greičiau rodo ne itin gerą gebėjimą kurti vientiso stiliaus tekstus, o ne laisvą bendravimo internete pobūdį.

APIBENDRINIMAS

Apibendrinant tyrimą galima teigti, jog vienareikšmiškai atsakyti į klausimą, koku stiliaus oficialumo lygmeniu studentai filologai bendrauja su dėstytoju elektroniniais laiškais, negalima net ir tokia sūriame kontekste – tikslingai ištyrus vien studentų filologų laiškų pradžias (pasisveikinimus, kreipinius) ir pabaigas (atsisveikinimus ir parašus). Spėjimas, kad raiškos pozicija oficialumo – laisvumo ašyje bus maždaug per vidurį, tačiau šiek tiek pasislinkusi laisvumo linkme, nepasitvirtino. Galima teigti, kad tirtoji raiška plačiai apima stilistinio oficialumo – laisvumo ašį (žr. 3 pav.). Žinoma, prie visiškai laisvos raiškos aptariamu atveju labai nepriartėjama (tačiau, jei kalbos netaisyklingumą traktuotume kaip laisvos raiškos atvejus, tai ir laisvos raiškos lygmuo taip pat turėtų būti apimtas).

3 pav. Studentų kalbinės raiškos oficialumo lygmuo (laiškų pradžios ir pabaigos)

Viena vertus, aptariamoje nelygių socialinių santykių situacijoje iš studento tikimasi, kad jis pasirinks tokias kalbos priemones, iš kurių bus galima atpažinti institucinį studento ir dėstytojo statusą, kita vertus, komunikuojant dėstytojui ir studentui (ne laiškais, o auditorijoje) kuriama draugiškumo, mažo galios nuotolio atmosfera. Galbūt abu šie veiksniai lemia, kad studentas neretai nebeatsirenka, kurias kalbines priemones rašant vartoti tinkamiausia, tad laiško pradžioje pademonstravęs pagarbą dėstytojo statusui, atsisveikindamas stengiasi atskleisti šiltus santykius, tačiau pasirašydamas vėl grįžta prie didesnio galios nuotolio raiškos. Taip jis gali elgtis norėdamas būti kartu ir mandagus, ir draugiškas. Šio straipsnio autorė mano, kad toks studentų elgesys kelia abejonę, ar Lietuva besąlygiškai priskirtina prie mažo galios nuotolio kultūrų. Turbūt dar tik einama ta linkme (tai rodo ir laiškų raiška).

Kaip rašo Sigrun Biesenbach-Lucas, bendravimo stilius ir konvencijos kalbinės bendruomenės yra perduodamos iš kartos į kartą arba jų išmokstama metams bėgant. Tačiau elektroninių laiškų, kaip iš dalies naujo reiškinio, požiūriu, dar nėra aiškių sutarimų. Ir nors studentai yra nuo mažens elektroninius laiškus rašanti karta, tokių tekstų rašymas asimetrinėje situacijoje jiems kelia neaiškumų. Gali būti, kad studentai paprasčiausiai nėra tikri, koks turi būti elektroninių laiškų etiketas, stilius, nes dažniausiai to nėra tikslingai mokomi (Biesenbach-Lucas, 2007, 60–62). Galbūt todėl aptariamoje situacijoje tipiškas stilių kaitos reiškinys. Šio straipsnio autorė manytų, kad tikslingo mokymo rašyti vientiso stiliaus elektroninius laiškus tikrai stinga. Žinoma, visa tai, kad pasakyta, negali būti suabsoliutinta. Atliekant šiame straipsnyje aprašytą tyrimą, taip pat pastebėta, kad dalis studentų vis dėlto geba išlaikyti vieną – oficialesnį ar draugiškesnį – pasirinktą stilių. Tačiau vis dėlto stilių kaitos reiškinys filologų (!) laiškuose taip pat akivaizdus.

Atliktas atvejo tyrimas ir pateiktos įžvalgos traktuotinos tik kaip tendencijų žvalgymas. Juk su kitu dėstytoju kiti studentai gali bendrauti kitaip. Taigi tik platesnė klausimo analizė galėtų pateikti tvirtesnių atsakymų, koku stiliaus oficialumo lygmeniu studentai bendrauja su dėstytoju. Vis dėlto šio straipsnio autorė manytų, kad stilių kaitos reiškinys studentų elektroniniuose laiškuose gali būti ydinga tendencija.

LITERATŪRA

- Bell A., 1984, Language style as audience design. – *Language in Society* 13, 145–204.
- Biesenbach-Lucas S., 2007, Students Writing E-mails to Faculty: an Examination of E-politeness among Native and Non-native Speakers of English. – *Language Learning and Technology* 11 (2), 59–81. Prieiga internete <http://llt.msu.edu/vol11num2/biesenbachlucas/> [žiūrėta 2012-12-05].
- Bitinienė A., 2007, *Publicistinis stilius*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Bjørge A. K., 2007, Power distance in English lingua franca email communication. – *International Journal of Applied Linguistics* 17 (1), 60–80.
- Coupland N., 2007, *Style. Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Čepaitienė G., 2007, *Lietuvių kalbos etiketas: semantika ir pragmatika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Danet B., 2001, *Cyberpl@y: Communicating online*. Oxford: Berg.

- Eckert P., 2003, *The meaning of style*. Prieiga internete www.stanford.edu/~eckert/PDF/sal-sa2003.pdf [žiūrėta 2013-01-24].
- Economidou-Kogetsidis M., 2011, „Please answer me as soon as possible“: Pragmatic failure in non-native speakers' e-mail requests to faculty. – *Journal of Pragmatics* 43, 3193–3215.
- Giddens A., 2005, *Sociologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
- Hilbig I., 2010, *Lietuvių ir anglų lingvistinis mandagumas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Hofstede G., 2008, *Cultural Differences in Teaching and Learning*. Prieiga internete http://fuhu.dk/filer/FBE/Arrangementer/Denmark%20Unlimited%20080508/FBE_geert_hofstede_teaching_learning.pdf [žiūrėta 2013-01-07].
- Heylighen F., Dewaele J.-M., 1999, *Formality of Language: Definition, Measurement and Behavioral Determinants*. Internal Report, Center „Leo Apostel“, Free University of Brussels. Prieiga internete <http://pespmc1.vub.ac.be/Papers/Formality.pdf> [žiūrėta 2012-01-10].
- Irvine J. T., 2009, Formality and Informality in Communicative Events. – *Linguistic Anthropology*. A reader. [eds A. Duranti]. Blackwell Publishing Ltd., 172–187.
- Janušonytė R., 2005, *Jaunimo kalbos etiketas (interneto pokalbių svetainėse)*. Magistro darbas. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Koženiauskienė R., 2006, Žodžio, elgesio ir jausmo kultūros dermė. – *Kalbos kultūra* 79, 240–248.
- Marcinkevičienė R., 2008, *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*. Vilnius: Versus Aureus.
- Miliūnaitė R., 2008, Tinklaraščių kalbos vieta dabartinės lietuvių kalbos vartosenos schemeje. – *Lietuvių kalba*. Prieiga internete <www.lietuviukalba.lt> [žiūrėta 2013-01-05].
- Miliūnaitė R., 2009, *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Ryklienė A., 2000, Bendravimas internetu: kalbėjimas rašant. – *Darbai ir dienos* 24, 99–107.
- Ryklienė A., 2001, Lietuvių kalba internete: automatiškai kartojami elektroninio laiško elementai. – *Lituanistica* 2 (46), 76–93.
- Župerka K., 1997, *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.

FORMALITY LEVEL OF STUDENTS' E-MAILS TO TEACHER

SUMMARY

E-mails are becoming more and more popular mean of communication between students and teachers. The object of this study is formality levels in the students' e-mails to teachers. The aim is to investigate what formality level do students of Philology adopt when communicating with teacher, or more precisely, what kind of greetings, salutations, farewells and signatures they choose and are the formality levels of these elements consistent throughout one e-mail. The study investigated 200 e-mails sent to the author of the paper from March to May 2012. The data is analyzed using qualitative methods. Summarizing it can be claimed that there is no clear answer, which formality level students of Philology adopt when communicating via e-mails with their university teacher. However, the hypothesis that their style in the formality-informality continuum will be somewhere in the middle slightly biased towards informality was not confirmed. It can rather be stated that the style of e-mails comprises all the continuum of the formality-informality. It was also noticed that mixing different styles of formality which would be rather not preferred in one e-mail is typical for students' emails.

DĖL KALBOS ETNOSTILISTIKOS OBJEKTO

KAZIMIERAS ŽUPERKA

*Šiaulių universitetas (Lietuva)**Šiauliai University (Lithuania)*

ESMINIAI ŽODŽIAI: etnolingvistika, etnostilistika, tautinis (nacionalinis) stilius

ĮVADAS. Šio straipsnio tikslas yra apibrėžti kalbos etnostilistikos objektą ir aptarti tos stilistikos šakos tiriamąją tematiką.

Prancūzų stilistikos tyrinėtojo Pjero Giro (Pierre Guiraud) nuomone, nacionalinių stilių tyrimas esąs *idiomatologijos* objektas. Šį mokslą vienoje iš savo stilistikų (Guiraud P. *La stylistique* (Coll. «Que sais-je?»). Paris: Presses universitaires de France, 1963, p. 87) jis apibrėžęs taip: tai esąs „nacionalinių stilių tyrimas – arba vienos kalbos būdingų bruožų aprašymas lyginant su kitomis kalbomis, arba jos specifinių ypatybių aiškinimas istoriniais, etniniais ir socialiniais veiksniais“ (cit. iš Долинин, 1978, 83). Tai tikslus ir išsamus apibrėžimas, nusakantis ir tiriamąjį dalyką, ir galimą dvejojimą jo tyrimo metodologiją, tik, atsižvelgiant į šiuolaikinius kitų analogiškų mokslo šakų pavadinimus (plg. *etnologija*, *etnolingvistika*, *etnomuzikologija*), mokslo šaką, tiriančią šitaip nusakomą objektą, tikslinga vadinti *kalbos etnostilistika* arba *kalbos etnine stilistika*.

Nei žodžio *etnostilistika*, nei junginio *etninė stilistika* nėra lietuvių kalbos žodynuose, enciklopedijose, *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne*. Pasitelkus interneto paieškos įrankį „Google“, tokių terminų aptikta lietuvių kalbos tekstuose apie muziką, aprangą (*etninės muzikos stilistika*; [drabužių] *etnostilistikos elementai*, *moderni etninė stilistika* ir pan.). Kalbos mokslo sąvokoms pavadinti atitinkami terminai yra vartojami anglų (*ethnostylistics*), vokiečių (*Ethnostilistik*), prancūzų (*ethnostylistique*), rusų (*этностилистика*), kitų kalbų filologijos tekstuose. Kadangi esama ir *kalbės* (bei *literatūros*), ir *muzikos*, *dailės*, ir įvairių kitų raiškos formų *etnostilistikos*, tai, nusakant tyrimo sritį, *etnostilistikos* terminas vartotinas su atitinkamu pažyminiu. Bandymus išskirti ir apibrėžti (lietuvių) kalbos etnostilistikos objektą žr. autoriaus publikacijose (Župerka, 1994; 1995; 2001; 2010).

TAUTINIO STILIAUS SAMPRATA, JO VEIKSNIAI. Galima skirti įvairius kalbos stiliaus apibendrinimo laipsnius. Pažvelkime į tris iš jų.

Vieną iš žemesnių laipsnių sudaro individualusis stilius; nekalbinis jo veiksnys yra individas. Apibūdinami tą stilių apibendriname kurio nors individo tekstų kalbinės raiškos savitumą, kalbos vartojimo būdus; gretiname su kitų individų kalbėsena.

Individualiajam stiliui priešinami vadinamieji kolektyviniai stiliai. Jie sudaro aukštesnį kalbos stilių apibendrinimo laipsnį. Vienas tų laipsnių yra funkciniai stiliai. Apibendriname kurios nors būdingos komunikacijos sferos, daugybės individų, toje sferoje besireiškiančių, kalbinės raiškos savitumą kaip tam tikrą tiriamosios kalbos atmainą; gretiname su kitais funkciniais stiliais. Pagrindiniai nekalbiniai funkcinio stiliaus veiksniai yra vartojimo sfera ir to stiliaus tekstų funkcijos.

Vienas iš aukštesniųjų apibendrinimo laipsnių yra tautinis stilius, stilistinis (nacionalinės) kalbos savitumas. Svarbiausias nekalbinis jo veiksnys yra *tautinis charakteris*, mums rūpimu atveju – lietuvių tauta, pirmiausia lietuviškai kalbanti tautos dalis (vadina-mieji gimtakalbiai); šis veiksnys būna įvardijamas ir kaip *tautos būdas*, *tautinis mentali-tetas*, *tautinė tapatybė* ir kt. Netiesioginis tautinio stiliaus veiksnys yra erdvėlaikis, t. y. erdvė (tėvynės žemė, gyvoji ir negyvoji jos gamta, kraštovaizdis, statiniai...) ir laikas (tau-tos, valstybės istorija plačiausia prasme). Pripažįstant tautinio stiliaus sąvoką siekiama apibendrinti kalbinei bendruomenei (tautai) būdingus kalbėsenos bruožus. Apibendrinti padeda gretinimas su kitų kalbų raiška ir vartoseną.

Sovietmečiu paprastai buvo vartojamas ne *tautinio*, o *nacionalinio stiliaus* terminas (žr., pavyzdžiui, Kubilius, 1982, 43).

Pripažįstami paviršiniai ir gilieji stiliaus sluoksniai. Marcelijus Martinaitis priešina *horizontaliąsias*, žodynuose fiksuojamas, žodžių prasmes ir *vertikaliąsias* žodžių sąsajas: „Seni tekstai, tautosaka, žmonių šneka liudija, kad žodis ten dar jungiamas tarsi verti-kaliai, kad atsimenami jo seniausi pavartojimai sutartinėse, raudose, kalendorinėse bei rugiapjūtės dainose, apeigose <...>. Mūsų kalba pilna tokių senovinių vaizdinių, kuriuos suvokdami mes galime patirti, kad mūsų pasaulėjauta, mąstymo būdas, pagrindinės dvasinės nuostatos yra suprogramuotos ten, žodžio gilumoje. Kalba ir yra mūsų tautos epas. <...> Be šios vertikaliosios ašies kalba taptų tik sutartine priemone, panašiai kaip kelio ženklai, kompiuterių programos, matematiniai simboliai. Tada ar ne vis tiek, kokia kalba kalbėsi ir kaip kalbėsi“ (Martinaitis, 1992, 142). Atkreipkime dėmesį: poetas, lite-ratūros mokslininkas mano, kad žodžio gelmė, vertikaliosios žodžių sąsajos būdingos ne tik tautosakai, bet ir *žmonių šnekai*. Gyvoji šnekamoji kalba ir tautosaka yra du senieji, svarbieji *kalbiniai* tautinio stiliaus veiksniai. Trečiu tokiu veiksmu laikytina iškilųjų ra-šytojų kūryba: „Pasaulinėje literatūroje be kita ko rašytojus išgarsina jų kalba ir stilius, kurie laikomi didžia tautos meninės kultūros vertybe. Maironio lyrika, „Anykščių šilelis“, „Metai“ yra iškilūs, nes iškili visų pirma yra tų kūrinių autorinė kalbos raiška“ (Martinai-tis, 1992, 144).

Grįžkime prie kiek anksčiau nurodytų *nekalbinių* tautinio stiliaus veiksnių – erdvės, laiko ir tautinio charakterio; kiekvienas iš jų labiau veikia vis kitą stiliaus dėmenį, kitą stiliaus klodą.

Erdvės (žemės, tėvynės kraštovaizdžio...) įvardijimas nėra lemiamas tautinio stiliaus veiksnys. Kalbėtojo, autoriaus stiliaus tautiškumas gali reikštis ir tokiuose tekstuose, ku-riuose erdvė niekaip neįvardyta, ir tokiuose, kuriuose kalbama apie svetimą erdvę. Erd-vė kaip stiliaus savitumo žymė visų pirma reiškiasi išviršiniu sluoksniu: vardynu, daiktų, veiksmų pavadinimais. Paviršinį kalbos tautiškumo sluoksnį sudaro etnografizmai, isto-rizmai – beekvivalentė leksika, t. y. kitose kalbose neturinti atitikmenų (išsamiau apie tokią leksiką žr. Gudavičius, 2009, 94tt.). Tik drauge su kitais veiksniais (su istorija, kultū-ra...) erdvė įgyja vidinę, gilumos prasmę.

Laikas (istorija, kultūros, apskritai tautos, raida) akivaizdžiai lemia funkcinių stilių raidą, jų diferenciaciją, postilijų, žanrų skaidymąsi, emocines žodžių konotacijas. Dabar lietuvių kalbėsenoje, kalbinėje raiškoje pastebimi abu priešingi stilistiniai procesai: kny-gėjimas ir kolokvializacija (įskaitant žargonizaciją). Pastarasis stilistinis vyksmas ypač su-

stiprėjo su demokratinėmis permainomis; tai nėra koks tautinis lietuvių kalbos reiškinys, bet ir tuose procesuose turėtume ieškoti tautinio savitumo. Tautinio stiliaus bruožus siejant su istorija pabrėžtina, kad etnostilistika iš esmės orientuojasi į praeitį – į susiklosčiusią, išsikristalizavusią, įsitvirtinusią kalbinę raišką. Mūsų kalbininkų darbuose (stilistikos, retorikos, sociolingvistikos) nagrinėjami ir būdingi šiuolaikinės lietuvių kalbės bruožai, pavyzdžiui, stilių mišinys, kolokvializacija, žargonizacija. Jie rodo su daugeliu kitų kalbų sutampančius lietuvių kalbinės raiškos polinkius. Laikyti juos tautinio stiliaus bruožais šiuo metu nebūtų atsargu.

Tautinis charakteris labiau lemia vidinius, giliuosius stiliaus sluoksnius. Meniniuose tekstuose tyrinėtojai stengiasi apčiuopti bei iškelti ir individualiąją tautiškumo raišką (žr. toliau, kitą sk.). Lietuvio būdo, jo dvasios pasaulio studijos, aišku, nėra tiesioginis etnostilistikos objektas, bet tai yra viena iš jos atramų – ypač tais atvejais, kai tarp tautos būdo, papročių, vidinio pasaulio savitumo ir kalbos tekstų stiliaus savitumo gali būti nustatyta akivaizdi koreliacija. Pažymėtina, kad ir dailėtyrininkai tautos meninį savitumą traktuoja kaip mene išreikštą tautos temperamentą, etnopsichologiją (žr. Laučkaitė-Surgailienė, 1992, 17–18).

KALBOS ETNOSTILISTIKOS SANTYKIS SU ETNOLINGVISTIKA IR GRETINAMĄJA STILISTIKA. Apibūdinant kalbos etnostilistikos vietą tarp filologijos šakų reikia pripažinti, kad artimiausiai ji yra susijusi su etnolingvistika (nuo pastarosios sunkiai atskiriama vėliau atsiradusi lingvokultūrologija) ir su gretinamąja stilistika.

Etnolingvistika paprastai apibrėžiama kaip kalbotyros šaka, tirianti kalbos ir tautos kultūros santykius. Kalbos etnostilistika ir etnolingvistika yra labai artimai susiję, iš dalies susipynę mokslai, ne visur įmanoma brėžti tarp jų aiškią ribą, tačiau ryškiausias skirtumas turėtume įžiūrėti. Pasiremkiame vienu nedideliu pavyzdžiu. Viktorija Daujotytė rašo: „Daug ką apie seniausią moters padėtį dar sako mūsų kalba. Kalboje moteris ir vyras lygūs. Senuosiuose raštuose *žmonės* yra moteriškosios giminės. Aiškios paralelės: draugas ir draugė, bičiulis – bičiulė, profesorius – profesorė. Ne visose kalbose taip yra“ (cit. iš *Šiaurės Atėnai*, 1990, kovo 7 d.). Tai ne stilistinė, o etnolingvistinė, gal netgi daugiau lingvokultūrologinė gramatinio (darybinio) lietuvių kalbos savitumo interpretacija. O koks būtų stilistinis požiūris į šį kalbos reiškinį? Tikriausiai toks: mūsų kalba, palyginti su kitomis (tomis, kurios panašiais atvejais ir vyrą, ir moterį vadina vyriškosios giminės daiktavardžiais), yra ne tokia oficiali, net pareigų pavadinimas ar kitoks oficialus įvardijimas yra arčiau individo, asmens. Užtai ir kalbininkų nepritarimas, sakysim, **direktoriui Jonaitienei** ar **Aurelijai Bosas** nėra tik paviršinių kalbos dalykų, tik lietuviškos gramatikos gynimas, bet ir pastangos saugoti gimtosios kalbos esmę, dvasią, tautinį stilių.

Į etnolingvistiką ir kalbos etnostilistiką galima žiūrėti kaip į platesnę ir siauresnę sąvoką, tačiau kalbos etnostilistika nėra etnolingvistikos skyrius: ji, kitaip negu etnolingvistika, glaudžiai syja su literatūros mokslu, jai rūpi ir meninė literatūrinė stiliaus samprata, apimanti ne tik kalbinę raišką, bet ir kitus grožinio teksto dėmenis. Taigi, galėtume tarti, kad kalbos etnostilistika yra lingvistikos disciplina, artimai susijusi su *literatūros etnostilistika*, su tokia literatūrologine meninio stiliaus, individualių meninių stilių analize, kuriai pirmiausia ir daugiausia rūpi tautinis raiškos savitumas. Tas dvi etnostilistikas subendrinę turėtume filologinę etnostilistiką.

Etnolingvistikai nerūpi individualiojo stiliaus tautiškumas, o kalbos etnostilistikai, nors tai yra literatūrologijos, literatūros etnostilistikos objektas, jis negali nerūpėti. Iš literatūros mokslo darbų, kuriuose tiriama individualioji tautiškumo raiška, kalbos etnostilistika gauna vertingų duomenų tautinio stiliaus bruožams apibendrinti. Vienas tokio tyrimo pavyzdys yra Antano Maceinos (Antano Jasmanto) 1955 metais paskelbta studija „Patriotų sukilimas, arba Poezijos kivirčas su tautybe“ – apie individualiuosius tautiškumo pavidalus poezijoje. Tie pavidalai iliustruojami Maironio, Kazio Bradūno ir Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos analize (žr. Maceina, 1989, 124–147).

Maironio lyrikos tautiškumo esmė Maceinos nusakyta taip: „Maironio patriotika yra tik fonas, kuriame švyti bendražmogiškoji būtis“ (Ibid., 132; čia ir toliau citatose iš minėtos studijos paliktas originalo retinimas); „Tėvynės meilė virsta moters meilės prasmėmis, kuris išgelbsti eilėraščių iš banalumo ir padaro jį nemirtingą“ (133). Maceina mano, kad iki šiol nebuvę lietuviškesnio poeto už Bradūną; jis esąs „tautinis poetas senojo mūsų tautybės sluoksnio prasme“, pro daiktus jis „stengiasi prasimušti ligi kažkokios vidinės lietuviškosios būties“; „Bradūno apdainuojama žemė nėra nei kraštovaizdis, nei dabartinė tautinė kasdienybė. Ji yra pačios žmogiškosios egzistencijos pagrindas, kuriame laikosi mūsų būties šaknys“; „Lietuvio sąmonės Dievas yra žemė, suprasta gimdančios ir ugdančios galios prasme“ (135–138). Alfonsas Nyka-Niliūnas kartais apibūdinamas kaip ne itin lietuviškas poetas. Maceina parodo, kad tokia nuomonė nepagrįsta. Pacitavęs posmą iš rinkinio „Orfėjaus medis“ jis retoriškai klausia: „Kurgi rasime tokią sceną su šermukšnio nukarusiomis šakomis, su bildančiomis langinėmis, su palinkusiais vėjuje sodais ir vandenių permirkusia žeme, jei ne Lietuvoje?“ (140). Iš įvairių motyvų, galinčių atskleisti Niliūno kūrybos tautiškumo sklaidą (meilės, mirties, būties praeinamumo, dainos vaidmens ir kt.), aptariamas vienas – „žmogaus ryšys su daiktais“ (142, 144). Svarbiausias Niliūno kalbėsenos lietuviškumo požymis, Maceinos manymu, yra anų, vaiko, dienų išgyvenimų raiška: „Grįžimas atgal, šis glaudimasis prie daiktų, šis įsiklausymas į vaikystės tylą kaip tik ir yra anasai lietuviškasis būties pergyvenimas <...>. Niliūnas nėra nutraukęs sąmoninio ryšio su gamtos prieglobščiu. Moderninė sąmonė nėra padariusi jo neįgrįžtamu klajūnu, nes daiktų šauksmą jis girdi nuolatos, todėl nuolatos ir grįžta“ (143).

Etnostilistikos ir **gretinamosios stilistikos** santykis taip pat suvokiamas kaip iš dalies susikertančių disciplinų santykis. Pagrindinis tiriamasis šių abiejų stilistikos krypčių tikslas yra tas pats: išsiaiškinti stilistinę kalbos vs. kalbų savitumą. Tačiau etnostilistika, tą savitumą aiškindamasi, tiriamąją kalbą sieja su vadinamuoju tautiniu charakteriu, mentalitetu, ją nebūtinai gretina su kuria nors kita kalba (svarbiausia – išsiaiškinti būdingus stilistinius raiškos bruožus, ne tik tuos, kuriais skiriamasi nuo kitų kalbų). Gretinamoji stilistika, būtinai gretindama dviejų ar kelių kalbų stiliaus reiškinius, nebūtinai ieško sąsąsų su savitumu tautų, kurių kalbos gretinamos.

Vienas iš kalbos stilistinės sistemos savitumo požymių yra atstumas tarp knyginio ir šnekamojo stiliaus polių, tų stilių pusiausvyra; šis požymis iš dalies sutampa su atstumu tarp rašomosios (bendrinės) ir šnekamosios kalbos. Galima sakyti, jau chrestomatiniu pavyzdžiu yra tapęs prancūzų, rusų ir lietuvių neutraliojo stiliaus gretinimas ašyje kny-

giškumas – šnekiškumas. „Prancūzų stilistikos (gretinama su rusų kalba)“ autorius Jurijus Stepanovas (Юрий Степанов) nurodo, kad prancūzų kalbos neutralusis stilius yra pastūmėtas į knyginės kalbėsenos pusę, o neutralusis rusų kalbos stilius nuo jos atitrauktas į familiarios kalbėsenos pusę (žr. Степанов, 2002 [1965], 223). Cituodamas šią mintį, lietuvių kalbos stilistikos kūrėjas Juozas Pikčilingis pamatuotai teigia: lietuvių kalba šiuo atžvilgiu esanti panašesnė į rusų kalbą (Pikčilingis, 1975, 51), bet „dar labiau pastūmėta į šnekamosios kalbos pusę“ (Pikčilingis, 1982, 83–84). Jo mintį paremia Stasė Krinickaitė, tirdama kalbų raiškos savitumą: „Rusų šnekamosios kalbos žodžiai turi ryškesnį familiarumo ar menkinamąjį atspalvį, literatūrinės kalbos norma nuo jų yra toliau pasitraukusi negu lietuvių literatūrinės kalbos norma“ (Krinickaitė, 1984, 60). Šiuos teiginius patvirtina ir konkretina Audronė Bitinienė (1997, 173), remdamasi statistine sakinių tipų pasiskirstymo funkcinių stilių tekstuose analize: grožinis ir publicistinis stilius esąs „stumtelėtas į šnekamąją kalbą“. Arčiau šnekamosios, palyginti su atitinkamais rusų kalbos stiliais, bus ir administracinis bei mokslinis lietuvių kalbos stiliai.

Savosios kalbos funkcinį stilistinį savitumą galima atskleisti, išryškinti gretinimu su įvairiomis kalbomis. Mūsų bendrinė (viešoji, rašomoji) kalba yra daug artimiau susijusi su šnekamąja („žmonių“, „liaudies“) kalba negu, sakysim, čekų bendrinė kalba (žr. Sgall, 1981, 299; Kniūkšta, 2001, 64). Sakoma, kad nuotolis tarp šnekamosios ir rašomosios kalbos nuolatos didėja ir kad tai esanti natūrali raida. Aleksas Girdenis ir Albertas Rosinas (1984, 4) nurodo tokį lietuvių kalbos skirtumą nuo kai kurių kitų kalbų: „Yra kalbų, kur ta distancija [nuotolis tarp šnekamosios ir rašomosios kalbos] daugybę kartų didesnė. Prisiminkime kad ir Norvegiją, kurios pagrindinė („valstybinė“) bendrinė kalba yra tam tikras danų kalbos variantas, artimesnis švedų kalbai negu gyvosioms norvegų tarmėms“.

Esama nemaža kalbos ir literatūros mokslo darbų, kuriuose gretinami įvairūs lietuvių kalbos ir kitų kalbų raiškos faktai, lietuvių ir kitų tautų literatūros reiškiniai. Tuose darbuose – daug vertingų duomenų ir etnostilistikai. Vaida Knabikaitė (2006, 191–213) yra pateikusi XX amžiaus lietuvių kalbininkų gretinamosios stilistikos tyrimų apžvalgą, Regina Kvašytė – sudariusi straipsnių rinkinį „Lietuvių ir latvių gretinamosios stilistikos klausimai“ (2006).

Vienu gretinamosios literatūrologijos ir gretinamosios stilistikos pavyzdžiu, pravardčiu etnostilistikai, gali būti Giedros Radvilavičiūtės straipsnis „Stiliaus medžioklė, arba kodėl Danutė Kalinauskaitė niekada nebus tokia populiari kaip <...> Haruki Murakami?“. Autorė, lygindama visame pasaulyje populiarių japonų rašytoją ir šiuolaikinę lietuvių prozininkę, randa keletą ryškių skirtumų. Iškeliamas Murakami kūrybos, ypač stiliaus, kosmopolitiškumas, pataikavimas skaitytojui, o Kalinauskaitės – individualusis ir tautinis stiliaus savitumas: „Varomoji H. Murakami prozos galia, verčianti skaityti jo tekstus, yra įdomumas. Įdomumas grynu pavidalu <...>. D. Kalinauskaitės apsakyme siužetas yra tam – kad per jį pasaulis skleistųsi. Dažniausiai ne tiek įdomus, kiek liūdnas“. Murakami kelia klausimus, kuriais intriguoja, Kalinauskaitė „kelia klausimus, į kuriuos atsakymo irgi nėra, bet bent kartą per gyvenimą žmogus su tais klausimais susiduria kaktomuša ir į juos atsakinėti privalo. Skaitytojais tais klausimais *kankinami*.“ „Mirtis D. Kalinauskaitės apsakymuose yra egzistencinė patirtis. H. Murakami, kaip čia tiksliau pasakius,

prie mirties... apdairiai vengia apsistoti. (Ir čia net neverta aiškintis, kas skaitytojams yra maloniau.)“.

„D. Kalinauskaitės prozoje veriasi detalės kosmosas, o H. Murakami prozoje – kosmopolitiškos detalės. Jos visiems lengvai atpažįstamos, bendros, tarpžemyninės-transatlantinės, žadinančios vizualiosios kultūros formuojamą „kolektyvinę vaizduotę“, o ne tai, kas žmogaus yra individualu“ (Radvilavičiūtė, 2008, 8–9).

Kalbant apie lietuvių kalbos neutraliojo stiliaus didesnę orientavimą į šnekamąją kalbėseną, pravartu atsižvelgti į Juozo Balčikonio vertimus. Skaitančiam jo verstas knygas gerai matyti, kad vertėjo kelrodis yra liaudies šnekamoji kalba. Aptardama Džonatano Svifto (Jonathan Swift) „Guliverio kelionių“ vertimą Rūta Marcinkevičienė (1987, 48–53) pastebi: „Labai pamatuotai J. Balčikonis vengia vartoti tarptautinius žodžius. Originale sakoma „civilized“, „prognosis“, „jargon“, „egzist“, „patient“, o jis verčia „apšviestas“, „spėti“, „tam tikra kalba“, „išsilaiiko“, „ligonis“. <...> Anglų kalboje šie žodžiai jau yra asimiliavęsi su neutralia leksika, o lietuvių kalboje tebėra knygiški“ (Ibid., 51). Juozą Balčikonį, remdamasi jo verstomis Hanso Kristiano Anderseno (H. C. Andersen) pasakomis, kaip tautinio stiliaus puoselėtoją, to stiliaus kanono kūrėją parodo Vaida Knabikaitė (1999, 64–68).

KALBOS SISTEMOS IR TEKSTŲ TAUTINIS STILISTINIS SAVITUMAS. Reikia tirti *stilistinį kalbos sistemas, kalbos išteklių savitumą* ir *stilistinį tekstų savitumą*. Sakysim, lietuvių kalbos deminutyvų gausa – tai ir darybos (kalbos išgalių bei išteklių), ir stilistikos (tų išteklių vartojimo) savitumas. Tautiniam stiliui charakterizuoti svarbesnė yra tekstų, ne kalbos sistemos analizė. Tekstuose jau lemia ne kalba kaip medžiaga, o raiškos priemonių deriniai, vartojimo būdai. Šiuo atžvilgiu svarbu pastebėti, išskirti – ypač meniniuose tekstuose – **būdingus įvaizdžius**. Etnolingvistų, daugelio kitų tyrinėtojų nuolatos iškeliamas metaforos vaidmuo lietuvių mene, įvairiose meno šakose. Vienas iš krintančių į akis įvaizdžių lietuvių poezijoje (ir liaudies dainose, ir individualiojoje poezijoje) yra *beržas*. Verkiančio beržo įvaizdis eina per dainuojamąją lietuvių tautosaką ir individualiąją lyriką (Julius Janonis, Jovaras, Salomėja Nėris...). Aptardamas Pauliaus Širvio metaforą *Aš – beržas, lietuviškas beržas, / Su plieno dalgiu ant peties*, į beržo įvaizdžio skirtumus lietuvių ir rusų kalbose atkreipia dėmesį Aloyzas Gudavičius: „Kasdieniniame buitiniame bendravime rusui žodis *berioza* reiškia visai tą patį, ką lietuviui *beržas*, bet poetiniuose kontekstuose jau kitaip, nes paliečiami gilesni sąvokos sluoksniai, sudėtingesni jos ryšiai, nueinantys giliai į tautos kultūrą, amžių tolybes siekiantį tradicinį pasaulėvaizdį“ (Gudavičius, 1992, 4). Tokiuose teiginiuose, tokioje analizėje grynoji, tikroji lingvistika jau ima pintis su stilistika: gretinami skirtingų funkcinių kalbos stilių reiškiniai, aiškinaamas to paties žodžio skirtingas funkcionavimas skirtingų stilių tekstuose. Poezija laikoma tautiškiausia žodinio meno rūšimi, iš tokio požiūrio eina ir argumentas, kad, ieškant kalbinės raiškos tautiškumo, ypač tikslinga remtis poezijos tekstais. Rusų kalbos daiktavardis *berioza* (берёза) yra moteriškosios, o lietuvių *beržas* – vyriškosios giminės, dėl to beržo įasmėninimo (pavyzdžiui, Nėries – *baltasis brolelis*) vertimas iš vienos kalbos į kitą sudaro didelių sunkumų, tiksliau – toks įvaizdis neišverčiamas: arba reikia keisti beržą kitu medžiu, kurio pavadinimas yra moteriškosios giminės daiktavardis, arba – verstiniaime lietuvių kalbos tekste įasmėnintą beržą daryti moterimi. Taip pasielgė Justinas Marcinkevičius versdamas Sergejų Jeseniną: padūkėlis vėjas kilnoja beržams sijonus... Beje,

ir lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje esama įvaidžių, kuriais beržui priskiriama moteriškų bruožų. Toks visų pirma yra verkiantis beržas – ašaros kur kas būdingesnės moterims, ne vyrams. Lietuvių rašytojų tekstuose aptinkame ir kitų beržo moteriškumo žymių, pvz.: *Turėkime galvoj pavasario saulės šviesą, kai dangumi plaukia palši kaip drobė kovo debesys, nuo moteriškų beržo šakų skradžiai sugurusį švarų sniegą krinta gryni kaip sidasbras lašai* (Romas Sadauskas; cit. iš *Literatūra ir menas*, 1972, kovo 25 d.).

Į pirmą vietą iškeldami raiškos savitumą, nieku būdu neturėtume ignoruoti ir kalbos (tekstų) turinio – svarbu ir tai, apie ką kalbama, apie ką mėgstama, įprasta, būdinga kalbėti. Svarbu jau pats kalbėjimas apie Lietuvą, jos kraštovaizdį, istoriją ar dabartį. Vis dėlto svarbiausia – turinio įprasminimas, ne tiek tai, *apie ką kalbama*, kiek – *kaip kalbama*. Tarkim, ar peizažo lietuviškumas jau suponuoja tautinį kūrinio stilių? Ar peizažas, kraštovaizdis tėra išorinis, paviršinis stiliaus sluoksnis (detalė, meninio vyksmo erdvė, fonas), ar siekia ir gilesnius stiliaus klodus? Būna visaip, bet tikra, esmine stiliaus tautiškumo žyme jis tampa tik antru atveju. Apie vieną populiarių, liaudies daina virtusį Aisčio eilėraščių pasakytą: „Jono Aisčio „Peizažas“ – lietuvių lopšio tapatybė“ (Daujotytė, 2006, 82). Čia dar kartą galėtume pasiremti analogišku požiūriu į dailės tautiškumą. Justinas Vienožinskis (1886–1960) kitados rašė: „Ne tik toji dailė, kuri savo tvėrimui paims motyvą iš lietuvių gamtos, bus lietuviška ir ne tuomi bus lietuviška, kad motyvas lietuviškas. Svarbiausias dalykas kiekvienoj dailėj yra stilius. <...> Stilius skiria dailininką nuo dailininko, tautą nuo tautos“ (cit. iš Andriuškevičius, 1989, 92).

Skyrium kaip vienas etnostilistikos tematikos klausimų minėtinas kalbos etiketo tautinis savitumas. To savitumo tyrimas laikomas *komunikacinės* etnostilistikos objektu (žr. Ларина, 2007; 2009). Ryškaus etnostilistinio aspekto esama lietuvių kalbos etiketo tyrėjų darbuose, nors iš esmės jie orientuojami į semantinę ir pragmatinę analizę (žr., pavyzdžiui, Čepaitienė, 2007).

IŠVADOS

Kalbos etnostilistikos dalyką ir jo tyrimo metodologiją prieš pusšimtį metų yra gana tiksliai apibrėžęs prancūzų stilistikos tyrinėtojas Pjeras Giro (žr. ĮVADA). Tos etnostilistikos objektas yra tautinis stilius, t. y. tautinis kalbinės raiškos, sakininės ir rašytinės kalbėsenos, savitumas. Kiekvienos tautos kalbėsenoje (kaip ir pačioje tautoje) esama didelės įvairovės, vis dėlto prasminga ieškoti integralių tautinio stiliaus ypatybių, paviršinių ir giliųjų to stiliaus klodų. Tiriant pasitelktini du pagrindiniai analizės būdai: stilistinio kalbos savitumo aiškinimas nekalbiniais veiksniais (tautos erdvė, laikas (istorija), tautinis charakteris) ir gretinimas su kitų kalbų stilistine raiška (pastaruoju atveju sutaps etnostilistikos ir gretinamosios stilistikos lingvistinė metodologija).

Galima būtų brėžti tokius apytikrius etnostilistikos, kaip kalbos mokslo šakos, tematikos apmatius: 1. Nekalbiniai tautinio stiliaus veiksniai: tiesioginiai (tautinio charakterio bruožai) ir netiesioginiai (erdvė ir laikas). 2. Šnekamoji kalba kaip tautinio stiliaus pagrindas. 3. Tautosaka kaip tautinio stiliaus pagrindas. 4. Kalbos vienetų etnostilistinis savitumas. 5. Tekstų kalbinės raiškos tautinis savitumas. 6. Individualioji tautinio stiliaus raiška. 7. Kalbos etiketo tautinis savitumas. 8. Kalbos tekstų ir kitų raiškos formų (dailės,

muzikos, šokio...) tautinio stiliaus koreliacija. Aišku, ši tematika gali būti plečiama, papildoma, pavyzdžiui, tarminės, regioninės kalbėsenos kolorito grožiniame tekste, bendrinės kalbos normų pažeidimų, kalbos madų ir kt. etnostilistiniu tyrimu.

LITERATŪRA

- Andriuškevičius A., 1989, *Grožis ir menas lietuvių estetikoje 1918–1940*. Vilnius: Mintis.
- Bitinienė A., 1997, *Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Čepaitienė G., 2007, *Lietuvių kalbos etiketas: semantika ir pragmatika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Daujotytė V., 2006, Apie tapatybę, ne(ta)patybę, be(ta)patybę. – *Metai* 7, 81–90.
- Girdenis A., Rosinas A., 1984, Gal nepradėkime polemikos?.. [dėl grožinės literatūros kalbos]. – *Literatūra ir menas*, gruodžio 22 d.
- Gudavičius A., 1992, Kalbos tautiškumas. – *Gimtoji kalba* 6, 1–5.
- Gudavičius A., 2009, *Etnolingvistika (Tauta kalboje)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Knabikaitė V., 1999, J. Balčikonis – tautinio stiliaus puoselėtojas. – *Humanistica* 4 (6), 64–68.
- Knabikaitė V., 2006, *Lingvistinės lietuvių stilistikos raida XX amžiuje*. Vilnius: Mintis.
- Kniūkšta P., 2001, *Kalbos vartosena ir tvarkyba*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Krinickaitė S., 1984, *Kalbų raiškos savitumas*. Vilnius: Mokslas.
- Kubilius V., 1982, Nacionalinio stiliaus rūpesčiai. – *Kubilius V. XX amžiaus lietuvių lyrika: Stilių raiškos ikitarybinių laikotarpiu*. Vilnius: Vaga, 38–80.
- Laučkaitė-Surgailienė L., 1992, Lietuvių dailės saulėtekis. Tautinės dailės tipologijos problema. – *Krantai*, 4–6, 16–21.
- Lietuvių ir latvių gretinamosios stilistikos klausimai / Lietuviešu un latviešu sastatāmās stilistikas jautājumi* / Sud. ir ats. red. R. Kvašytė. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2006.
- Maceina A., 1989, Patriotų sukilimas, arba Poezijos kivirčas su tautybe. – *Egzodo literatūros atšvaitai: Išeivių literatūros kritika, 1946–1987* / Sud. L. Mockūnas. Vilnius: Vaga, 124–147.
- Marcinkevičienė R., 1987, J. Balčikonio vertimų pragmatika ir stilistika. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 26: *Lietuvių kalbos sandaros tyrinėjimai*, 48–53.
- Martinaitis M., 1992, *Papirusai iš mirusiųjų kapų: Atgimimo ir Vilties knyga, 1988–1991*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Pikčilingis J., 1975, *Lietuvių kalbos stilistika 2*. Vilnius: Mokslas.
- Pikčilingis J., 1982, *Žodžio interviu*. Vilnius: Mokslas.
- Radvilavičiūtė G., 2008, Stiliaus medžioklė, arba kodėl Danutė Kalinauskaitė niekada nebus tokia populiari kaip <...> Haruki Murakami? – *Šiaurės Atėnai*, spalio 10 d., 8–9.
- Sgall P., 1981, K nėkterým otázkám naší jazykové kultury. – *Slovo a slovesnost* 42 (4), 299–306.
- Župerka K., 1994, Stilistinis kalbos savitumas ir jo veiksniai. – *Tautos vaizdas kalboje*: Mokslinės konferencijos medžiaga. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 29–32.
- Župerka K., 1995, Lietuviškas stilius: kalbos išgalės ir tekstai. – *Gimtasis žodis* 4, 1–4.
- Župerka K., 2001, Tėvynės erdvė kaip stiliaus tautiškumo veiksnys. – *I. Tautinio tapatumo ir tautinės kultūros problemos. II. Lietuviai ir lituanistika už Lietuvos ribų XX a.* [T.] 5–6. Vilnius: Pasaulio lituanistų bendrija, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 60–64.
- Župerka K., 2010, Kalbos etnostilistikos idėja. – *VI tarptautinės mokslinės konferencijos „Pasaulio vaizdas kalboje“ programa ir pranešimų santraukos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 47–48.

- Долинин К. А., 1978, *Стилистика французского языка*. Ленинград: Просвещение.
- Ларина Т. В., 2007, Этностилистика в ее коммуникативном аспекте. – *Известия РАН. Серия литературы и языка* 66 (3), 3–17.
- Ларина Т. В., 2009, *Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций*. Москва: Рукописные памятники Древней Руси.
- Степанов Ю. С., 2002 [1965], *Французская стилистика: в сравнении с русской*. Москва: Едиториял УРСС.

ON THE SUBJECT-MATTER OF ETHNOSTYLISTICS OF LANGUAGE

SUMMARY

The national styles are described in the following two ways: characteristic language using techniques of one language are compared with relevant linguistic expression of other languages or a distinctive use of language is associated with historical, ethical and social factors of nation's life. The discipline investigating national language styles can purposefully be called the ethnostylistics of language. The latter is closely related to ethnolinguistics and contrastive stylistics. Ethnolinguistics is approached as a broader concept and ethnostylistics as a narrower one. However, ethnostylistics is not a branch of ethnolinguistics, i.e. it is closely related to literary science since it is concerned with artistic literary concept of the style, which encompasses not only the language but also other components of the fiction text. Ethnostylistics and contrastive stylistics are also partially intersecting disciplines. The main exploratory aim of both these trends of stylistics is to find out stylistic identity of a language vs. languages. However, ethnostylistics links the language under investigation with national character, mentality and the language is not necessarily be compared with any other language while contrastive stylistics definitely compares the expressions of style of two or more languages but is not looking for the correlations with the identity of nations whose languages are being compared.

Ši-117 Šiuolaikinės stilistikos kryptys ir problemos : mokslo straipsnių rinkinys / Sud. Irena Smetonienė, Ona Petrėnienė. – Vilnius : Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2013. – 192 p.

ISBN 978-9955-20-903-4

Straipsnių rinkinys aprėpia XXI a. pradžios stilistikos tyrimų panoramą. Iš straipsnių ryškėja aktualiausios šiuolaikinės stilistikos tyrimų problemos. Dauguma straipsnių skirti konkrečioms stilistikos problemoms aptarti: nagrinėjami atskirų žanrų ar postilių stilistiniai ypatumai (šurpių stilistika, klausiamieji sakiniai mokslo populiarinimo tekstuose), stilistinių ypatybių raiška įvairiose kalbos vartojimo srityse (subjektyvumas ir individualumas viešosiose kalbose; emociingumas asmeniniuose tinklaraščiuose, oficialumas elektroniniuose studentų laiškuose), taip pat būdingos tam tikrų tekstų kalbinės raiškos priemonės (elipsė moksliniame ir publicistiniame stiliuose, anaforos politiniame diskurse, nominalizacijos moksliniuose straipsniuose) ir stilistiškai žymėti teksto elementai (stilistiniai naujadarai ir eufemizmai). Nepamiršta ir ypatinga stilistikos tyrimų sritis – grožinė literatūra: pateikiama meninio teksto stilistinė analizė, aptariama kūrinio specifinė raiška, stilistinis literatūros apibrėžties aspektas.

UDK 811.172'38

Maketavo *Donaldas Petrauskas*

Viršelio autorė *Dalia Raicevičiūtė*

SL 605. 24 sp. I. Tir. 100 egz. Užsak. Nr. 013-156
Išleido ir spausdino Lietuvos edukologijos universiteto leidykla
T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius
Tel. +370 5 233 3593, el. p. leidykla@leu.lt